

Sosyolojik Düşün

Yıl/Year: 2025 (Haziran/June)

Cilt/Volume: 10- Sayı/Issue: 1

E-ISSN: 2587-2699

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ

Editörler / Editors

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Dr. Hülya BİÇER OLGUN

Alan Editörleri / Section Editors

Prof. Dr. Recep ÖZMAN

Prof. Dr. Yaşar KAYA

Prof. Dr. Metin KILIÇ

Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ

Doç. Dr. Emine Meliha KURTDAS

Doç. Dr. Fuat ŞANCI

Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Aygöl ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi KILINÇ

Dr. Mehmet ÖZTÜRK

Dr. Ezgigül DOĞAN ÖZTÜRK

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cihan BULUNDU (Türkçe)

Öğr. Gör. Hakkı ŞİMŞEK (İngilizce)

Yayın Kurulu / Editorial Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Jean Vasile ANDREI-Petroleum Gas University of Ploiesti Romania

Prof. Dr. Ece Emre MÜEZZİN- Uluslararası Fındal Üniversitesi (KKTC)

Prof. Dr. Yaşar KAYA- İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Metin KILIÇ-Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ-Adıyaman Üniversitesi

Prof. Dr. Recep ÖZMAN-İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Ferhat ARIK-Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Faiq ELEKBERLİ- Azerbeycan Milli Bilimler Akademisi

Doç. Dr. Asim Memmedov-Azerbeycan Mingeçevir Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK-İzmir Bakırçay Üniversitesi

Doç. Dr. Hıdır ÖNÜR-Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR-Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAS-Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ-Nevşehir Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ-İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. İlkey ŞAHİN-Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN-Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kasım KARAMAN-Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TALAS-Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN-Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan YAZICI-İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar ERJEM-Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Taner TATAR-Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Burak TELLİ-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ-İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR-Mersin Üniversitesi

Sosyolojik Düşün bağımsız, uluslararası ve hakemli ve bir e-dergidir.
Yılda iki kez, Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır.

Sociological Thought is an independent, national and peer-reviewed e-journal.
It is published twice a year in, June and December.

BU SAYININ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF CURRENT ISSUE

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

- Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU- İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Kasım KARAMAN- Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TALAS- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ- Ufuk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÇAKIR- Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. İsa DEMİR- Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Onur DÜNDAR- Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Cihan ERTAN- Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Sever IŞIK- Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah KARATAŞ- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. M. Çağlar KURTDAS- Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Emine Meliha KURTDAS- İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç KÖSEOĞLU ULUBATLI- Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL- Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Nesrin YEŞİLMEN- Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Akif ERBAŞ- Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba GÜCENMEZ- Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ezgi KARMAZ- Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alaattin OĞUZ- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cihad ÖZSÖZ- Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Gülçin AYITGU METİN- Adıyaman Üniversitesi
Dr. Gülşen ÇAKIL DİNÇER- Adıyaman Üniversitesi

İletişim / Contact

sosyolojikdusun@gmail.com

Teknik Destek / Technical Support

Doç. Dr. Emre Öztürk, ozemreozturk@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

<i>Aslıhan YALÇINKAYA ÇELİK</i> <i>Hekimin Vekâletsiz İş Görmesi ve Vekâletsiz İş Görmeden</i> <i>Kaynaklanan Sorumluluğu</i> <i>Physician's Action Without Power of Attorney and</i> <i>Liability Arising from Action Without Power of Attorney</i>	1-22
<i>Beyza TOKGÖZ- Hande ŞAHİN</i> <i>Ücretli İşte Çalışmayan Kadınların Sosyal Medya Üzerinden Benlik Sunumları</i> <i>A Qualitative Study on the Presentation of Self via</i> <i>Social Media of Women Who Do Not Work in Paid Work</i>	23-60
<i>Eda ÖZTÜRK</i> <i>Reconstructing Memory: Nostalgia, Everyday Objects and Identity</i> <i>Hafızayı Yeniden İnşa Etmek: Nostalji, Gündelik Nesneler ve Kimlik</i>	61-87
<i>Elif AKAY- Çiğdem MANAP</i> <i>Aranan Evlat: Mülteci Çobanların Türkiye Kırsalındaki</i> <i>Sosyo-Mekânsal Rollerini Anlamak</i> <i>Spare Son: Understanding The Socio-Spatial Roles Of</i> <i>Refugee Shepherds in Rural Türkiye</i>	88-120
<i>Elvan YALÇINKAYA, Ali Erdem NALBANTOĞLU, İnci NALBANTOĞLU</i> <i>Dadaloğlu Şiirlerinin 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında</i> <i>Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi</i> <i>Examination Of Dadaloğlu Poems in Terms of Values</i> <i>Included in the 2018 Social Studies Curriculum</i>	121-157
<i>Öznur YILDIRIM, Selim ÇINAR</i> <i>Türk Seramik Sanatında At İmgesi</i> <i>Horse Image In Turkish Ceramic Art</i>	158-189
<i>Rıdvan KARACAN, Ali Kerem KARACAN</i> <i>Can Investment in Housing Be an Economic Illusion?</i> <i>A Review from The Perspective of Social Justice: The Example of Türkiye</i> <i>Konut Yatırımı Ekonomik Bir Yanılgı Olabilir Mi?</i> <i>Sosyal Adalet Perspektifinden Bir İnceleme: Türkiye Örneği</i>	190-224
<i>Sema SERTKAYA, Cumhur ASLAN</i> <i>Barış İnce'nin Köksüzler Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir Okuma</i> <i>On Baris Ince's Novel Köksüzler a Formative Structuralist Reading</i>	225-262
<i>Umut ERDOĞAN</i> <i>Hristiyan Ahlakının Batı Felsefesine Etkisine</i> <i>Nietzsche'nin ve De Benoist'nin Eleştirisi</i> <i>Nietzsche And De Benoist's Criticism of</i> <i>The Influence of Christian Ethics on Western Philosophy</i>	263-289

 Sosyolojik Düşün	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi:13.01.2025 Yayına Kabul Tarihi: 16.05.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1618717 Makale Türü: Derleme Makale / Review Article Atıf/Citation: Yalçinkaya Çelik, A. (2025). Hekimin Vekâletsiz İş Görmesi ve Vekâletsiz İş Görmeden Kaynaklanan Sorumluluğu, <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 1-22.
---	--

HEKİMİN VEKÂLETSİZ İŞ GÖRMESİ VE VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME DEN KAYNAKLANAN SORUMLULUĞU

Aslıhan YALÇINKAYA ÇELİK*

Öz

Sosyoloji insan, insan da sağlıkla ilgilidir. Sosyolojinin ve sağlığın bağı muhakkaktır. Sağlık sosyolojisi de insanı ve sağlığı, hastalığın sosyal nedenlerini, sonuçlarını ele alır. İnsanların sağlığı ile ilgilenen hekimler sağlık hizmetini sunarken mesleki sorumluluk ile bağlıdır, görevlerini ifa ederken de hastaya karşı özen yükümlülüğü altındadır. Özen yükümlülüğüne uymayan hekim çeşitli hukuki sonuçlar ile karşılaşabilir. Hekimin hukuki sorumluluğu iki başlık altında ele alınabilir. Tazminat sorumluluğu ve cezai sorumluluk. Tazminat sorumluluğu, hekimin hatalı bir işlem veya tedavi sonucu hastaya maddi veya manevi zarar vermesi durumunda devreye girerken; cezai sorumluluk, hekimin kasıtlı veya ihmâl sonucu suç işlediği durumları kapsar. Makale, hekimin hukuki sorumluluğunun kapsamını, hekimin görevini yerine getirirken karşılaştığı yasal sorumlulukları, meslekî etik ilkeleri tartışmaktadır. Hekimin sorumluluğunu azaltan veya ortadan kaldıran durumlar analiz edilmektedir. Hekimin vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan sorumluluğu, bu sorumluluğunun şartları ele alınacaktır. Hekimin vekâletsiz iş görme sınırını aşarsa sorumluluğun doğup, doğmayacağı cevaplanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hekim, Sorumluluk, Rıza, Özen yükümlülüğü, Hasta hakları.

PHYSICIAN'S ACTION WITHOUT POWER OF ATTORNEY AND LIABILITY ARISING FROM ACTION WITHOUT POWER OF ATTORNEY

Abstract

Sociology is about people and people are about health. The connection between sociology and health is certain. Health sociology also deals with people and health, social causes and consequences of diseases. Physicians who deal with people's health are bound by professional responsibility while providing health services, and are under a duty of care towards the patient while performing their duties. Physicians who do not comply with the duty of care may face various legal consequences. The legal responsibility of the physician can be addressed under two headings. Compensation liability and criminal liability. Compensation liability comes into play when the physician causes material or moral damage to the patient as a result of a faulty procedure or treatment; criminal liability covers situations where the physician commits a crime intentionally or negligently. The article discusses the scope of the physician's legal responsibility, the legal responsibilities that the physician encounters while performing his/her duty, and professional ethical principles. Situations that reduce or eliminate the physician's responsibility are analyzed. The physician's responsibility arising from acting without authority and the conditions of this responsibility will be discussed. Whether or not liability arises if the physician exceeds the limit of acting without authority will be answered.

Keywords: Physician, Responsibility, Consent, Duty of Care, Patient rights.

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinin sunumu, yüksek düzeyde uzmanlık, etik değerler ve hukuki sorumluluk gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte, hekimler yalnızca tıbbi bilgi ve becerileriyle değil, aynı zamanda profesyonel sorumluluklarıyla da yükümlüdürler. Hekimlerin sorumluluğu, tedavi sırasında gösterecekleri özen ve dikkatle doğrudan ilişkilidir. Her tıbbi müdahale, belirli bir risk taşır ve bu riskler bazen hekimlerin kusurlu hareket etmeleri durumunda hukuki sonuçlar doğurabilir.

Sağlık doğrudan insan ile ilgili bir alandır. Sosyoloji de insanı, insan davranışlarının nedenleri ve sonuçları ile ilgilenir (Saltık, 2012:9). İnsan ile ilgilenen sosyoloji bilimi, konusu insan olan sağlık bilimi ile bağı vardır. İnsan olmak sağlık ve hastalık ile ilgili olmaktır. Bu nedenle sağlık sosyolojisi adlı bilim sağlık ve hastalığın sosyal nedenleri ve sonuçları ile ilgilenmektedir. Hekimlerde insanların sağlıklı ve hasta olması ile ilgilenmektedir. Bu nedenle hekimler görevini ifa ederken sosyolojinin dalı olan sağlık sosyolojisi ile yakından ilişki içinde olmaktadır. Hasta olan bireye tedavi uygularken göstermiş olduğu bilim kültürel, ekonomik, sosyal, biyolojik pek çok alan ile ilgi içindedir. Hasta kişiye uygulanan tedavi sonucu hekim sorumluluğu meydana gelebilmektedir.

Hekimin kusur sorumluluğu, genellikle tıbbi hatalar, ihmal veya yanlış tedavi gibi durumlar sonucu doğan zararlardan kaynaklanır. Türk Hukuku'nda hekimlerin sorumluluğu hem kamu hukuku hem de özel hukuk açısından ele alınmalıdır. Özellikle tıbbi hataların ve kusurun belirlenmesinde önemli yasal çerçeveler ortaya konmalıdır. Kusur, hekimlerin sorumlu tutulabilmesi için önceden belirlenmiş bir ölçüt olarak, tıbbi hataların niteliklerini ve sonuçlarını anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Bu makalede, hekimlerin kusur sorumluluğu hem tıbbi hem de hukuki boyutlarıyla incelenecek; kusurun belirlenmesi, hukuki sorumluluğun unsurları ve hekimlerin karşılaştıkları yasal riskler ele alınacaktır. Ayrıca; hekimlerin sorumluluğunu etkileyen faktörler, hastanın rızası, acil durumlar ve tıbbi prosedürlerdeki özen yükümlülüğü hususu da tartışılacaktır.

2. HEKİMİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNU DOĞURAN NEDENLER

Hak, hukuken korunan ve sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi tanıyan menfaattir (Oğuzman, 2003:91). Hak sahibi anca bir kişi olabilir. Kişinin hayatı, vücut bütünlüğü ve sağlığı üzerindeki hakkı kişilik haklarıdır. Savcı (1980:6), hukuk karşısında insanın, kendi kişiliğine bağlı bir somut temel hakkın sahibi; bu somut temel hakkın da, "Bireysel Kişilik Hakkı" olduğunu ifade eder ve bireyin sahip olduğu kişilik hakkı kapsamında "beden bütünlüğü ve yaşam hakkına" sahip olduğunu dile getirir. Kişilik hakkı doğuştan kazanılan ve kişinin toplumdaki varlığı ile de gelişen bir kavramdır. Bu nedenle toplumu inceleyen sosyoloji bilimi ile hak kavramını inceleyen hukuk bilimi ilişkilidir. İlişkili olan sosyoloji ile hukuk bilimleri hukuk sosyolojisini oluştururlar. Hukuk sosyolojisi de hukuku ve hukukun tanıdığı hakları toplumsal olgu olarak görüp, onu sosyal yaşamın önemli bir çalışma alanı olarak inceleyen, hukuk eğitime yeni imkânlar sunarak önünü açan disiplinler arası kavramdır (Işıқтаç, 2020:12). Hukukun ve sosyolojinin de ortak unsuru olan "hak" kavramı çalışmamız da hasta hakkı olarak karşımıza çıkacaktır.

Hasta hakları, sağlık hizmeti sunulan kişinin, tıbbi süreçlere katılımı, bilgi alma hakkı, tedavi seçeneğini belirleme hakkı, mahremiyet ve gizliliğin korunması gibi bir dizi temel haktan oluşur. Türkiye’de Hasta Hakları Yönetmeliği ve Türk Medeni Kanunu gibi yasal düzenlemelerle hasta hakları güvence altına

alınmıştır. Hasta hakları bakımından ulusal bir belge olan “Amerikan Hastane Birliği’nin 1972 yılında yayınladığı Hasta Hakları Beyannamesi önemlidir (Erman, 2003:64). Söz konusu beyanname de gizlilik, bilgilendirme, aydınlatılmış onam, hastaların eşit ve insancıl muayene edilmeleri gibi pek çok kapsamlı düzenlemeye yer verilmiştir (Erman, 2003:65). Hasta Hakları Beyannamesi kapsamlı şekilde hazırlanarak hastalığı sebebi ile güçsüz konumda olan hastanın haklarını koruma ve güvence oluşturmaya çalışmıştır. Hastanın olduğu yerde onu tedavi etmesi için hekimin bulunması mecburidir.

Hekimlik mesleği uzun bir bilimsel ve akli geçmişe, geleneğe dayanan; aynı anda doğayı bilmek, insanı tanımak ve el becerisine sahip olmak gibi yetenekleri gerektiren kendine özgü bir meslektir (Hakeri, 2010:205). Hekimlik mesleği bizzat insan yaşamını ilgilendiren ve insan hayatının emanet edildiği bir meslektir. Hekimlik mesleği ve hasta hakkının öneminden dolayı tedavide başarısızlığa uğrayan hekimin; sorumluluğu doğmuştur (Yılmaz, 2024:3). Mesleğini serbest olarak sürdüren hekimin hukukî sorumluluğunu doğuran bu sebepler, culpa in contrahendo (dürüstlük kuralına aykırı davranma), vekâletsiz iş görme, haksız fiil ve sözleşme olarak şekillenmektedir (Özdemir,2016).

Hekimin, sağlık ve tıp hukukuna ilişkin kuralları kusurlu olarak ihlal etmesi sebebiyle, idarî ve cezaî sorumluluğu ya da hastasına vermiş olduğu zararı tazmin etme yükümlülüğü anlamında özel hukuk (medeni hukuk) sorumluluğu karşımıza çıkmaktadır (Demir,2008).

Sorumluluk kavramı, bir kişinin zarar veren bir olgu nedeniyle bu zararı gidermekle yükümlü olduğu ve başkasının zarar görmesini gerektiren bir şeyden (hayvan bulunduranın sorumluluğu, TBK m. 67) veya bir kimseden (adam çalıştırmanın sorumluluğu, TBK m. 66) dolayı gerçekleşen sonucu üstlenmek zorunda kaldığı durumu ifade eder (Karahasan, 2003:60).

Hukuki sorumluluk kavramı herkesin mal ve şahıs varlığındaki meydana gelen zarara kendisinin katlanmasıdır. Hukuki sorumluluk, “kusur sorumluluğu” ve “kusursuz sorumluluk” olmak üzere iki ana başlık altında incelenir. Sorumluluğun gerçekleşmesi kural olarak kusurun varlığına bağlıdır. Hukuk sistemimizde kusur, sorumluluğun temel ilkesidir. Ancak meydana gelen zararda kusurun aranmadığı durumlarda vardır. Buna kusursuz sorumluluk adı verilir. Kusursuz sorumluluk hali nadiren belirli durumlarda ve bu durumlar yasalarda belirtilmiş ise uygulanır. Sorumluluğun bağlandığı olgular ile gerçekleşen zarar arasında uygun illiyet bağının olması kusursuz sorumluluğun doğması bakımından yeterlidir (Eren, 2024:68).

Sorumluluk kavramı hekim ile hasta arasında da meydana gelebilir. Hekimin, sağlık ve tıp hukukuna ilişkin kuralları kusurlu olarak ihlal etmesi sebebiyle, idarî ve cezaî sorumluluğu ya da hastasına vermiş olduğu zararı tazmin etme yükümlülüğü anlamında özel hukuk (medeni hukuk) sorumluluğu karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2008). Hekimin tıbbi faaliyetten doğan sorumluluğu kural olarak kusur sorumluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2024:13). Ayrıca tıbbi faaliyetler için serbest çalışan hekim hastası ile sözleşme kurabilir bu durumda hekimlik sözleşmesi oluşur.

Hekimlik sözleşmesi hekimin teşhis, tedavi ve müdahale edimini üstlendiği, hastanın da bu edime karşılık gelen ücreti ödemekle yükümlü olduğu, açık ya da zımni (Kurt, 2011,60) irade açıklamalarıyla kurulan, tam iki tarafa borç yükleyen, ani edimli, rızai bir sözleşmedir (Özay, 2020:29). Hekimin hukuksal sorumluluğuna dayanak oluşturan borç ilişkileri arasında, hasta ile hekim arasındaki sözleşmesel borç ilişkisi yani hekimlik sözleşmesi ilk sırada yer almaktadır (Demir, 2009:264).

Hekimin hukuki sorumluluğu hasta ile olan sözleşmesel ilişkiden başka tıbbi müdahaleler sırasında gerçekleşen hatalı eylem ve ihmali sebebi ile doğabilir.

Hasta uğradığı zarar karşısında hukuki yollar ile haklarını arayabilir ve tıbbi müdahale sonucu doğan zararın tazminini talep edebilir. Hekimi tazminat yükümlüsü kılan hukuksal sorumluluğunun kaynağını, hekim ile hasta arasındaki sözleşme ilişkisi dışında, hekimin tıbbi müdahaleleri sırasında gerçekleşen haksız eylem kusuru veya vekâletsiz iş görme biçimindeki davranışları da oluşturabilir (Demir, 2009:264).

3. VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME VE HEKİMİN VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME SEBEBİ İLE SORUMLULUĞU

Taraflar arasında herhangi bir sözleşme ilişkisinin olmadığı ve hastanın rızasının da olumlu ya da olumsuz yönde var olmadığı durumlarda, hekimin, hastanın yararına tıbbî bir müdahalede bulunması halinde vekâletsiz iş görmeden söz edilmektedir (Cevdet,2024:1323). Örneğin bilinci kapalı bir hastaya, hekimin tıp biliminin kuralları çerçevesinde yapacağı müdahale TBK. m. 526-527^{*}'de düzenleme altına alınan vekâletsiz iş görme olarak değerlendirilir ve hukuka uygun görülür (Güven, 2020:123).

Vekâletsiz iş görme kavramının konusu bir işi görme söz konusu olduğu için Türk Borçlar Hukuku'nda iş görme sözleşmeleri arasında ve vekâlet sözleşmelerinden sonra düzenlenmiştir (Tahiroğlu, 2023:289). Vekâletsiz iş görme kavramı genellikle vekâlet yetkilerinin aşıldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Vekâletsiz iş görmenin, iş görme, işin başkasına ait olması ve işi yapanın vekâletinin

* MADDE 526- Vekâleti olmaksızın başkasının hesabına iş gören, o işi sahibinin menfaatine ve varsayılan iradesine uygun olarak görmekle yükümlüdür.

MADDE 527- Vekâletsiz iş gören, her türlü ihmalden sorumludur. Ancak, iş gören bu işi, iş sahibinin karşılaştığı zararı veya zarar tehlikesini gidermek üzere yapmışsa, sorumluluğu daha hafif olarak değerlendirilir. İş gören, iş sahibinin açıkça veya örtülü olarak yasaklamış olmasına karşın bu işi yapmışsa ve iş sahibinin yasaklaması da hukuka veya ahlaka aykırı değilse, beklenmedik hâlden de sorumlu olur. Ancak, iş gören o işi yapmamış olsaydı bile, bu zararın beklenmedik hâl sonucunda gerçekleşeceğini ispat ederse sorumluluktan kurtulur.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf> (erişim tarihi:09.01.2025)

olmaması gibi üç objektif ögesi; iş görenin belli bir amaca yönelmiş iradesinin olması gibi bir sübjektif ögesi bulunmaktadır (Özdemir, 2001:94; Tandoğan, 2010:678). Vekilin sınırının aşıldığı durumlar da hekim vekâletsiz olarak iş görüyor olabilir.

Hekimin vekâletsiz iş gördüğü durumlar; acil durumlar ve tıbbi müdahale gerektiren durumlar vekâletsiz iş görülen hallerdir. Acil durumlarda hekimin yardımda bulunması zorunluluktur. Acil durum da yardımda bulunan hekim vekâletsiz iş görme altında olduğu kabul edilir. Ancak acil durum kavramı ne dereceye kadar hastaya tıbbi müdahale de bulunulacağı hususu iyi tespit edilmelidir. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi 3'üncü maddesinde, "Tabip, vazifesi ve ihtisası ne olursa olsun, gerekli bakımın sağlanamadığı acil vakalarda, mücbir sebep olmadıkça ilk yardımda bulunur. Diş tabibi de, kendi sahasında aynı mükellefiyete tabidir." şeklinde acil durumlar ile ilgili bir düzenleme yer almaktadır. Acil durum kavramının sınırını belirlerken hastanın ölüm tehlikesi içinde bulunduğu veya ağır bir zarara uğrama ihtimalinin olduğu durumda hekim, hastanın muhtemel iradesine dayanarak zorunlu tıbbi tedbirleri alabilmelidir (Şenocak, 1998). Bu durum acil durumda vekâletsiz iş görme olarak kabul edilecektir. Yolda yürürken aniden fenalaşan bir kişiye, yakında bulunan hekimin ilk müdahalesi acil durum da vekâletsiz iş görmeye örnek olarak gösterilebilecektir.

Hekimin hastanın ameliyatı sırasında beklenmedik bir durumun ortaya çıkması sonucunda, daha önceden hasta ile kararlaştırılan tıbbi müdahalenin dışına çıkmak zorunda kalması da tıbbi müdahalenin genişletilerek bir başka vekâletsiz iş görme durumudur. Hekimin buradaki amacı hastanın ağır bir zarara uğramasını engellemek ya da hastanın hayatını kurtarmaktır (Ayan, 1991:61; Zevkliler, 2003:377; Tandoğan, 2010:682). Hekimin hastası ile kararlaştırdığı sözleşmenin dışına çıkabilmesi birtakım şartlara bağlıdır. Tıbbi müdahalenin

hastanın daha önce rıza gösterdiği müdahaleden daha ağır riskler taşıması, hastanın rızasının alınmasının gecikmenin doğuracağı riskler nedeniyle mümkün olmaması ve ölüm tehlikesi nedeniyle zorunlu olmadıkça önemli, hayati organların alınmaması gerekmektedir (Somer, 2011:44). Eğer ki bu şartlar mevcut ise hekim hastaya sözleşmesi dışında müdahale de bulunabilecektir. Vekâletsiz olarak tıbbî müdahaleyi gerçekleştiren hekimin bu fedakârlığı, ona sözleşmeye dayalı olarak tedavi yapan hekime nazaran daha az özenli hareket etme hakkı vermez (Ott, 1978:79; Özdemir, 2016:38). Hekim tarafından gerçekleştirilen vekâletsiz iş görme kapsamında tıbbi müdahalede hasta daha önceden sözleşme kapsamında müdahaleyi reddetmiş ise ya da hekim bunu biliyorsa buna rağmen hastanın rıza göstermediği tıbbi müdahaleyi gerçekleştirdiyse hekimin sorumluluğu gündeme gelecektir. Ancak, hastanın olumsuz iradesi hukuka ve ahlaka aykırı ise dikkate alınmayacağı gibi, bir haksız fiilden bedeni bir zarara uğrayan kişinin, tedavi yoluyla zararının artmasına engel olmak mümkün olduğu halde, buna rıza göstermemesi bir müterafik (ortak) kusur niteliğinde kabul edilir (Şenocak, 2007:243).

Hekimin vekâlet ile iş görmesi kural iken, vekâletsiz olarak iş görmesi durumları istisnadır. Detaylı belirtilmeye çalışılan vekâletsiz iş görme durumlarında hekim sorumluluk altına girmekte hastanın menfaatine tıbbi işlem uygulamaktadır. Şayet vekâletsiz iş görme kavramı hukuk da yer almasaydı belki acil müdahale gerektiren çoğu hasta müdahale edilemeyeceği için hayatını kaybedebilecekti.

4. GERÇEK VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME VE GERÇEK OLMAYAN VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME DURUMLARI

Vekâletsiz iş görme hükümler TBK m. 526-531 maddeleri arasında yer almaktadır. Vekâletsiz iş görme işi görenin vekâlete sahip olmamasına rağmen iş sahibinin menfaat alanına girerek iş görmesi olarak tanımlamak mümkündür (Gümüş, 2012:217). Vekâletsiz iş görme sebebi ile taraflar arasına oluşan ilişki sözleşme ilişkisi değildir. İş gören, iş sahibinin menfaati ve hesabına, onun rızası olmadan işi görür. Vekâletsiz iş görme gerçek vekâletsiz iş görme ve gerçek olmayan vekâletsiz iş görme olarak ayrılmaktadır.

TBK m. 527/1’de “Vekâletsiz iş gören, her türlü ihmalinden sorumludur...”[†] denilmiştir. Gerçek vekâletsiz iş görme de iş gören iş sahibinin menfaati ve varsayılan rızasına bağlı olarak hareket ettiği durulardır. Bahsedilen rıza ise makul düşünen normal bir insanın olağan hayat şartlarında oluşacak rızası olarak kabul edilir. Gerçek vekâletsiz iş görmede de iş gören, iş sahibine karşı her türlü kusurdan sorumludur.

Ancak TBK m. 527 1. Fıkra ikinci cümle de belirtilen “iş gören bu işi, iş sahibinin karşılaştığı zararı veya zarar tehlikesini gidermek üzere yapmışsa sorumluluğu daha hafif olarak değerlendirilir.”[‡] hükmü vekâletsiz iş gören hekimin sorumluluğu açısından tartışmalıdır. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre ister ameliyatın genişletilmesi halinde isterse acil durum içinde bulunulsun hekim bakımından Borçlar Kanunu’ndaki sorumluluğun hafifletilmesi kuralı uygulanamaz. Çünkü bir olayın ivedi olması aynı tip olaylarda gösterilmesi gereken özenin hafifletilmesi için haklı bir sebep oluşturamaz ve insan hayatı ve sağlığını ilgilendiren faaliyetlerde bulunan hekimin her hal ve şart altında özenli

[†] <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf> (erişim tarihi: 08.01.2025)

[‡] <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf> (erişim tarihi: 08.01.2025)

hareket etmesi asıldır (Mehmet, 1991:114). Başka bir görüşe göre hekimin vekâletsiz iş gören sıfatıyla tıbbi faaliyette bulunduğu acil haller ve ameliyatın genişletilmesi hallerinde hastanın sağlığı gibi önemli bir kişisel değerin maruz kalacağı büyük bir zarar bertaraf edildiğinden hekimin sorumluluğu daha az takdir edilmelidir. Aksi takdirde hastanın sağlığının büyük tehlikede olduğu durumlarda hekim tıbbi müdahaleyi yapma konusunda çekingen davranabilir (Şenocak, 1998:126).

Tıbbi Deontoloji Nizamnamesinin 3'üncü maddesi uyarınca tıbbi yardımda bulunmak zorunda olduğundan ve hasta ile arasında daha öncesinde tesis edilmiş bir güven ilişkisi bulunmadığından hekimin göstereceği özenin ölçüsü daha hafif takdir edilebilir. Ancak acil durum bile olsa hekimin kendisinden beklenen özenin her zaman en üst seviyede olduğu ve insan sağlığını ilgilendiren bir durumun söz konusu olduğu akıldan çıkarılmamalıdır (Aydın, 2014:132). Örneğin yolda kazaya uğrayan yaralı şahıslara olayı görüp müdahale de bulunan hekimden özel koşullarda çalışan hekim gibi aynı sonuç beklenemeyecek olsa da hekimden aynı özen beklenenecektir. Böyle bir durumda dahi hekimin yaptığı özensiz müdahaleler sonucu hekimin sorumluluğu doğacaktır.

Gerçek vekâletsiz iş görme caiz olan ve caiz olmayan olarak ayrılmaktadır. Türk Borçlar Kanunu m.506/l'e göre, caiz ikame üç halde mümkündür (Özdemir, 2016:53). Caiz vekâletsiz iş görme de hekim hastasının menfaatine uygun ve yasaklamasına aykırı davranmadan bir işe girer. Caiz olmayan vekâletsiz iş görme de hekim, hastanın açıkça reddettiği ve hekimin bunu bildiği ya da bilmesi gerektiği bir rahatsızlığı tedavi etmesi durumunda hekim açısından caiz olmayan vekâletsiz iş görme söz konusu olur (Aydın, 2014:132).

TBK m. 527/1-2’de “İş gören, iş sahibinin açıkça veya örtülü olarak yasaklamış olmasına karşın bu işi yapmışsa ve iş sahibinin yasaklaması da hukuka veya ahlaka aykırı değilse, beklenmedik hâlden de sorumlu olur. Ancak, iş gören o işi yapmamış olsaydı bile, bu zararın beklenmedik hâl sonucunda gerçekleşeceğini ispat ederse sorumluluktan kurtulur. Dolayısıyla gerçek olmayan vekâletsiz iş görmenin iki türü vardır. İlk türünde iş gören, işi kendi ya da başka biri menfaatine görürken; ikinci türde, iş gören iş sahibi hesabına ancak onun yasaklamasına karşı gelerek görmektedir. Görüleceği üzere gerçek olmayan vekâletsiz iş görmede, iş görende başkasının işini görme iradesi bulunmamaktadır.

Bu durumlarda hekim, iradesi aydınlatılmış bir hastanın bilinçli olarak bir tedaviyi açıkça reddettiğini bilmesine veya bilmesinin gerekli olmasına rağmen tıbbi müdahalede bulunması neticesinde hastanın uğradığı tüm zararlardan ve hatta meydana gelen kazadan bile sorumlu olacaktır.

5. ACİL DURUMLARDA YAPILAN MÜDAHALE TÜRLERİ İLE TIBBİ MÜDAHALENİN GENİŞLETİLMESİ

Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi madde 3’e[§] göre hekimin acil durumlarda müdahale yapması tıbbi zorunluluktur. Acil durumda iş gören hekim vekâletsiz iş görmüş olur. Acil durum kavramı iyi irdelenmelidir, aksi halde acil durumun ne olduğu tartışmaya yol açabilecek bir durumdur.

Acil durum haline hekim tesadüfen denk gelmiş olabilir, acil durum yapılması gereken hasta hekimin yanına getirilmiş olabilir. Acil müdahale de ilk tür olarak hastanın acil durumda iken hekimin bulunduğu yere getirilmesidir. Bu hâlde, acil durumdaki müdahale edilmesi gereken hasta, müdahale edilecek yere (hastane,

[§] Bkz: Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi madde3 “Tabip, vazifesi ve ihtisası ne olursa olsun, gerekli bakımın sağlanamadığı acil vakalarda, mücbir sebep olmadıkça ilk yardımda bulunur./Diş tabibi de, kendi sahasında aynı mükellefiyete tabidir.”

klirik ya da sağlık merkezi) ve müdahale edecek yetkiliye getirilmektedir (Günday, 2012:11). Bazı durumlarda hekim, hastanın olduğu yere çağırabilirler. Burada önemli olan acil bir durum olduğu için hekimin, hastanın yanına çağırılınca ne kadar süre de gittiğidir. Ancak ortada mücbir sebepten dolayı hekim hastaya geç kalır ise Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi madde3'e göre hekimin sorumluluğu olmayacaktır. Son tür ise hekimin, tesadüfi şekilde acil durum gerektiren bir hasta ile karşılaşması sonucu müdahalesidir. Mesela uçak yolculuğu sırasında bir hastanın aniden fenalaşması üzerine uçakta bulunan doktorun acil olarak gerekli ilk müdahaleyi yapmasını verebiliriz. Aynı şekilde yolda seyir halinde baygın birisini gören hekimin acil olarak hastaya müdahale etmesini verebiliriz. Ancak bu durumda hekimin tıbbi teçhizatı ve zamanı olmayabilir. Hekimin yeterli tıbbi teçhizatı ve zamanı olmadığından hasta tıbbi kötü uygulama (tıbbi malpraktis) ile karşılaşabilir. Tıbbi malpraktis, hekimin teşhis ve tedavisinde tıbbi standartlara göre yapamaması sonucunda hastada zararın meydana gelmesidir (Savaş, 2013:66).

Hekim tıbbi müdahale başlamadan önce, hastası ile tıbbi müdahale için sözleşme akdederler. Ancak bazen hekim kararlaştırılan sözleşmenin sınırlarını hastanın rızası alınamayacak durumda olmasından dolayı aşabilir. Bu sınır gerekli sebepler ile aşılr. Bu sebepler beklenmedik bir durum sebebi ile ortaya çıkmaktadır (Ateş, 2012:28). Müdahalenin genişletilmemesi hâlinde hastanın hayati risk taşıması ve müdahale olmazsa ölümünün gerçekleşeceğine ilişkin tehlike bulunduğu takdirde müdahalenin genişletilmesi gerekir (Yüksel, 2018:299). Hekim tıbbi müdahaleden önce müdahalenin genişlemesi gerektiğini öngörememiştir. Bu müdahaleler zaruri olarak ortaya çıktığından önceden öngörülmesi zordur. Ancak müdahalenin genişletilebilmesi daha önceden öngörülebilir olmasa da, hekim tıbbi müdahale öncesinde hastayı her türlü karşılaşılabilir durum ile ilgili bilgilendirmesi, aydınlatması gereklidir. Karşılaşılan olaylarda da öngörülmeyen sonraki tıbbi müdahale için hastaların

tazminat talepleri olmuştur. Yerel mahkemede karar verirken hastanın rızasının olup-olmadığına yoksa da tıbbi müdahale öncesi gerekli genişletilmiş aydınlatma yapılıp- yapılmadığına bakmıştır. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi 18.09.2018 tarihli bir kararında “.. ameliyat sırasında ortaya çıkan sebeplerden müdahale genişletilmesi gerekmiş ve hasta ameliyat öncesi kendisine bildirilmeden, aydınlatılmadan müdahale edildiği için zararın doğduğunu ileri sürerek tazminat talep etmiştir.”(Yargıtay 13. HD, E. 2016/26894, K. 2018/8072, 18.09.2018) Yargıtay 13. Hukuk Dairesi’nin 25.11.2013 tarihli kararında “... Adli tıp kurumu raporunda açıkça hastanın her iki gözünde lazer öncesi anlatılması ve görme kaybı olabileceği bildirilmesi gerekirken...” Yargıtay 13. Hukuk Dairesi’nin E. 2015/6125 – K. 2016/10662 Sayılı Kararında; denilerek hastayı tıbbi müdahale sonrası müdahalenin genişleyebileceğine dair aydınlatmış olmasının önemi üzerinde durulmuştur.

6. GERÇEK VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME İLE GERÇEK OLMAYAN VEKÂLETSİZ İŞ GÖRMENİN UNSURLARI

Gerçek vekâletsiz iş görme TBK 527/1 ‘de sınırları, unsurları ve niteliği belirtilmiştir. Gerçek vekâletsiz iş görmeden bahsedebilmek için ilk olarak başkasına ait bir iş görülmelidir, iş gören ile iş sahibi arasında vekâlet ilişkisi olmamalı ve iş sahibin iradesi aykırı olmamalıdır. Başkasına ait yapılacak olan iş hukuki ya da maddi fiil olabilir (Eren ve Yücer, 2024:832; Tandoğan, 1957:97). İş görenin vekâleti olmamasından kasıt daha önceden kararlaştırılmamış, iş görenin yetkili ya da yükümlü olmadığı bir işi yüklenmesidir (Kirkit, 2016:65). Gerçek vekâletsiz iş görme borcunun son unsuru da açıkça hastanın rızasına aykırı, yasakladığı bir işlemin yapılmamış olmasıdır (Yavuz, 2022:1361-1362).

Hastanın rızasına açıkça aykırı ve yasakladığı bir işlem yapılıyorsa gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeden bahsedilecektir. Gerçek olmayan vekâletsiz iş görme TBK m. 527/2’de sınırları, unsurları ve niteliği belirtilmiştir. Gerçek

olmayan iş görmede ilk olarak başkasına ait olmayan bir iş görülecek bu iş için vekâlet bulunmayacak ancak iş sahibi açıkça istemediği bir müdahale gerçekleştirilecektir. İş görenin vekâleti olmamasından kasıt gerçek vekâletsiz iş sözleşmesinde olduğu gibi önceden kararlaştırılmamış, iş görenin yetkili olmadığı işi hastanın açık iradesine aykırı şekilde yapmasıdır.

7. TARTIŞMA ve SONUÇ

Sağlık konusu gereği doğrudan insan ile ilgilidir. Sosyoloji bilimi de insanı ve insan davranışlarını incelemektedir. İnsan toplumu oluşturur ve insanın olduğu yerde sağlık ve hastalık her zaman vardır. Toplumda sağlığa dair konuları inceleyen sosyoloji alt dalını sağlık sosyolojisi oluşturmaktadır. Sağlık ve insan ile iç içe olan sosyoloji, sağlığımız ile ilgilenen ve bir birey olan hekimleri de içine almaktadır.

Hekim görevini insan sağlığı açısından taşıdığı önem sebebi ile özenle ifa etmez ise hekimin sorumluluğu gündeme gelir. Hekim ile hasta arasındaki sorumluluk sözleşme ya da vekâletsiz iş görmeden kaynaklanabilir. Hekimin hastasına yaptığı tıbbi müdahaleyi hukuka uygun kılan hastanın müdahaleye vermiş olduğu rızasıdır. Ancak sözleşme olmadığı durumlarda; acil tıbbi müdahale ya da tıbbi müdahalenin genişletilmesi gereken hallerde hastadan rıza alınması mümkün değildir. Hekimin bu müdahaleler de kaynaklanan sorumluluğu Türk Borçlar Kanunu kapsamında vekâletsiz iş görme hükümlerine göre belirlenir.

Vekâletsiz iş görme hükümler TBK m. 526-531 maddeleri arasında yer almaktadır. Vekâletsiz iş görme işi görenin vekâlete sahip olmamasına rağmen iş sahibinin menfaat alanına girerek iş görmesi olarak tanımlamak mümkündür (Gümüüş,2012:217). Vekâletsiz iş görme hükümleri de gerçek vekâletsiz iş görme ve gerçek olmayan vekâletsiz iş görme olarak ayrıma tabi tutulur.

Gerçek vekâletsiz iş görmenin sınırları, unsurları ve niteliği TBK m. 527'ye göre belirlenir. Gerçek vekâletsiz iş görme de hastanın rızası-iradesine bağlı bir işleme dayanır ve sonucunda oluşacak her türlü kusurdan iş gören sorumluluk altındadır.

Gerçek vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan sorumluluk acil durumlar ve tıbbi müdahaleyi gerektiren işlemlerden kaynaklanır. Vekâletsiz iş görme bir sorumluluktan kaynaklanır. Acil durumlar yoldan geçerken birini baygın gören hekimin müdahalesi, yatalak hastanın bulunduğu yere hekimin çağırılması ya da hastanın sağlık merkezine getirilmesinden kaynaklanabilir. Tıbbi müdahalenin genişletilmesi durumunda hasta ile hekim arasında bir sözleşme olmasına rağmen öngörülemeyen sebepler ile sınırın aşıl原因 hastaya gerekli müdahalenin yapılması durumunda meydana gelir. Tıbbi müdahale genişletilirken hasta rızası alınamayacak bir hâldedir. Sorumluluğun sınırları da Vekâletsiz iş görme sonucu oluşan işin ihlali, ihlal sonucunda zararın meydana gelmesi, mevcut ihlal ile zarar arasında uygun illiyet bağının mevcut olması ve kusurdur. Kusur kast ya da ihmal sonucu meydana gelebilir.

Gerçek olmayan vekâletsiz iş görme sınırları, unsurları ve niteliği TBK m. 527/2'ye göre belirlenir. Gerçek olmayan vekâletsiz iş görme hastanın iradesi-rızasına bağlı olmayan bir işlem sonucunda oluşan her türlü kusurdan sorumluluk gündeme gelir. Hastaya aydınlatıcı bilgi verilmesinden sonra hekimin hasta rızası ile tedaviyi reddetmesine karşılık hekimin tıbbi müdahaleyi gerçekleştirmesi durumunda meydana gelir. Hastanın açık iradesine uygun olmayarak yapılan tıbbi müdahale sonucu meydana gelecek tüm zarar ve tüm kazalardan hekim sorumlu olacaktır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazar arasında makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek Finansman Bilgileri:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ş.(2004). Karşılaştırmalı Borçlar Hukuku Özel Hükümler.(1. Baskı). Konya: Kavram Yayınları.
- Ateş, T.(2012). Hekimlerin Cezai ve Hukuki Sorumlulukları. (3. Baki). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- Ayan, M. (1991). Tıbbî Müdahalelerden Doğan Hukuki). Tıbbî1. Baskı). Ankara: Kazanı Yayınevi.
- Aydın, Ö. (2014). Üremeye Yardımcı Tedavi Yöntemlerinden Doğan Hukuki Sorumluluk. (1. Baskı). İstanbul: Legal.
- Cevdet, Y. (2024). Borçlar Hukuku Dersleri. (19. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Demir, M. (2008). "Hekimin Sözleşmeden Doğan sorumluluğu". AÜHF, 57(3): 228-232.

- Demir, M.(2009). Hekimin Hukuksal Sorumluluğunun Kaynakları ve Özel Hastane-Kamu Hastanesi Ayrımı. Ankara: Beta Yayınları.
- Demir, M. (2020). Tıbbi Sorumluluk Hukuku. (2. Baskı). İstanbul: Yetkin Yayınları
- Eren, F. (2024). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. (24. Baskı). Ankara: Beta Yayınları.
- Eren, F. ve Yücer, İ. (2024). Borçlar Hukuku Özel Hükümler. (12. Baskı). Ankara: Legem Yayıncılık.
- Erman, B.(2003). Ceza Hukukunda Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluğu. (1. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gümüüş, M. A. (2012). Borçlar Hukuku Özel Hükümler. (2. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Günday, R. (2012). Tıbbi Müdahale ve Tedavide Malpraktisten Doğan Hukuki Sorumluluk. (1. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Güven, K. (2000), Kişilik Hakları ve Ötenazi. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hakeri, H.(2024). Tıp Hukuku.(24. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Işıқтаç, Y. (2020). Hukuk Sosyolojisi. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bili Üniversitesi Yayınları.
- Karahasan, M.R.(2003). Sorumluluk Hukuku. (6. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Kirkit, E. (2016). Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluğu.(1. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kurt, E. (2011).” Hekimlik Sözleşmeleri”. Kadir Has Üniversitesi Uluslararası 1. Sağlık Hukuku Sempozyumu. İstanbul
- Mehmet, A. (1991). Tıbbi Müdahaleden Doğan Sorumluluk. (1. Baskı). Ankara: Kazancı.
- Oğuzman, B.(2003). Medeni Hukuk. (10. Baskı). İstanbul: Oniki Levha.

- Ott, Werner E.(1978).Voraussetzungen der Zivilrechtlichen Haftung des Arztes. Zurich
- Özay, M.(2020). Estetik Amaçlı Tıbbi Müdahalelerde Hekimin Hukuki Sorumluluğu.(6. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özdemir, H. (2016). "Hekimin Hukuki Sorumluluğu" Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 11(1)
- Özdemir, H.G. (2001). Roma ve Türk Hukukunda Vekâletsiz İş Görme. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Saltık, A. (2014). "Sağlık Sosyolojisi Ders Notları" Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. Ankara
- Savaş, H. (2013). Yargıya Yansıyan Tıbbi Müdahale Hataları. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Savcı, B. (1980). Yaşam Hakkı ve Boyutları. Ankara: İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Somer, P. (2011). "Hekimin Hukuki Sorumluluğu" Kadir Has Üniversitesi Uluslararası I. Sağlık Hukuku Sempozyumu. İstanbul
- Şenocak, Z. (1998). Özel Hukukta Hekimin Hukuki sorumluluğu. (1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi DÖS.
- Şenocak, Z. (2007). "Hekimin Hukuki Sorumluluğunun Özel Sorunları: Tıbbi Standartlar ve İspat". Ankara Barosu - Sağlık Hukuku Kurultayı. Ankara
- Tandoğan, H. (2010). Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri. (2. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Tahiroğlu, B. (2023). Roma Borçlar Hukuku.(14. Baskı). İstanbul: Der.
- Yavuz, C. Acar, F. ve Özen B.(2022). Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler. (11. Baskı). Ankara: Beta Yayınları.
- Yılmaz, B. (2024). Hekimin Hukuki Sorumluluğu. (5. Baskı). Ankara: Adalet.

Yüksel, R. (2018). Vekâletsiz İş Görme. (4. Baskı). İstanbul: Aristo Yayınları.

Zevkliler,A ve Acabey B. (2021). Medeni Hukuk-I. (1.Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.

EXTENDED ABSTRACT

It is natural for people to have health problems and need treatment wherever they are. Throughout human history, before modern medicine developed, people resorted to what is now called alternative medicine in order to treat their wounds and illnesses. They tried to find the treatment that was good for them by mixing herbs they discovered in nature. Medical science also developed with the development of human history. The use of herbs in treatment has given way to drugs, devices and modern medical science.

The profession of medicine is based on a long scientific study and mental history. Human life is entrusted to doctors. Therefore, medicine is a profession that requires agility as well as being able to know people. It is mandatory for a doctor to be present where the patient is to provide treatment.

A right is an interest that is legally protected and grants the owner the authority to benefit from this protection. The right holder can only be one person and naturally, the right to personality arises. The right to personality is also the owner of a concrete fundamental right related to the individual's own personality. A person also has the "right to bodily integrity and life" within the scope of the right to personality. Therefore, there is also the right to consult a doctor when sick.

The patient may also apply to the doctor's office, private hospital or public hospital in order to recover. Sometimes, in emergency situations such as fainting or disability, the doctor may have to come to the scene and intervene before being able to apply to a doctor. A legal relationship is established between the doctor and the patient due to the patient's application to the doctor. As a result of the legal relationship, doctors are held responsible. Due to the importance of the concept of patient rights that concern life, the doctor who fails to treat the patient who applies to the doctor is held responsible. The responsibility of doctors may arise from situations such as medical errors, negligence or misdiagnosis.

The responsibility between the doctor and the patient may arise from a contract or from acting without agency. A person who acts without agency and who performs a task without an agency relationship in between assumes the

obligation to accomplish that task. The elements, nature, result and reason for acting without agency are stipulated in Article 526-531 of the TCC. The relationship between the parties due to acting without agency is not a contractual relationship. The employee performs the task for the benefit and account of the employer without the consent of the employer.

Acting without a mandate is divided into real acting without a mandate and unreal acting without a mandate. The element of real acting without a mandate is regulated in TCC article 527-1. This article also mentions its elements, reason, purpose and nature. Real acting without a mandate is also based on a transaction that depends on the patient's consent-will and the employee is responsible for any defects that may occur as a result.

The liability arising from real acting without a mandate arises from emergencies and procedures that require medical intervention. Emergencies may arise from the intervention of a physician who sees someone unconscious while passing by, calling a physician to the location of a bedridden patient or bringing the patient to a health center. In this case, the physician is expected to intervene to reduce the harm that is present in the patient. Since hospital conditions cannot be provided at that moment or the physician will not have all the materials available in the hospital for emergency intervention, it should be expected that the physician's responsibility will be reduced in concrete situations. Medical interventions concern personal rights. The persons who will decide on the implementation of medical intervention are the patients who are in the position of rights holders. Patients are expected to participate in the treatment process by giving their free will and consenting to the treatment. In order for medical interventions to be lawful, the intervention must be performed by an authorized physician, the intervention must be performed in accordance with medical standards, and appropriate intervention is required. The most important thing is that the patient is informed about all interventions to be performed. However, if the medical intervention is to be expanded, it may not be possible to inform the patient. In such a case, the procedure will need to be performed according to the patient's previously informed consent. This situation has arisen as a result of respect for the freedom of patients (individuals).

In the event of expansion of medical intervention, although there is a contract between the patient and the physician, the limit is exceeded due to unforeseen reasons and the necessary intervention is performed on the patient. The patient's consent cannot be obtained while the medical intervention is being expanded. The limits of liability are also the breach of duty resulting from acting without authority, the occurrence of damage as a result of the breach, the

existence of a suitable causal link between the current breach and the damage, and fault. Fault may occur as a result of intent or negligence. The physician's liability will come to the fore as a result of the damage that will occur.

Unreal acting without authority TCC art. In 527/2, its limits, elements and nature are stipulated. In the case of performing an unreal job, first of all, a job that does not belong to someone else will be performed, there will be no power of attorney for this job, but the owner of the job will not be able to perform a job that he clearly does not want.

 Sosyolojik Düşün	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi: 17.07.2024 Yayına Kabul Tarihi: 17.06.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1518084 Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article Atıf/Citation: Tokgöz, B. & Şahin, H. (2025). Ücretli İşte Çalışmayan Kadınların Sosyal Medya Üzerinden Benlik Sunumları, <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 23-60.
---	---

ÜCRETLİ İŞTE ÇALIŞMAYAN KADINLARIN SOSYAL MEDYA ÜZERİNDEN BENLİK SUNUMLARI*

Beyza TOKGÖZ*

Hande ŞAHİN**

Öz

Teknoloji ve dijitalleşmenin etkisiyle sosyal medya, bireylerin ve toplumların yaşamlarının merkezinde yer almakta; bu durum, sosyal medyanın bireysel ve toplumsal düzeyde mevcut ve gelecekteki etkilerini önemli bir araştırma alanı haline getirmektedir. Ancak sosyal medya kullanımı üzerine yapılan araştırmalar, ağırlıklı olarak çocuklar ve gençler üzerinde yoğunlaşmış olup, ücretli bir işte çalışmayan ve zamanının büyük bölümünü ev ortamında geçiren kadınların kullanım pratiklerine ilişkin çalışmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye’de kadın istihdam oranlarının erkeklere kıyasla düşük olması, bu gruptaki kadınların zaman kullanımı ve sosyal medya aracılığıyla yaşam pratiklerini nasıl yansıttıkları ile benlik ifadelerini önemli bir araştırma konusu haline getirmiştir. Bu çalışmada, ücretli işte çalışmayan ve Instagram, Facebook veya WhatsApp gibi platformlardan en az birini aktif olarak kullanan 14 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, yaşları 23 ile 50 arasında değişen, 11’i evli ve 3’ü bekar bireylerden oluşmaktadır. Kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılan katılımcılarla yapılan

* Araştırma için İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 09.11.2023 tarihli ve 2023/13-12 karar sayı ve numarası ile Etik kurul izni alınmıştır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, beyzaa-tokgooz@hotmail.com, İzmir/Türkiye

** Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, hande.sahin@idu.edu.tr, İzmir/Türkiye

görüşmelerde nitel veri toplama yöntemleri ve fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Veriler tümevarımsal yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, kadınların kendilerini ürettikleri ve tükettikleri ürünler, gezdikleri yerler ve çocuk sahibi olanların çocuklarının faaliyetleri üzerinden tanımladıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Benlik, Ev hanımlığı, Annelik

A QUALITATIVE STUDY ON THE PRESENTATION OF SELF VIA SOCIAL MEDIA OF WOMEN WHO DO NOT WORK IN PAID WORK

Abstract

With the impact of technology and digitalization, social media is at the center of the lives of individuals and societies; this situation makes the current and future effects of social media at individual and societal levels an important area of research. However, research on social media use has mainly focused on children and young people, and studies on the usage practices of women who do not work in a paid job and spend most of their time at home are quite limited. The fact that female employment rates in Turkey are low compared to men has made the use of time and how women in this group reflect their life practices and self-expression through social media an important research topic. In this study, in-depth interviews were conducted with 14 women who did not work in a paid job and actively used at least one of the platforms such as Instagram, Facebook or WhatsApp. The participants were between the ages of 23 and 50, 11 of whom were married and 3 of whom were single. Qualitative data collection methods and phenomenological research design were used in the interviews conducted with the participants who were reached through snowball sampling method. The data were analyzed with an inductive approach. Research findings show that women define themselves through the products they produce and consume, the places they visit, and, for those who have children, the activities of their children.

Keywords: Social media, self, housewifery, motherhood

1. GİRİŞ

Dijitalleşme süreci, teknolojik gelişmelerin toplumun tüm katmanlarına hızla entegre olmasını sağlamış; bireylerin yaşam biçimlerini, iletişim pratiklerini ve sosyal ilişkilerini köklü şekilde dönüştürmüştür. Günümüzde dünya nüfusunun %66,3'ü aktif internet kullanıcısıdır; internet erişimi olmayanların oranı ise %33,7'ye düşmüştür (We Are Social, 2023). Bu veriler, internetin bireylerin gündelik yaşamında temel bir rol oynadığını göstermektedir. Ekonomi, sağlık, eğitim ve sosyal yaşam üzerindeki etkileriyle internet, uzun süredir sosyal bilimlerin araştırma konularından biridir. Özellikle dijital çağa doğan gençlerle, teknolojiye sonradan uyum sağlayan ileri yaş grupları üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak, ücretli işte çalışmayan ve çoğunlukla ev hanımı olarak tanımlanan kadınlar üzerindeki etkiler, görece daha az incelenmiştir.

İnternetin gelişimiyle birlikte sosyal medya, bireylerin kimlik inşa süreçlerinde merkezi bir platforma dönüşmüştür. Sosyal medya hem sosyal etkileşim hem de benlik sunumu için yeni olanaklar sunarken, kişisel kimliklerin yazılı ve görsel içeriklerle dışa vurulduğu bir alan haline gelmiştir. Buna karşın, zamanının büyük kısmını evde geçiren ve istihdama katılmayan kadınların sosyal medya kullanımı ile benlik ve sosyal kimlik inşa pratikleri üzerine yapılan akademik çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu durum, ilgili grubun sosyal bilimler literatüründe görünmezleşmesine ve beden sunumu gibi önemli pratiklerin yeterince analiz edilmemesine neden olmuştur.

Bu araştırmanın temel amacı, 23-50 yaş aralığında, ücretli bir işte çalışmayan ve Instagram, Facebook ya da WhatsApp gibi platformlardan en az birini aktif kullanan kadınların sosyal medyadaki benlik ve beden sunumlarını anlamaktır. Çalışmada, bu kadınların sosyal medya kullanım amaçları, kimlik ifade biçimleri,

içerik kurguları, güven düzeyleri ve sosyal medya ile yaşam pratikleri arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Bu çerçevede temel araştırma sorusu, "Ücretli işte çalışmayan kadınlar sosyal medyada benliklerini yazılı ve görsel olarak nasıl sunmaktadır?" şeklinde belirlenmiştir.

Çalışma, sosyal medya ve benlik sunumu ilişkisini, daha önce araştırmalarda yeterince temsil edilmemiş bir grup olan ücretli işte çalışmayan kadınlar özelinde ele alarak literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, sosyal medya kullanımının toplumsal cinsiyet rolleri, bireysel kimlik algıları ve gündelik yaşam üzerindeki etkilerini inceleyerek önemli bir akademik boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırma, nitel yöntem ve fenomenolojik desenle yürütülmüş; kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılan 14 kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler tümevarımsal bir yaklaşımla analiz edilmiş, sosyal medya kullanımına dair temel kavramlar ve kuramsal yaklaşımlar açıklanmış, Türkiye ve dünyadan istatistiklerle desteklenmiştir. Bulgular sosyolojik bir perspektiften değerlendirilmiş, katılımcıların izin verdiği ölçüde sosyal medya içerikleri analiz sürecine dâhil edilmiştir. Sonuç bölümünde, elde edilen bulgular ışığında çalışmanın bilimsel katkısı ve literatürdeki yeri ortaya konulmuştur.

Bu yönleriyle çalışma, dijitalleşmenin toplumsal etkilerini ve kadınların sosyal medyada gerçekleştirdikleri benlik sunumu pratiklerini görünür kılarak sosyal bilimler alanına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. DİJİTALLEŞEN TOPLUMDA SOSYAL MEDYA

Günümüzde dünya, yalnızca fiziksel düzlemde değil, aynı zamanda sanal gerçeklik alanında da varlık göstermektedir. Teknolojik ilerlemeler, iletişim

biçimlerinin dönüşümü ve medyanın yeniden yapılanması, bireylerin sosyal medya kullanımını önemli ölçüde artırmıştır. Sosyal medya, kökenini sosyal ağ kavramından almakta olup, bireylerin düşüncelerini ifade ettikleri ve başkalarının görüşlerine erişebildikleri sanal bir iletişim ortamını temsil etmektedir (Turkaya, 2019, s. 5). Sosyal ağlar, sosyal etkileşim ve iletişimin temel mecralarından biri haline gelmiştir. Seçkin, Codal ve Coşkun (2016, s. 143), bu ağların bireylerin iletişim biçimlerini ve sosyal yapılarını dönüştürdüğünü belirtmektedir. Modernleşmeyle birlikte yüz yüze ilişkiler yerini sanal etkileşimlere bırakmış, dijital ağların dışında kalmak ise sosyal yaşamdan kopmakla eşdeğer hale gelmiştir.

Castells, bu dönüşümü “ağ toplumu” kavramıyla açıklamakta; sanallık ve gerçekliğin iç içe geçmesiyle bireylerin ve toplumların yeniden yapılandığını ifade etmektedir (Güven, 2021, s. 2; Castells, 2008, s. 41). Ona göre, sanayileşme dönemindeki lojistik ağlara benzer biçimde dijital ağlar da günümüzde enformasyonel dönüşüme uygun etkileşim alanları yaratmıştır (Castells, 2008, s. 22). İnternetin keşfiyle birlikte merkezlessiz, doğrusal olmayan iletişim biçimleri yaygınlaşmış; özellikle taşınabilirlik ve altyapı kavramları gündeme gelmiştir (Castells, 2008, s. 66).

Jan Van Dijk ise sosyal ağların iki iletişim devrimi yarattığını öne sürmektedir: teknik devrim, araçların dönüşümünü; yapısal devrim ise bu araçların toplumsal ilişkilerde yarattığı değişimi ifade etmektedir (Dijk, 2016). Dijk, sosyal ağların bireyler arası etkileşimi artırdığını ancak yüz yüze iletişimin yerini tam olarak dolduramadığını vurgulamaktadır. Castells gibi Dijk da ağ toplumuna geçişin enformasyonel değişimlerle doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmektedir.

Sosyal ağların tarihsel etkilerine ışık tutan Benedict Anderson, matbaa devrimiyle bireylerin sadece fiziksel çevreleriyle değil, uzak topluluklarla da duygusal bağ kurabildiğini ve böylece “hayali cemaatler”in oluştuğunu ifade eder (Tunç, 2013). Bu düşünce, McLuhan’ın “küresel köy” kavramıyla birleşir. McLuhan’a göre, teknolojik gelişmeler sayesinde uzak mesafelerdeki bireyler medya aracılığıyla yeniden bir araya gelmekte ve dünya bir köy gibi algılanmaktadır (Çelik Varol ve Varol, 2019, s. 145). Bu süreçte kültürel, mekânsal ve zamansal sınırlar aşılmış; toplumlar arasında homojen bir iletişim yapısı ortaya çıkmıştır.

İnternet kullanımı, ilk kez 1965’te ABD’de başlamış, Türkiye’de ise 1993 yılında kaydedilmiştir (İşler ve diğerleri, 2013, s. 178). Türkiye’de internet kullanım oranı 2012’de %47,4 iken, 2022’de %85,0’e yükselmiştir (TÜİK, 2022). Aynı yılın son çeyreğinde düzenli internet kullanımı %82,7 olarak ölçülmüştür. We Are Social’ın 2023 verilerine göre, dünya genelinde internet kullanıcı sayısı 5,16 milyara ulaşmıştır. Pandemi döneminde çevrimiçi geçirilen sürenin artması, bu alışkanlığın kalıcı hale geldiğini göstermektedir. Günümüzde bireyler ortalama 6 saat 37 dakikayı ekran başında geçirmektedir. Avrupa’da internet kullanım oranı %95,45 iken, Türkiye’de bu oran %88,4’tür.

İnternetin en yoğun kullanıldığı alanlardan biri sosyal medyadır. TÜİK (2022) verilerine göre, Türkiye’de bireylerin %82,0’si WhatsApp, %67,2’si YouTube ve %57,6’sı Instagram kullanmaktadır. Sosyal medya; bilgi edinme, gündemi takip etme, alışveriş yapma, fotoğraf/video paylaşımı gibi amaçlarla kullanılmakta ve arkadaşlık, iş, çöpçatanlık, mezuniyet ve marka temelli ağlar gibi çeşitli işlevler üstlenmektedir (Bozkurt, 2018, s. 410; Büyükşener, 2009).

3. BENLİK VE SUNUM

Benlik kavramı, kökeni itibarıyla psikoloji disiplini içinde ele alınsa da, zamanla sosyolojide de önemli bir yer edinmiştir. Bu alandaki ilk temel yaklaşımlardan biri William James'e aittir. James, benliği bireyin kendisini tanımlamakta kullandığı tüm unsurlar olarak tanımlamıştır (Özen ve Gülaçtı, 2010, s. 22). Birey, doğumdan itibaren gözlem yoluyla çevresindeki davranış kalıplarını içselleştirir; bu süreçte oluşan bilişsel ve davranışsal örüntüler benlik inşasına zemin hazırlar. Bu yaklaşım, benliğin çevre temelli olarak biçimlendiğini savunan alışveriş kuramı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Alışveriş kuramına göre bireysel edimler ve benlik, çevresel koşullarla şekillenir; birey, sosyal etkileşimler ve bilgi aktarımı yoluyla yaşamını sürdürür (Akın, 1990, s. 13). Bu görüşün öncülerinden George Homans, bireyi sosyal çevresinin edilgen bir ürünü olarak görmekte; bireyin, karşılaştığı normlar ve davranış örüntüleri doğrultusunda benliğini pasif biçimde inşa ettiğini öne sürmektedir.

Ancak George Herbert Mead ve onun düşüncelerini geliştiren Herbert Blumer, bireyin yalnızca çevresini yansıtan pasif bir varlık olmadığını savunmaktadır. Bu perspektife göre birey, gözlemlendiği davranışları süzgeçten geçirerek içselleştirip içselleştirmemeye kendisi karar verir; böylece çevresi üzerinde de etki oluşturabilen aktif bir özneye dönüşür (Wallace ve Wolf, 2018, s. 277). Bununla birlikte Mead, bireyin benlik inşasında mutlak özgürlüğe sahip olmadığını belirtmiş ve benliği "I" (ben) ve "Me" (beni) olmak üzere iki boyutta ele almıştır. "I", bireyin özgünlük, yaratıcılık ve içsel tepkilerini; "Me" ise toplumsal normlar doğrultusunda şekillenen deneyimlerin etkisini yansıtır (Kınağ, 2018, s. 207). Bu iki boyut, bireyin hem özgür hem de toplumsal etkilerle biçimlenen bir varlık olduğunu göstermektedir.

Charles Horton Cooley'nin geliştirdiği “ayna benlik” kuramı, benlik inşasında sosyal etkileşimin belirleyici rolünü vurgular. Cooley’e göre, birey kendini başkalarının algıları üzerinden tanımlar; başka bir deyişle, benlik diğerlerinin bireye dair yansımalarıyla biçimlenir (Bozkurt ve Koyuncu, 2023, s. 277). Bu durum, bireyin hem zihinsel hem de bedensel benliğini başkalarının bakış açılarıyla kurduğunu göstermektedir.

Benlik kavramı psikolojiyle özdeşleşmiş olsa da benlik sunumu doğrudan sosyoloji disipliniyle ilişkilendirilir. Bu bağlamda öne çıkan isimlerden biri Erving Goffman’dır. Goffman, bireylerin sosyal yaşamda kimliklerini “ön sahne” ve “arka sahne” olmak üzere iki düzlemde sunduklarını belirtir (Goffman, 2014, s. 33). Ön sahne, toplumsal beklentilere uygun performansların sergilendiği alanken; arka sahne, bireyin sosyal normlardan görece bağımsız, daha otantik yönlerinin ortaya çıktığı özel alandır.

Ancak dijitalleşmeyle birlikte Goffman’ın bu sahne ayrımı belirsizleşmiştir. Ev, işyeri ya da okul gibi fiziksel mekânlara özgü roller, dijital platformlarda iç içe geçmiştir. Sosyal medya, bireyin dijital temsiline dönüşmüş; birey, profilleri üzerinden idealize ettiği benlik imajını sürekli olarak güncelleyip sergilemek zorunda kalmıştır. Böylece benlik, yalnızca fiziksel ortamda değil, sanal dünyada da şekillenmekte ve sunulmaktadır.

Sonuç olarak, benlik hem bireysel hem de toplumsal dinamiklerle inşa edilen çok katmanlı bir olgudur. Birey, bu süreçte hem çevresel etkilerden beslenen edilgen bir özne hem de kendi yönelimleri doğrultusunda seçimler yapan etkin bir aktör konumundadır. Psikoloji ve sosyoloji disiplinleri, bu çok boyutlu yapıyı farklı perspektiflerden analiz ederek benlik ve kimlik oluşumuna dair bütüncül bir anlayış geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

4. ÜCRETLİ İŞTE ÇALIŞMAYAN KADINLARIN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE BENLİK SUNUMU

Sosyal medya, kadınların toplumsal rollerini görünür kıldıkları, bireysel kimliklerini sergiledikleri ve sosyal ilişkilerini yeniden biçimlendirdikleri önemli bir dijital alan haline gelmiştir. Kadınlar, sosyal medya platformları aracılığıyla annelik, ev düzeni, kişisel bakım, üretkenlik ve estetik yaşam pratikleri gibi temalar üzerinden seçici bir benlik sunumu gerçekleştirmektedirler. Bu süreçte, bireyler hem toplumun normatif beklentilerine uyum sağlamaya çalışmakta hem de bireysel farklılıklarını ve özgünlüklerini vurgulama imkânı bulmaktadırlar. Özellikle ücretli işte çalışmayan, ev hanımı konumundaki kadınlar için sosyal medya, ev içi emeği ve gündelik yaşamı kamusal alanda görünür kılmının etkili bir aracı haline gelmiştir. Bu kadınlar, çocuk bakımı, yemek tarifleri, ev dekorasyonu, aile yaşamı ve kişisel gelişim gibi içerikler üreterek hem geleneksel kadınlık rollerine bağlılık göstermekte hem de bu rollerin içinde bireysel başarı ve yaratıcılık unsurlarını ön plana çıkarmaktadırlar.

Sosyal medyada gerçekleştirilen bu benlik sunumu, yalnızca bireysel bir ifade alanı değil, aynı zamanda sosyal onay arayışının ve toplumsal kabul süreçlerinin de bir yansımasıdır. Kadınlar, beğeni, yorum ve takipçi sayıları gibi sosyal medya metrikleri üzerinden görünürlük elde etmeye çalışmakta; böylece toplumsal değerler ve normlar dijital ortamlarda yeniden üretilmektedir. Ev hanımı kadınlar için sosyal medya, bir yandan geleneksel rollerin sürdürülmesini desteklerken, diğer yandan bireysel başarı hikâyeleri ve üretkenlik örnekleri üzerinden farklılaşma ve kendini gerçekleştirme imkânı da sunmaktadır. Böylece sosyal medya, kadınların hem toplumsal kimliklerini yeniden kurdukları hem de bireysel varoluşlarını güçlendirdikleri çok katmanlı bir kimlik sahnesine dönüşmektedir. Bu dinamik yapı, kadınların dijital çağda hem özgürleşme hem

de görünürlük ve normatif baskı ile yüzleşme süreçlerini eşzamanlı olarak deneyimlemelerine neden olmaktadır.

Günümüz dijital çağında sosyal medya platformları, bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve toplumsal rollerini sergilemeleri için önemli bir mecra haline gelmiştir. Özellikle ücretli işte çalışmayan kadınlar için sosyal medya, ev içi rollerini ve kimliklerini görünür kılma fırsatı sunmaktadır.

Sosyal medya, kadınlara hem bireysel kimliklerini ifade etme hem de sosyal normlara uygunluk gösterme imkânı sunmaktadır. Kadınlar, sosyal medya hesapları aracılığıyla annelik pratiklerini, ev düzenlerini, yemek tariflerini, çocuk eğitimi ile ilgili bilgilerini paylaşarak, bir yandan toplumsal beklentilere uygun roller sergilemekte, diğer yandan bu rolleri kişisel tercihler ve bireysel farklılıklarla harmanlayarak özgün kimlikler inşa etmektedirler. Bu süreçte, görsel paylaşımlar ve hikâye anlatımları önemli bir rol oynamakta; kadınlar sosyal medya platformları aracılığıyla estetikleştirilmiş ve seçici biçimde düzenlenmiş içeriklerle kendilerine dair bir imaj yaratmaktadır (Hachisuka, 2018; Kaya, 2023).

Sosyal medya, bireylerin benlik sunumlarını gerçekleştirdikleri bir sahne olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, ücretli işte çalışmayan kadınlar, ev içi rollerini, annelik deneyimlerini ve günlük yaşamlarını sosyal medya aracılığıyla paylaşarak toplumsal kimliklerini inşa etmektedirler. Bu süreçte, sosyal medya platformları, kadınların kendilerini ifade etmeleri ve toplumsal onay arayışlarını gerçekleştirmeleri için bir araç haline gelmektedir (Uğurlu, 2015).

Araştırmalar, kadınların sosyal medya kullanımında "kendini sevdirmeye" ve "niteliklerini tanıtmaya" gibi benlik sunumu stratejilerini benimsediklerini göstermektedir. Bu stratejiler, kadınların sosyal medya üzerinden olumlu bir

imaj oluşturma ve toplumsal kabul görme çabalarını yansıtmaktadır (Tosun ve Akıncı, 2016).

Sosyal medya, kadınların ev içi deneyimlerini paylaşarak toplumsal rollerini pekiştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu platformlar, kadınların annelik, ev işleri ve aile yaşamı gibi konularda içerik üreterek toplumsal normlara uygun bir benlik sunumu gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Sosyal medya, ücretli işte çalışmayan kadınlar için yalnızca bir paylaşım alanı değil, aynı zamanda bir kimlik inşa ve sunum sahası haline gelmiştir. Kadınlar bu dijital platformlar aracılığıyla hem toplumun geleneksel beklentilerine yanıt vermekte hem de bireysel farklılıklarını ve özgün yönlerini görünür kılmaktadırlar.

Sonuç olarak, sosyal medya, ücretli işte çalışmayan kadınlar için benlik sunumunun önemli bir alanı haline gelmiştir. Bu platformlar, kadınların ev içi rollerini görünür kılmalarına, toplumsal kimliklerini inşa etmelerine ve sosyal onay arayışlarını gerçekleştirmelerine olanak tanımaktadır.

5. YÖNTEM

Sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmalar genellikle nitel veya nicel yöntemlerden biriyle yürütülmektedir. Bu çalışma ise, ücretli bir işte çalışmayan ve Instagram, Facebook, WhatsApp gibi sosyal medya platformlarından en az birini aktif kullanan kadınlarla yapılan görüşmelere dayalı olarak, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Yorumlayıcı sosyal bilimler paradigmasına dayanan bu yöntem, elde edilen verilerin kuramsal çerçeve ile

değerlendirilmesini ve olgunun en açıklayıcı biçimde yorumlanmasını amaçlamaktadır (Neuman, 2012, s. 120).

Araştırma, bireylerin deneyimlerini ve algılarını anlamaya yönelik olup, fenomenoloji deseni benimsenmiştir (Yalçın, 2022, s. 217). Süreç, tümevarımsal bir yaklaşımla yürütülmüş ve verilerden hareketle kuramsal çıkarımlara ulaşmaya çalışılmıştır.

İkamet edilen şehir gözetilmeksizin, 23–50 yaş aralığında 14 kadın katılımcı araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcılar, kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenmiş; ilk katılımcının önerileriyle örneklem genişletilmiştir (Baltacı, 2018, s. 253). Katılımcıların 11’i evli, 3’ü bekâr; eğitim düzeyleri ise 4 lisans, 4 önlisans, 5 ilkokul ve 1 ortaokul mezunu olarak tespit edilmiştir.

Katılımcı sayısı, nitel araştırma yönteminin doğasına uygun biçimde, istatistiksel genellemeden ziyade konuya ilişkin derinlemesine ve çok boyutlu veri elde etmek amacıyla belirlenmiştir. Veri doygunluğuna ulaşıldığı noktada örnekleme son verilmiş; böylece katılımcı profili yaş, medeni durum ve eğitim açısından heterojen bir yapı sunarak, konunun farklı yönlerden ele alınmasına imkân tanımıştır.

Derinlemesine mülakat yöntemiyle yürütülen veri toplama sürecinde, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler, açık uçlu sorularla gerçekleştirilmiş, gerektiğinde ek sorularla desteklenmiştir (Kümbetoğlu, 2017, s. 71). Yaklaşık 20 dakika süren her görüşmeden önce, ses kaydı alınacağı ve anonim görsel içeriklerin kullanılacağı bilgisi verilerek katılımcı onamı alınmıştır. Veri analizinde ses kayıtları transkribe edilmiş, ardından kodlama, alt kategori, kategori ve tema oluşturma aşamaları takip edilmiştir. Bu süreçte elde edilen

veriler, çalışmanın başında belirlenen kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilmiştir (Çelik ve ark., 2020, s. 384).

Bulgular bölümü, doğrudan katılımcı ifadeleri ile de desteklenerek güçlendirilmiştir. Bu sayede, katılımcı deneyimleri daha canlı biçimde sunulmuş; analizlerin güvenilirliği ve geçerliliği artırılmıştır.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Katılımcı:	Yaş:	Medeni durum:	Eğitim düzeyi:	Şehir:
A	50	Evli	İlkokul	İzmir
B	28	Evli	Önlisans	Diyarbakır
C	49	Evli	İlkokul	İzmir
D	44	Evli	İlkokul	İzmir
E	26	Evli	Önlisans	Ankara
F	45	Evli	İlkokul	İzmir
G	27	Evli	Lisans	İzmir
H	49	Evli	Ortaokul	İzmir
I	26	Evli	Lisans	İzmir
İ	28	Evli	Önlisans	İzmir
J	45	Evli	İlkokul	Ankara
K	23	Bekar	Lisans	Ankara
L	23	Bekar	Lisans	Ankara
M	24	Bekar	Önlisans	İzmir

Çalışmaya katılan 14 kadının sosyal profil bilgileri incelendiğinde, yaş aralıklarının 23 ile 50 arasında değiştiği görülmektedir. Eğitim düzeyine göre katılımcıların 5'i ilköğretim, 4'ü önlisans, 4'ü lisans, 1'i ise ortaokul mezunudur. Medeni durumlarına bakıldığında 11'i evli, 3'ü bekardır. Tüm katılımcılar aile bireyleriyle birlikte yaşamakta; tek başına yaşayan bireye rastlanmamıştır. Ayrıca katılımcıların tamamı sigortalı ve ücretli bir işte çalışmamakta olup, sosyal medya kullanım alışkanlıkları iş yaşamının etkisinden bağımsız bir biçimde gelişmektedir. Katılımcılar farklı şehirlerde (İzmir, Ankara, Diyarbakır vb.) ikamet

etmekte olup, coğrafi çeşitlilik yönüyle farklı sosyal ve kültürel bağlamları temsil etmektedir.

Araştırma verileri, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları önce ayrıntılı biçimde transkribe edilmiş, ardından içerikler sistematik biçimde incelenerek açık kodlar oluşturulmuştur. Bu süreçte, katılımcı ifadelerinde tekrar eden düşünce, duygu, tutum ve davranış örüntüleri saptanmış ve doğrudan verilerle uyumlu kısa ifadelerle kodlanmıştır.

Elde edilen kodlar, anlam benzerlikleri temelinde alt kategorilere ayrılmıştır. Bu ayırmada, kodların ortak temaları yansıtmaları, benzer sosyal olguları içermesi ve araştırmanın kavramsal çerçevesine uygunluk taşıması esas alınmıştır. Alt kategoriler, daha üst düzey kavramsallaştırmalarla kategorilere dönüştürülmüş; bu kategoriler, çalışmanın temel sorularıyla ilişkili sosyal, kültürel ve psikolojik boyutları yansıtacak biçimde yapılandırılmıştır. Böylece veri yoğunluğu azaltılmış ve yorumlama süreci sistematik hale getirilmiştir.

Son aşamada, kategoriler arası ilişkilerden yola çıkılarak ana temalar oluşturulmuştur. Tüm kodlar, alt kategoriler ve kategoriler, "Sosyal Medya Kullanımı" başlığı altında toplanarak sosyal medyanın bireysel ve toplumsal etkilerine dair bütüncül bir analiz sağlanmıştır. Bu süreç boyunca sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemi uygulanmış, veriler arasında tutarlılık sağlanmıştır. Kodlama ve kategorileme işlemleri literatürle karşılaştırılarak, analizlerin bilimsel güvenilirliği desteklenmiştir.

Tablo 2. Sosyal Medya Kullanımı Ana Kategorisi (Teması) ve Alt Kategoriler

Kodlar	Alt Kategoriler	Kategori	Tema
Çocuklarımin beğenmesi	Güzellik algısı	Sosyal medyada yapılan paylaşımların belirleyicileri	Sosyal Medya Kullanımı
Yüzümü beğenmem			
Arka planın güzel olması			
Kombinimi beğenmem			
Duygularım	Ruhsal iyi oluş	Sosyal medyada takip edilen içerik hesapları	Sosyal Medya Kullanımı
El işi örnekleri	Ev hanımlığı		
Yemek ve sunum			
Çocuk sağlığı	Annelik		
Çocuk psikolojisi			
Eğitim			
Dua	Kişisel ilgiler		
Giyim			
Bakım			
Siyaset			
Cinsellik	Pornografi	Sosyal medyada rahatsız olunan içerikler	Sosyal Medya Kullanımı
Çıplaklık			
Küfür			
Yiyecekler			
Gezilen yerler	Dezenformasyon	Sosyal medyaya karşı güven	Sosyal Medya Kullanımı
Yanlış bilgiler			
Takip edilme hissi	Panoptik		
Kişisel bilgilerin paylaşılması	Hackerlık		
Hesabın çalınması			
Çevreyi takip	Aktiflik	Sosyal medya kullanım amacı	Sosyal Medya Kullanımı
Gündemi takip			
Yorum okuma			
Haberleşme			
Eğlence			
Merak			
Anı biriktirme			
Bilgi edinme			
Çocukla yapılan aktiviteler	Annelik rolü	Sosyal medyada paylaşılan içerikler	Sosyal Medya Kullanımı
Çocukların mezuniyeti	Üretimler		
Yapılan el işleri			
Yapılan yemekler			
Doğum günleri	Özel günler		
Düğünler			
Kandiller			
Mutlu anlar	Mutlu anlar		

Kahve			
Manzara			
Gece yatmadan önce	Boş zaman	Sosyal medyada geçirilen zaman	Sosyal Medya Kullanımı
Günlük 3,5 saat			
Sorumluluk	Sınırlılık	Ücretli işte çalışmamanın etkileri	Sosyal Medya Kullanımı
Sıkılmak			
Maddi zorluk			
Yorgunluk			
Kısıtlanmak			
Özgürlük			
Gelişim fırsatı	Kendini gerçekleştirme		
Anne	Sosyal roller	Sosyal roller	Sosyal Medya Kullanımı
Eş			
Ev hanımı			
Evlad			
Arkadaş			

6. BULGULAR

Sosyal medyada yapılan paylaşımların belirleyicileri

Çalışma kapsamında belirlenen temel katılımcı kriterleri, ücretli bir işte çalışmamak ve Instagram, Facebook, WhatsApp gibi sosyal medya platformlarından en az birini aktif şekilde kullanmak olarak belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal medya kullanımına yönelik analizlerde, paylaşımların çoğunlukla kişisel güzellik algıları çerçevesinde şekillendiği görülmüştür. Bireyler, kendilerini bedensel olarak olumlu hissettikleri anlara ait görselleri paylaşmayı tercih etmekte; bu tercihlerde çevreden gelen yorumlar, özellikle arkadaş, eş ve çocuk gibi yakın çevrenin geribildirimleri belirleyici rol oynamaktadır.

Güzellik algısının yanı sıra, bireylerin ruhsal iyi oluş düzeylerinin de paylaşım kararlarında etkili olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan K., "...Tabii ki kimse genelde mutsuz anlarını paylaşmayı tercih etmiyor. Ben de aynı şekilde mutlu anlarımı paylaşıyorum." diyerek bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Benzer biçimde F. isimli katılımcı da "O anki duygularıma ve ruh halime göre seçiyorum.

Hislerimi ifade eden şeyleri paylaşıyorum.” sözleriyle, duygusal durumun belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda hem fiziksel görünüm hem de duygusal durum, sosyal medya paylaşımlarında öne çıkan unsurlardır.

Paylaşımların içeriklerine bakıldığında, özel günler ve kutlamaların öne çıktığı görülmektedir. Doğum günleri, düğünler, kandil günleri gibi içeriklerin yanı sıra; gidilen yerler, yapılan yemekler ve el emeği ürünler de sıkça paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlar yalnızca fiziksel benliği değil, bireylerin üretim ve deneyimlerini de görünür kılarak dolaylı bir benlik sunumu işlevi görmektedir.

Ayrıca, katılımcıların annelik rolleri sosyal medya içeriklerinde belirgin bir yer tutmaktadır. Çocukların mezuniyet, doğum günü ve benzeri özel anlarına ilişkin paylaşımlar, annelik kimliğinin dijital ortamda görünür kılınmasına hizmet etmektedir. “Yaptığınız paylaşımlarda kendinizi yansıtıyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar ise, sosyal medyada sunulan benlik ile gerçek yaşam deneyimleri arasında bir fark olduğunu göstermektedir.

B. isimli katılımcı, “Ama bazen aslında gitmediğim yerleri gitmiş gibi paylaşmam ama daha önce kullanmadığım bir ürünü kullanmış gibi paylaşıyorum. Ya da bir yemeği yapmış gibi paylaşıyorum.” sözleriyle, kimi paylaşımların gerçeklikten uzaklaştığını belirtmiştir. A. ise, “Bununla ilgili şöyle çok küçük bir örnek vereyim bir fotoğraf paylaştım geçen gün eşim, kedim ve ben ama onun arka planında biz kavgalıydık aslında eşimle. O fotoğraftaki gibi huzurla yan yana oturmuyorduk. Gerçekliği her zaman yansıttığımı düşünmüyorum o yüzden pek.” diyerek, görünürdeki uyumun her zaman gerçek olmadığını ifade etmiştir. İ. isimli katılımcı da, “bazen mesela o an çok sinirli oluyorum çocuklara bir şey yapıyorlar beni kızdırıyorlar ama yine de onları çekip paylaşıyorum sanki o an

çok böyle eğleniyormuşuz gibi... hep gezdiğim, gittiğim güzel keyifli anları paylaşıyorum evdeyken kendimi çekip koymuyorum, iş yaparken koymuyorum ya da evin dağınıklığını koymuyorum.” diyerek, sosyal medya kimliği ile günlük yaşam arasındaki mesafeyi ortaya koymuştur.

Bu bulgular, Erving Goffman’ın benlik sunumu kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde daha net anlaşılmaktadır. Goffman’a göre bireyler, toplumsal yaşamda “ön sahne” ve “arka sahne” olmak üzere iki düzlemde kimlik sunumu yapar. Ön sahnede birey, başkalarının beğenisine uygun bir imaj sergilerken; arka sahnede daha doğal ve samimi bir kimlik ortaya koyar. Bu çalışmada da katılımcıların, sosyal medya üzerinden daha çok ön sahneye yönelik bir performans sergiledikleri görülmektedir. Paylaşımlar, genellikle olumlu, estetik ve sosyal olarak kabul gören anlara odaklanmakta; böylece sosyal medya, bireylerin arzularına ve normlara uygun bir benlik sunumu gerçekleştirdikleri ancak bu sunumun her zaman gerçek yaşamla örtüşmediği bir sahne işlevi görmektedir.

Sosyal Medyada Takip Edilen İçerik Hesapları

Çalışma bulguları, katılımcıların sosyal medya platformlarında takip ettikleri içeriklerin, sahip oldukları toplumsal roller ve bireysel ilgi alanları doğrultusunda şekillendiğini ortaya koymaktadır. El işi örnekleri ile yemek ve sunum içeriklerinin takip edilmesi, katılımcıların ev hanımlığı rolleriyle ilişkili benlik sunumlarını desteklerken; çocuk sağlığı, çocuk psikolojisi ve eğitim temalı içerikler ise annelik kimliklerinin bir uzantısı olarak izlenmektedir. Dua, giyim, bakım ve siyaset gibi kişisel ilgi alanlarına yönelik takip edilen içerikler ise bireylerin bireysel kimliklerini ifade etme ve kişisel dünyalarını sosyal medya aracılığıyla yapılandırma eğilimlerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya,

katılımcıların hem toplumsal rollerini hem de bireysel benliklerini görünür kıldıkları çok yönlü bir kimlik sahası işlevi görmektedir.

Sosyal Medyada Rahatsız Olunan İçerikler

Çalışmada elde edilen bulgular, katılımcıların takip ettikleri sosyal medya hesaplarının içerikleri ile kendi paylaşımları arasında büyük ölçüde paralellik olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar, el işi, yemek sunumu ve çocuk psikolojisi gibi ilgi alanlarına yönelik hesapları takip etmekte; bu tercihler bireylerin ilgi ve gündemlerinin dijital ortamda ne tür içeriklerle temas kurduklarını belirlediğini göstermektedir. Bilgi edinme ve görsel deneyim arzusu da bu doğrultuda şekillenmektedir.

Öte yandan, sosyal medya platformlarının algoritmaları kullanıcıya istemediği içerikleri de sunmakta, bu da katılımcıların zaman zaman rahatsız edici paylaşımlarla karşılaşmasına yol açmaktadır. “Sosyal medyada sizi rahatsız eden içerikler var mıdır?” sorusuna verilen yanıtlar bu durumu desteklemektedir. A., “Özellikle yenilen içilen yemekler, restoranlarda çekilen sofralar. Bunlar beni rahatsız ediyor. Çünkü herkes gidemiyor ya da yiyemiyor.” diyerek tüketim odaklı içeriklere yönelik eleştirisini dile getirmiştir. C. ise, “Çok uygunsuz şeyler paylaşan sayfalar var çok böyle sadece gösteriş için paylaşım yapan. Bu da algıyı çok kötü değiştiriyor bence özellikle genç yaştaki insanları çok olumsuz etkilediğini düşünüyorum. Bu sefer insanlar gerçekten hayatın çok güzel olduğunu, hiçbir zorluk olmadığını falan düşünüyor.” diyerek gerçeklikten uzak idealize yaşam temsillerine dikkat çekmiştir.

I., “Var olmaz olur mu hiç, çıplak kadınlar. Hiç hoşlanmıyorum gördüğüm yerde engelliyorum. Resmen pornografik çıplaklık yani.” ifadesiyle, J. ise “Tabii ki

oluyor özellikle cinsellik. Öyle davranan insanlar böyle internetlerde insanlar var onlar da tuhafıma gidiyor. Genç kızlar böyle açık saçık koyuyorlar kendilerini ne bileyim üzülüyorum ben yani.” diyerek, cinsellik temsillerine yönelik rahatsızlıklarını dile getirmiştir.

Bu yanıtlar, katılımcıların sosyal medyada en çok cinsellik, çıplaklık, aşırı tüketim ve gerçeklikten kopuk yaşam temsilleri nedeniyle rahatsızlık duyduklarını ortaya koymaktadır. Buna ek olarak siyasete dair nefret söylemleri, TikTok içerikleri ve gençlerin dans videoları da sıkça dile getirilen rahatsızlık alanları arasında yer almıştır.

İronik biçimde, katılımcıların kendileri de sosyal medyada yemek, kahve ve gezi gibi içerikler paylaşmakta; ancak bu paylaşımları “gösteriş” amacı taşımadığını belirterek meşrulaştırmaktadırlar. Bu durum, katılımcıların benlik sunumlarını içsel gerekçelerle savunduklarını ve eleştirdikleri pratiklerden kendilerini ayıştırmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Ayrıca katılımcılar arasında sosyal medyaya karşı genel bir güvensizlik duygusu gözlemlenmiştir. Kişisel bilgilerin gizliliği, sürekli çevrimiçi olma baskısı ve özel hayatın hızla dolaşıma girmesi gibi etkenler tedirginlik yaratmaktadır. Bilgi doğruluğuna yönelik şüpheler dile getirilse de güncel gelişmelere ulaşmak için hâlâ sosyal medya ilk başvuru kaynağı olarak görülmektedir. Bu çelişkili tutum, sosyal medyanın hem risk barındıran bir alan hem de vazgeçilmez bir iletişim ve bilgi kaynağı olarak konumlandığını ortaya koymaktadır.

Özellikle çocuklara ve aileye dair özel anların paylaşılması, sosyal medya konusundaki şüphe ve güvensizlikle açık bir çelişki içindedir. Benlik sunumu bağlamında bu durum, bireylerin sosyal medyada kendilerini istedikleri gibi

sunma arzusunun, platformun risklerine rağmen devam ettiğini göstermektedir. Sosyal medya yalnızca benliğin sergilendiği bir alan değil; aynı zamanda başkalarının kimlik sunumlarının gözlemlendiği ve değerlendirildiği bir ortamdır. Katılımcılar, bu paylaşımlardan kimi zaman ilham almakta, kimi zaman ise kendi sunumlarını şekillendirmede karşılaştırma nesnesi olarak kullanmaktadır.

Son olarak, katılımcıların günlük ortalama 3,5 saatlerini sosyal medyada geçirdikleri tespit edilmiştir. Bu kullanım ağırlıklı olarak ev işleri ve çocuk bakımının ardından, gece saatlerinde gerçekleşmektedir. Aile fertlerinin benzer kullanım alışkanlıklarına sahip olması, bu pratiğin katılımcılar tarafından normalleştirildiğini ve aile içinde memnuniyetle karşılandığını göstermektedir. Genel olarak, bulgular sosyal medyanın hem bireysel benlik sunumlarının gerçekleştiği hem de toplumsal normların yeniden üretildiği çok boyutlu bir alan işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

Sosyal Medyaya Karşı Güven

Çalışma bulguları, katılımcıların sosyal medya kullanımında güven unsurunun merkezi bir rol oynadığını ve bu durumun bireysel benlik algılarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle yanlış bilgi paylaşımı (dezenformasyon), takip edilme hissi (panoptik gözetim), kişisel bilgilerin ifşası ve hesap çalınmaları gibi olgular, katılımcıların sosyal medya platformlarına karşı temkinli bir yaklaşım geliştirmelerine neden olmaktadır.

Bilgi kirliliği, katılımcıların hem başkalarının içeriklerine hem de kendi paylaşımlarına karşı daha dikkatli olmalarına yol açmakta; bu da benlik sunumlarının daha kontrollü ve stratejik biçimde yapılandırılmasına neden

olmaktadır. Sürekli görünür olma algısı ise, bireylerin kendilerini sürekli başkalarının bakışına maruz kalıyormuş gibi hissetmelerine ve doğal benlik sunumlarından uzaklaşmalarına sebep olmaktadır.

Kişisel bilgilerin paylaşımı ve hesap güvenliği ihlalleri, bireylerin dijital özerklik algılarını zayıflatmakta ve dijital benliklerinde kırılganlık yaratmaktadır. Sonuç olarak, sosyal medya kullanımında yaşanan güven sorunları, bireylerin benlik sunumlarını daha temkinli, savunmacı ve sosyal riskleri gözeterek inşa etmelerine yol açmaktadır. Katılımcılar, görünür olma arzusu ile güvenlik kaygıları arasında sürekli bir denge kurmaya çalışmakta ve bu süreç dijital benlik performanslarının temel bir bileşeni haline gelmektedir.

Sosyal Medyanın Kullanım Amacı

Çalışma bulguları, katılımcıların sosyal medya kullanım amaçlarının bilgi edinme, çevreyi ve gündemi takip etme, haberleşme, eğlenme, merak giderme ve anı biriktirme gibi çeşitli motivasyonlara dayandığını göstermektedir. Bu kullanım biçimleri, sosyal medyanın bireyler için yalnızca bir iletişim veya eğlence aracı değil, aynı zamanda bireysel kimlik inşa ve yeniden üretim alanı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, sosyal medya üzerinden hem yakın çevre hem de ulusal ve küresel ölçekteki gelişmeleri takip etmekte; bu süreç, toplumsal olaylar karşısındaki konumlanmalarını ve kendilik algılarını biçimlendirmektedir. Aktif sosyal medya kullanımı, bireylerin yalnızca bilgi tüketicisi olmadıklarını, aynı zamanda algılarını ve kimlik ifadelerini dijital deneyimler yoluyla şekillendirdiklerini göstermektedir.

Eğlence, merak ve anı biriktirme amaçlı kullanım ise, bireylerin gündelik yaşam deneyimlerini estetikleştirerek sosyal medyada sunma ve kendi yaşam hikâyelerini dijital bir hafızada arşivleme eğilimlerini yansıtmaktadır. Anı biriktirme, bireyin geçmişle kurduğu bağı güçlendirerek süreklilik arz eden bir benlik algısı geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, katılımcıların sosyal medya kullanım pratikleri, bireysel tercihlerden öte, bilgiye erişim, gündemi takip etme, sosyal etkileşim kurma ve kendilik anlatılarını oluşturma süreçleriyle dinamik bir biçimde şekillenmekte; sosyal medya çok boyutlu bir kimlik müzakere alanı haline gelmektedir.

Sosyal Medyada Paylaşılan İçerikler

Çalışma bulguları, katılımcıların sosyal medya kullanım amaçlarının büyük ölçüde kişisel yaşantılarını, üretim faaliyetlerini ve özel anlarını görünür kılma arzusuna dayandığını göstermektedir. Analiz edilen kodlar, sosyal medya içeriklerinin özellikle annelik rolleri, bireysel üretimler, özel gün kutlamaları ve mutluluk anları etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, çocuklarıyla gerçekleştirdikleri aktiviteleri ve çocuklarının mezuniyet gibi dönüm noktalarını paylaşarak hem kişisel deneyimlerini hem de toplumsal olarak değer atfedilen annelik rollerini görünür kılmaktadırlar. Yapılan el işleri ve yemek gibi üretim odaklı paylaşımlar ise bireylerin yalnızca tüketici değil, üretici ve yaratıcı kimliklerini de sosyal medyada temsil etmek istediklerini göstermektedir. Bu üretimler hem kişisel tatmin sağlamakta hem de sosyal onay arayışına katkıda bulunmaktadır.

Doğum günü, düğün ve kandil gibi özel günlere ilişkin paylaşımlar, bireylerin aidiyet duygularını güçlendirme ve kültürel normlara uyum sağlama çabalarının bir yansımasıdır. Öte yandan, kahve, manzara gibi "mutlu anlar" temalı içerikler, bireylerin gündelik yaşamın estetik yönlerini vitrine çıkararak olumlu bir benlik imajı sunma arzusunu yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, katılımcıların sosyal medya kullanım motivasyonlarının kimlik sunumu, toplumsal kabul arayışı, üretkenlik sergileme, aidiyet hislerini güçlendirme ve yaşamın estetik yönlerini görünür kılma hedefleri etrafında şekillendiği söylenebilir. Sosyal medya, bu bağlamda bireyler için yalnızca bir iletişim alanı değil, aynı zamanda kişisel ve toplumsal kimlik performanslarının sahnelendiği bir meca haline gelmiştir.

Sosyal Medyada Geçirilen Zaman

Çalışma bulgularına göre, katılımcıların sosyal medya kullanım süreleri ve zaman dilimleri belirli bir düzende şekillenmektedir. Katılımcılar, yoğun ev içi sorumluluklarını tamamladıktan sonra, özellikle gece yatmadan önce sosyal medya platformlarında vakit geçirmeyi tercih etmektedirler. Bu kullanım tercihi, sosyal medyanın bireyler için günün sonunda boş zaman değerlendirme aracı haline geldiğini göstermektedir. Katılımcılar tarafından bildirilen ortalama günlük sosyal medya kullanım süresi 3,5 saat olarak kaydedilmiştir. Bu durum, sosyal medyanın yalnızca iletişim ve bilgi edinme amaçlı değil, aynı zamanda dinlenme, eğlenme ve günlük hayatın stresinden uzaklaşma aracı olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Böylece sosyal medya, katılımcılar için hem bireysel boş zaman aktivitelerinin bir parçası hem de kişisel alanlarında kendilerine ait bir sosyalleşme sahası oluşturmaktadır.

Ücretli İşte Çalışmamanın Etkileri

Çalışma bulguları, katılımcıların ücretli bir işte çalışmama durumuna yönelik algılarının, medeni durumdan bağımsız olarak çoğunlukla “sıkışmışlık” hissi etrafında şekillendiğini göstermektedir. Ancak bu algının ifadesinde katılımcıların eğitim düzeylerinin belirleyici olduğu görülmüştür. Önlisans ve lisans mezunu katılımcılar, ücretli işte çalışmamanın maddi yük oluşturduğunu dile getirmiş; bununla birlikte, bir işe bağlı olmanın özgürlüklerini ve bireysel zamanlarını kısıtlayabileceğini de ifade etmişlerdir.

L. bu durumu, “Valla şu anlık bir işte çalışmamak beni şu anlamda etkiliyor diyebilirim daha özgürüm (gülümsedi). Bir işe bağlı olmadığım için istediğim zaman dışarı çıkabiliyorum, istediğim zaman aktivitede bulunabiliyorum.” şeklinde ifade ederken; G. ise, “Bu beni çok iyi hissettiriyor çünkü ben zaten kendi işim olmadığı sürece çalışmayı hiçbir zaman düşünmeyen bir insandım... O yüzden şimdilik düşünmüyorum çalışmayı ve bu beni iyi, rahat ve mutlu hissettiriyor.” demektedir. J. ise mevcut durumdan memnuniyetini, “Valla hiç de kötü etkilemiyor ben gayet memnunum halimden. Ne bileyim evde oturmak bana daha çok mutluluk veriyor evde oturmak bana iyi geliyor yani daha rahat oluyorum.” sözleriyle dile getirmiştir.

Buna karşılık, ilkokul ve ortaokul mezunu katılımcılar, ücretli işte çalışmamanın etkilerini daha çok kısıtlanmak, sıkılmak ve artan sorumluluk yükü gibi olumsuz deneyimlerle ifade etmişlerdir. Bu grup, çocuklarının eğitim süreçlerine daha az katkıda bulunabilmenin yarattığı vicdani yükü de hissettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, evde olmanın belirgin bir görev tanımı olmaması nedeniyle, zaman

zaman ücretli çalışmaya kıyasla daha fazla fiziksel ve zihinsel yorgunluk yarattığı vurgulanmıştır.

C., bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Mesela ben şu yönden de zorluk görüyorum eğer okusaydım yabancı dilim olurdu araştırma şeyim biraz fazladır. Oğlumla ilgili yurt dışında da yazılmış bilgileri daha iyi takip ederdim. Belki onun bu duruma daha iyi faydam olurdu.” H. ise, evde kalmanın yoğunluğuna dikkat çekerek, “Valla evde olmak, ücretli bir işte çalışmamak ile belki de ücretli bir işte çalışan birinden daha fazla çalıştığımı düşünüyorum... Devamlı yapacak bir şeyler buluyorum kendime. Sınırsızlık resmen.” ifadelerini kullanmıştır. İ. ise, duygusal yükü, “Nasil etkiliyor bazen çocuklardan çok yoruluyorum mesela bir dışarı çıkıp ya da çalışıp da kendimi bir rahatlatmam mı diyorum mesela. Çünkü dışarıdaki işin daha kolay olduğunu düşünüyorum.” sözleriyle aktarmıştır.

Daha önce iş deneyimi olan katılımcılar, geçmişle mevcut durumlarını kıyaslayarak ücretli çalışmanın, evdeki görünmez emeğe kıyasla daha az yorucu olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu durum, sosyal medya kullanım alışkanlıklarını da etkilemiştir; bazı katılımcılar, evde sürekli bulunmanın sosyal medya kullanımını artırarak bağımlılık haline getirdiğini belirtirken, bazıları ise yoğun ev işleri nedeniyle sosyal medyaya zaman ayıramadıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte, sosyal medyanın bazı katılımcılar için yeni ekonomik fırsatlar sunduğu da gözlemlenmiştir. Özellikle el işi üretimi yapan bazı katılımcılar, sosyal medya aracılığıyla sipariş alma ve ürün satış imkânı bulmuş, böylece ücretli bir işte çalışmadan da gelir elde etme fırsatı yakalamışlardır.

Çalışmanın sonunda, katılımcılara sosyal medya kullanımları ve genel yaşam deneyimleri bağlamında kendilerini tanımladıkları üç sosyal rol sorulmuştur. Verilen yanıtlar, katılımcıların medeni durumları ve ebeveynlik rollerine göre

şekillenmiştir. Evli ve çocuk sahibi olan katılımcılar, rollerini daha çok aile temelli tanımlarken; bekar ve çocuk sahibi olmayan katılımcılar, birlikte yaşadıkları yakın çevreleri dikkate alarak sosyal rollerini belirtmişlerdir. Sosyal medya kullanımının yoğun olduğu katılımcılar ise, bu platformlardaki etkinliklerini de rol tanımlarına dahil etmişlerdir.

A., kendini şöyle tanımlamıştır: “İlk önce anneyim, ev hanımıyım, sonra da iyi bir komşuyum.” B., sosyal medya kimliğini vurgulayarak, “İlk önce annelik, sonra influencerlık sonra da eş olmak.” ifadesini kullanmıştır. L., “Kardeş, arkadaş ve influencer diyebilirim.” şeklinde, M. ise, “Ay şu anda ilk rolümün işsiz olduğunu söyleyebilirim (güldü). Arkadaşım ve ablayım sonrasında da.” diyerek rollerini ifade etmişlerdir.

Bu bulgular, katılımcıların sosyal medya deneyimlerinin ve sosyal kimlik algılarının, ücretli işte çalışmama durumundan ve günlük yaşam pratiklerinden doğrudan etkilendiğini göstermektedir.

Sosyal Roller

Çalışma bulguları, katılımcıların sosyal medya kullanım pratiklerinin sahip oldukları toplumsal rollerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, "anne", "eş", "ev hanımı" ve "evlat" gibi sosyal roller üzerinden kimliklerini şekillendirmekte ve bu rolleri sosyal medya paylaşımları aracılığıyla görünür kılmaktadır. Sosyal medya, bu rollerin hem sergilenmesi hem de yeniden üretilmesi için bireylere önemli bir sahne sunmaktadır.

Annelik rolü, katılımcıların sosyal medya paylaşımlarında belirgin biçimde öne çıkmakta; çocuklarla yapılan aktiviteler ve özel anlara ilişkin içerikler, annelik kimliklerinin vurgulanmasına ve sosyal çevreden onay alınmasına hizmet

etmektedir. Benzer şekilde, eş ve ev hanımı rollerine yönelik paylaşımlar da ev içi emek ve sorumlulukların görünür kılınması ve takdir edilmesi amacı taşımaktadır.

Evlat rolü ise, ebeveynlere yönelik sevgi ve bağlılık ifadeleriyle sosyal medya platformlarında sürdürülmektedir. Tüm bu veriler, sosyal medyanın bireyler için yalnızca bireysel deneyimlerin sergilendiği bir mecra değil, aynı zamanda üstlendikleri sosyal rollerin kamuya açık biçimde performe edildiği ve pekiştirildiği bir alan işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla sosyal medya, bireylerin sosyal rollerini hem bireysel hem de toplumsal düzeyde müzakere ettikleri dinamik bir platform haline gelmiştir.

7. SONUÇ

Bu çalışma, sosyal medyanın bireylerin benlik algısı ve sunumu üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik nitel bir araştırmadır. Elde edilen bulgular, sosyal medya kullanımının bireylerin dijital kimliklerini oluşturma, yeniden inşa etme ve görünür kılma süreçlerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Özellikle sosyal medya, bireylerin kendilerini istedikleri biçimde sunabildikleri bir sahne işlevi görmekte ve bu durum, Goffman'ın benlik sunumu kuramı çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Katılımcıların paylaşımlarında fiziksel görünüm, ruh hâli, özel günler, annelik rolleri ve estetik düzenlemeler ön plana çıkmaktadır. Fiziksel olarak iyi göründükleri anlara dair görsellerin paylaşılması, bireylerin dijital ortamda olumlu bir imaj sunma çabalarının göstergesidir. Bu durum, sosyal medyada benlik sunumunun büyük ölçüde "ön sahneye" yönelik olduğunu göstermektedir. Paylaşımların yalnızca estetik değil, duygusal olarak da olumlu olması yönünde bir eğilim gözlemlenmiştir. Katılımcıların çoğu,

mutluz ya da dağınık anlarını değil; mutlu, düzenli ve sosyal olarak onay görecekt içerikleri paylaşmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Sosyal medya bu yönüyle bireylerin kendilerini ifade etmeleri için bir araç olmanın ötesine geçerek, toplumsal normlara uygun kimliklerin üretildiği bir temsil alanına dönüşmektedir. Bu temsiller her zaman gerçek yaşamla birebir örtüşmemekte, hatta kimi zaman gerçeğin bilinçli biçimde dışına çıkılabilmektedir. Katılımcıların bazıları, gitmedikleri yerleri gitmiş gibi göstermeleri ya da evdeki huzursuz bir atmosferi mutlu bir aile tablosu gibi sunmaları gibi örneklerle bu durumu doğrudan ifade etmişlerdir. Bu bağlamda sosyal medyada sunulan benlik ile bireyin gerçek yaşamındaki benliği arasında zaman zaman önemli farklılıklar olduğu söylenebilir. Özellikle annelik kimliğinin vurgulanması, sosyal medyada toplumsal rollerin yeniden üretildiğini de göstermektedir. Çocukların başarıları, özel gün kutlamaları ve aile fotoğrafları üzerinden oluşturulan içerikler, yalnızca bireysel benlik sunumu değil, aynı zamanda sosyal rollerin performansına dayalı yeniden kurgulanması olarak da değerlendirilebilir. Bu durum, anneliğin dijital platformlarda bir "başarı göstergesi" ya da "sosyal onay aracı" hâline geldiğini göstermektedir.

Bireyler, sosyal medya üzerinden toplumsal beklentilerle uyumlu bir kimlik inşa etmeye çalışırken, bu sunumun gerçeği her zaman yansıtmadığını kabul etmektedirler. Bu farkındalık, sosyal medya kullanımında bilinçli ya da yarı bilinçli bir performatif yön bulunduğunu göstermektedir. Goffman'ın "ön sahne" kavramı burada işlevselleşmekte; bireyler sosyal medya aracılığıyla başkalarının beğenisine sunacakları seçilmiş anları, özenle hazırlanmış içeriklerle kurgulamaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, sosyal medyanın bireylerin benlik algısı ve sunum süreçlerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar sosyal medyada hem toplumsal normlara uygun bir kimlik inşa etmekte, hem de kendilerini idealize ettikleri biçimde temsil etmeye çalışmaktadır. Bu süreçte gerçeğin kısmen ya da tamamen yeniden düzenlenmesi, dijital benliğin doğasında var olan bir durum olarak öne çıkmaktadır. Sosyal medya, bireyler için yalnızca bir paylaşım alanı değil, aynı zamanda kimlik performanslarının sergilendiği bir sahneye dönüşmekte; bireyler de bu sahnede rollerini toplumsal normlar, duygusal ihtiyaçlar ve estetik beklentiler doğrultusunda oynamaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyada benlik sunumu üzerine yapılan her yeni araştırma, bireyin dijital çağdaki kimlik inşasına ilişkin daha derinlikli kavrayışlar sunma potansiyeline sahiptir. Gelecek araştırmalarda, farklı sosyoekonomik gruplar, yaş grupları ya da kültürel bağlamlar üzerinden benlik sunumu pratiklerinin nasıl farklılık gösterdiği incelenerek daha geniş bir perspektif sunulabilir.

Bu çalışma, sosyal medyanın bireylerin benlik algısı ve sunumu üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik nitel bir araştırmadır. Elde edilen bulgular, sosyal medya kullanımının bireylerin dijital kimliklerini oluşturma, yeniden inşa etme ve görünür kılma süreçlerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Özellikle sosyal medya, bireylerin kendilerini istedikleri biçimde sunabildikleri bir sahne işlevi görmektedir ve bu durum, Goffman'ın benlik sunumu kuramı çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Katılımcıların paylaşımlarında fiziksel görünüm, ruh hâli, özel günler, annelik rolleri ve estetik düzenlemeler ön plana çıkmaktadır. Fiziksel olarak iyi göründükleri anlara dair görsellerin paylaşılması, bireylerin dijital ortamda olumlu bir imaj sunma çabalarının göstergesidir. Bu durum, sosyal medyada benlik sunumunun büyük ölçüde "ön sahneye" yönelik olduğunu göstermektedir. Paylaşımların yalnızca estetik değil, duygusal olarak

da olumlu olması yönünde bir eğilim gözlemlenmiştir. Katılımcıların çoğu, mutsuz ya da dağınık anlarını değil; mutlu, düzenli ve sosyal olarak onay görecektik içerikleri paylaşmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Sosyal medya bu yönüyle bireylerin kendilerini ifade etmeleri için bir araç olmanın ötesine geçerek, toplumsal normlara uygun kimliklerin üretildiği bir temsil alanına dönüşmektedir. Bu temsiller her zaman gerçek yaşamla birebir örtüşmemekte, hatta kimi zaman gerçeğin bilinçli biçimde dışına çıkılabilmektedir. Katılımcıların bazıları, gitmedikleri yerleri gitmiş gibi göstermeleri ya da evdeki huzursuz bir atmosferi mutlu bir aile tablosu gibi sunmaları gibi örneklerle bu durumu doğrudan ifade etmişlerdir. Bu bağlamda sosyal medyada sunulan benlik ile bireyin gerçek yaşamındaki benliği arasında zaman zaman önemli farklılıklar olduğu söylenebilir. Özellikle annelik kimliğinin vurgulanması, sosyal medyada toplumsal rollerin yeniden üretildiğini de göstermektedir. Çocukların başarıları, özel gün kutlamaları ve aile fotoğrafları üzerinden oluşturulan içerikler, yalnızca bireysel benlik sunumu değil, aynı zamanda sosyal rollerin performansa dayalı yeniden kurgulanması olarak da değerlendirilebilir. Bu durum, anneliğin dijital platformlarda bir "başarı göstergesi" ya da "sosyal onay aracı" hâline geldiğini göstermektedir. Bireyler, sosyal medya üzerinden toplumsal beklentilerle uyumlu bir kimlik inşa etmeye çalışırken, bu sunumun gerçeği her zaman yansıtmadığını kabul etmektedirler. Bu farkındalık, sosyal medya kullanımında bilinçli ya da yarı bilinçli bir performatif yön bulunduğunu göstermektedir. Goffman'ın "ön sahne" kavramı burada işlevselleşmekte; bireyler sosyal medya aracılığıyla başkalarının beğenisine sunacakları seçilmiş anları, özenle hazırlanmış içeriklerle kurgulamaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, sosyal medyanın bireylerin benlik algısı ve sunum süreçlerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Katılımcılar sosyal medyada hem toplumsal normlara uygun bir kimlik inşa etmekte, hem de kendilerini idealize ettikleri biçimde temsil etmeye çalışmaktadır. Bu süreçte gerçeğin kısmen ya da tamamen yeniden düzenlenmesi, dijital benliğin doğasında var olan bir durum olarak öne çıkmaktadır. Sosyal medya, bireyler için yalnızca bir paylaşım alanı değil, aynı zamanda kimlik performanslarının sergilendiği bir sahneye dönüşmekte; bireyler de bu sahnede rollerini toplumsal normlar, duygusal ihtiyaçlar ve estetik beklentiler doğrultusunda oynamaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyada benlik sunumu üzerine yapılan her yeni araştırma, bireyin dijital çağdaki kimlik inşasına ilişkin daha derinlikli kavrayışlar sunma potansiyeline sahiptir. Gelecek araştırmalarda, farklı sosyoekonomik gruplar, yaş grupları ya da kültürel bağlamlar üzerinden benlik sunumu pratiklerinin nasıl farklılık gösterdiği incelenerek daha geniş bir perspektif sunulabilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması taşınmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı, yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 09.11.2023 tarihli ve 2023/13-12 karar sayı ve numarası ile Etik kurul izni alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, V. (1990). Çağdaş Sosyolojide Bir Kuram: Sosyal Alışveriş. *Eğitim ve Bilim*, 14, (76), 10-15.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bozkurt, Ö. (2018). Sosyal Medya ve Kültürel Yansımaları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(14), 406-417.
- Bozkurt, R. ve Koyuncu, A. A. (2023). Beden ve Benlik İlişkisi: Teorik Bir Değerlendirme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 271-281.
- Büyüksener, E. (2009, Aralık). *Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*. XIV. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, 2. Basım. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik Varol, M. ve Varol, E. (2019). Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan’a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 5(1), 137-158.
- Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi- Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 379-406.
- Dijk, J.V. (2016). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık. [Adobe Reader Sürümü]. Erişim adresi: <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=xAfcDgAAQBAJ&>

oi=fnd&pg=PT4&dq=sosyal+a%C4%9F+nedir&ots=mBrSMmkdJ8&sig=3OglZHM6gClpvnGkX1-qXbYWjvA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. 3. Basım. (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güven, E. (2021). Manuel Castells'in Ağ Toplumu Kavramı ve Ötekiler: Yeni Toplumsal Hareketler ve Marjinal Yapılanmalar. *Global Media Journal TR Editon*, 12(23), 1-27.
- Hachisuka, R. (2018) *Sosyal medyada anneliğin yansıyan halleri* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- İşler, D. B., Çiftçi, M. ve Yarangümelioğlu, D. (2013). Halkla İlişkiler Aracı Olarak: Sosyal Medyanın Kullanımı ve Yeni Stratejileri. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 174-186.
- Kaya, Z. (2023). Sosyal medya anneliği ile değer sahibi çocuk yetiştirmek. *Mecmua*, (15), 124-137.
- Kınağ, M. (2018). George Herbert Mead Düşüncesinde Sosyal Benliğin Oluşumu (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <https://kitaplar.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/68882>
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası.
- Özen, Y. ve Gülaçtı, F. (2010). Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gerek Sinim Var Mı? *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 21-37.
- Seçkin Codal, K. ve Coşkun, E. (2016). Sosyal Ağ Türlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Ağ Analizi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 143-158.

- Tosun, Ü., & Akıncı, F. N. (2016). Sosyal ağ kullanan bireylerin benlik sunumu stratejilerinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 8(32), 27-60.
- Tunç, İ. (2013). Hayali Cemaatler “Milliyetçiliğinin Kökenleri ve Yayılması” [Benedict Anderson tarafından yayına hazırlanan Hayali Cemaatler (İ. Savaşır, Çev.) adlı kitabın değerlendirmesi]. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 186-193.
- Türkaya, A. (2019). Sosyal Medya ve Görsel İletişim. Erişim Adresi: https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/abdulkerim.turkaya/135626/Sosya%20Medya_Sunu_1.pdf
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması* (Ağustos, 2022). Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587#:~:text=%C4%B0internet%20kullanan%20bireylerin%20oran%C4%B1%20%85,%80%2C9%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587#:~:text=%C4%B0internet%20kullanan%20bireylerin%20oran%C4%B1%20%85,%80%2C9%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC)
- Uğurlu, Ö. (2015). Kadının benlik sunumunun güncel bir aracı olarak sosyal ağlar bir tasarım unsuru: “Kusursuzlaştırma”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 231-248.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2018). Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi (L. Elburuz ve M. R. Ayas, Çev.).
- We Are Social. 2023'te Dijitalin Değişen Dünyası (Ocak, 2023). Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 213-232.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The digitalization, a significant outcome of technology, is currently integrated into virtually every institution of society by many countries. Statistics show that now only a small minority of the world lacks access to the internet. According to We Are Social (2023), the percentage of people without internet Access was found to be 33.7%, with 66.3% of the world's total population identified as active internet users. It is not surprising that such a widely targeted virtual reality and a primary means of communication have long been among the top research questions, especially in the social sciences. Studies have been conducted on the impact of the internet on various social domains such as economy, health, and education, as well as its effects on different age groups. Many studies focusing on the internet have been conducted particularly on young people, whose adaptation to technological applications is quicker due to their generation. Researchers have also focused their interest on older individuals and children who are born into the technological era without experiencing any transition. However, studies on women who do not hold paid employment and generally identify as homemakers are unfortunately quite limited. Over time, the functions of the internet have diversified, and one of the most important of these functions is social media. The entry of social media into our lives, the space it occupies over time, its usage patterns, its effects on us, its threats, and its many benefits have been studied across various age groups. However, women who spend most of their time at home, away from public spaces, and do not hold paid employment have remained a neglected research group. The focus of this research is on women aged 23-50 who do not hold paid employment and use at least one of the social media platforms Instagram, Facebook or Whatsapp. The main aim is to understand how they express themselves in written and visual forms on these platforms, determine their usage purposes, assess their trust in social media, and thereby learn about the social media usage tendencies and knowledge levels of women who spend their time at home. The research question can be expressed as: 'How do women who do not hold paid employment present their selves visually and textually on social media?'

Method

This study, however, was conducted using a qualitative research method by interviewing participants who are not currently employed in a paid job and who use one or more of the social media accounts such as Instagram, Facebook, and WhatsApp. The study was constructed with an inductive approach. Interviews were conducted with 14 female participants, regardless of the city they reside in, using a semi-structured interview form. Participants were included in the study using the snowball sampling technique. The age range of participants was between 23 and 50, with 11 married and 3 single participants. The education levels of the participants were 4 with a bachelor's degree, 4 with an associate degree, 5 with primary school education, and 1 with secondary school education. The interviews were conducted using an in-depth interview technique and a semi-structured interview guide. Therefore, the form was supported with additional questions based on the given answers. The interviews were planned to last an average of 20 minutes by the researcher, and prior to the interviews, a participant consent form was presented to obtain consent for recording the answers with a voice recorder and for including sample posts from their social media accounts without revealing their identities.

Findings (Results)

Within the scope of the study, the main criteria for participant characteristics are not working in a paid job and using one or more of the applications Instagram, Facebook, and WhatsApp. When looking at the determining factors in participants' social media posts, personal beauty perceptions come to the forefront. Individuals particularly share visuals on social media where they believe they can present themselves well physically; here, the comments from the environment occasionally play a role as well. Comments from friends, spouses, or children play an active role in both the content of the post and the decision to share it or not. In addition to all this, individuals' mental well-being also influences their social media sharing.

The content of the accounts that participants follow is not very different from their own posts. Accounts producing handmade crafts for inspiration, food and presentation pages for meal ideas, and accounts covering everything from child psychology to education for participants with children are included in their areas of interest. Essentially, what shapes an individual's world also shapes what they want to see, increasing their desire to gain information and see more on those topics. Of course, follow lists on personal social media accounts are

personal, but these platforms can sometimes present different content through algorithms. The question "Are there any contents on social media that disturb you?" was asked to understand participants' comments on the subject.

Conclusion and Discussion

However, no participant was found to be actively sharing content on this platform. The study results indicate that as the level of education decreases, the behavior of sharing on social media also declines proportionally. Additionally, an inverse relationship between age and sharing was observed; older participants tended to share less and primarily used social media to follow others and obtain information. In their posts, participants generally featured their children, handmade crafts, and meals, or group photos rather than themselves. On the other hand, participants with higher education levels and younger ages were found to post more about themselves and the places they visited. When asked about their purpose for using social media, the most common responses were gathering information, following others, and reading comments. Participants obtained information on topics such as cooking, crafts, child psychology, education, current events, and health from accounts they believed to be reliable on social media. Participants expressed that they do not always share their true realities on their personal accounts and that different situations might occur in the background. Despite this, they still trust the information on social media and act accordingly. Another result from the study revealed that when asked about the types of content they found disturbing on social media, responses included posts about dining tables, nudity, and sharing everything about children.

RECONSTRUCTING MEMORY: NOSTALGIA, EVERYDAY OBJECTS AND IDENTITY

Eda ÖZTÜRK*

Abstract

This study aims to analyze the complex interplay between nostalgia, everyday objects, and individual/collective memory from a sociological perspective, using the Museum of Innocence as a case study. Applying the actor-network theory, the research conceptualizes everyday objects exhibited within the museum as “actors” around which individual/collective memories are reaffirmed and reconstructed. The study reveals how nostalgia, as a social spatio-temporal experience, serves as a way for the individuals to deal with the uncertainties of contemporary society. By shedding light on these dynamics, the research contributes to a deeper understanding of the socio-cultural significance of nostalgia, and memory revived around the objects and their implications for the construction of identity and cultural narratives.

Keywords: *Nostalgia, Memory, Object, Identity, Late Modernity*

Dr., eda.ozturk88@gmail.com

HAFIZAYI YENİDEN İNŞA ETMEK: NOSTALJİ, GÜNDELİK NESNELER VE KİMLİK

Eda ÖZTÜRK*

Öz

Bu araştırma, sosyolojik bir perspektiften Masumiyet Müzesi'ni bir vaka çalışması olarak kullanarak nostalji, gündelik nesneler ve bireysel/kolektif hafıza arasındaki etkileşimi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, aktör-ağ teorisini kullanarak, müzede sergilenen gündelik nesneleri bireysel ve kolektif anıların yeniden canlandırılıp, yapılandırıldığı “eyleyenler” olarak kavramsallaştırmaktadır. Araştırma, nostaljinin mekânsal-zamansal ve toplumsal bir deneyim olduğunu vurgulayarak, çağdaş toplumsal düzenin belirsizliklerine karşı nasıl bir başa çıkma mekanizması olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Araştırma, bu dinamiklere ışık tutarak gündelik nesneler etrafında canlandırılan nostalji ve belleğin sosyo-kültürel öneminin ve bunların kimlik ve kültürel anlatıların inşası üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Nostalji, Hafıza, Nesne, Kimlik, Geç Modernite*

1. INTRODUCTION

Nostalgia comes from the words *nostos* in Greek, to return home, and *algia*, a painful conditionality and a painful desire to return home (Wildschut et al., 2006). The term “nostalgia” was coined by the Swiss physician named Johannes Hofer at the end of the 18th century, it was intended to designate the state of extreme form of homesickness among Swiss defense mercenaries, installed far from their native land. Hofer (1934) defined nostalgia as “a cerebral disease”

* Dr., eda.ozturk88@gmail.com, İstanbul/Türkiye

caused by “the quite continuous vibration of animal spirits through those fibers of the middle brain in which impressed traces of ideas of the Fatherland still cling”. At that time, nostalgia was declared as a disease caused by atmospheric pressure by another physician, JJ Scheuchzer (Davis, 1979). The understanding of nostalgia has changed over the years beyond its initial medical connotations. Contemporary researchers, regard nostalgia as a “paradoxical, bittersweet” emotion (Batcho, 2013) characterized by a “sentimental longing or wistful affection for the past” (Pearsall, 1998), rather than a feeling of homesickness caused by an illness or disorder.

While research on nostalgia has traditionally focused on disciplines like psychology, history, and literature, there is now a growing emphasis on sociological perspectives in studying this sentiment. This shift recognizes nostalgia not only as an individual sentiment but as a collective experience intertwined with broader social context and cultural narratives. They argue that nostalgia is contemporary with modernity itself (Boym, 2001), has an ideological dimension (Stewart, 1993), and is commodified as a result of a new accelerated globalization phase (Jameson, 1991; Nieyemer, 2014). Although the nostalgia generally has a temporal dimension (Davis, 1979; Boym, 2001), its spatial dimension is left in the background. Nostalgic experiences are remembered and concretized by being fixed to the place. Everyday objects function as repositories of nostalgia, evoking emotions and memories that bridge the gap between past and present. The Museum of Innocence, created by Orhan Pamuk, serves as a striking example of this phenomenon. Through its curated collection of daily objects, the museum establishes a setting where nostalgia intersects with identity, culture, and history.

This research aims to explore the intricate interplay between nostalgia, everyday objects and individual/collective memory using the Museum of

Innocence as a case study. Drawing upon sociological theories such as actor-network theory, the research seeks to analyze the ways in which everyday objects become “actors” within the network of nostalgia, shaping and reshaping personal and societal narratives. By shedding light on these dynamics, the study aims to enhance the comprehension of the socio-cultural importance of nostalgia and its effects for identity construction and cultural memory.

2. METHODOLOGY

This study employed a multifaceted research approach to comprehensively investigate the phenomenon of nostalgia revived around daily objects, particularly within the context of the “Museum of Innocence”. The approach involves a multifaceted examination, blending qualitative and interpretative methodologies. The primary method of data collecting is conducting in-depth interviews with museum visitors. This approach enables a comprehensive knowledge of their emotional reactions, memories, and the importance they assign to the displayed objects. We conducted a total of 14 semi-structured interviews, evenly distributed between 7 men and 7 women. The participants' ages ranged from 25 to 46 and they represented various occupations, including personnel in the private sector, students, teachers, directors, and writers.* As the age profile of museum visitors aligns with this age group, we have selected individuals from this age bracket for the interviews. The selected participants were interviewed using a semi-structured approach to gain detailed understanding of their emotional responses, memories, and the importance they assigned to the daily objects displayed at the Museum of Innocence. The interview protocol comprised of open-ended inquiries formulated to stimulate

* The data used in this study were collected in 2015 as part of the author's thesis.

participants to contemplate their personal experiences, associations, and interpretations of the museum exhibits.

Thematic analysis was employed to organize and interpret the data within the transcripts. The process of data analysis followed a systematic approach to identify recurring themes and patterns within the interview transcripts. Firstly, transcripts were reviewed and coded to identify preliminary themes and categories emerging from the data. Themes were identified based on patterns of meaning, recurrent ideas, and conceptual relationships observed across interviews. Data saturation was achieved when no new themes or insights emerged from subsequent interviews, indicating a comprehensive understanding of the phenomenon under investigation.

Furthermore, participant observation is employed to document the nuanced complexities of the interaction between individuals and objects, unveiling the process by which the past is revived within the carefully curated environment of the museum. This qualitative aspect provides a wider viewpoint for our comprehension, enabling us to gain generalizable insights into how everyday objects evoke nostalgia and recall.

3. THE MUSEUM OF INNOCENCE AS A SPACE OF “STYLIZED” MEMORY

The Museum of Innocence is a both literary work authored by Orhan Pamuk, a Turkish writer who was awarded the Nobel Prize and a physical museum established by him. The novel takes place in Istanbul from 1975 until the early 2000s and chronicles the romantic relationship between Kemal, a wealthy businessman, and Füsun, a distant relative. Kemal Basmacı, son of one of the most affluent families in the city, is about to get into an engagement with Sibel, daughter of another influential family. While shopping for his fiancée's purse,

he encounters Füsün, a stunning salesperson and distant relative. A profound and passionate bond forms between them following their encounter. Kemal is deeply in love with Füsün, however he persistently refuses to acknowledge his feelings. Therefore, Kemal deliberately isolated himself from the affluent upper class of Istanbul and its way of life. Kemal's daydream is abruptly disrupted when Füsün vanishes following her observation of his engagement. He ultimately finds Füsün, who is now married to Feridun, a filmmaker. Following a span of seven years and ten months, Kemal, who regularly spends evenings with Füsün's family, successfully arranges a gathering with the film community, where he treats Füsün and her husband. His funding of the establishment of his own film company is signified by this occasion. Kemal becomes an obsessive collector of artifacts that document his romantic development as a result of his mission. He amasses various objects as a symbolic gesture of his affection for Füsün and his belief in her purity. In the end, Füsün and her spouse separate due to circumstances precipitated by the demise of Füsün's father. Kemal, having lost Füsün in the car accident, makes the decision to transform Füsün's residence into the Museum of Innocence, which will contain not only the aforementioned artifacts but also other period-related memorabilia. The narrative structure of the novel is predicated on the manner in which commonplace objects, their intricacies, and their capacity to elicit recollections from an earlier time period are central.

Orhan Pamuk has been concurrently developing his idea for the novel and the museum since the 1990s. While writing the novel, he started to contemplate the museum and collected items he noticed and admired at thrift stores and friends' businesses as he wandered through the neighborhoods near his office. He then began to construct the story of Füsün and Kemal. The museum includes a fictional section to set the period's ambiance, while Pamuk aimed to meticulously depict all elements for visitors to experience and recall the daily

life in Istanbul throughout the 1970s and 1980s. The Museum of Innocence displays common artifacts including cinema tickets, certificates, restaurant bills, taxi meters, and clocks that are described in the novel.

The Museum of Innocence presents stylized and fictionalized memories that are specifically related with the concept of “innocence”. These memories are constructed in a way that conveys a particular interpretation and perspective of the context they want to reflect. The museum brings together everyday objects by placing them in a different context and historical setting, removing their practical function and historical significance. The objects within the museum, representing and embodying these “stylized” memories, are said to be equipped with “an aura of innocence”, that creates an atmosphere or perception that shields them from criticism and questioning. (Dirlikyapan, 2020: 39). In that sense, the curated and stylized representation of memories in the Museum of Innocence contributes to a particular understanding of history. With this deliberate stylization, the museum aims to offer a selective and subjective interpretation of historical events or cultural contexts.

4. THE SOCIAL FRAMEWORKS OF MEMORY: TRANSMUTATIONS BETWEEN INDIVIDUAL MEMORY AND COLLECTIVE MEMORY

Memory is intricately connected to social context and relationships, as individuals construct their own histories and narratives through social interactions. Maurice Halbwachs (1992), French philosopher and sociologist, is attributed with being the first to highlight the social dimension of memory and to introduce the notion of collective memory. According to Halbwachs, memory is a collective phenomenon rather than an individual one. He argues that individuals’ memories are shaped by the collective context in which they exist, influenced by the established norms, values, and beliefs of that particular group (Halbwachs, 1992: 38). Time dedication, physical presence, group commitment,

and historical recollection are crucial factors in shaping communal memory. An act of remembering is inherently tied to the dimensions of time and space, as the experience occurs within a certain temporal and spatial context. Paul Connerton (1989), another scholar who places emphasis on the collective and social dimensions of memory, argues that social memory, which pertains to the collective memory of a given community, serves to unite members of that community and sustains society via the processes of transmission and repetition. Connerton discusses “commemorative ceremonies” and “bodily practices” as social processes that are accountable for the preservation and transmission of social memory (Connerton, 1989: 40). Memory is integrated into social practices through these processes.

In Turkey, establishing social or collective memory and its historical continuity is a fundamental issue. Social memory building was accomplished through the selective process of recalling official historiography. This historical phenomenon, shaped by the official historical narrative, serves as a significant instrument of power in reshaping collective memory. Anthropologist Esra Özyürek who researches memory in Turkey, asserts that the Turkish Republic was established based on the act of forgetting (Özyürek, 2007: 3). Özyürek (2007) correlates this memory loss with the process of constructing a nation, stating that the founders of the new government determined that to establish a fresh identity for the emerging nation, they needed to eliminate the Ottoman legacy. The inability to confront the national and recent past progresses together with an interest in certain idealized or glorified images and narratives of the past. In this sense, it has been revealed that “memory boom” and “social amnesia” are experienced simultaneously in Turkey (Suner, 2005). In recent years, the increasing demand for historical novels or TV series and the revival of retro music and fashion trends can be seen as reflections of this “memory boom” (Özyürek, 2001). The Museum of Innocence appears as an example of

the articulation of this nostalgia culture by rearranging the parts of everyday objects that interfere with collective and cultural memories in accordance with the “memory boom”.

5. OBJECTS AS “PLACES OF MEMORY”: MATERIALITY AND AGENCY

Contemporary memory culture focuses on memorials, places, and objects, exemplified as the Museum of Innocence and its collection of common items. These sites and objects serve as a means of preserving and archiving the past, but they also indicate the lack of genuine and active memory as proposed by Pierre Nora (1984: 18). Once the rituals and memory contexts vanish, just the physical locations that evoke the past's enduring character remain. Places of memory are artificial constructs that supplant living and authentic memories (Nora, 1984: 24). Everyday objects can trigger memories by solidifying personal experiences and memories, preserving the past in the present. They can function as reminders of specific periods or events in daily life and can be displayed as collections at a museum.

The sociological research has only recently started to consider the social significance of material things. Until recent studies in the social sciences, the focus has primarily been on topics such as consumption, production, identity, and exchange. Recently, this viewpoint has been criticized in the social sciences for overlooking the possible social functions of material aspects in shaping social connections and interactions. Ian Hodder states that humans are deliberate in their production of artifacts. Social actors employ material culture to intentionally or unintentionally influence the social realm (Hodder, 2007: 29-37). Material culture is dynamic since it is utilized by individuals to accomplish social objectives. Alfred Gell who puts forward a new anthropological theory of art contends that “agency” is ascribed to individuals and objects that are perceived to originate specific causal sequences, specifically occurrences

resulting from deliberate acts of the mind or will (Gell, 1998: 13-16). He observes that things are not capable of independent action, but are inevitably influenced by the intents of social actors. Subjects assign the attribute of “agency” to objects by imbuing them with intentionality, ascribing meanings, values, and allowing for various implications.

Gell's (1998) anthropological approach maintains an ontological separation between subject and object, whereas Actor-network theory (ANT) views the world as an intricate network of non-human actors that play a role in human and interconnected network formation. Originating in the field of science and technology studies by Bruno Latour and his colleagues, ANT's focus is on the connections between humans and non-human entities, such as objects and nature, without categorizing them into separate ontological groups (Latour, 1993). Bruno Latour (2004) believes that humans and non-human entities are consistently interconnected within a network of relationships. Actor-network theory posits that non-human elements have agency that enables them to act on things and become “actors”. From the ANT's perspective it can be argued that objects carry, shape, distort and transform the meanings and fragments of the spatial-tempo of the social reality.

In the context of Museum of Innocence, the biographical stories of the participants are generated through and around objects, when the participants interact with objects. They tend to view these objects as integral to their personal memories, separate from the novel's setting. Essentially, the daily objects as “actors” have an influence on the narratives associated with individual's past experiences.

6. EXHIBITING CLASS: THE ROLE OF OBJECTS IN CONSTRUCTING CULTURAL NARRATIVES

Material things have a fundamental role in the initial stages of production and consumption relationships. According to Baudrillard, products in consumer society possess not only use value and exchange value, but also sign value, which represents social status and distinction. He asserts that the exhibition of merchandise that enables individuals to attain social status and establish their sense of self (Baudrillard, 1981: 65-66, 115-116). Therefore, the concept of sign value has become a crucial component of goods in a consumer-driven society. The number and sorts of relationships we form with objects can indicate our social class. For instance, the lifestyles of the bourgeois or petty bourgeois are characterized by an abundant array of possessions. Thus, it may be argued that the amassing of possessions and the need for adequate space to showcase them necessitates the presence of a specific level of economic capital. In the context of Museum of Innocence, Kemal - in other words Orhan Pamuk - materializes Füsün's love and obsession through the collection and exhibition of things associated with her. Kemal's privileged class position is evident through his collection practices and consumption habits, particularly in establishing a museum, which reflects his economic and cultural capital.

The process of globalization has resulted in the removal of obstacles to the worldwide flow of money, goods, services, and people. This has further strengthened the concept of consumer society, resulting in a significant and quick growth in the diversity and quantity of consumer products. The interconnection allows customers to easily access a broader range of items and technologies, leading to a culture of fast consumption and disposability. Consequently, there has been a shift in focus from the symbolic and emotional significance of things, as individuals now favor efficiency and originality over forming long-lasting attachments to particular items. In the Turkish context, globalization is linked to the shift towards a neoliberal economy during the tenure of Turgut Özal's government. The political regime underwent a shift

towards liberalism, accompanied by a transition in economic policy towards a free market system. As a result of this shift, The Turkish market has experienced an infusion of new international consumer brands as restrictions on imported products have been relaxed for the first time. With the arrival of multinational merchants in the local market, Turkish consumers were exposed to a wider selection of advanced technical products, a broader range of retail items, and a global assortment of essential and luxury consumer goods (Bali, 2004:17). Some participants highlighted that the emotional connection to material possessions in our consumer-driven society is not as strong or individualized compared to times when there was a scarcity of things, products, and brands. Participant 9 (personal communication):

Before it became more valuable, there were few goods. It was more important to keep the few possessions we had. Now there is everything in great amounts; I'm not sure if my daughter will state that there were some at home; in that sense, there are designer goods that I used.

“In my youth, when Turkey was able to have economic diversity, the worth of things began to lose their meaning. But when I was younger, I recall having months' worth of stuff, making it more valuable” (Participant 12, personal communication).

Both of these participants emphasize how the relationship between individuals and objects has changed as Turkey's consumer society has developed. Products that were once scarce have now become available everywhere, which has led to a weakening of the emotional ties established with consumer objects. Participants express a nostalgia for a time when material possessions held deeper emotional significance, contrasting sharply with the contemporary consumer-driven society. Besides the collection and exhibition of objects at

museums that reflect social class, it becomes evident that the relationship formed with these displayed objects is also influenced by social class. One interviewee expresses his difficulty to form a personal connection with the museum's objects, and notes that the memories being evoked at the museum are influenced by social class. As Participant 11 (personal communication) mentioned:

I am from a lower-middle socio-professional class. The project was done along the Nişantaşı axis. I never felt close, but this is not a criticism. Orhan Pamuk's book focuses on the elite framework of society, which may be why it lacks readership. Kemal Tahir, on the other hand, focuses on the working classes and their social commentary, while the other author focuses on the wealthy classes. But I lived during his time, and I may not have been able to be present, so thematic remarks such as unattainable love and family life elicit a reaction in a short period of time, but this does not establish a relationship with me.

This interviewee highlights the tension between personal experience and the social class narrative depicted by the Museum of Innocence. While the museum focuses on objects connected to the affluent, upper-middle-class circles of Istanbul, particularly in neighborhoods like Nişantaşı, this interviewee, who identifies as having a lower-middle-class background, finds it difficult to engage with the narrative. Furthermore, another interviewee asserts that the portrayal of Istanbul in the Museum of Innocence is a reflection of the author's social standing and cultural background, as well as his cultural norms and values. Consequently, the museum only portrays a specific social group or class that possesses both economic and cultural capital. Participant 3 (personal communication) explained:

He wants to convey universal messages, yet he exclusively addresses the wealthy. But, of course, he is one of the most educated people, distinguishing secular people from the "uneducated" and "non-secular". There is a cleaning lady who has been coming to our house for ten years, has never read these novels, but is quite intelligent and has a unique perspective on Istanbul. She lives in Küçük Armutlu, a shantytown with a view of the Bosphorus Bridge, which has nothing to do with the Istanbul that is discussed. It's tough to describe a universal Istanbul for someone who lives in the Fatih district because his bottle of vodka says nothing. So the point I made is quite problematic.

This interviewee questions the universality of the museum's depiction of the city and its material culture, arguing that it primarily appeals to the wealthy and educated, while excluding working-class perspectives that represent a different version of Istanbul. The objects exhibited in the Museum of Innocence reflect the experiences and lifestyles of a certain social class or group. Therefore, individuals from different socioeconomic backgrounds have difficulty establishing a personal connection with them. In this regard, it could be claimed that the Museum of Innocence endeavors to evoke the collective memory of a specific social group or class within the Turkish context.

7. THE NOSTALGIC EXPERIENCE TO RECONSTRUCT A PAST BETWEEN REALITY AND IMAGINATION

The Museum of Innocence is explained by the fictional lives of fictional characters described in the novel, but it is explained through "real" objects. In this regard, it creates an atmosphere with blurred boundaries between reality and imagination, experience and fiction. The Museum of Innocence appears only as a representation of the daily life of Istanbul in the given periods. At this

point, it is worth briefly mentioning Orhan Pamuk's particular representation of Istanbul in accordance with his novels also in the Museum of Innocence. We can also follow some traces of this representation in the Museum of Innocence. Pamuk (2009) described residents located in Çukurcuma as follows:

It was a mixed neighborhood: Galata dockworkers, clerks and owners of small shops in the backstreets of Beyoğlu, Romany families who had moved there from Tophane, Kurdish Alevi families from Tunceli the impoverished children and grandchildren of the Italians and Levantines who had once worked as clerks in Beyoğlu or Bank Street, a handful of the old Greek families who, like them, still could not find it in them to leave Istanbul, and various employees of bakeries and depots, taxi drivers, postmen, grocers. (p: 277-278)

Pamuk's portrayal of Istanbul emphasizes the city's once multicultural and cosmopolitan nature. Nevertheless, the representation of the social world remains impertinent because the representation frameworks inevitably choose to include certain facts while excluding certain components of a multifaceted reality (Hall, 1997: 44). Within this framework, museums emerge as places where memory and representation systems that influence the ways in which individuals and groups interact with the past are constructed. As such a context in which representations become predominant than historical reality, the majority of respondents tend to approach museum objects, reflecting historically and directly of daily life in a given period of Istanbul. Participant 1 (personal communication) mentioned:

It is talked about very often in our family, because my parents still miss that old Istanbul, that is, that feeling. There were no such buildings in the past, there were mulberry fields around here.

There were pictures there, small photographs in the museum, in the glass cases, it was very nice to have the chance to observe them, I think it really strengthened that moment, where people were sitting, what that neighborhood was like, where they ate, what items they used, since it was already discussed, this was also there, my father was telling me. I was able to make a connection because my mother was telling me.

The museum founder's collection of daily objects has the capacity to elicit subjective recollections from visitors and their families, relating to their personal history, childhood, and/or adolescence. As revealed in this interview, the museum through everyday objects does not represent a real or lived past, but rather it reduces it to the fragments or cultural stereotypes of the past which is supposed to be represented in the museum. An “imaginary” story was created and gave rise to an aspiration of a past that is not real or experienced in the museum as stated by Participant 7 (personal communication):

My mother tells me like in the Turkish film *Ayşecik*, there was an İbo uncle, he bought me a dog, it was always about a neighborhood culture, even if he lived in Etiler, he came all time to speak with traders. Even if it is no longer about objects, there is still this subculture. In Istanbul there were not many objects, we only saw the American bazaar which sold different goods and even if İbo came from a wealthy family of 8 children he had appropriated this subculture.

The participant's narrative illustrates how she integrates the objects on display in the museum with her nostalgia for Istanbul's past. The participant's nostalgia suggests a yearning for a time when Istanbul was characterized by a diverse cultural landscape and vibrant social interactions. This multicultural portrayal of

Istanbul that Orhan Pamuk frequently emphasizes is closely associated with the neighborhood culture and its nostalgic image. The nostalgic narrative of Istanbul's past concentrated on the city's history of harboring a multi-ethnic, multi-religious, and multi-cultural coexistence. This cosmopolitanism constitutes the urban social memory that is associated with the lengthy social and cultural history of the "mahalle" as the space of daily life in an urban environment, as well as a space that consolidates ethnic and religious communities in various residential areas of the city (Mills, 2010: 24-25). Participant 1 (personal communication explained:

It is really encouraging, first of all, Şişli, Osmanbey, and Beyoğlu is protected, and the places where old families reside are more orderly, everyone knows each other, and there is a city life there, which I really like, but if a city can be formed, here is it. It will have a park, a movie theater, a patisserie, and a city that celebrates neighborhood culture.

This participant's narrative also reproduces Orhan Pamuk's special representation of Istanbul, which emphasizes its cosmopolitan texture and neighborhood culture. Nevertheless, the term "cosmopolitanism" may evolve into a problematic term. It is generally used in reference to nostalgia and it raises the question of the relationship between nostalgia and memory. Currently, this term is used for Istanbul's "lost" ethnic, religious minority groups and their ethnic and religious harmonies and tolerance towards them. However, as Amy Mills discovers in the Kuzguncuk case, this idealized image of multi-religious and multi-ethnic harmony actually obscures the deep histories of social fragmentation and discrimination and the painful memories of these minority groups (Mills, 2010: 24-25). Participant 8 (personal communication) stated:

Orhan Pamuk is from the upper middle class or upper class, and he has a tendency to constantly tell and explain the state of this class in his novels. On the other hand, it tends to eliminate the problems created by this class by the aestheticization of moving to nostalgic images.

This participant emphasizes again that the objects and representations presented by the Museum of Innocence construct the identity and cultural memory of a certain social class. In doing so, it can be discussed how nostalgia ignores the socio-economic and socio-cultural context, reducing only an "idealized" and "innocent" past isolated from its historicity to an object(s) of aesthetic experience.

Nostalgia seems to be a frequently referenced emotion when participants talked about their interaction with objects in the museum. The term "nostalgia" is generally used for the desire to return to times gone by or places that have disappeared, when life seemed "better", "more pleasant" and "happier". Frederic Jameson reveals that in the age of late capitalism, where the dominance of postmodern cultural features is effective, time is broken off from its historicity in a "schizophrenic" perception of time and reduced to a continuous present (Jameson, 1991: 284). With the disappearance of the notion of historicity, nostalgia does not seek to rediscover or represent the "real" past, but revolves around certain myths and cultural stereotypes about the past, a kind of the "idealized" past (Fritzsche, 2001). Nostalgia is also evident in interviews where individuals discuss past periods and locations that they have not directly experienced as expressed by Participant 5 (personal communication):

Though I haven't lived the old Istanbul my mother did, I might be yearning for it. For me, nostalgia is something else entirely, hence

I might really miss it. Based on what they tell, objects seem to be more personalized. For instance, it could be a toy I grew up with, but what my mother—who has now passed away—told me might be something we used to have. Though it may not be with us right now, it may be something I truly miss and want our house had right now.

According to the participant, nostalgia is not exclusively associated with a period that the individual has directly experienced, it can also encompass a yearning for something that the individual has internalized but has not yet experienced. The nostalgia that interviewers contemplate upon is not a retrieval of authentic history, but rather a reconstruction of emotional, idealized narratives that echo cultural stereotypes that have been passed down through generations. This form of nostalgia allows individuals to maintain a connection to the past, even in the event that it is inaccessible or unexperienced. As individuals recall and reflect on their memories, they may inadvertently introduce biases or inaccuracies, reshaping the narrative to fit their current understanding or emotional need. Even though every act of remembering is tied to a past event or experience, the temporal status of any act of remembering is always present (Huyssen, 1995: 3).

In this framework, the past is continually reinterpreted and reimagined through aesthetic representations, allowing it to coexist with contemporary experiences. As individuals engage with memory, they actively select, reinterpret, and sometimes distort aspects of the past in the (re)construction of their identities. This selective process is crucial, as memory does not function merely as a passive repository of information; rather, it is a dynamic process that prioritizes certain narratives while omitting others. This selective nature of memory can create an illusion of continuity across time (Halbwachs, 1980: 82).

Collective memory constructs a lasting self-portrait by bridging the gaps between past and present or emphasizing similarities through analogies. The perception of continuity is evident in the narratives of our participants. The majority of our participants tend to the museum's representation as reflecting the daily life of Istanbul between certain periods from a historically realistic perspective. They refer to certain similarities or analogies between the representations of the museum and their autobiographies. As revealed in the interviews, certain participants emphasized the prevalence of collecting everyday objects in their own homes or in the homes of future generations. They also focused on the cosmopolitan past of the city, referring to the nostalgic narration of Istanbul's past.

8. CONCLUSION

This study highlights that nostalgia is not merely an individual emotion but a multifaceted phenomenon that interacts with socio-cultural contexts, particularly in relation to Orhan Pamuk's "Museum of Innocence". The everyday objects exhibited in the museum function as significant instruments that reconstruct both personal and collective memories, revealing the importance of temporal and spatial dimensions in shaping identity. These objects act as anchors for memories, bridging the gap between past and present, and thus play a central role in the construction of collective identity.

However, the selective nature of the narratives presented within the museum reveals that nostalgia is often exclusive, favoring certain memories while marginalizing others. In the liquid modern world where fragmentation and uncertainty prevail, as described by Zygmunt Bauman (2000), nostalgia serves as a tool for providing individuals with a semblance of continuity and security. Yet, this continuity is limited, as it reflects the experiences of a specific group, ultimately creating a fragmented collective memory.

The scope of this study is limited to the construction of memory through material objects. However, our findings can extend to examine the impact of digital tools and practices on memory construction, particularly how the relationship between nostalgia and museum representation is reflected on digital platforms. This opens up avenues for exploring the transformation of collective memory in digital media and how different social groups are represented on these platforms.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırma aşamasında, yazımında ve yayınlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bildirimi:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alıp/almadıklarını beyan edeceklerdir.

Etik Kurul Kararı

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç duyulmamıştır.

REFERENCES

- Bali, R. N. (2004). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim.
- Batcho, K. I. (2013). "Nostalgia: The Bittersweet History of a Psychological Concept". *History of Psychology*, 16(3): 165–176.

- Baudrillard, J. (1981). *For A Critique of The Political Economy of the Sign*. (Trans.) Charles Levin. New York: Telos Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity.
- Boym, S. (2001). *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davis, F. (1979). *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. New York: Free Press.
- Frietzche, P. (2001). "Specters of history: On nostalgia, exiles, and modernity". *American Historical Review*, 106(5): 1587–1618.
- Gell, A. (1998). *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. New York: Harper & Row.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representation and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Hodder, I. (2007). "The Social in Archaeological Theory: An Historical and Comparative Perspective". *A Companion to Social Archaeology*. (Eds.) Lynn Meskell and Robert W. Preucel. London: Wiley-Blackwell. 29-37.
- Hoffer, J. (1934). "Medical dissertation on nostalgia". (Trans.) C. K. Anspach. *Bulletin of the History of Medicine* (2). 376–391.
- Huyssen, A. (1995). *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*, New York: Routledge.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press: Cambridge, MA.

- Latour, B. (2004). *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mills, A. (2010). *Streets of Memory: Landscape, Tolerance, and National Identity in Istanbul*. The University of Georgia Press. London.
- Nieyemer, K. (2014). "Media and Nostalgia: Yearning for the Past, Present and Future". Macmillan Memory Studies. (Ed.) Katherine Niemeyer. New York: Palgrave Macmillan.
- Nora, P. (1984). "Entre mémoire et histoire: La Problématique des Lieux". Les Lieux de Mémoire- La République. (Dir.) Pierre Nora. Paris : Éditions Gallimard. 18.
- Özata Dirlikyapan, J. (2020). "Masumiyet Müzesi'nin Sınırları: "Düşüncesiz" Nostalji ve Masumiyetin İmkânsızlığı". Moment Dergi, 7(1): 28-41.
- Özyürek, E. (2001). *Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*. İstanbul: İletişim.
- Özyürek, E. (2007). *The Politics of Public Memory in Turkey*. New York: Syracuse University Press.
- Pamuk, O. (2009). *The Museum of Innocence*. New York & Toronto: Alfred A. Knopf.
- Pearsall, J. (1998). "The New Oxford Dictionary of English". Oxford: Oxford University Press. 1266.
- Stewart, S. (1993). *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Suner, A. (2005). *Hayalet Ev : Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek*. İstanbul: Metis.
- Wildschut T., Sedikides, C., Arndt, J., & Routledge, C. (2006). "Nostalgia: Content, triggers, functions". Journal of Personality and Social Psychology, 91(6): 975-993

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Nostalji kavramı, öncelikle tıbbi bir hastalığı ifade etmek için kullanılmasına rağmen tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar kazanmıştır. Çağdaş araştırmacılar; nostaljiyi, bir hastalık ya da bozukluğun neden olduğu sıla hasreti duygusundan ziyade, “geçmişe duyulan duygusal özlem ya da hüznü bir sevgi” (Pearsall, 1998) ile karakterize edilen “paradoksal, acı-tatlı” bir duygu (Batcho, 2013) olarak tanımlamaktadır. Nostalji üzerine yapılan araştırmalar geleneksel olarak psikoloji, tarih ve edebiyat gibi disiplinlere odaklanırken, artık bu duyguyu incelerken sosyolojik perspektiflere yapılan vurgu giderek artmaktadır. Nostalji yalnızca bireysel bir duygu olarak değil, daha geniş bir sosyal ve kültürel bağlam içerisinde kolektif bir deneyim olarak da kabul edilmektedir.

Nostaljik deneyimler mekâna sabitlenerek hatırlanmakta ve somutlaştırılmaktadır. Kişisel ve kolektif hafızanın somutlaştığı en önemli bağlamlardan biri olan gündelik nesneler, nostalji deposu olarak işlev görmektedir. Geçmişle bugün arasındaki uçurumu kapatan duyguları ve anıları çağrıştırmaktadır. Orhan Pamuk'un yarattığı Masumiyet Müzesi, bu olgunun çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Müze, günlük objelerden oluşan özenle seçilmiş koleksiyonuyla nostaljinin kimlik, kültür ve tarihle kesiştiği bir ortam oluşturmaktadır. Bu araştırma, Masumiyet Müzesi'ni bir vaka çalışması olarak ele alarak nostalji, gündelik nesneler ve bireysel/kolektif hafıza arasındaki karmaşık etkileşimi araştırmayı amaçlamaktadır.

Metodoloji

Bu araştırma, günlük nesneler etrafında yeniden canlanan nostalji olgusunu, “Masumiyet Müzesi” bağlamında kapsamlı bir şekilde incelemek için, nitel ve yorumlayıcı metodolojileri bir araya getirmiştir. Veri toplamanın temel yöntemi kapsamında; 7 erkek ve 7 kadın olmak üzere toplam 14 müze ziyaretçisiyle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Transkriptlerdeki verileri düzenlemek ve yorumlamak için tematik analiz kullanılmıştır. Temalar, görüşmelerde gözlemlenen anlam kalıplarına, yinelenen fikirlere ve kavramsal ilişkilere göre belirlenmiştir.

Hafızanın Toplumsal Çerçevesi: Bireysel Hafıza ile Toplumsal Hafıza Arasındaki Dönüşümler

Maurice Halbwachs (1992), belleğin toplumsal boyutunu vurgulayan ve “kolektif bellek” kavramını ortaya atan ilk sosyologtur. Halbwachs'a göre, hafıza bireysel olmaktan ziyade kolektif bir olgudur. Halbwachs, bireylerin anılarının içinde bulundukları kolektif bağlam tarafından şekillendiğini, o grubun yerleşik normlarından, değerlerinden ve inançlarından etkilendiğini savunmaktadır. (Halbwachs, 1992, s.38). Deneyim belirli bir zamansal ve mekânsal bağlamda meydana geldiğinden, hatırlama eylemi de zaman ve mekân boyutlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Son yıllarda, Türkiye bağlamında tarihi romanlara ve dizilere olan talebin artması, retro müzik ve moda akımlarının yeniden canlanması “hafıza patlamasının” yansımaları olarak görülebilir. (Özyürek, 2001) Masumiyet Müzesi, gündelik nesnelerin kolektif ve kültürel hafızaya müdahale eden kısımlarını “hafıza patlamasına” uygun olarak yeniden düzenleyerek bu nostalji kültürüne eklenmesinin güncel bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hafıza Mekânları Olarak Nesneler: Maddesellik ve Faillik

Hafıza mekânları, geçmişini koruma ve arşivleme aracı olarak hizmet ederken aynı zamanda Pierre Nora'nın (1984: 18) öne sürdüğü gibi “gerçek” ve “aktif” hafızanın eksikliğine de işaret etmektedir. Ritüeller ve hafıza bağlamları ortadan kaybolduğunda geriye yalnızca geçmişin kalıcı karakterini hatırlatan fiziksel yerler kalmaktadır. Gündelik nesneler de bu bağlamda, kişisel deneyimleri ve anıları pekiştirerek, geçmişini şimdiki zamanda koruyarak anıları tetikleyebilmektedir.

Aktör-ağ teorisi, insan olmayan unsurların, olaylar üzerinde hareket etmelerine ve aktörler haline gelmelerine olanak tanıyan bir faillığe sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, gündelik nesneler de “aktörler” olarak diğer nesnelerle bir etkileşim ağına katılmakta; bu etkileşim ağı içerisinde toplumsal gerçekliğe dair farklı boyutları temsil edip, dönüştürebilmektedir.

Masumiyet Müzesi bağlamında görüşmecilerin biyografik hikayeleri, müzede sergilenen nesnelerle etkileşime girdiklerinde bu nesneler aracılığıyla ve onların etrafında ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar bu nesneleri müzenin/romanın ortamından ayrı olarak, kişisel anılarının ayrılmaz bir parçası olarak görme eğilimine sahiptirler. Bu bakımdan, günlük nesnelerin “aktörler” olarak bireyin geçmiş deneyimlerine ilişkin anlatıları üzerinde etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Sınıfsal Dinamikleri Sergilemek: Kültürel Anlatıları İnşa Etmede Nesnelerin Rolü

Nesnelerle kurulan ilişkiler, bireylerin toplumsal sınıf konumlarını açığa çıkarmaktadır. Özellikle burjuva ve küçük burjuva sınıflarının yaşam tarzları, büyük ölçüde maddi eşyaların biriktirilmesi ve sergilenmesiyle karakterize edilmektedir. Bu bağlamda, eşyaların biriktirilmesi ve sergilenmesi için yeterli mekân ihtiyacı, belirli bir ekonomik sermaye düzeyini gerektirmektedir. Masumiyet Müzesi bağlamında, Kemal Füsün'a duyduğu aşkı ve saplantısını, ona ait nesneleri toplama ve sergileme yoluyla somutlaştırmaktadır. Kemal'in 'ayrıcılık' sınıfsal konumu, özellikle müze kurma pratiği aracılığıyla, onun ekonomik ve kültürel sermayesini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Kemal'in koleksiyonculuk faaliyetleri ve tüketim alışkanlıkları, sınıfsal ayrıcalıklarının ve toplumsal konumunun belirgin göstergeleridir.

Katılımcıların anlatılarından yola çıkarak, *Masumiyet Müzesi*'nde sergilenen nesnelerin belirli bir sınıfsal anlatıya hizmet ettiği ve özellikle üst-orta sınıfa ait yaşam biçimlerini yansıttığı ifade edilmektedir. Bu çerçevede, farklı sosyoekonomik arka planlara sahip bireylerin müzedeki nesnelerle kişisel bir bağ kurmakta zorlandıkları ve müzenin evrensel bir hafıza yerine belirli bir sınıfın kolektif belleğini temsil ettiği ileri sürülmektedir.

Nostaljik Deneyim: Gerçek ile Tahayyül Arasındaki Geçmiş Yeniden İnşa Etmek

Frederic Jameson, postmodern kültürel özelliklerin hâkim olduğu geç kapitalizm çağında "şizofrenik" bir zaman algısında zamanın tarihselliğinden koparak sürekli bir şimdiye indirgendiğinden bahsetmektedir (Jameson, 1991: 284). Tarihsellik kavramının ortadan kalkmasıyla birlikte nostalji, "gerçek" geçmiş yeniden keşfetmeye ya da temsil etmeye çalışmaz; geçmişle ilgili belirli mitler ve kültürel stereotipler, bir tür "idealleştirilmiş" geçmiş üzerinden kendini var etmektedir. (Fritzsche, 2001) Görüşmeci röportajlarında da ortaya çıktığı üzere, geçmiş idealleştirmeye ya da geçmişin daha olumlu bir versiyonunu sunmaya yönelik nostaljik bir eğilim her zaman vardır. Bireylerin doğrudan deneyimlemedikleri geçmiş dönemleri ve mekânları tartıştıkları röportajlarda nostalji anlatısı kendini açıkça göstermektedir.

Bu bağlamda nostalji, geçmiş olayların yalnızca doğru bir şekilde hatırlanması değil, geçmişin seçici ve idealize edilmiş bir tasviridir. Bireyler anılarını hatırladıkça ve onlar üzerinde düşünürken, istemeden önyargılar veya yanlışlıklar ortaya çıkarabilir, anlatıyı mevcut anlayışlarına veya duygusal ihtiyaçlarına uyacak şekilde yeniden şekillendirebilirler. Her hatırlama eylemi geçmiş bir olaya veya deneyime bağlı olsa da herhangi bir hatırlama eyleminin

zamansal durumu her zaman mevcuttur. (Huyssen, 1995: 3). Bu bakımdan nostaljiye de özgü olan seçici hatırlama/unutma süreci, geçmiş ile bugünü birbirine bağlayan bir süreklilik algısının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

 Sosyolojik Düşün	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi: 21.05.2025 Yayına Kabul Tarihi: 17.06.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1703616 Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article Atıf/Citation: Akay, E. & Manap, Ç. (2025). Aranan Evlat: Mülteci Çobanların Türkiye Kırsalındaki Sosyo-Mekansal Rollerini Anlamak, <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 88-120.
---	--

ARANAN EVLAT: MÜLTECİ ÇOBANLARIN TÜRKİYE KIRSALINDAKİ SOSYO-MEKÂNSAL ROLLERİNİ ANLAMAK

Elif AKAY*

Çiğdem MANAP**

Öz

Kırsal alanlarda yerli nüfusun azalması ve gençlerin tarım ve hayvancılıkla ilgilenmemesi nedeniyle çobanlık mesleğinde ciddi bir istihdam açığı oluşmuştur. Afgan ve Suriyeli göçmenler bu boşluğu doldurarak hayvancılık sektörünün sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Günümüz şartlarında Türkiye’deki hayvancılığın devamı büyük ölçüde bu göçmen iş gücünün varlığına bağlıdır. Kırsal bölgelerde yerli nüfusun hayvancılıktan uzaklaşmasıyla birlikte çobanlık mesleği, göçmenler için hem geçim kapısı hem de yer edinme aracı haline gelmiştir. Türkiye’de göçmen varlığı tarihsel olarak uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Literatürde sıkça rastlanan “mülteci çoban” olgusu, göçmenlerin ekonomik işlevlerinin ötesinde, kırsal toplumsal yapılarla kurdukları ilişkiler bağlamında da dikkat çekici bir analiz alanı sunmaktadır. “Mülteci çoban” olgusu göçmenlerin kırsal alanlardaki ekonomik ve sosyal konumlanmalarını anlamaya yönelik kavramsal bir çerçeve olarak kullanılmaktadır. Ancak bu noktada “mülteci çoban” kavramını farklı bir perspektiften ele almak gerekmektedir. Yatılı olarak çalışan mülteci çobanların işverenle kurdukları ilişki salt bir emek sözleşmesinin ötesine geçerek gündelik

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta/Türkiye

** Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cigdemmanap@yahoo.com, Isparta/Türkiye

yaşam pratikleriyle iç içe geçmiş çok katmanlı bir toplumsal bağa dönüşmektedir. Bu bireyler yalnızca iş gücü arayışını karşılayan çobanlar olarak değil çalıştıkları hane içerisinde aidiyet duygusu geliştiren ve ev içi ilişkilerin bir parçası hâline gelen aktörler olarak konumlanmaktadır. Bu durum onların kırsal mekândaki yerlerini ekonomik üretim, toplumsal aidiyet ve mekânsal bütünleşme eksenlerinde yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci çobanlar, Ev içi hizmet, Hayvancılık, Kayıt dışı ekonomi

SPARE SON: UNDERSTANDING THE SOCIO-SPATIAL ROLES OF REFUGEE SHEPHERDS IN RURAL TÜRKİYE

Abstract

The significant labor shortage in the shepherd profession is attributed to the decline in the local population in rural areas and the lack of interest among the young generation in agriculture and animal husbandry. The continuation of animal husbandry in Turkey largely depends on the presence of this migrant labor force under current conditions. Shepherding has become both a source of livelihood and a means of social integration for many migrants as the local population distances itself from livestock farming. The frequently encountered phenomenon of the “refugee shepherd” in the literature provides a compelling field of analysis not only in terms of migrants’ economic roles but also in the context of the social relations they establish within rural communities. The relationship between live-in refugee shepherds and their employers often transcends a mere labor contract evolving into a deeply embedded, multilayered social bond shaped by shared everyday life practices. These individuals are not merely fulfilling a labor demand; they are also forming a sense of belonging within the household, becoming integral actors in domestic social dynamics. This situation calls for a reconsideration of their place in rural space through the lenses of economic production, social belonging, and spatial integration.

Keywords: Refugee shepherds, Domestic service, Animal husbandry, Informal economy

1. GİRİŞ

Savaşlar, yapısal imkânsızlıklar, yoksulluk, güvencesizlik ve geleceğe dair beklentisizlik gibi koşullar bireyler için ulusötesi hareketliliği bir tercih değil zorunluluk hâline getirmektedir. Türkiye’de mülteci çobanların ülkeye giriş ve çıkışlarının döngüsel bir yapıya bürünmesi, göçün zorunlu ve süreklilik arz eden bir olguya dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Düzensiz göçle gelen mülteci çobanlar aile bireylerini yanlarında getiremedikleri için sürekli bir geri dönüş düşüncesiyle yaşamlarını sürdürmekte, bu da onları geçici, geçim temelli ve parçalanmış bir yaşam biçimine mahkûm etmektedir. Geçimlerini sağlamak ve ailelerine maddi destek sunabilmek için Türkiye’deki emek süreçlerine dahil olan bu kişiler kayıt dışı çalıştıklarından iş güvencesinden yoksun, sürekliliği belirsiz ve kırılgan bir yaşam alanında varlık göstermektedir. Göç pratikleri bu noktada mekânsal bir yer değişikliğinden ibaret olmayıp belirsizlik, risk ve tekrarlanan başlangıçlar içeren bir döngüye dönüşmektedir. Bu döngü Sisifos mitiyle (Camus, 1991:42) benzer şekilde göçmenlerin her defasında başa dönmesini ve bitmeyecekmiş gibi görünen bir yaşam mücadelesi içinde sürekli olarak aynı yolu kat etmelerini imlemektedir. Taş burada coğrafi sınırları, göçmenlerin sırtlandığı yapısal eşitsizlikleri, yakalanma korkusunu, dışlanmayı ve güvencesizliği sembolize etmektedir. Göç dışarıdan bakıldığında bir 'seçim' gibi görünse de savaş, iklim krizleri, ekonomik çöküş ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenlerle çoğu zaman zorunlu bir hayatta kalma stratejisine dönüşmektedir. Bu anlamda göçmenler için ‘yol’ sürekli yeniden başlanan, tanıdık ama riskli bir güzergâhtır. Karşılaşacakları tüm tehlikelere rağmen yola çıkmayı göze almış göçmenler için bu yolculuk sıradanlaşmış, gündelik yaşamın olağan bir parçası hâline gelmiştir.

Küresel ölçekte artan göç hareketleri birçok ülkenin işgücü piyasaları ve sosyal yapıları üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Türkiye coğrafi konumu, tarihsel

bağları ve göç rejiminin yapısı nedeniyle özellikle Orta Doğu ve Afrika kökenli göçmenler açısından önemli bir hedef ve geçiş ülkesi konumundadır. Türkiye'ye gelen göçmenler yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla dahil oldukları işgücü piyasasında yapısal engellerle karşılaşmakta ve toplumsal entegrasyon süreçlerinde çeşitli zorluklar yaşamaktadır. Bu çalışma Türkiye'deki Afgan ve Suriyeli çobanların deneyimledikleri ekonomik güçlükler ve sosyal dışlanma dinamiklerini analiz etmektedir. Türkiye'deki mülteciler güvencesiz ve kayıt dışı işgücü piyasalarında genellikle düşük ücretli işlerde yoğunlaşmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda çobanlık gibi emek yoğun mesleklerde Afgan ve Suriyeli göçmenlerin emeği neredeyse görünmez olmakla birlikte sektörde vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Bu çalışma göçmenlerin Türkiye'nin kırsal bölgelerinde çobanlık yoluyla sağladıkları ekonomik katkıları incelemeyi ve aynı zamanda gündelik yaşam pratikleri bağlamında toplumsal konumlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Afgan ve Suriyeli göçü Türkiye 'de son yıllarda giderek artan şekilde gündeme gelen iki büyük göç dalgasını temsil eder. Afganistan'da 1980'lerden bu yana süregelen çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık Türkiye'ye yönelen düzensiz göç akımlarını sürekli kılmıştır. Afganistan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç dalgaları özellikle 2001 sonrası dönemde yoğunlaşmıştır (Barfield, 2021: 240). Taliban'ın 2021'de yeniden iktidara gelmesiyle bu akış yeniden yükselme göstermiştir (Muhsini, 2025: 858). Öte yandan 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşla birlikte milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır (Kirişçi, 2014: 22). Türkiye'nin göç hukukunda farklı statülere sahip olan bu iki grup özellikle kırsal bölgelerde benzer emek pratiklerine dahil olmaktadır. İran üzerinden gelen Afgan göçmenler ve geçici koruma statüsündeki Suriyeliler hayvancılık sektöründe düşük ücretli ve güvencesiz bir şekilde istihdam edilmektedir. Bu çalışmada Türkiye kırsalında çobanlık yapan Afgan ve Suriyeli göçmenlerin kayıt

dışı emek piyasasındaki konumları ile gündelik yaşam içinde karşılaştıkları sorunlara karşı geliştirdikleri stratejiler analiz edilecektir. Goffman'ın (2017) yüz yüze etkileşim kuramı bireylerin sosyal alanlardaki davranış biçimlerini, görünürlük stratejilerini ve toplumsal kabul görme süreçlerini anlamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin kırsal toplumsal yapılar içerisinde bir yer edinme ve tanınma çabaları söz konusu kuram doğrultusunda ele alınmaktadır. Goffman'ın "hürmet" (deference) ve "tavır" (demeanor) kavramları bireylerin kendilerini ve başkalarını sosyal etkileşim içerisinde nasıl "sahnelediklerini" anlamak açısından önemli bir kuramsal araç sunmaktadır. Bu çalışma çobanlık yapan Afgan ve Suriyeli göçmenlerin işveren ailelerle ve yerel toplumla kurdukları gündelik ilişkileri bu kavramlar aracılığıyla etmeyi amaçlamaktadır. Etkileşimin ne zaman başlatıldığı ya da durduğu, hangi davranış biçimlerinin toplumsal kabul gördüğü ve hangilerinin bireyi görünmez kıldığı gibi sorular, göçmenlerin kırsal sosyal yapılar içerisindeki konumlarını anlamada temel öneme sahiptir.

Bu çalışma, Türkiye kırsalındaki mülteci çobanların kayıt dışı ve güvencesiz çalışma koşullarına rağmen işveren ailelerle ve yerel toplumla kurdukları çok katmanlı sosyal bağları Goffman'ın etkileşim kuramı ışığında analiz ederek göçmen emeğinin görünmezliğini ve kırsal toplumsal aidiyet dinamiklerini anlamaya çalışmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiş, veri toplama süreci katılımlı gözlem ve derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sahasını Türkiye'nin başkenti Ankara iline bağlı Şereflikoçhisar ilçesindeki Akin, Şeker ve Akarca köyleri oluşturmaktadır. Saha çalışması kapsamında çobanlık yapan 9'u Afgan, 2'si Suriyeli toplam 11 göçmen ile görüşme yapılmıştır. Ayrıca yerel halktan 10

işverenle yapılan görüşmelerle göçmen işgücüne yönelik tutum ve beklentiler analiz edilmiştir. Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik araştırmacıya esneklik sağlamasının yanı sıra katılımcıların kendi perspektiflerinden konuyla ilgili görüşlerini özgürce ifade etmelerine imkân tanımaktadır. Görüşmeler üç ana tema etrafında şekillendirilmiş ve derinlemesine incelenmiştir: (1) Göçmen çobanların Türkiye'ye geliş motivasyonları, (2) Türkiye işgücü piyasasında karşılaştıkları yapısal zorluklar, (3) Göçmenlerin sosyal ilişkileri ve toplumsal uyum süreçleri. Her bir tema katılımcıların bireysel deneyim ve görüşlerini yansıtacak biçimde kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Göçmenlerle yapılan görüşmelerde katılımcılara karşılaştıkları ekonomik zorluklar, toplumsal uyum süreçleri ve özellikle işveren ailelerle kurdukları ilişkiler hakkında sorular yöneltilmiştir. İşverenlerle yapılan görüşmeler ise göçmen çobanlarla çalışmayı tercih etme nedenlerini anlamaya katkı sağlamıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Görüşmeler katılımcıların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları zorluklara, Türkiye'ye göç etme nedenlerine ve kayıt dışı işgücü piyasasında edindikleri deneyimlere ilişkin ayrıntılı ve çok katmanlı bilgiler sağlamaktadır. Katılımcıların kişisel deneyimlerinden yola çıkarak Türkiye'deki yaşam koşulları ve iş gücü piyasasındaki konumları derinlemesine analiz edilmiştir. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve 45-60 dakika sürmüştür. Görüşmelerde görüşülen kişilerin izniyle kaydı alınmıştır. Ardından ses kayıtları çözümlenerek analiz edilmiştir. Analiz sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi görüşmelerden anlamlı temalar ve kategoriler çıkarılmasına olanak tanımaktadır. Bu yöntemle katılımcıların deneyimlerinin benzer ve farklı yönleri belirlenmiş ve bu veriler ışığında ortak temalar ortaya konulmuştur.

3. TEORİK ÇERÇEVE

Bu çalışma Türkiye kırsalında çobanlık yapan Afgan göçmenlerin emek pratiklerini hem yapısal eşitsizliklerin bir sonucu olarak hem de gündelik yaşamın çok katmanlı etkileşim ağları içinde şekillenen toplumsal deneyimler olarak ele almaktadır. Araştırmacının kuramsal çerçevesi iki temel yaklaşımın kesişiminde konumlanmaktadır: Birincisi Wallerstein'ın (2011: 159-160) dünya sistemleri teorisi aracılığıyla göçmen emeğinin küresel kapitalist sistem içerisindeki çevresel konumunu ve maruz kaldığı yapısal tahakküm biçimlerini çözümlemeye yöneliktir. İkincisi ise Goffman'ın (2017) etkileşim sosyolojisini temel alarak göçmenlerin kırsal topluluklar içerisindeki gündelik etkileşimlerde sosyal varlıklarını nasıl inşa ettiklerini ve görünürlüklerini nasıl yönettiklerini anlamaya çalışmaktadır. Bu iki yaklaşımın kesişimsel kullanımı göçmen emeğinin iktisadi bir araç olmanın yanı sıra kültürel, duygusal ve ilişkisel bir deneyim alanı olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece çalışmada göçmenlerin neden göç ettikleri kadar, nasıl ve hangi koşullarda toplumsal alanlarda varlık gösterebildikleri sorularına da çok katmanlı bir yanıt üretmek hedeflenmektedir.

3.1. Göçmen Emeğini Anlamanın Teorik Yolları

Afgan ve Suriyeli göçmenlerin Türkiye kırsalında çobanlık gibi düşük statülü ve yoğun emek gerektiren işlerde istihdam edilmeleri yalnızca bireysel tercihlerin ya da kısa vadeli ekonomik zorunlulukların ürünü olarak değil; çok daha geniş ölçekli, tarihsel olarak biçimlenmiş yapısal eşitsizliklerin ve küresel emek rejimlerinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu durum göçmen emeğinin yönelimlerini belirleyen dinamiklerin mikro düzeydeki rasyonel karar alma süreçlerinden ziyade ulus-aşırı düzlemde işleyen kapitalist iş bölümü, merkez-çevre ilişkileri ve uluslararası emek hiyerarşileri tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Bu çerçevede dünya sistemleri teorisi göç olgusunu kapitalist dünya ekonomisinin sürekliliği ve yeniden üretimi bağlamında

kavramsallaştırmak açısından analitik olarak güçlü bir kuramsal zemin sunmaktadır (Wallerstein, 2011: 61). Wallerstein'in kuramsal yaklaşımı dünya ekonomisini merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler arasında kurulan tarihsel ve yapısal ilişkiler üzerinden açıklamaktadır. Bu hiyerarşik yapı merkez ülkelerin sermaye birikimini ve kâr maksimizasyonunu mümkün kılan; çevre ülkelerin ise ucuz emek gücü, hammadde ve esnek üretim koşulları sağladığı asimetrik bir iş bölümüne dayanır. Böylelikle çevre ülkeler yapısal bağımlılık ilişkileri içinde sürekli olarak merkez ekonomilere eklemlenmiş bir konumda tutulurken, bu durum göçmen emeğinin küresel ölçekte dolaşımını da belirleyen temel dinamiklerden biri haline gelmektedir.

Türkiye dünya sistemleri kuramı bağlamında yarı-çevre olarak konumlansa da ülke içi bölgesel eşitsizlikler ve sosyo-ekonomik farklılıklar özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki kırsal alanları "çevre içinde çevre" (nested peripheries) olarak tanımlanabilecek daha marjinal konumlara itmektedir. Bu bölgelerde hayvancılıkla geçimini sürdüren topluluklar ağır, süreklilik arz eden ve bedensel olarak yoğun emek gerektiren işlerde yerli iş gücünü istihdam etmekte giderek daha fazla güçlük yaşamaktadır. Yerli nüfusun tarımsal üretimden ve özellikle çobanlık gibi düşük prestijli mesleklerden uzaklaşması bu boşluğun göçmen işgücü—özellikle Afganistan ve Suriye kökenli kişiler—tarafından doldurulmasına neden olmuştur. Göçmenlerin tercih edilmesinde düşük ücretleri kabul etmeleri, yasal güvenceden yoksun ve sürecin olması belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda göçmen emeğinin görünmezliği iktisadi yapılarla sınırlı kalmamakta hukuki statü belirsizliği, kurumsal sessizlik ve toplumsal dışlanma gibi çok katmanlı sosyal mekanizmalar aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla emeğin görünmezliği ekonomik bir fenomen olmanın ötesinde, sosyal, kültürel ve siyasal boyutları olan karmaşık bir olguya dönüşmektedir.

Simmel'in (2009: 149) "yabancı" kavramı göçmen emeğinin kırsal toplumsal yapılar içerisindeki sosyal görünmezliğini anlamlandırmada önemli bir kuramsal ereve sunmaktadır. Simmel'e göre yabancı bir topluluğun mekânsal sınırları içerisinde yer alsa da sosyal ilişkiler bakımından belli bir mesafeyi muhafaza eden ve bu mesafe üzerinden tanımlanandır. Bu bağlamda göçmen obanlar köylülerle ortak meknı paylaşmalarına rağmen topluluğun tam anlamıyla "içinden biri" olarak kabul edilmemektedir. Onların varlığı toplumsal olarak geçici, işlevseldir ve belirli sınırlar içinde tolere edilmektedir. Göçmen oban emeğiyle topluluğun ekonomik sürekliliğine katkı sağlarken toplumsal aidiyet, tanınma ve kapsanma açısından dışsallığını korur. Göçmen emeğinin işlevselleştirilmesine olanak sağlayan bu ikili konumlanma- hem içeride hem dışarıda olma hâli- yapısal ayrımcılığın ve sınırlı toplumsal entegrasyonun da yeniden üretildiği bir zemine işaret eder.

Miller, Castles ve De Haas (2022: 8) küreselleşen dünyada g olgusunun evrimini ve uluslararası nüfus hareketlerinin çok boyutlu dinamiklerini ele aldıkları çalışmalarında g salt ekonomik parametrelerle sınırlı bir olgu olarak değil sosyal, kültürel ve siyasal bağlamlar içinde konumlanan karmaşık bir süreç olarak analiz etmektedir. Göçmenlerin küresel emek piyasalarındaki konumları, kültürel uyum mekanizmaları, ulusal güvenlik söylemleri ve devlet politikalarıyla olan ilişkileri ayrıntılı biçimde tartışmaya açılmaktadır. Gn tarihsel olarak geçirdiği dönüşümlerle birlikte bireylerin uluslararası hareketliliğini belirleyen yapısal koşullar ve devletler arası güç ilişkilerinin bu süreç üzerindeki belirleyiciliği de kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Özellikle zorunlu göç, yerinden edilme ve mültecilik gibi kavramlar üzerinden egemenlik pratiklerinin ve sınır rejimlerinin g politikalarına yön verici etkileri ortaya konmaktadır. Bu çerçevede iktisadi gereksinimleri karşılayan bir kaynak olarak göçmen emeği küresel kapitalist sistemin sürdürülebilirliği açısından merkezi öneme sahip bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

3.2. Gündelik Hayatta Emek, Tavır ve Duygular

Göçmen emeğini anlamada tartışmayı yapısal eşitsizliklerin ötesine taşımak gündelik yaşamda ortaya çıkan etkileşimleri analiz etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Goffman'ın toplumsal etkileşim kuramı özellikle “hürmet” ve “tavır” kavramları aracılığıyla göçmenlerin gündelik pratiklerini kavramak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır (Goffman, 2017: 94). Kırsal yaşam içerisinde varlıklarını sürdürmeye ve sosyal kabul görmeye çalışan göçmen çobanlar çoğunlukla kendilerini geri planda tutarak ölçülü ve saygılı bir tavır geliştirmektedirler. İlk bakışta bireysel bir tercih gibi görünen bu tutumlar görünmezlik stratejileri çerçevesinde gündelik sosyal düzeni yönetme pratikleri olarak değerlendirilebilir.

Göçmenlerin geliştirdiği görünmezlik stratejileri sıklıkla ev içindeki sosyal konumlarını da belirlemektedir. Birçok işveren göçmen çobanı “evin bir ferdi” ya da “evlat gibi” olarak tanımlayarak aralarındaki ilişkiyi duygusal bir çerçeveye yerleştirmektedir. Bu tür tanımlamalar emek ilişkisini kişiselleştirirken duygusal bağlar üzerinden Hochschild'in “duygusal emek” olarak tanımladığı yeni ve farklı bir emek biçiminin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Duygusal emek iş esnasında başkalarına uygun bir ruh hali sergileyebilme; örneğin sıcak, samimi ve güvenilir görünme becerisini ifade eder (1983: 7). Bu bağlamda göçmen çobanların hane içindeki konumları zaman zaman akrabalık ilişkilerini andıran biçimlerde kurgulanmakta, bu durum ise hane içindeki emek sömürsünün ve güç dinamiklerinin görünür kılınmasında kritik bir kavramsal çerçeve sunmaktadır (Constable, 2009: 56). Kınıkoğlu, Sadıkoğlu ve Yaman (2023: 518) göçmen bakıcılar ile işverenleri arasındaki ilişkilere dair yaptıkları çalışmada bakıcılık alanında gözlemlenen sınırları belirsizleşen ev içi görevler ve duygusal yakınlık beklentisine vurgu yapar. Çobanlık pratiğinde de benzer biçimde ortaya çıkan

bu durum emeğin kişiselleştirilmesine ve göçmenlerin “aileden biri” olarak davranma zorunluluğuna yol açmaktadır; dolayısıyla, göçmen emeğinin toplumsal bağlamda nasıl yeniden üretildiğine dair önemli bir göstergedir.

3.3. Ev İçi Hizmet

Göçmen çobanların ev içindeki konumlanış biçimleri ve onlardan beklenen duygusal uyum Anderson’ın (2000: 12) “ev içi hizmet” olarak tanımladığı emek biçimiyle önemli paralellikler taşımaktadır. Çoban hayvanlara bakım sağlayan bir emekçi olmanın ötesinde ev içerisinde sessizliği koruyan, uyumu sağlayan ve duygusal dengeleri yöneten bir figür olarak konumlanmaktadır. Perde asmak, misafire çay ikram etmek, sofrayı kurmak veya evin günlük ihtiyaçlarını gidermek gibi pratikler resmi iş tanımının dışında kalmakla birlikte göçmen çobandan beklentiler arasında yer almaktadır. Bu görev tanımının belirsizleşmesi ve emeğin kişiselleştirilmesi süreci ev içi hizmet literatüründe sıklıkla tartışılan “hayali akrabalık” kavramı anlamlandırılabilir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2001: 53). Söz konusu dinamikler emeğin ekonomik ve duygusal boyutlardaki sömürsünü görünmez kılarken göçmen emeğinin hane içerisinde yeniden üretilmesine ve meşrulaşmasına aracılık etmektedir. Ayrıca göçmen çobanlar fiziksel işin ötesinde evdeki duygusal emek süreçlerine aktif katılım göstermektedir. Bu bağlamda çobanların ev içindeki görevleri ve sosyal ilişkileri göçmen emeğinin görünmezliğini pekiştirirken, aynı zamanda meşruiyetini sağlamaktadır. Özyeğin’in (2005: 35) ev içi emek süreçlerinde toplumsal sınıf, cinsiyet ve iktidar ilişkilerinin nasıl şekillendiğine dair analizleri bu tür düşük ücretli, görünmeyen ve sıklıkla göz ardı edilen emek biçimlerinin hane içi güç dinamiklerini yeniden üretme işlevine işaret etmektedir.

4. BULGULAR

Araştırmanın ilk bulguları göçmenlerin büyük oranda yerel nüfusun tercih etmediği düşük ücretli ve geçici işlerde istihdam edildiklerini ve bu durumun yaşam standartları üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Göçmen katılımcıların önemli bir kısmı sigortasız ve güvencesiz çalışma koşullarında istihdam edildiklerini belirtmiştir. Ayrıca göçmenler çalışma ortamlarında yasal statü eksikliği nedeniyle toplumdan kısmen dışlanmakta ve kırsal alanlardaki görünmez aile yapıları içinde yer almaktadırlar. Bu sosyal dışlanma göçmenlerin toplumsal bütünleşme süreçlerini önemli ölçüde engelleyen yapısal bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Göçmen katılımcılar işgücü piyasasında daha iyi fırsatlar arayışında olduklarını ifade etmekle birlikte kayıt dışı istihdamın onları kırsal alanlara iterek düzensiz ve güvencesiz yaşam koşullarıyla karşı karşıya bıraktığını vurgulamışlardır.

4.1. Kırsal Emek Devri: Hayvancılıkta Kuşaklar Arası Kopuş ve Göçmen İşgücünün Rolü

İşveren aileler hayvancılık faaliyetlerini mülteci çobanlarla birlikte sürdürmekte olup kendi çocukları genellikle şehirlerde veya yurt dışında farklı yaşamlar inşa etmektedir. İşverenlerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının köyde ya da hayvancılıkla ilgilenmediğini ifade etmektedir:

“74 yaşındayım. 5 çocuğum var. Hepsi yurt dışında.” (6. Katılımcı, işveren)

“4 çocuğum var. Hepsi köy dışında. 40 senedir bu işi yapıyorum. Suriyeli ya da Afgan çoban olmazsa bu işi kim yapacak ki? Kurban’da satacağım hayvanları. Çocukların yarısı yurt dışında.” (3. Katılımcı, işveren)

Bu ifadeler kırsal alanda hayvancılıkla uğraşan ailelerin genç kuşaklarının tarım ve hayvancılıkla ilişki kurmak yerine şehirlerde ya da yurtdışında farklı yaşam pratikleri benimsediğini göstermektedir. Bu durum kırsal alanlarda yerli işgücünün azalmasına ve dolayısıyla hayvancılık sektöründe işgücü boşluklarının oluşmasına neden olmaktadır. Mülteci çobanların bu boşluğu doldurarak kırsal alanlarda konumlanmaları kırsal ekonominin devamlılığı açısından önemli bir unsur teşkil etmekle birlikte göçmen emeğinin kırsal yapılar içinde yeniden üretildiğine işaret etmektedir.

Köyden kente göç olgusu çok katmanlı ve karşılıklı bir yapıya sahiptir. Yerli nüfusun kırsal alanlardan göç etmesiyle birlikte aynı köylere mülteci işçilerin yerleşmesi ve burada yaşamlarını sürdürmeye başlaması göç hareketlerinin tek yönlü bir süreç olmadığını göstermektedir. Bu durum kırsal mekânın hem terk edilmesini hem de yeniden şekillenmesini içeren çift yönlü bir toplumsal dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Kırsal bölgelerde mülteci emeğinin varlığı işgücü açığını kapatmanın yanı sıra bölgedeki toplumsal yapının dönüşümüyle de yakından ilişkilidir. Köylerde yaşayan yerli nüfusun azalması ve özellikle hayvancılık gibi geleneksel kırsal faaliyetlere yönelik ilgisizliği çobanlık gibi mesleklerin giderek artan oranda göçmen işçiler tarafından üstlenilmesine neden olmaktadır. Bu süreç göçmen emeğinin kırsal alanda nasıl konumlandığını ve emeğin neden belirli mesleklerde göçmenlere özgü bir iş olarak algılandığını anlamak açısından önemli bir vaka teşkil etmektedir. Göçmenler benzer deneyime sahip tanıdıklarının yönlendirmesiyle çalışma imkânı bulmaya çalışmaktadır. İlk etapta inşaat sektörü, bahçe sulama ve tarım işlerinde istihdam edilen bu bireyler, daha sonra kırsal alanlarda yatılı çobanlık yapmayı tercih etmektedirler. Bununla birlikte, göçmenler arasında başlangıçtan itibaren çobanlık mesleğini icra edenler de bulunmaktadır.

İşverenlerin çoban seçiminde belirleyici unsurlardan biri çobanların Müslüman kimliğine sahip olmaları ve kişisel temizlik gibi normatif beklentilere uygunluklarıdır. Goffman'ın (2018: 184) toplumsal etkileşim kuramı bağlamında karşılıklı ilişkilerde farklı sosyal ve kültürel farklılıkların varlığı bu farklılıkların sosyal ortamın sınırları dâhilinde ifade bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında iki farklı kültürel kod arasındaki davranışsal farklılıklar işveren ile mülteci çoban arasındaki ilişkide engel teşkil etmemektedir. Zira her iki tarafın aynı dini paylaşması ve işverenin genellikle gözle görülür bir statüye sahip olmaması karşılıklı etkileşimin kesintisiz ve uyumlu bir biçimde sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum dini aidiyetin ve statü ilişkilerinin sosyal uyumu kolaylaştırıcı işlevini vurgulamaktadır. Bir işveren bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

"Anlaşma nedenim dinen uyum sağlıyorlar. Bir de çobanım çok iyi biri; orucunu tutar, namazını kılar. Mesela ben onun sayesinde beş yıldır üç ayları tutuyorum. O gelmeden önce tutmazdım. Ama çoban tutarken senin tutmaman olmaz." (1. Katılımcı, İşveren)

Bir diğer işveren, çobanla kurulan ilişkinin niteliğine ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Bu çoban bizim yanımızda 6-7 senedir duruyor. Aynı bizim oğlumuz gibi oldu. Çok memnunuz yani. Dürüst, temiz, helal." (4. Katılımcı, İşveren)

Göçmen çobanların tercih edilmesinde bir diğer önemli etken izin kullanma eğilimlerinin düşük olmasıdır. Yatılı olarak görev yapmaları dolayısıyla işin sürekliliğinin sağlanması ve gece-gündüz çalışmaya hazır bulunmaları işverenler açısından önemli bir avantaj teşkil etmektedir. Hayvancılık sektörü belirli mesai saatleri veya düzenli tatil uygulamalarının bulunmadığı beklenmedik doğumlar

ve hastalık gibi acil durumlarla sıkça karşılaşılan bir alandır. Bu bağlamda çobanın erişilebilir olması işverenler için kritik bir gereklilik haline gelmektedir. Bir işveren yerli çobanlarla yaşadığı güçlükleri şu şekilde ifade etmektedir:

"Var kendi halkımızdan adam ama eziyet veriyor. Mesela yıllık izin istiyor, iki gün diyor ama birkaç gün gelmiyor. Sonra arıyorsun, bahane arıyor: halam öldü, babamın babası öldü... Yerli çobanım varken cenazeye bile gitmeme karışıyordu. Olmaz, gidemezsin diyordu. Küsüp gidiyordu. Ya cenaze ya! Gitmedim o gün mesela." (1. Katılımcı, İşveren)

Bir başka işveren ise güven konusuna dikkat çekmektedir:

"Yerli çoban üçkağıtçılık yapıyordu. Tanımadığı biri, çobanıma 'hadi bir koyun keselim' diyordu. Ama şimdi Afgan çoban kesmez, satmaz. Hiç duymadım. Güveniyorum. O kadar ki gece bir şey olsa bana haber bile vermeden kendi yapar. Yerli çoban olsa küfreder, 'beni niye bu saatte kaldırıyorsun' derdi. Afganlar itiraz etmez. Zaten yerli çoban kalmadı." (1. Katılımcı, İşveren)

İşveren söylemlerine ve saha gözlemlerine dayanarak değerlendirildiğinde mülteci çoban tercihinin temelinde ekonomik fayda, esneklik ve güven duygusu yatmaktadır. Aynı dini inancı paylaşmak, kültürel benzerlikler üzerinden kurulan güven ilişkisini güçlendirirken esnek çalışma saatleri, izin talep etmeme ve işverene sadakat gibi özellikler, göçmen çobanları işverenler nezdinde tercih edilir kılmaktadır. Ancak bu koşullar göçmen emeğini daha esnek ve dolayısıyla daha kırılgan ve sömürülebilir hale getirmekte; emek süreçlerinin güvencesizliğini derinleştirmektedir. Öte yandan mülteci çobanlar açısından çobanlık yapmak bireysel tercihten ziyade topluluk içi yönlendirmeler ve deneyim aktarımı yoluyla şekillenmektedir. Daha önce aynı yollardan geçmiş göçmenlerin rehberliğiyle edinilen bu meslek zamanla kuşaktan kuşağa aktarılan ve göçmen topluluklar içinde kolektifleşen bir geçim stratejisine dönüşmektedir.

Bu durum göçmen emeğinin kırsal alandaki yerleşikliğini ve sürekliliğini anlamak açısından önemli bir göstergedir.

4.2. Çobanlık ve Kolektif Sorumluluk: Mülteciler İçin Bir Geçim ve Dayanışma Stratejisi

Mülteciler açısından çobanlık yalnızca bireysel bir geçim stratejisi değil aynı zamanda geniş aile ağlarının ekonomik olarak desteklenmesine yönelik kolektif bir sorumluluk alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı statüleri nedeniyle iş piyasasındaki seçenekleri son derece sınırlı olan mülteciler kırsal bölgelerdeki istihdam olanaklarına yönelmekte ve çoğu zaman önceki deneyimlerinin sağladığı birikimle köy yaşamına daha kolay uyum sağlamaktadırlar. Çobanlık mesleğini cazip kılan en önemli unsurlardan biri kazandıkları ücretin tamamını ailelerine gönderebilmeleridir. Zira barınma, beslenme ve giyim gibi temel ihtiyaçların işverenler tarafından karşılanması sayesinde elde edilen gelir herhangi bir kesintiye uğramadan doğrudan aileye aktarılabilir. Bu durum çobanlık mesleğini mülteciler için bir yaşam stratejisine dönüştürmektedir:

"Ben şimdi alışmışım bu işe, bana zor gelmiyor. On sene oldu geleli. On yıldır gelip gidip bu işi yapıyorum. Yani bana kolay geliyor. Aynı iş olması kolay geliyor. Ben bu işe devam edeceğim. Başka bir iş olmaz. Afganistan'da hayvan yok, toprak yok. Hiçbir işi yapmıyorduk." (10. Katılımcı, Çoban)

Bir diğer çoban ise şunları söylemektedir:

"İlk geldiğimde başka birinin yanında çalıştım, sonra bu eve geldim. 15 gün inşaatta çalıştım. 6 yıldır bu evdeyim. Türkiye'de 7 yıl oldu. Hayvancılığı

seviyorum. Koyunu seviyorum. Paramız gitmiyor, yemeğimi giyeceğimi karşılıyorlar. Rahat bir iş." (4. Katılımcı, Çoban)

Göçmen çobanların bu mesleği tercih etmelerinin temelinde ekonomik zorunluluklar ve hayatta kalma stratejileri yer almaktadır. Yatılı çalışma koşullarının sunduğu barınma, yemek ve diğer temel ihtiyaçların işveren tarafından karşılanması çobanlık işini göçmenler açısından maddi açıdan daha sürdürülebilir ve cazip hale getirmektedir. Bu durum ücretin neredeyse tamamının tasarruf edilerek aileye gönderilmesine olanak tanımakta böylece çobanlık hane ve topluluk temelli bir ekonomik destek mekanizmasına dönüşmektedir. Öte yandan göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki yapısal ekonomik krizler, yaygın işsizlik ve güvencesiz çalışma koşulları onları Türkiye'deki kırsal işgücü piyasasında kayıt dışı alanlara yöneltmektedir. Bu bağlamda çobanlık göçmenler için geçici bir işten çok toplumsal ve ekonomik aidiyet ilişkilerini sürdürmelerine olanak tanıyan bir gelir sürekliliği sunmaktadır. Böylece çobanlık ulus ötesi aile yapılarının ekonomik yeniden üretiminde merkezi bir rol üstlenmektedir.

4.3. Kimliksiz Emek, Sınırsız Görev: Kırsalda Göçmen İşçilerin Çoğul Yükümlülükleri

Göçmen çobanların büyük çoğunluğu, kimliksiz ya da geçici kimlik belgeleriyle çalışmakta ve herhangi bir sosyal güvenceden yoksun bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu durum yalnızca onların iş güvencelerini ortadan kaldırmakla kalmaz aynı zamanda işin sınırlarını belirsizleştirir. Çobanlık, geleneksel anlamda yalnızca hayvan sürülerinin bakımıyla sınırlı bir faaliyet olarak görülse de pratikte ev işleri, tarımsal üretim süreçlerine katılım gibi çok sayıda ek görevle genişletilmiştir. Ancak bu ek yükümlülüklerin karşılığı çoğunlukla verilmemekte ve göçmen emeği daha da görünmez bir hale gelmektedir. Göçmenler bu görevleri çoğu zaman herhangi bir ek ücret almadan yerine getirmektedirler.

Kimlik meselesi hem bireysel öznel deneyimler düzeyinde hem de toplumsal aidiyet ve kabul süreçlerinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bireysel kimlik sürekli dönüşen sosyal ilişkiler içinde şekillenen dinamik bir yapı arz eder. Öte yandan göçmenlerin çoğu zaman yoksun kaldığı resmî kimlik belgeleri toplumsal hayata katılımın en temel araçlarından biridir. Bu nedenle belgelenmemiş ya da “resmî kimliksiz” olmak yalnızca idari bir eksikliğin yanı sıra sosyal kabul görmenin ve kamusal görünürlüğün önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Kimlik kartı/resmi kaydı bulunmayan bireyler ekonomik ve sosyal alanlarda sistematik bir dışlanma ile karşı karşıya kalmakta bu da onları toplumun dış çeperlerine itmektedir. Bir çobanın şu sözleri bu durumu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır:

“Şimdi buradaki devlet bize kimlik verse, fabrikada çalışabiliriz, sanayide çalışabiliriz. Ama yok. Bunun için uğraşsak bile vermiyorlar. Kimliğim olsa daha iyi olur, hayvancılığı yapmak istemem. Daha iyi işlerde çalışırım.” (5. Katılımcı, Çoban)

Kimlikten yoksunlukla ortaya çıkan güvencesizlik durumu istihdam olanaklarını sınırlarken bireylerin mekânsal hareketliliğini yani bir yerden başka bir yere serbestçe gidebilme kapasitesini de ciddi biçimde kısıtlamaktadır. Bu durum göçmenlerin emek piyasasına ve toplumsal alanlara erişimini çok katmanlı biçimde sınırlamakta hareket özgürlüğünün yitimi göçmen varlığını daha da kırılğan bir konuma sürüklemektedir:

“Köy köy geziyorum. Atam (İşveren) arada ilçeye bırakıyor. Biraz dolaşıyorum. Konya, Ankara yok. Gitmedim daha. Çünkü korkuyoruz. Polisler yakalıyor, gönderiyor. İran’dan buraya geldim 3 bin dolar falan para verdim, ben daha onu

çıkartamadım ki, beni bir tutup gönderse, hepsi gitti paranın.” (8. Katılımcı, Çoban)

Chambers göçmenlerin köklerinden koparak geldikleri yeni mekânlarda yeniden kök saldıklarını ve bu süreçte bir bölünme ile birleşmenin aynı anda yaşandığını ifade etmektedir (2014: 44). Göçmenler ev sahibi ülkede yeniden kök salmaya çalıştığı bu süreç kopuşu ve yeniden aidiyet üretimini eşzamanlı olarak içermektedir. Bu çift yönlü deneyim göçmen öznenin parçalanmış ve yeniden kurulan kimlik yapısını şekillendirmektedir. Türkiye’de kayıt dışı olarak çalışan göçmen çobanlar emeklerinin karşılığında maddi bir birikim oluşturamamaktadır. Sürekli belirsizlik koşullarında var olmaya çalışan bu bireyler ne kaynak ülkelerinde ne de yeni geldikleri ev sahibi ülkede kalıcı, düzenli ve öngörülebilir bir yaşam kurabileceklerine dair güven geliştirememektedirler. Bu durum göçmenlerin geleceğe ilişkin tahayyüllerini bulanıklaştırmakta, umut ile kaygı, beklenti ile hayal kırıklığı arasındaki sınırları silikleştirmektedir.

Kimliksizliğin yanı sıra iş tanımının muğlaklığı da göçmen emeğinin güvencesizliğini derinleştiren başat faktörlerden biridir. Göçmen çobanlar yalnızca hayvan bakımıyla sınırlı bir görev alanına sahip değildir; aksine, tarımsal üretimden ev içi hizmetlere kadar genişleyen çok yönlü bir emek yüküyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Tarla sürme, perde takma, misafirlere çay ikram etme gibi gündelik yaşamın parçası olan görevler işin sınırlarını belirsizleştirmekte ve emek ilişkilerini kuralıslaştırmaktadır. Bu durum işveren ile göçmen çoban arasındaki ilişkide yetki ve sorumluluk sınırlarını muğlaklaştırarak hangi işin hangi aktöre ait olduğunun belirlenmesini güçleştirmektedir. Böylece göçmen emeği görünmezleşmekte ve sömürü biçimleri norm haline gelmektedir. *“Tarla diyelim, bahçede işler olsun, ne iş olursa olsun yardım ederim yani. Sonuçta çalışıyoruz yani benim için fark etmez.” (7. Katılımcı, Çoban)*

İş tanımındaki belirsizlik işverenlerin bu muğlaklığı aktif biçimde yeniden üretmesiyle kurumsallaşmış bir iktidar pratiğine dönüşmektedir. Bu durum neoliberal emek rejimlerinin yapısal bir özelliği olan esnekleşme olgusuyla doğrudan ilişkilidir. Esnek üretim biçimleri emek sürecini önceden tanımlanmış ve sınırları belirlenmiş görevlerden uzaklaştırarak çoklu sorumlulukların iç içe geçtiği, kurlsız ve denetimsiz bir çalışma rejimi inşa eder. Göçmen çobanların hem hayvancılık hem de tarımsal üretim ve ev içi hizmetlerle eşzamanlı olarak yükümlü kılınması bu çok boyutlu esneklik talebinin tezahürlerinden biridir. İşverenin görev tanımlarını yapmaktan sistemli biçimde kaçınmaları yalnızca pragmatik bir tercih olarak değil aynı zamanda bir iktidar stratejisi olarak da okunmalıdır. Foucault'nun iktidar kavramsallaştırması bağlamında düşünüldüğünde bu tür belirsizliklerin üretimi ve süreklileştirilmesi işverenin bilgi akışını tekelleştirerek işçiyi öngörülemez ve denetlenebilir bir özne hâline getirmesini mümkün kılar. Foucault'nun ifadesiyle (1977: 26) modern iktidar artık doğrudan emirler veren merkezî bir yapıdan ziyade bireylerin kendi üzerlerinde işleyen “mikro-iktidarlar” aracılığıyla biçimlendiği bir düzen içinde işler. Bu anlamda, iş tanımının bilinçli biçimde muğlak tutulması çobanın sürekli olarak kendi konumunu yeniden tanımlamak zorunda kalmasına ve böylece iktidar karşısında edilgenleşmesine neden olur. Bu durumu somutlaştıran bir işveren ifadesi şu şekildedir:

“Ben şimdi işçiyle anlaşıyorum ilk başta. Bu senin anlaşmana bağlı bir şey. Sınır koymuyorum, şu işi yapacaksın diye. Tarla işine de hayvan işine de bakabilir. Ama benim işçim yazın benle tarlaya gider.” (8. Katılımcı, İşveren)

Bu ifade iş tanımlarının sistematik biçimde bulanıklaştırılmasının işverenin otoritesini güçlendiren bir mekanizma olarak işlev gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Böylelikle göçmen emeği yalnızca artan güvencesizlikle karşı

karşıya kalmakla kalmayıp iktidar ilişkileri içerisinde tanımlanamaz, görünmez kılınmakta ve pazarlık dışı bir konumda sabitlenmektedir. Bu esnek ve tanımsız çalışma biçimi işveren ile çoban arasındaki ilişki dinamiklerini de dönüştürmektedir. Günlük yaşam pratikleri içerisinde şekillenen bu ilişkiler zamanla ailevi bağları andıran bir yapıya dönüşmektedir. Göçmen çobanlar kendilerini yardımsever, güvenilir ve uyumlu bireyler olarak konumlandırmak suretiyle mesleki devamlılıklarını sağlarken işverenleriyle duygusal ve sosyal bağlar kurma olanağı elde etmektedirler. İşverenler ise bu karşılıklı ilişki sayesinde işlerin sürekliliğini güvence altına almaktadır. Böylece ortaya çıkan karşılıklı esneklik işveren ile çoban arasındaki bağlanma süreçlerinin biçimlenmesini açıklamaktadır. Simmel'e göre bireyler belirli toplumsal sınırları ihlal etmekten kaçınarak karşılıklı hürmet gösterme yoluyla sosyal dengeyi tesis ederler. Goffman ise "hürmet" ve "tavır" kavramları aracılığıyla bireylerin toplumsal etkileşimlerdeki konumlanış biçimlerini ve karşılıklı davranış normlarını analiz eder. Bu perspektiften değerlendirildiğinde göçmen çobanların sergilediği tavır işin sürekliliğini sağlama ve toplumsal kabul görme açısından işlevseldir. Kimliksizliğin varlığı ile işin tanımsız doğası göçmen emeğinin kırsal alanda nasıl işlediğine, meşrulaştırıldığına ve görünmez kılındığına dair belirleyici unsurlar arasında konumlanmaktadır. Bu iki temel faktör çalışma koşullarını göçmenlerin sosyal ilişkilerini ve gelecek tasavvurlarını doğrudan biçimlendirmektedir.

4.4. Sosyal Sermayeden Dijital Sermayeye: Mülteci Çobanların Ağ Tabanlı İstihdam Stratejileri

Mülteciler Türkiye'ye geldikten sonra genellikle uzun bir bekleme süreci yaşamadan daha önce bu bölgede bulunmuş tanıdıkları veya hemşerileri aracılığıyla işveren ailelere ulaşmaktadır. Bu süreçte WhatsApp grupları iletişimin önemli bir aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu gruplar iş bulma amacıyla

çalışılacak yerin koşullarını ve ücretin miktarını öğrenmek adına bilgi paylaşımı için kullanılmaktadır. Yeni gelen bir çoban hangi bölgede iş olduğunu, hangi işverenin ne kadar maaş verdiğini ve kimlerin çoban aradığını kolayca öğrenebilmektedir. Bu dijital iletişim ağı çobanların iş değiştirmelerinde ya da ülkelerine kısa süreli dönüşlerin ardından yeniden iş bulmalarında büyük kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda bu ağlar sayesinde çobanların pazarlık gücü artmaktadır:

“Gençler hep Avrupa’ya kaçıyorlar. İş beğenmiyorlar, yaşlılar da yaşlandı zaten. Yerli çobanlar parayı beğenmiyor. Ben şimdi Afgan çobana 20 bin TL veriyorum. Mesela martta onların zam zamanı. Biz 25 bin TL’ye razıyız ama onlar 30 olsun diyor. Geçen senelerde 10 bin diye düşünüp yola çıktım. 12 bin TL dedi Afgan çobanlar. Razi geldik. 15 bin idi, 17 bine razi geldik. Şimdi çobanın çıkıp gitsin, yenisi iki üç kat yüksek istiyor. Çünkü Afgan çobanların her şeyden haberleri var. WhatsApp gruplarında her şeyi paylaşıyorlar.” (1. Katılımcı, İşveren)

İşverenler dijital iletişim ağlarının göçmen çobanların ücret taleplerinde artışa yol açtığını ifade etmektedir. Buna ek olarak yerel çobanların çalışma arzusu göstermemesi mülteci çobanların istihdam edilme oranının yükselmesine zemin hazırlamaktadır:

“Afgan çoban sen yesen yiyor. Ama Türkler beğenmiyor. Bizim halktan adam var ama eziyet ediyor. İzin alıyor, iki gün diye ama dönmüyor, bahaneler buluyor. Afgan çoban kalıyor, işini yapıyor.” (1. Katılımcı, İşveren)

Çobanlar açısından ücret belirleme süreci genellikle asgari ücret baz alınarak şekillenmekte olup bu durum emek piyasasında yaygın bir norm halini almıştır. Ancak ücret pazarlığı çalışılan ailelerin sosyo-ekonomik koşullarına ve ilişkisel dinamiklerine bağlı olarak farklılık arz edebilmektedir:

“Aldığımız para, asgari ücrete bağlı. O artarsa, bizim maaş da artar.” (4. Katılımcı, Çoban)

Söz konusu iletişim ağları aracılığıyla göçmen çobanlar yalnızca iş bulma süreçlerini hızlandırmakla kalmayıp piyasa dinamiklerini yakından takip etme imkânı elde etmektedirler. Bu bağlamda ücret belirleme süreci salt ekonomik bir olgu olmaktan çıkarak göçmen emeğinin piyasa içindeki konumunu ve bu konumun nasıl sürdürüldüğünü ortaya koyan toplumsal bir pratik haline gelmektedir. İletişim ağları emeğin değerini artıran ve görünürlüğü sağlayan stratejik araçlar olarak işlev görürken göçmenlerin toplumsal entegrasyon süreçlerini de desteklemektedir. Bu çerçevede mülteciler arasında dayanışmanın örüldüğü bir alan olarak WhatsApp grupları ücret ve çalışma koşulları üzerine pazarlık mekanizması olarak kritik bir rol oynamaktadır.

Birçok göçmen hedef ülkelerine ulaşmak amacıyla genellikle yasal olmayan ve önemli maliyetler gerektiren yolları tercih etmektedir. Bu süreçte ödedikleri ücretler “giriş parası” ya da “şebeke parası” olarak adlandırılmaktadır. Bazı işveren aileler çalıştırdıkları göçmen çobanlardan memnun kaldıklarında bu giriş masraflarını karşılamayı da kabul etmektedir. Bu tür ödemeler temel ücretin dışında işveren tarafından sağlanan ek destekler arasında yer almaktadır:

“Şimdiki çobanımla beş yıldır tanışıyoruz, ilk geldiğinde bir gitmişti Afganistan’da evlendi geri geldi. Hatta gelirken yol parası bile yatırdım, şebeke parası. 30 bin yatırdım. Şebeke parası, onlar gelirken kaçak geliyorlar ya şebekeye para veriyorlar. Şebeke onları sıradan geçiriyor, götürüyor bunları kapıya. Tır ayarlıyor bunlara. Toplu İstanbul’a falan bırakıp, parasını alıyor bunlardan. Bu parayı karşıladım çünkü çok memnunum. Çobanım geri geliyorum deyince tamam dedim, bütün masraf bana ait. Çünkü ben zorda kalıyorum. Çok memnunum. Kendi oğlum gibi. Çünkü ben çok seviyorum onu. Adam değeri hak ediyor.” (1. Katılımcı, İşveren)

Bazı durumlarda söz konusu destek yalnızca giriş parası ile sınırlı kalmayıp, işverenlerin göçmen çobanların kişisel ve ailevi ihtiyaçlarını da karşılama sorumluluğunu üstlendiği görülmektedir:

“Yardım yapıyorum tabi. Bu yıl evlenmeye gidecek, düğündeki bütün takıları ben yapacağım. Oradaki kız da benim kızım. Ben üstlendim yani. Ne yaparsa ben halledeceğim artık.” (4. Katılımcı, İşveren)

Bu ve benzer ifadeler işveren-çoban ilişkisinde ekonomik desteklerin ötesinde sosyal ve duygusal yükümlülüklerin de devreye girdiğine işaret etmektedir:

“Bazen giyim alıyoruz, harçlık veriyoruz maaştan ayrı olarak. Benim oğlan bazen tatile giderken işçimi alıp gider. Ama şimdi acıyorsun kızım. Bu adamın bizden başka konuşacak kimsesi yok. Eve internet bağlattık, bunlar telefonla konuşacak ailesiyle. Bu iş de kolay değil. Konuşmaya dair adam yok. Sırf işçim için bağlattım interneti. Başka türlü olmuyor. Bunların gece telefonları hiç susmuyor. Diğer türlü olsa maaşı yetmez. Hep internet üzerinden görüşüyorlar. Ayda internete 200-300 TL onun için ödüyoruz. Şimdi biz de alıştık internete. Ama kendimiz için bağlatmadık başta. İnternet olmayınca Afgan durmuyor.” (8. Katılımcı, İşveren)

Bu bağlamda göçmen emeği yalnızca ekonomik bir aktör olarak değil aynı zamanda duygusal ve sosyal bağlarla örülü karmaşık bir ilişki ağı içerisinde konumlanmaktadır. İşverenlerin şebeke parasını karşılama, internet erişimi sağlama veya düğün takılarını üstlenme gibi kişisel destekleri geleneksel iş ilişkilerinin ötesine geçerek bir sahiplenme biçimine dönüşmektedir. Ancak bu tür sahiplenme pratikleri çobanın kayıtsız ve güvencesiz çalışma koşullarını normlaştırmakta ve işverenin yardımseverlik maskesi altında kayıt dışı emeğin görünmez hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Böylelikle bu dinamikler emeğin sömürsünü daha da kolaylaştırmakta ve meşrulaştırmaktadır.

4.5. Gündelik Hayatın İçinde Emek: Mülteci Çobanlar ve İşverenler Arasında Kurulan Sosyal Bağlar

Köy yaşamının sosyo-mekânsal dinamikleri içerisinde kurulan bu ilişkide işveren ile mülteci çoban arasındaki etkileşim katı bir statü hiyerarşisinden ziyade gündelik yaşamın sürekliliği içinde örülen esnek ve iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Bu etkileşim biçimi işin ve yaşamın sınırlarının belirsizleştiği daha yerleşik ve karşılıklı bağımlılık temelinde işleyen bir ilişki formuna dönüşmektedir:

“Bu iş samimiyet olmadan yapılmaz. Çünkü bu insan 365 gün senin bahçende yaşıyor. Samimiyetin olmazsa sen bu kadar süre yabancı birini barındıramazsın. Ama güven varsa bir yere de gitsen gözün arkada kalmaz. Ben yokken aynı ben varmışım gibi çalışır. Göz kulak olur, bakar. Bir inek hastalansa senin kadar o da üzülür.” (10. Katılımcı, İşveren)

“Öyle bir samimiyet oluşuyor ki bizimle aynı sofrada yemek yiyor. Allah ne verdiyse birlikte yiyoruz. Kendi evladın gibi oluyor. Kaçtıklarında ise en çok bu koyuyor insana. Bir söylese, helalleşip gitse...” (8. Katılımcı: İşveren)

Çobanlığın düzensiz ve süresiz bir istihdam biçimi oluşu, işin mevsimsel niteliği ve süreklilikten yoksun oluşu bu mesleği yapısal olarak daha güvencesiz bir konuma yerleştirmektedir. İşveren ile çalışan arasında kurulan kişisel ilişkinin sosyal güvenlik mekanizmalarının yokluğunu kısmen telafi eden bir işlev üstlendiğini belirtilmektedir. (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2001: 103). Bu tür duygusal bağlar yalnızca mevcut istihdam sürecini değil gelecekteki olası iş ilişkilerinin de zeminini oluşturmaktadır. Salazar yurt dışında çalışan kadınların ailelerinden ve sosyal çevrelerinden uzak kalmalarının yarattığı duygusal yük ve yalnızlık deneyimlerine dikkat çeker (2001: 361). Benzer biçimde Türkiye’deki mülteci çobanlar da göç sürecinin beraberinde getirdiği aidiyet kaybı ve yalnızlık

duygusunu yoğun biçimde yaşamaktadır. Katılımcılar işverenle ya da çevreyle kurdukları yakın ve duygusal ilişkilerin boşluğu kısmen telafi ettiğini ve aidiyet hissini güçlendirdiğini ifade etmektedirler:

“İlk geldiğimde gözümde yabancıydı ama zamanla ilişkimiz gelişti, alıştık birbirimize. Afganistan’da bir babam var ama hissediyorum ki bir babam da Türkiye’de. Kardeşlerim de öyle.” (9. Katılımcı, Çoban)

İşverenin köy dışındaki işleri nedeniyle veya şehirde yaşayan çocuklarını ziyaret etmek amacıyla mülkünü çobana emanet edebilmesi aralarındaki güven ilişkisini somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu tür bir emanet ilişkisi gündelik sorumlulukların devrinin yanı sıra çobanın hane içi düzene dâhil edilmesini ve aidiyet geliştirmesini de mümkün kılmaktadır. Söz konusu süreç zaman zaman birkaç günü bulmakta ve bu süre zarfında çobanın sadece hayvanların bakımını değil evin bütünlüğünü koruma sorumluluğunu üstlendiği görülmektedir.

“O da bizim oğlumuz, bir oğlum yaşıyor. Yazık, evin çocuğu gibi oldu. Her yere giderim, evi emanet ederim. Tabi iyisi iyidir, kötüsü kötüdür.” (3. Katılımcı, İşveren)

“Tabii canım, evimi de koyunlarımı da emanet ediyorum. Şimdi önünde 500 tane koyunum var, gözüm arkada bile kalmaz. Bazen çocukların yanına Ankara’ya gidiyoruz. Her şeyi ona bırakıp gidiyoruz.” (1. Katılımcı: İşveren)

Bu karşılıklı güven ilişkisi çalışma düzeniyle birlikte gündelik yaşam pratiklerini de şekillendirmektedir. Çobanlar iş tanımının ötesine geçen sorumlulukları gönüllü olarak üstlenmekte ve yükümlülük almaktan imtina etmemektedir. Bu durum iş ilişkisini salt ekonomik bir zeminden çıkararak duygusal bağlılık ve

karşılıklı aidiyet hissiyle örülü daha karmaşık bir ilişki biçimine dönüştürmektedir:

“Bir işleri çıksa evi bana bırakıp giderler. Güvenirler bana.” (2. Katılımcı, Çoban)

“Patronumla arkadaş gibiyiz. Her şeyi bırakıp Ankara’ya gider. Güvenir. Önce Allah’a, sonra bize emanet her şey.” (10. Katılımcı, Çoban)

Çobanlar, işverenle aynı bahçede fakat ayrı bir evde yatılı olarak kalmaktadırlar. Günlük yaşamın bazı anlarında—özellikle yemek saatlerinde—aynı sofrayı paylaşmak gibi pratikler kaçınılmaz biçimde belirli bir yakınlık ve samimiyet üretmektedir. İşveren ailelerinin ileri yaşta olmaları ve çoğu zaman kendi çocuklarının başka şehirlerde yaşamaları çobanların aile içi ilişkilerde evlat benzeri roller üstlenmelerine zemin hazırlamaktadır. Mülteci çobanlar da özellikle mutfak gibi ortak kullanım alanlarında gelişen bu yakınlığı ev içi sorumluluklar ve gündelik etkileşimler yoluyla pekiştirerek daha geniş bir sosyal alan içerisinde yeniden üretmektedir. Bu karşılıklı yakınlık mülteci çobanların işlerini sürdürülebilir kılmaları ve mekânsal ve duygusal aidiyet geliştirmeleri açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Evin en yoğun kullanılan mekânlarından biri olan mutfak göçmen çobanlar için de önemli bir sosyalleşme alanı olarak işlev görmektedir. İşverenler aile ortamını yeniden üretme ve güçlendirme amaçlı olarak mutfağın ortak kullanımını teşvik etmekte bu durum özellikle yemek saatlerinde etkileşimlerin yoğunlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Böylece iş ve gündelik yaşam arasındaki sınırlar bulanıklaşmakta, çobanların ev içi ortama adaptasyonu kolaylaşmaktadır. İşveren ile mülteci çobanlar arasında gelişen bu samimi ilişki göçmen emeğinin gündelik hayatla nasıl iç içe geçtiğine dair önemli bir göstergedir. Ancak bu yakınlık biçimi çobanın resmi güvencesizliğini meşrulaştırmakta ve aynı zamanda karşılıklı bağımlılık ilişkilerini beslemektedir. Bu tür yakınlık pratikleri yapısal eşitsizlikleri örtbas etmekte işin güvencesizliğini ve düşük ücretle yürütülmesini

normalleştirmektedir. En önemlisi işverenin talep ettiği sadakat işin sürekliliğini sağlama almanın bir yolu olarak görülürken karşılıklı güven ortamı göçmen işçiyi informal emeğin sınırlarına itmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de kırsal bölgelerde hayvancılık alanında çalışan göçmenlerin emeğini, toplumdaki yerlerini ve görünmezliklerini ekonomik ve toplumsal yönleriyle ele almıştır. Göçmenlerin hem kayıt dışı işlerde çalışmalarına hem de toplumda dışlanmalarına dair deneyimleri, sadece ekonomik değil; kültürel, duygusal ve sosyal açılardan da değerlendirilmiştir. Hayvancılık sektöründeki değişim, gençlerin köyden uzaklaşması ve işgücü eksikliği gibi nedenlerle, göçmen emeği bu alanda vazgeçilmez hâle gelmiştir. Ancak bu emek biçimi çoğu zaman görünmez kalmaktadır. Toplumda kabul görmemekte ve yasal haklardan yoksun bırakılmaktadır. Mülteci çobanlar yalnızca fiziksel işleriyle değil işverenleriyle kurdukları günlük ilişkiler ve duygusal bağlarla da kırdaki üretimin önemli bir parçası hâline gelmektedir. Bu görünmeyen emek, aynı zamanda sosyal ilişkiler ve dayanışma içinde şekillenmektedir. Göçmen çobanlar, sadece iş gücü değil aynı zamanda duygusal destek de sunmaktadır. Bu ilişkiler, onların hem işteki yerini hem de toplumdaki konumunu belirlemektedir.

Araştırma kapsamında göçmen çobanların geliş süreçleri, iş bulma pratikleri, ücret belirleme mekanizmaları, işveren-çoban ilişkileri, sosyal ağları, duygusal bağları detaylı biçimde ele alınmıştır. Bulgular göçmen emeğinin bir ekonomik katkının yanı sıra sosyal bir ilişkilendirme biçimi olduğunu ortaya koymuştur. Gündelik hayatın içinde göçmen çobanlar evin bir parçası hâline gelirken aynı

anda “öteki” olarak kalmaya devam etmektedir. Kayıt dışılık, güvencesizlik ve toplumsal dışlanma göçmen emeğinin görünmezliğini derinleştirmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması taşınmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı, yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (2000). Doing The Dirty Work? The Global Politics Of Domestic Labour. Zed Books.
- Barfield, T. (2021). Afganistan: Politik ve kültürel Bir Tarih. Çev., Burhan Yüksektaş. İstanbul: Vakıfbank Kültür.
- Camus, A. (1991). Sisifos Söyleni. Çev., Tahsin Yücel. İstanbul: Can.
- Chambers, L. (2005). Göç, Kültür, Kimlik. Çev., İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi. İstanbul: Ayrıntı.
- Constable, N. (2009). “The Commodification Of Intimacy: Marriage, Sex, and Reproductive Labor”. Annual Review of Anthropology, 38: 49–64.
- Foucault, M. (1977). Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Trans., Alan Sheridan. New York: Pantheon Books.

- Goffman, E. (2017). Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler. Çev., Adem Bölükbaşı. Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2018). Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar. Çev., Adem Bölükbaşı. Ankara: Heretik.
- Hochschild, A. R. (1985). The Managed Heart: Commercialization Of Human Feeling. University Of California.
- Kalaycıoğlu, S., ve Rittersberger-Tılıç, H. (2001). Cömert “abla”ların Sadık “hanım”ları: Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar. Ankara: Su.
- Kara, Y. ve Kaya Tilbe, F. (2023). “Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Çalışan Afgan Göçmenlerde Ekonomik Konumlanma ve Entegrasyon: Trakya Bölgesirneği”. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(4): 1413-1424.
- Kınıkoğlu, İ., Sadıkoğlu, F., ve Yaman, H. (2023). “Göçmen Bakıcı ve Anne Arasında İlişkisel Müzakere Süreçleri: Bakıcılıktan Kurgusal Akrabalığa”. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 43(2): 513–536.
- Kirişçi, K. (2014, Mayıs 12). Syrian Refugees and Turkey’s Challenges: Going Beyond Hospitality. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf>
- Miller, M. J., Castles, S., ve De Haas, H. (2022). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri Çev., Birsen Aybüke Evranos. Ankara: GAV Perspektif.
- Muhsini, A. B. (2025). “Afganistan’da Taliban Yönetimi: Orta Asya’nın Güvenlik Tehditleri”. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 12 (1): 856-872.
- Özyeğin, G. (2005). Başkalarının Kiri: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri. İstanbul: İletişim.
- Parrenas, R. S. (2001). “Mothering from a distance: Emotions, gender, and intergenerational relations in Filipino transnational families”. Feminist Studies, 27(2): 361-390.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve kültür Çev., Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Wallerstein, I. (2011). Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş. Çev., Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy. İstanbul: bgst.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Turkey has become both a transit and destination country for irregular migrants particularly from Afghanistan and Syria in recent years. Due to their lack of legal status and work permits, these migrants are often confined to informal and unregulated labor markets. This situation is especially pronounced in rural areas, where Afghan and Syrian men predominantly find employment as shepherds. The isolated and physically demanding nature of shepherding makes it a suitable, yet dependent, labor niche for migrants. This study focuses on the experiences of Afghan (and a small number of Syrian) migrant shepherds working in rural Turkey, examining their labor, strategies for invisibility, and daily survival practices. The central research question is: How do undocumented Afghan and Syrian migrants in rural Turkey make sense of their experiences as shepherds and assert their presence in this context? The study also examines why both migrants and employers prefer this form of work, how hiring and wage determination process's function, and the emotional and domestic aspects of shepherding. These issues are important for understanding migrant labor in rural areas.

Methodology

The field research of this study was conducted using the qualitative research method. The aim of the research is to deeply understand the working conditions, relationships with employers and daily life practices of Afghan and Syrian migrant shepherds working in rural areas of Türkiye. The researcher conducted semi-structured in-depth interviews with a total of 10 employers and 11 Afghan and Syrian shepherds. The interviews aim to reveal the experiences and perspectives of the participants through open-ended questions. The data were recorded, transcribed, and then analyzed using thematic analysis. This method allowed the main themes of the interviews to be systematically identified. This approach provides an appropriate framework for understanding the invisibility of migrant labor and the power dynamics within employer-worker relationships.

Findings

The findings reveal a complex informal labor system negotiated between economic necessity and social relations. Migrants initially take temporary jobs and gradually move into more stable shepherding roles where basic needs such as accommodation and food are provided. The hiring process mainly operates through migrant networks, where previous workers or relatives connect new arrivals with employers. Employers prefer undocumented migrants because they are less costly, more adaptable, and more dependent. The ambiguous status of migrants is an advantage for both parties: While migrants remain outside state control in rural areas, employers use this as a control mechanism. Shepherding is not a choice but a forced livelihood for migrants. Many see it as temporary, intending to save money to move elsewhere or find urban employment. However, this temporariness often becomes permanent due to debts of migrants, lack of documents, and border policies. Migrants frequently describe themselves as “invisible men.” Being outside the state, cities, and society becomes a kind of protection for them. Migrants maintain their presence through bodily discipline, emotional self-control, and ritualized compliance, avoiding conflicts and sustaining survival. These behaviors align with Goffman’s notion of “face work,” securing respect and acceptance in daily relations. The study shows shepherding as not just economic labor but also involving domestic and emotional dimensions. Migrant shepherds typically stay on the employer's property, share common household areas such as the kitchen, and occasionally participate in childcare or housework. This situation blurs the line between employee and family member. The employers' statement “he is like my son” covers up the exploitation of labor.

Conclusion and Discussion

This study argues that undocumented migrant shepherding in Turkey constitutes a labor regime where economic, legal, and emotional dimensions intertwine. Although rural, marginal, and invisible, this labor is central to global migration and neoliberal rural transformation processes. Findings demonstrate that the invisibility of migrant labor is not merely imposed but also an active survival strategy. Migrants manage to continue working through compliant behavior, emotional regulation, and spatial withdrawal. These performances generate not only economic value but also emotional balance and domestic order for employers. In conclusion, the shepherd emerges not just as a worker but as a figure who blurs boundaries between home and work, obscures the lines between documented and undocumented, and navigates between visibility and invisibility. This article contributes to migrant labor literature by

integrating spatial, emotional, and social dimensions of labor. The study further highlights the importance of recognizing the emotional and domestic labor embedded in rural shepherding, which is often overlooked in migration and labor studies. Future research could examine how similar dynamics unfold in agricultural labor or domestic work. Comparative studies across regions could deepen our understanding of how rural areas manage irregular migrant labor.

 Sosyolojik Düşün	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi:21.02.2025 Yayına Kabul Tarihi:05.06.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1644325 Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article Atıf/Citation: Yalçinkaya E., Nalbantoğlu A. E., & Nalbantoğlu İ. (2025). Dadaloğlu Şiirlerinin 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi, <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 121-157.
---	---

DADALOĞLU ŞİİRLERİNİN 2018 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Elvan YALÇINKAYA* Ali Erdem NALBANTOĞLU İnci NALBANTOĞLU*****

Öz

Değer, önemli olarak kabul ettiğimiz kıymet ölçmeye yarayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. İnsanın yaşam boyu tutum ve davranışlarını belirleyen ve şekillendiren olumlu ölçütlerdir. Toplumlari bir arada tutan ise değer yargılarıdır. Değerler, milli ve evrensel olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Ayrıca değerleri sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik, dini ve sanatsal değerler olarak ta sınıflandırmak mümkündür. Yeni yetişen neslin bu değerlerle donatılması oldukça önemlidir. Değer eğitimi gerek eğitim kurumlarında formal yolla, gerekse okul dışı öğrenmelerle informal yolla olmaktadır. Bahsi geçen bu informal öğrenme yollarından birisi de halk kültürüdür. Nitekim halk kültürü olarak bilinen unsurlar, bir milletin önemli kültür aktarım aracıdır. Bu araçlardan birisi olan şiirler, içinde barındırdığı değerleri gelecek kuşaklara aktarabilmektedir. Edebi ve sanatsal değeri olan şiirler, insanların duygu ve düşüncelerini aktarmada önemli bir işlev taşımaktadır. Şiir türünde halk kültürünün önemli

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, elvanykaya@erciyes.edu.tr, Kayseri/Türkiye

** Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü, nalbantoglu_1980@hotmail.com, Ankara/Türkiye

*** Yüksek Lisans, Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ricalinci@hotmail.com, Kayseri/Türkiye

isimlerinden olan Dadaloğlu, kültürel devamlılığın önemli simgelerinden birisi olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada bir halk ozanı olan Dadaloğlu'nun şiirlerinde işlenen değerler incelenmiş ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerle eşleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Veriler, betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Değerler, Dadaloğlu

EXAMINATION OF DADALOĞLU POEMS IN TERMS OF VALUES INCLUDED IN THE 2018 SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Abstract

Value is the totality of material and spiritual elements that we consider essential, and that serve to measure value. They are positive criteria that determine and shape the attitudes and behaviors of people throughout their lives. What holds societies together are value judgments. Values are examined in two groups: national and universal. Classifying values as social, cultural, political, economic, religious, and artistic is also possible. The new generation needs to be equipped with these values. Value education is provided formally in educational institutions and informally through out-of-school learning. One of these informal learning methods is folk culture. Indeed, the elements known as folk culture are an essential cultural transmission tool of a nation. Poems, one of these tools, can transfer the values they contain to future generations. Poems with literary and artistic value are necessary for conveying people's feelings and thoughts. Dadaloğlu, one of the essential names of folk culture in the poetry genre, has become one of the important symbols of cultural continuity. Therefore, in this study, the values in the poems of Dadaloğlu, a folk poet, were examined and matched with those of the 2018 Social Studies Curriculum. The document analysis method was used in the study, which is one of the qualitative research methods.

Keywords: Social studies, Values, Dadaloğlu.

1. GİRİŞ

İnsanlar deneyim, bilgi ve düşüncelerini diğer insanlara aktarma ihtiyacı duymaktadır. Sosyal bir varlık olarak insan, yaşadığı toplumun ortaya koymuş olduğu değerler dünyasında yaşar. Değerler, insan ve toplumların yaşayış biçimlerini, normlarını, kültürlerini ve davranışlarını doğrudan etkiler. Değer eğitimi ile insanoğlu sahip olduğu imkânları, diğer canlılardan ayıran özelliklerini, amaçlara uygun olarak değiştirebilme çabası içindedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2012: 1-7). Bir başka ifadeyle değerler eğitimi, örtük ve açık programlar yoluyla yeni nesle insani değerler ve duyarlılık kazandırmaktır (Okudan, 2010: 19). Eğitim kurumlarında dersler aracılığıyla öğrencilere toplumda ve yaşantılarında yol gösterici olacak ve her bakımdan gelişmelerini sağlayacak değerler eğitimi verilmektedir. Sosyal Bilgiler dersi bir değer ve değer eğitimi dersi olarak görülmektedir. Birçok disiplini barındırması değer eğitimi açısından bir zenginlik olarak kabul edilebilir (Kan, 2020: 138-140). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrencilere kazandırılması gereken değerler; adalet, barış, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, duyarlılık, sabır, estetik, yardımseverlik, dostluk, saygı, dayanışma, dürüstlük, özdenetim, bağımsızlık, eşitlik, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, özgürlük ve tasarruftur (MEB, 2018).

Toplumlar kendilerine özgü bazı özelliklerini ve değerlerini gelecek nesillere aktarma eğilimi içine girmişlerdir. Edebi ürünler toplumların kültürel değerlerini aktarmaya yarayan bir unsurdur. Birey, edebi eserler vasıtasıyla bu eserlere yansıtılan milli ve manevi değerleri tanıyacaktır. Bu anlamda Türk edebiyatı, okuyucusuna nasihat eden eserlere sahiptir (Kurtoğlu, 2017: 103-106). Şiirleri bu eserler arasında değerlendirmek mümkündür. Şiirlerin insanlar üzerinde çeşitli etkiler bırakabilmektedir. Şiirlerin eğitici ve öğretici yönü bulunmaktadır. Bu nedenle Ahmet Yesevi, Yusuf Has Hacib, Mehmet Akif gibi şair ve yazarlar

şii bir eğitsel araç olarak kullanmıştır. Âşık saz ile sözü bütünleştirebilen kişidir. Halk arasında âşık olarak bilinen sanatçıların halk diliyle meydana getirdikleri edebi ürünlerin tümüne ise âşık edebiyatı denir (Aslan, 2016: 1-18). Halkın içinden çıkan âşıkların kullandığı dil herkes tarafından anlaşılabilir bir dildir. Âşıklık zamanla bir gelenek haline gelmiştir. Âşıklık geleneğinin en önemli unsurlarından birisi sazdır. Bu gelenek şiir ile müziğin birleşmesiyle etkisini artırmıştır. Bu geleneğin kökleri İslamiyet öncesi Türk kültürüne dayanmaktadır (Aslan, 2016: 1-18). Âşık geleneği sazi ile sözünü halkın anlayabileceği, halkın dili dediğimiz bir dil ile bütünleştirme olarak devam ettirildiği için nesiller boyunca süregelmiştir. Âşıklar diğer bir ifadeyle ozanlar, toplumların kültürünü ve değer yargılarını devam ettirebilen kişilerdir. Toplumların kendine özgü kültürel yapısı ve bu yapıyı besleyen bir takım değerleri vardır. Kültürel değerleri halk diliyle anlatan ozanlar ve eserleri, değerler eğitiminin önemli kaynakları arasında yer alır. Halk ozanları sürekli halkın içinde olan, halkın sevinç ve kederini paylaşan; yaşam ve kişilikleriyle özel insanlardır (Turhan ve Kova, 2012: 127). Dadaloğlu da bu ozanlar arasında yer alır. Söylediği şiirler, halkın içinden çıkmış biri olarak halkın değerlerini aktarmaya yöneliktir. Bu nedenle değerler eğitimi açısından dikkate değer bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Dadaloğlu ve Avşar Boyu

Avşarlar, Osmanlı ile çatışma halinde olan bir Oğuz boyudur. Osmanlı'da bulunan Fırka-i Islahiye, yerleşik hayatı reddeden toplulukları yerleşik hayata geçirmeyi amaçlayan askeri kesimdir. Çukurova yöresindeki Avşar boyunun yerleşik hayata geçirilmesinden de bu askeri sınıf sorumludur. İşini çabuk yapan, atak anlamında bir kelime olan Avşar, aşiret olarak en büyük faaliyetini Adana-Kozan bölgesinde gerçekleştirmiştir. Avşarlar iskân edilmek için uğraşmış ve edildikten sonra da Çerkezlerle aralarında sorunlar yaşanmıştır. Avşar aşiretinin iskân faaliyetlerine olan direnişi türkülerine yansımıştır. Avşar aşireti Osmanlı

karşısında asi konumunda bir yaşam sürmüştür (Öztürk, 2020: 124-129). İşkâna direnen Avşarlar, devlet ile yaşadıkları gerginlikler yanında diğer bazı aşiretlerle de sorunlar yaşamışlardır. Her ikisi de göçebe olan aşiretler arasında zaman zaman katliam derecesinde silahlı çatışmalar çıkmıştır. Bunlardan biri olan Türkmen aşiretlerinden Ceridliler'in Avşarlarla kavgaları meşhurdur (Kaya ve Yakar, 2003: 55). Yaşanan bu toplumsal sorunlar Avşar kültür ve edebiyatına yansımıştır. Göçebe hayatın etkisiyle de oluşması muhtemel bu sorunlar, Avşarların çeşitli coğrafyalara dağılmasında olası bir etkidir. Günümüzde Avşarlara Türkiye'nin pek çok bölgesinde rastlamak mümkündür. Ancak yoğun olarak Kayseri iline bağlı Sarız, Pınarbaşı ve Tomarza ilçelerinde yaşamaktadırlar. Avşarlar öz benliklerini kaybetmeyip, Avşar geleneğini sürdürmekte olan bir topluluktur (Yalçınkaya, 2011: 94-99). Bu geleneğin öncülerin birisi de şüphesiz ki Dadaloğlu'dur. Dadaloğlu hakkında ilk akla gelen asi kimliğidir (Öztürk, 2020: 130). 19.yy'da Anadolu'dan Güneydoğu Anadolu Toroslar yöresinde yaşamış konargöçer Avşar boyuna mensup bir halk ozanıdır. Devletin konargöçerleri yerleşik hayata geçirmek isteyişine karşı isyancı isimlerden birisi olmuştur (Demir, 2019). İşkâna olan direnişi onun ismini ön plana çıkarmıştır. Şöyle ki Dadaloğlu konargöçer halde yaşayan Avşarlar arasında yetişen, geçimini son zamanlarında sazıyla sağlayan bir âşıktır. Asıl adı Veli olup daha sonra Dadalı, Dadal ve Dadaloğlu gibi mahlaslar kullanmıştır. Bunlar içerisinde en yaygın ve bilinen olanı Dadaloğlu'dur (Kabak, 2018: 40). Şiirlerindeki olaylardan hareketle 1785-1865 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir (Keçeci ve Balaban, 2008: 7). Ancak Dadaloğlu'nu tek başına değerlendirmek doğru değildir. Çünkü Dadaloğlu salt bir şahıs ismi olmaktan öte; Dadalı ismiyle Türkmen aşireti içinde benzer üslupla benzer konuları işleyen âşıklara verilen genel addır. Dadalı aşireti konargöçer bir hayatı benimsemiş bir Türkmen aşireti olup; Dadalı, Dadaloğlu mahlasıyla şiirler söylemişlerdir (Bars, 2019: 309). Dadaloğlu Avşar toplumunun kahramanlıklarını dile getiren bir ozandır. Dadalı aşiretinin son halkası olan

Dadaloğlu Veli'dir. Dadaloğlu Veli Kayseri'de yaşayan Avşarlar tarafından sahiplenilmiştir (Gezer, 2023: 961). Halkın içinden çıkmış biri olarak Anadolu'da yaşamış halk şiirinin önemli temsilcilerinden olup, Türkmen aşiretinin Avşar boyuna bağlı olduğu kabul edilmektedir (Ayaydin Cebe, 2011: 60). Oğuzların Avşar boyuna mensup olan Dadaloğlu'nun Kayseri- Kahramanmaraş- Adana bölgesinde yaşadığı bilinmektedir (Özkan, 2018). Dadaloğlu, Avşar direnişinin önderi kabul edilen bir kahramandır. Devletin iskân politikasına olan tepkisi onu bir sembol haline getirmiştir. Dadaloğlu Kansu gibi başkaldırının sembolü olmuştur (Erkal, 2015: 5) Devlet ile olan sorunları devam eden Dadaloğlu aşireti devletin gözünde başkaldırı toplumundan öte konargöçer Türkmen aşiretinin özetlediği hayat felsefesine göre asi ilan edilmiştir, devlet tarafından takip edilerek, sürgün edilmişlerdir (Kaya ve Yakar, 2003: 49).

2.2. Dadaloğlu Şiirlerine Genel Bir Bakış

Dadaloğlu şiirlerinde yerleşik hayata geçmek istemeyen Türkmen aşiretinin sözlü tarihi görülmektedir. Dadaloğlu Çukurova, Kozan, Binboğa ve Gavurdağı bölgesinde yaşamış konargöçer bir halk ozanıdır (Yaşar, 2018: 7-8). Mensubu olduğu Türkmen aşiretinin yerleşik düzene geçirilmesinden sonra Çukurova'nın sıcağında sivrisineklerle yazını geçiren Dadaloğlu yaşadığı durumu Türkülerinde dile getirmiştir (Kaya ve Yakar, 2003: 51). Şiirlerini halkın anlayabileceği, günlük konuşma diliyle söylemiştir. Karşılıklı konuşma havası içinde geçen şiirleri de vardır (Özkan, 2018). Bunun yanı sıra onun şiirlerinde Avşarların yaşamsal mekâna duyduğu sevgi ve bağlılığın izleri görülmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2018: 101). Nitekim yurt bildikleri coğrafyaya derin bir bağ ile bağlıdırlar. Asi kimliğinden dolayı olsa gerek edebiyatımızda "cenk ve kavga şairi" olarak bilinmektedir (Özgür, 2022: 1016). Onun yaşam tarzını ve verdiği tepkiyi kavgadan öte bir yiğitlik olarak algılamakta mümkündür. Neticede şiirlerinde yiğitlik ve dayanışma gibi değer yargılarını savunur. Toprağa bağlılık ve zorunlu

iskâna olan direniş şiirlerinde ki iki önemli unsurdur (Atlan, 2011: 39). Yerleşik hayat sürmeyen bir toplumun iskâna tabi tutulması elbette ki tepkiyle karşılanmış ve konargöçer Türkmen aşiretinin sürgüne gönderilmesine ozan kayıtsız kalamamıştır. Şiirlerinde yoğun bir şekilde toplumsal duyarlılık görülür (Göktürk, 2022: 149-150). Toplumsal olayları ele almış ve irdelemiştir. Onun şiirlerinin söyleyiş tarzı koşma ve destan şekillerindedir. Şiirlerinin konusunu konargöçer aşiretlerin birbiriyle ve devletle mücadelesi, sıra hasreti gibi konular oluşturmaktadır (Keçeci ve Balaban, 2018: 7). Yaşadığı topraklardan uzaklaşmanın verdiği sıkıntıyı şiirlerinde hissetmek mümkündür. Dadaloğlu, şiirlerinde kişisel yönetim anlayışını öven bir anlatım tarzı sergilemez. Fakat kahramanlık, yiğitlik ve cenk gibi unsurlar şiir temalarına hâkimdir. Dadaloğlu şiirlerde görülmekte olan otoriteye başkaldırının nedeni kimlik kaybına karşı direniştir. Dadaloğlu'nun başkaldırısı devlete değil, dönemin yönetim anlayışına ve iskân politikasına (Kaval ve Tosun, 2023: 64). Türk Edebiyatında insanın doğayla olan bütünlüğünü yansıtan en güzel eserleri halk ozanları vermiştir. İnsanın doğaya olan bakış açısını ve doğa ile olan ilişkilerini yansıtan bu eserlere en çok ulaşabileceğimiz ozanlardan birisi de Dadaloğlu'dur. Doğa onun şiirlerinde mutluluk tablosu gibidir. Doğanın uyum ve coşkusunun yansıdığı bu şiirlerde insan ile doğa iç içedir (Kabak, 2018: 45). Doğayı, özellikle de dağları şiirlerinde en çok konu eden halk ozanlarından birisi de Dadaloğlu'dur. Dadaloğlu dağları çok sever ve bunu şiirlerinde bir hayli görmek mümkündür (Wannig ve Özdemir, 2010: 136). Konargöçer toplumlar için doğa algısı daha farklıdır. Bu nedenle de kolay kolay yerleşik bir düzene geçmek istemeyeceklerdir. Göçebe olan Avşarlar dağları, ovaları ve yaylaları yurt kabul etmiş ve terk etmek istememiştir. Bunun yanı sıra tabiat Dadaloğlu'nun çok sevdiği yer olup, şiirlerinde en çok dağ geçmektedir. Bu dağlar içinde en çok hiçbir dağa benzetemediği Binboğa dağlarını sevmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2018: 107-108). Şiirlerinde sitemle karışık bir özlem kendini göstermektedir.

Dadaloğlu iskâna, terk etmek zorunda kaldığı yaşam biçimine, geride bıraktığı yurduna ve ayrılığa özlem duymakta ve sitem etmektedir (Köksel, 2019: 84). Dadaloğlu şiirlerinde kullanılan bir başka tema ise kavga ve yiğitliktir. Avşar boyunun iskân politikasına karşı verdiği mücadele bu şiirlerde net görülür (Eroğlu ve Köktan, 2018: 106). Yiğitlik teması ve haksızlık karşısında verilen mücadele bu şiirlerde derinlemesine işlenir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan olumsuzlukları dile getirir. Dadaloğlu şiirlerinde Avşar boyunun yaşadığı sıkıntılardan kaynaklı "savaş, öfke, mücadele ve isyan" tarzında bir üslup hâkimdir. Şiirlerinde ön plana çıkan başka bir unsur da doğallıktır. Ağız özellikleri ve yöresel sözcük kullanımı onun şiirlerine has özelliktir. Yaşadığı yerin özelliğini kendine özgü bir üslupla anlatmıştır. Bunun yanı sıra Dadaloğlu şiirlerinde doğaya yönelik bir sevgi ve sahiplenme duygusu vardır. Sevdaya dair şiirlerde dahi tabiat ve ona olan sevgi hâkimdir (Demir, 2019). Şiirlerini söylerken yerel bir ağız kullanmayı tercih etmiştir. Dadaloğlu şiirlerinde halkın günlük kullandığı yöresel dili kullanmaktadır (Keçeci ve Balaban, 2018: 7). Şiirlerini halkın günlük kullandığı dil ile zaman zaman karşılıklı konuşma havası içinde söylemiştir. Bununla birlikte şiirlerine öğretici bir üslup hakimdir. Dadaloğlu şiirlerinde toplumun yaşadığı olaylar epik bir anlatıyla okuyucuya sunulmuştur (Göktürk, 2022: 150).

2.3. Dadaloğlu Şiirleri ve Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler dersi halk kültürünün yeni nesillere aktarılmasında rol oynayan en önemli derslerden birisidir (Ünal, 2013). Ders kapsamında toplumu devam ettiren kültürel unsurlar incelenmekte ve yeni nesillere aktarılmaktadır. Bu noktada edebiyat sosyal bilgilere destek olmaktadır. Sosyal Bilgiler ve edebiyatın ortak noktası insandır. Bu durum edebiyatın sosyal bilgilere faydalı olmasını sağlamaktadır (Ünlü, 2016: 121). Bu fayda öğrencinin gelişim gösterdiği değer eğitimi alanıyla yakından ilgilidir.

“Sosyal Bilgiler ile edebiyat arasındaki ilişki Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında da (2005) vurgulanmaktadır. Programda Sosyal Bilgiler derslerinde edebî metinler ve yazılı eserlerde (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanılarak Türkçe dersiyle ilişki kurulması, bu sayede de öğrencilere vatan sevgisi kazandırılması gerektiği ifade edilmektedir” (MEB, 2005 akt. Beldağ ve Aktaş, 2016: 953-956).

Bir ders aracı olarak edebi ürünler sosyal bilgiler öğretimde giderek yaygınlaşmaktadır. Nitekim edebi eserin etkili kullanımı öğrencide anlama, yorum yapabilme, empati gibi becerileri geliştirerek milli ve manevi değerleri kazandırmaktadır (Beldağ ve Aktaş, 2016: 956). “Sosyal Bilgiler dersinin daha verimli, eğlenceli ve öğrencilerin seveceği biçimde yürütülmesi için işlenmesi gereken konuların masal, öykü, roman, şiir, anı, fıkra, biyografi, belgesel, gezi yazıları ve halk türküleri gibi edebî ürünlerin işe koşulması gerektiği vurgulanmaktadır” (Kolaç ve Özer, 2018: 2631). Halk kültürü unsurlarında olan Dadaloğlu şiirlerinin de sosyal bilgiler dersinin bu amacına hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Bebek, (2020)’e göre Dadaloğlu şiirlerinde toplumun milli ve manevi değerlerini yansıtan unsurlar yer almaktadır. Bu değerler toplumsal düzene yön vermektedir. Sosyal bilgiler ise bu değerleri gelecek kuşaklara aktarma işlevi görmektedir. Nitekim Dadaloğlu şiirlerinde bulunan değerler sosyal bilgiler dersi için kazandırılması hedeflenen değerler ile eşleşmektedir. Dadaloğlu şiirlerinin sosyal bilgiler değer eğitiminde kullanılması ise değerlerin daha kolay anlaşılıp benimsenmesi açısından önemli görülmektedir.

2. YÖNTEM

Dadaloğlu şiirlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler açısından incelendiği bu çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Doküman

analizi; basılı ve elektronik materyaller olmak üzere bütün belgelerin titizlikle incelenerek, analiz edilip, değerlendirilmesi yoluyla yapılan nitel bir araştırma yöntemidir (Kiral, 2020: 173). Araştırmalarda sayısı artarak devam eden bu yöntem, diğer araştırma yöntemlerini tamamladığı gibi tek başına bir yöntem olarak kullanılabilir. Doküman analizi her ne kadar profesyonel araştırmacı ve uzmanların kullandığı bir yöntem olarak algılsa da bütün araştırmacılar tarafından kullanılabilir niteliktedir. Var olan belgeler taranarak verilere ulaşılan bu yöntemden hareketle araştırmacı yeni veriler elde edebileceği gibi farklı bakış açıları da kazanır (Sak, vd. 2021).

Bu çalışma kapsamında Dadaloğlu şiirleri; Kutsi, (1975)'e ait 23 tane dördlük ve 8 tane 2 mısralık şiir; Özkan, (2018)'a ait 7 dördlük ve 2 tane 2 mısralık şiir; Kabak, (2019)'a ait 1 dördlük, Çevirme, (2008), Kaya ve Yakar (2003)'a ait 1 dördlük derlenmiştir. Şiirler tek tek incelenmiştir. Şiirler türlerine göre ayrılarak çalışmaya alınmıştır. Bu çalışmada çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler betimsel analiz ile incelenmiştir. Betimsel analiz birbirinden bağımsız yapılan nitel ve nicel çalışmaların derinlemesine incelenmesidir (Ültay, vd. 2021). Buradan hareketle doküman analizi ile elde edilen Dadaloğlu şiirleri tür olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre şiirler; koşma, türkü, koçaklama, destan, güzelleme, darbimesel ve ağıt olarak ayrılmış ve her bir türdeki şiir sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerle ilişkilendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Adalet

Doğruluk, hakkaniyete göre davranmak, tarafsız olabilmek, hak yememek, dürüstlük gibi anlamlara gelmektedir (Töremen ve Tan, 2010: 59). Adaletin olduğu toplumlarda toplumsal düzen ve devamın sağlıklı olduğu görülmektedir.

Bu nedenledir ki bir değer olarak adaletin öğretimi oldukça önemlidir. Dadaloğlu şiirlerinde Osmanlı Devletinin son dönemde yaşanan sorunları ve adaletsiz yönetim anlayışını şiirlerinde sık sık ele almıştır.

Okuduğun tutmaz oldu alimler

Kalktı da adalet arttı zulümler

Terlemeden mal kazanan zalimler

Can verirken soluması zor imiş (Kutsi, 1975: 71).

Dadaloğlu; *Okuduğun tutmaz oldu alimler* mısrasında verilen sözün tutulmadığından yakınırken, *Kalktı da adalet arttı zulümler* mısrasında bir adaletsizliğin egemen olduğundan, *Terlemeden mal kazanan zalimler Can verirken soluması zor imiş* mısralarında ise haram kazanılan malın ve haksız davranmanın sonunda iyilik getirmedeğinden bahsetmektedir. Dörtlükte öne çıkan değer adalettir.

3.2. Aile birliğine önem verme

Aile kurumundaki bütünlük çatışmaların ve olası problemlerin önüne geçen bir unsurdur. Bu duyguya sahip bireylerin daha rahat ve çatışmayı yönetebilen bireyler oldukları bir gerçektir (Küçükşen vd., 2023: 120). Bu nedenledir ki aile birliğine önem verme değerini kazandırılması son derece önemlidir. Dadaloğlu'nun şiirlerinde aile kurma özlem ve istek duygularını yaşadığı görülmektedir.

Gezdireyim yeşil ilen alınan

Besliyeyim şeker ilen balınan

Baban seni bana verse malınan

Koklar idim yeni açmış gül gibi (Kutsi, 1975: 48)

Şiirin genelinde *Gezdireyim yeşil ilen alınan Besliyeyim şeker ilen balınan* dizelerinde Dadaloğlu beğendiği güzeli babasının vermesi durumunda onunla ilgileneceğini ifade etmektedir. Babanın kızını vermesi aile kurmanın başlangıcı olup, ozanın buna olan isteği, hevesi dikkat çekmektedir. Bu dörtlükte aile birliğine önem verme değeri görülmektedir.

3.3. Bağımsızlık

Bağımsızlık, bağımsız olabilme durumudur (Kalin ve Koçoğlu, 2017: 421). Toplumların bağımsızlık düşüncesi bireylere kazandırılacak bağımsızlık değeri ile paraleldir. Kendi kendine hareket edebilen birey ve toplumlar daha güçlüdür. Bu nedenledir ki okul öğrenmeleri ve okul dışı öğrenmeler bu değerın öğretılmesinde önemli bir görev üstlenmektedir.

Dadaloğlu; *Böyle sağ gezmeden ölmemiz eyi. Her birimiz bir kötüye kul oldu* mısralarında bağımsızlığını kaybedip bir başkasının emrinde yaşamaktansa ölümü daha iyi bulmaktadır. Nitekim bağımsızlık kendi kararını verebilme durumudur. Başkasının emrinde yaşamının ölümden beter olduğu derin bir duygusallıkla dile getirilmiştir. Burada ozanın bağımsızlığa verdiği değeri görmekteyiz. Dolayısıyla şiirde öne çıkan değer bağımsızlıktır.

3.4. Barış

Türk Dil Kurumuna göre barış; savaşın bittiğini belirtme, uyum, anlayış ve hoşgörü ortamıdır (Aktaş ve Safran, 2013: 134). Barış insanların uyum içinde yaşadığı bir toplum düzeni oluşturan temel değerdir. Barış beraberinde hoşgörüyü getirdiği için bağlayıcılık özelliği yüksek bir değerdir. Bu nedenle gerek eğitim kurumlarında gerekse informal eğitim uygulamalarında sıklıkla bahsedilen bir değer olmuştur. Dadaloğlu şiirlerinde barış değerine vurgu yapmaktadır:

Buna kılıç derler aralar açar

Püskürür meydana al kanlar saçar

Bazı kötülerde öğünür geçer

Yiğit batman döver, gözde hun gerek (Kutsi, 1975: 58).

Dadaloğlu'nun bu dörtlükte kılıçtan kastı savaştır. Savaşların insanların arasını bozduğunu, kanlar döktüğünü ifade etmektedir. Bu durumu savunanalar olsa bile doğru olmadığını ifade ediyor. Savaşa karşı olan ozanın vurguladığı eğer barıştır.

3.5. Çalışkanlık

İşten ve sorumluluklarından kaçmama durumunu çalışkanlık olarak tanımlamak mümkündür. Gerek davranışsal olarak gerek eğitimde bir amaç olarak çalışkanlık önemli bir değerdir (Aktepe vd., 2020: 451). Çalışkan bireyler üretebilen ve ürettikleriyle topluma katkı sağlayan bireylerdir. Güçlü bir toplum yapısı için önemli değerlerden birisidir.

Hezele de Dadaloğlum hezele

Melhem eyle gel yaramı tazele

Ak saray gerektir böyle güzele

Çalışırdım on halayık kul gibi (Kutsi,1975: 48).

Çalışırdım on halayık kul gibi mısrasında aşık olduğu güzel için ne pahasına olursa olsun çalışacağını ifade ediyor. Ozan çalışmaktan kaçınmadığını benzetme yoluyla dile getirerek çalışkanlık vurgusu yapmıştır. Dolayısıyla burada ön plana çıkan değer çalışkanlıktır.

Atın yemin ver onu karsıma

Elle timar et onu arsinma

*Sana bir sözüm var onu dursunma
Ağır devlet fuzul avrat dutkun yoldaş
Mamur ile gerek (Kutsi, 1975: 111).*

Dadaloğlu bu şiirinde yapılan işlerin gönüllü olarak yapılmasının iyi olduğunu, devletin, milletin ve ailenin (bayındırlık) çalışma ile birbirine olan bağının güçlü olacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla şiirde vurgu yapılan değer çalışkanlıktır.

3.6. Dayanışma

Dayanışma; bir grubun veya toplumun ortak standartlar, ilgi ve amaçlar temelinde bir birlik olarak hareket etmesi olarak tanımlanabilir (Merriam-Webster, 2008, akt. Er Türküresin vd., 2018: 63). Dolayısıyla dayanışma değeri toplumu ayakta tutan önemli değerlerden birisidir. Bu değerın eğitim-öğretim yoluyla olduğu kadar edebi türlerle de kazandırılma yolu açıktır.

*Dadaloğlum, yarın kavga kurulur
Öter tüfek, davlumbazlar vurulur
Nice koç yiğitler yere serilir
Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir (Kutsi, 1975: 53).*

Dadaloğlum, yarın kavga kurulu mısrasında çıkacak bir karmaşada ölüm kalım olayının yaşanması durumunda kalanlarla olan bir birlik olma durumundan bahsetmektedir. Olası bir karmaşa durumunda birlikte hareket etme, birlik, beraberlik ve dayanışma durumunun göstergesidir. Haliyle bu dörtlükten çıkarılabilecek değer dayanışmadır.

*Dadaloğlu der ki belim bükülür
Gözümün gevheri yere dökülür
Yalnız taştan duvar olmaz, yıkılır*

Koç yiğide emmi, dayı, ün gerek (Kutsi, 1975: 58).

Dadaloğlu bu dörtlükte yalnızlığın insanı zayıf bıraktığını; birlik, beraberlik ve dayanışmanın insanı güçlendirdiğini ifade ettiğini görmekteyiz. Dolayısıyla bu dörtlükte vurgulanan değer dayanışmadır.

3.7. Duyarlılık

Duyarlılık dünya ve olaylarla ilişki kurarak bunlarla ilgili sorumluluk alabilmektir (Keskin ve Öğretici, 2013: 151). Yaşadığı çevreyle ve dünya ölçeğindeki olaylarla çeşitli yollarla ve sürekli teması olan bireylerin bu sürece duyarsız kalmaması önemlidir. Nitekim duyarlı bireyler toplum içerisinde daha girişken, üretken ve mutludurlar. Dadaloğlu'nun şiirlerinde duyarlılık değerine rastlanmaktadır.

Çıktım yücesine seyran eyledim

Cebel önü çayır-çimen görünür

Bir firkat geldi de coştum ağladım

Al yeşil bahçeli Kaman görünür (Kutsi, 1975: 45).

Bir firkat geldi de coştum ağladım. Al yeşil bahçeli Kaman görünür mısralarında Kaman diye bahsettiği yere (muhtemelen Kırşehir-Kaman) özlem duymakta ve bu özlemle birlikte yaşadığı duygusallığı anlatmaktadır. Özlem duymak ise duyarlılık değerine bağlı bir duygudur.

Ilgıt ılgıt bir yel esti Urum'dan

Duydum hali perişandır Avşar'ın

Gam, kasavet kalkmaz oldu serimden

Döndü gurbet ile yolu Avşar'ın...(Kutsi, 1975: 38).

Dadaloğlu; *Duydum hali perişandır Avşar'ın* mısrasında mensubu olduğu aşiretin yaşadığı zorluklar karşısındaki duygularını dile getirmektedir. *Gam, kasavet kalkmaz oldu serimden* mısrasında ise yaşadığı duygunun olumsuzluğunu ve derinliğini ifade eden ozan, olaylara kayıtsız kalamamıştır. Dörtlükte öne çıkan değer duyarlılıktır.

3.8. Dürüstlük

İçtenlik, doğruluk, güvenilir ve samimi olmak, gerçekleri söylemek, güvenilir ve tutarlı bir kişiliğe sahip olmaktır (Yalnız ve Yılmaz, 2018: 653). Kişiler arası ilişkilerde dürüstlük güven ve saygıyı doğurur. Sağlıklı toplumsal birliktelik için dürüstlük önemli bir değerdir.

*Aşağıdan Yusuf Paşa geliyor
Düşmanına karşı koyan mert olur
Şahin kocasa da vermez avını
Aslı kurt, yavrusu yine kurt olur (Kutsi, 1975: 55).*

Dadaloğlu; *Düşmanına karşı koyan mert olur* mısrasında mertlik vurgusu yapmıştır. Düşmana karşı her koşulda dik durmak, mert davranmak bir ölçüde dürüstlük duygundan gelmektedir. Aşık şiirinde bu duyguyu yaşamaktadır. Dolayısıyla dörtlükte ön plana çıkan değer dürüstlüktür.

*Bir çıkmaza girdi bugün yolumuz
Geçit vermez sağımızla solumuz
Kalır gayri bizim burda ölümüz
Mert ağlasın, namert olan utansın...(Kutsi, 1975: 39).*

Dadaloğlu yaşadığı olumsuz bir durum karşısında mert, dürüst insanların üzüntü duyacağını ifade etmektedir. Burada vurgulanan değer dürüstlük olmuştur.

Doğru söyle yiğit işin doğrusun. Hile baz olursa yiğit bön gerek (Kutsi, 1975: 58) mısralarında yalan ve hilenin yiğit kişide olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu beyitte işlenen değer dürüstlüktür. Dadaloğlu bu şiirlerinde mensubu bulunduğu Avşar aşiretine yapılan kötülükleri ve hileli halleri anlatmaktadır. Ozan bu duruma olan kızgınlığını içselleştirmiştir.

3.9. Estetik

Türk Dil Kurumu, 1998'e göre estetik güzelliğin ve güzel duyguların insan hafızasında bıraktığı etkidir (Arıcı, 2016: 1021). Güzeli duyguların oluşması ve olumlu bakış açısının gelişmesi ise verilecek estetik değer eğitimi ile mümkündür.

*Avşar İçinde Bir Güzel Gördüm
Hoş benzettim samur kaşlar kemana
Al yanağın elmas m'ola kar m'ola
İnsem gitsem Hindistan'a Yemen'e
Eliftir kirpiği iradır kaşı
Bu güzellik sana mevla bağışı
Arasam cihanda bulunmaz eşi (Özkan, 2018).*

Hoş benzettim samur kaşlar kemana sözlerinde Dadaloğlu gördüğü güzelin kaşlarını kemana benzetmiştir. *Eliftir kirpiği iradır kaşı. Bu güzellik sana mevla bağışı* mısralarında ise güzellik karşısında kayıtsız kalamayarak övgü ile bahsetmiştir. Estetik duygusunun varlığını net gördüğümüz bu mısraların verdiği duygu bütün dizelere hâkimdir. Dolayısıyla ozanın bu şiirinde estetik değeri ön plandadır.

3.10. Eşitlik

Türk millî eğitim sisteminin sonraki kuşaklara kazandırmak istediği bir değerdir (Kurtoğlu,2017: 114). Hakların herkes için aynı olması anlamına gelmektedir. Bireylerde oluşacak eşitlik ilkesi toplumdaki birlikteliğin niteliğini artıracaktır.

Der Dadaloğlum, sözün sırası

Yara biter, bitmez dilin yarası

Magripınan Maşırık'ın arası

Size bol da bizim ele dar oldu (Kutsi, 1975: 54).

Dadaloğlu, *Size bol da bizim ele dar oldu* mısrasında bir eşitsizlik durumundan bahsetmektedir. Bu durum onu rahatsız etmektedir. Duygularını bir bıkmışlık ve yenilmişlik havasında söyleyen aşığın dörtlüğünde eşitlik değeri ön plandadır.

Yedi iklim dört köşeyi dolandım

Meğer dünya her tarafta bir imiş

Ben dünyayı Al' Osman'ın sanırdım

Meğer dünya yüz sultanlık yer imiş (Kutsi, 1975: 92).

Dadaloğlu bu dörtlüğünde dünyanın tek bir kimseye, padişaha ait olmadığını; dünyanın herkes için bir olduğunu, eşit olduğunu ifade etmektedir. Burada bahsedilen padişah ile halk arasındaki eşitliktir. Dolayısıyla bu dörtlükte vurgulanan değer eşitliktir.

Yiğit olan düşmez ise dengine, Kendisine güldürür bütün elleri (Kutsi, 1975: 140) mısralarında kendisine denk bir eşi olmayanın düşeceği komik durumu ifade etmiştir. Burada denklik her yönden eşitlik olarak değerlendirilebilir. Beyte hâkim olan değer eşitliktir.

3.11. Özgürlük

Bir toplumun demokrasi bilincine ulaşması için özgürlük değerini bilmesi ve bunu geliştirmesi gerekmektedir (Aydemir ve Kalın, 2018: 88). Demokrasi toplumların yönetim biçimlerini ele alması ve varlığını bu yolla devam ettirmesidir. Bu nedenle özgürlük değeri toplumsal misyonu olan önemli bir değerdir. Nitekim Dadaloğlu şiirlerinde de bu değere rastlamak mümkündür.

Hakkımızda devlet vermiş fermanı. Ferman padişahın, dağlar bizimdir... (Kutsi, 1975: 53) mısralarında devletin Avşarlara verdiği iskan emrine karşı fermanı dinlemek istemediğini belirtmektedir.

Ferman padişahın, dağlar bizimdir... mısrası bir başkaldırı ile birlikte hür olma duygusunun ifadesidir. Özgürlük verdiği kararın sözlü, yazılı veya fiili olarak ifadesi olup, ozanın burada verdiği duygu bu yöndedir. Dolayısıyla dörtlükte öne çıkan değer özgürlüktür.

Diyom muhannetten karın doyuran, Kendi eliyle ağı yutmuş gib'olur (Kutsi, 1975: 134) mısralarında muhannet diye bahsettiği başkasına muhtaç olarak yaşamaktır. Bu şekilde yaşamayı zehir içmekle eş tutmakta, dolayısıyla özgürlüğün önemini vurgulamaktadır.

3.12. Saygı

Karşımızdaki kişiye düşüncelerimizi yansıtmaya; farklılıkları kabul etmeye ve olumsuz durumları olumlamaya yarayan duygudur (Türk, 2009: 16). Toplumsal olarak bir arada yaşayabilmeyi sağlayan önemli değerlerden birisi saygıdır. Eğitim yoluyla veya informal öğrenmeler yoluyla kazandırılacak saygı değeri, karmaşasız toplu yapısı için gereklidir.

Avşar elinden sökün eyledim.

Şam'da Kul Yusuf'u görmeğe geldim

Ziyaret ettim Şam-ı Şerifi

Ustam divanına durmağa geldim (Kabak, 2018: 40) mısralarında Dadaloğlu yaşadığı coğrafyadan koparak ustam dediği Kul Yusuf’a gidişini anlatıyor. Ustaya olan bu bağlılık ozanın büyüklere olan saygısının göstergesidir. Şiirin hakim olan değer ise saygıdır.

Kederlenme deli gönül,

Yiğide hürmetler olur

Namlı namlı kar istersen

O da Çiçekdağınd’olur (Kutsi, 1975: 115).

Yiğide hürmetler olur mısrasında saygıdan bahsetmektedir.

3.13. Sevgi

“Türk Dil Kurumu (2005), sevgi kavramını “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yöneltten duygu” olarak tanımlamaktadır” (Önlen, 2017: 29). Birey ilgi ve bağlılık duyduğu her olay ya da kimseye karşı daha duyarlıdır. Sevgi değeri bir anlamda diğer değerlerle birleşen ve onların temelini oluşturan ana duygudur.

Varayım göreyim Arabistanı

Yare giydireyim telli fistanı

Sevem koynundaki pamuk mestanı

Sevsem öldürürler sevmesem öldüm (Kutsi, 1975: 46).

Dadaloğlu bu dörtlükte derin bir sevgi duygusu yaşamaktadır. Sevgisine bağlı olarak yaşayacağı olumsuz durumları dile getirmektedir. Ancak sevgiliye duyulan özlemde ifade edilmektedir. Bu dörtlükte öne çıkan değer sevgidir.

Bir yiğit sevdiğin sesini duysa. Gölde gövel ördek örtmüş gib'olur (Kutsi, 1975: 134) mısralarında sevdiğinin sesini duyunca kapıldığı heyecan duygusunu ifade etmektedir. *Yiğidin sevdiği yanında olana. Günde düğün bayram etmiş gibi'olur (Kutsi, 1975: 134)* mısralarında ise sevgiliye kavuşmanın mutluluğunu tarif etmektedir. Şiirin geneline hâkim olan değer sevgidir.

3.14. Sabır

Sabır insanın karşılaştığı bir durum veya olay karşısındaki dayanma gücüdür (Akkaya vd., 2022: 183). Sabır bireyin karşılaştığı problemlere çözüm üretebilmesinde oldukça önemli bir değerdir. Sabırlı bireyler ise daha olumlu ve yapıcı düşünebilme gücüne sahiptir.

Dadaloğlu der şol bana n'oldu

Aktı göz yaşlarım kan ile doldu

Saatim ay da günüm yıl oldu

Gelip geçmez kara günden sayarlar (Kutsi, 1975: 88).

Dadaloğlu bu dörtlükte geçmeyen, üzüntülü ve zor günlerden bahsetmektedir. Ancak birden bire olduğunu düşündüğü bu durumla ilgili şikayet etmemektedir ki bu da onun sabır gösterdiğine işarettir. Burada öne çıkan değer sabır olmuştur. Dadaloğlu bu şiirlerinde vatanını, ailesini özlediğini dile getirmektedir. Ancak durumu bir kader olarak ifade ederek teslimiyetçi davranış içindedir. İçinde bulunduğu durumdan şikâyet etmemektedir.

3.15. Sorumluluk

Türk Dil Kurumu (1988)' e göre sorumluluk kişinin davranışlarının sonucunu üstlenmesidir (Sezer vd., 2017: 123). Sorumluluk duygusu gelişmiş bireylerin

yetiştirilmesi eğitimin amaçları açısından önemlidir. Nitekim sorumlu kişi toplumsal düzenin önemli bir parçasıdır.

Şah Suna'nın verilmiş bir sözü var. Olur mu hiç ikrarını gütmesin (Kutsi, 1975: 66) mısralarında verilmiş bir sözün arkasında durulması gerektiğini belirtmiştir. Sözünde durmak insandaki sorumluluk bilinciyle ortaya çıkan bir davranıştır. Ozan bu beytinde sorumluluk değerine vurgu yapmıştır.

Dadal'ım der bin bir dağı gezerim

Aladağ'da bir yapı gözerim

Hak vergisi sıvgaların ezerim

Bağışla gör mor sümbülü Ala'mı (Kutsi, 1975: 108).

Dadaloğlu bu dörtlükte kendisini dağlardan sorumlu görmektedir. Bu dörtlükte öne çıkan değer sorumluluktur.

3.16. Tasarruf

“Tasarruf, mevcut kaynakların kullanımı esnasında geleceği düşünmeye, planlamaya ve bu süreçte yaşanabilecek öngörülemez durumların önüne geçmeye imkân tanıyan bir değerdir” (Çam vd., 2020: 351). Tasarruf edilen kaynaklar arasında; zaman, emek ve insani değerlerde vardır.

Yaptırırsan iki dosta bir oda. Çok çalışma adam olman mal ilen (Kutsi, 1975: 108) mısralarında çok çalışma öğüdü gerektiğinden fazla çalışıp emeğini ve zamanını boşa harcama yönündedir. İki dosta yapılacak tek oda ise kanaat etmenin ifadesidir. Bu beyte hakim olan değer tasarruftur.

3.17. Vatanseverlik

Vatanseverlik ait olduğu ulusun birliğine; vatanın bölünmezliğine ve bir bütün oluşuna inanmaktır (Karagözoğlu, 2018: 99). Vatanına bilinçli duygularla bağlı bireyler yetiştirmek ülke bütünlüğü açısından önemlidir. Vatanını seven ve ona karşı görevlerini yerine getiren bireyler sağlam toplu yapısı açısından önemlidir.

Yürü bire Pınarbaşı. Acap karın kalktı m'ola mısralarında sılaya duyduğu merakı vurgulamaktadır. *Baktım usandım canımdan. Ayrı düştüm vatanımdan* (Özkan, 2018) mısralarında sılaya olan bağlılık derinden hissedilmektedir.

Dadal'ım sıladan haber

Gözümde dağların tüter

Koç dağın da kekik biter

Burcu burcu koktu m'ola (Özkan, 2018) mısralarında ise sılaya olan derin hasret ve merak ön plana çıkmaktadır. Âşık vatana olan bağlılığını yoğun bir şekilde dile getirmiştir. Şiirin tamamında görülen değer vatanseverliktir.

Atım, kalk gidelim sılaya doğru

Tırnağını taşa vurmam düzünen

Koç yiğit de gurbet ele düşerse

Yanar bağı, ateşinen közünen (Kutsi, 1975: 38).

Dadaloğlu bu dördlüğünde uzak kaldığı vatanına olan hasretinden bahsetmiştir. Vatana duyulan özlem ona duyulan sevgiye paraleldir. Dolayısıyla bu dördlükte öne çıkan değer vatanseverliktir. *Dadaloğlu Kozan Yurdu peşinde* mısrasında yurt peşinde koşmaktan bahsetmektedir. *Gündüz hayalinde, gece düşünde* mısrasında ise yurda olan hasretinin derinliğini ifade etmektedir. *Alışkın tüfekte dağlar başında. Azraile bile karşı komam mı?* (Kutsi, 1975: 82) mısralarında ise vatan için, yurt için yapabileceklerinden bahsetmektedir. Dolayısıyla burada öne çıkan değer vatanseverlik olmuştur.

3.18. Yardımseverlik

Herhangi bir karşılık gözetmeden başkası için bir şeyler yapmak, imkanlarını başkası için kullanmak, yardım etmeyi istemek olarak tanımlamak mümkündür (Aslan, 2017: 168). İnsanların birbiriyle olan ilişkilerini güçlü tutan yardımseverlik, toplumsal sorunları da ez aza indirgeyebilmektedir.

Hesaba gelmezdi kesilen başlar mısrasında yapılan bir zulmü anlatmaktadır. *Çekin atımı da küçük gardaşlar* (Kutsi, 1975: 37) mısrasında yardım etmek amaçlı atının hazırlanmasını istemektedir. Burada ön plana çıkan değer yardımseverliktir.

Tavlasında Arap atlar beslenir

Konağında baz şahinler seslenir

Duldasında nice yiğit yasanır

Bozkıratlı yüce beyler nic'oldu (Kutsi, 1975: 99).

Dadaloğlu bu dörtlükte zengin beylerin insanlara yaptığı yardımlardan ve bu yardımların artık olmadığından bahsetmektedir. Bu kayboluşa karşı bir sitemi vardır. Bu sitemde vurgulanan yardımseverlik değeridir.

3.19. Dostluk

İnsan iletişiminin gelişmesine bağlı olarak birbirleriyle bağ kurmaları ve paylaşımlarını çoğaltmaları olarak tanımlanabilir (Akkaya vd., 2022: 186). Bu paylaşım beraberinde hoşgörüyü ve güçlü insan ilişkilerini getirecektir. Güçlü bir toplum yapısında önemli olan bir değerdir.

Haçan dostu ansam gönlüm üzülür. O dostun hasreti sinemi yakar mısralarında dosta olan derin hasretten bahsetmektedir. Duygudaki derinlik dosta ve dostluğa verdiği değeri göstermektedir. Şiirin devamında âşık; *Önü sinebentli bir*

al atınan. Düşeydim o dost ile yola ben (Özkan, 2018) mısrasında dost ile birlikte hayata devam etmek istediği duygusunu vermektedir. Şiirin genelinde dostluk değeri hâkimdir.

*Ölürüz de kömür gözlüm ölürüz
Dost ağlasın zalim felek utansın
Kıyamette kavuşmak var, biliriz
Dost ağlasın, kahbe felek utansın (Kutsi, 1975: 39).*

Dadaloğlu bu dörtlükte ayrılık karşısında dost dediği insanların üzüleceğini ifade etmektedir. Kötü zamanlarda dostun üzüntü duyması bu duyguya verilen değerin ifadesidir. Bu dörtlükte öne çıkan değer dostluktur.

*Dost dost diye hayaline geldiğim
Dost ile uyarmış özünü benden
Çatık kaşı benlerini saydığım
Dost ise çevirmiş yüzünü benden
...
Sadık gerek dost yoluna suyuna
Gönül kayıl haktan gelen oyuna
Besbelli ki oynayamam yayına
Onun için kaldırmış izini benden (Kutsi, 1975: 126-127).*

Dadaloğlu bu şiirinde dost ile arasının bozulmasından kaynaklı üzüntüsünü ve dostluğu verdiği değeri dile getirmektedir. Şiirde işlenen değer dostluktur.

3.20. Öz Denetim

Türk Dil Kurumu'na göre öz denetim kişinin önemli bir hedefe ulaşmak adına, tepkilerini ve davranışlarını denetleyebilmesidir (Akkaya vd., 2022: 178).

Otokontrol olarak da ifade edilebilecek bu değer kişinin kendini ve duygularını kontrol altına alması ve yönetebilmesi açısından önemlidir.

Gel edek kavgayı etme bahane

Kavganın derneği olmaz şahana

Susundan ölsende girme Cihan'a

Örkleme atını koruma doğru (Kaya ve Yakar, 2003: 55).

Dadaloğlu bu mısralarında kavgadan uzak durma konusunda duyarlılık göstermektedir. Zor şartlarda bile doğru olanı yapma eğiliminden bahsetmektedir. Bu mısralara hâkim olan değer özdenetimdir.

Senin için giyeceğim alları

Irak idi yakın ettim yolları

Heves-güves yetirdiğim gülleri

Korkuyorum bir soysuza yoldurdu (Kutsi, 1975: 63).

Dadaloğlu bu dörtlükte yaptığı fedakar bir davranış sonucundaki kazanımların heba edilmesini, kıymet bilinmesi ve korunması gerekirken korunmadığından bahsetmiştir. Davranışın kontrol edilmemesini anlatmaya çalışmıştır. Kişinin davranışlarında kontrollü ya da kontrolsüz hali ve üzerine düşeni yapıp yapmaması öz denetim olduğu için bu dörtlükte ön plana çıkan değer özdenetimdir.

3.21. İç İç Geçmiş Değerler

Andırın boğazı ufacak taşlı

Ağlama sevdiğim gözlerin yaşlı

Beyleri gelir de hep eli kuşlu

Karışmış curası bazınan gelir

...

*Dadal'im der geldim pınarbaşına
Dost top kadifeler almış döşüne
Elvan elvan yazma atmış başına
Karışmış gelini kızınan gelir (Özkan, 2018).*

Ağlama sevdiğim gözlerin yaşlı ozanın bu mısrasında sevdiğinin ağlaması karşısındaki duygusallığı görülmektedir. Bu mısradaki ön plana çıkan sevgi değeri olmuştur. Ayrıca sevgilinin gözlerindeki yaşa tepkisiz kalamayışı ise duyarlılık değerini ön plana çıkarmaktadır. *Dost top kadifeler almış döşüne* mısrasında dostla karşı olan dikkat göze çarpmaktadır. Buradaki değer dostluktur. *Elvan elvan yazma atmış başına* mısrasında ise rengarenk başörtüsüne olan vurgusu estetik değerini göstermektedir. Ozanın bu şiirinde dört değer bir arada işlendiği görülmektedir.

*Doğru söyle yiğit işin doğrusun
Hile baz olursa yiğit bön gerek
Dadaloğlu der ki belim bükülür
Gözümün gevheri yere dökülür
Yalnız taştan duvar olmaz, yıkılır
Koç yiğide emmi, dayı, ün gerek (Kutsi, 1975: 58).*

Doğru söyle yiğit işin doğrusun. Hile baz olursa yiğit bön gerek mısralarında hile ve yalan söylemenin yiğit kişiyi kötü bir duruma düşüreceğini söylemektedir. Ozan bu şiirin bu dörtlüğünde dürüstlük değerini ön plana çıkarmaktadır. *Yalnız taştan duvar olmaz, yıkılır* mısrasında yalnızlığın birlik ve beraberlik önündeki engelinden bahsetmiştir. *Koç yiğide emmi, dayı, ün gerek* mısrasında ise insanın ailesi ve soyu ile ünleneceğini, güçleneceğini belirtmiştir. Buradan akrabalık, dolayısıyla aile birliğinin önemi, aynı zamanda aile içindeki birlik ve beraberlik ön

plana çıkmaktadır. Ozan bu dörtlükte dayanışma ve aile birliği değerlerini işlemiştir. Bu şiirde üç değerın aynı anda işlendiği görülmektedir.

Dadaloğlu'm der ki, yürekte derdim

Güzeli methetmek dilimde virdim

Gözümde tütüyor otağım, yurdum

Yürekte yaralar sızlaşıp gider (Kutsi, 1975: 130).

Dadaloğlu'm der ki, yürekte derdim mısrasında çektiği sıkıntıların derinliğini ifade etmektedir. Bu duygu sabır ile karşılanmıştır. *Gözümde tütüyor otağım, yurdum* mısrasında ise sıra hasretinin verdiği hüznün hâkimdir. Burada öne çıkan değer ise vatanseverliktir. Dadaloğlu bu şiirinde sabır ve vatanseverlik olarak iki değeri işlemiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Değerler davranışlara yol gösteren duygulardır. Bu duygular toplumsal birlikteliğin devamını sağlayan ulusal ve evrensel yargılardır. Ulusların veya evrensel ölçekte milletlerin bu yargıları öğrenmesi ve içselleştirmesi güçlü yapıları için gereklidir. Günümüz çağdaş eğitim siteminde önem kazanan değer eğitimi ve öğretimi, gerek eğitim kurumları, gerek informal eğitim durumları yoluyla sağlanmaktadır. İnfomal eğitim uygulamalarının başında halk kültürü gelmektedir. Özellikle âşık denilen halk ozanlarının şiirleri birçok değer yargısını işlemektedir. Aşıklar şiirleriyle toplumu etkilemekte ve toplumdan etkilenmektedir. Nitekim Dadaloğlu da ait olduğu toplumun olaylarına duyarsız kalmamış ve bunları şiirlerine yansıtmıştır (Göktürk, 2022: 148-150). Dadaloğlu şiirleriyle değer öğretiminde öne çıkan ozanlardan birisidir. Dadaloğlu şiirleri değerler açısından oldukça zengindir. Şiirlerini sade, günlük konuşma diliyle; karşılıklı sohbet havasında söyleyen ozan yaşadığı dönemi ve dönemin değerlerini şiirlerinde başarıyla işlemiştir. “Dadaloğlu şiirleri okulların her

kademesinde öğrenci düzeyine göre indirgenerek planlı bir biçimde okutulmalı, Dadaloğlu şiirleri sayesinde milli ve manevi değerlerimizin gelecek nesillere aktarılması, kazandırılması sağlanmalıdır” (Bebek, 2020: 4). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde Dadaloğlu’nun ulaşılabilen şiirlerinde; adalet 1, aile birliği 2, bağımsızlık 3, barış 2, dayanışma 6, duyarlılık 5, dürüstlük 8, estetik 8, eşitlik 4, özgürlük 3, saygı 2, sevgi 8, sorumluluk 2, tasarruf 1, vatanseverlik 9, yardımseverlik 2, dostluk 6, öz denetim 6, sabır 6, çalışkanlık 2 olmak üzere 20 tane değer ve kök değer, 86 defa işlendiği görülmüştür. Değerler eğitimi açısından çok zengin olduğu görülen Dadaloğlu şiirlerinin değerler öğretimindeki önemi yadsınamaz. Dadaloğlu şiirlerinin Sosyal Bilgiler derslerinde değerleri eğitiminde kullanılması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazarlar arasında, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, N., Özden, E., & Güllü, B. (2022). Karacaoğlan şiirlerinde değerler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 53: 173-193.
- Aktaş, Ö., & Safran, M. (2013). Evrensel bir değer olarak barış ve barış eğitiminin tarihçesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 172: 131-150.
- Aktepe, V., Uzunöz, A., & Sarıçam, İ. (2020). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde çalışkanlık değerine yönelik metafor algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 449-466.
- Arıcı, A. F. (2016). Estetik değer oluşturmada masalların rolü: Türk masalları örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2): 1017-1035. <https://doi.org/10.17556/jef.92998>
- Aslan, A. (2016). *Âşık Şeref Taşlıovanın şiirlerindeki değer eğitimi unsurlarının incelenmesi*. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Aslan, S. (2017). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri ile yardımseverlik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1): 163-175.
- Atlan, C. (2011). *Nurdağı (Gavurdağı) halk ezgilerinin incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayaydin Cebe, G. Ö. (2011). İskana direnen kimlik: Dadaloğlu'nun coğrafyası. *Milli Folklor*, 23(90): 60-69.
- Aydemir, A., & Kalın, Ö. U. (2018). 8. sınıf öğrencilerinin bağımsızlık, özgürlük, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine yönelik görüşlerinin ve algısal değişimlerinin incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(40): 87-100.
- Bars, M. E. (2019). Dadaloğlu'nun bir koşmasının ontolojik yöntemle çözümlenmesi. *Şarkiyat*, 11(1): 303-317.

- Bebek, A. (2020). *Dadaloğlu şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları için şiir önerileri*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Beldağ, A., & Aktaş, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî eser kullanımı: Nitel bir çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 953-981. <https://doi.org/10.17556/jef.72887>
- Çam, İ. D., Yılar, M. B., & Ünal, O. (2020). Son dönem Osmanlı ve güncel ders kitaplarında tasarruf değeri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 39(3) 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı): 350-374.
- Çevirme, H. (2008). Türk halk değerleri ve anlama katkısı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 1(2): 92-107.
- Demir, R. (2019). Dadaloğlu üslubu. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 102-112.
- Er-Türküresin, H., Başer, E. H., & Yapıcı, H. (2018). Ortaokul öğrencilerinin dayanışma kavramına ilişkin algıları: Metafor analizi örneği. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, UBEK-2018: 61-80.
- Eroğlu, E., & Köktan, Y. (2018). Dadaloğlu'nun şiirlerinde toprak teması. *TÜRKÜ Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(13): 99-109.
- Erkal, M. (2015). Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirlerinde mistik-folklorik değerlerin halk kahramanlarına dönüşmesi/dönüştürülmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 1-15.
- Gezer, S. (2023). Halk bilimi-sözlü tarih ilişkisi bağlamında Avşarlar ile Cadoğlu mücadelesinin sözlü kültüre yansımaları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(43): 958-980.
- Göktürk, H. (2022). Karacaoğlu ve Dadaloğlu'nun şiirlerinde duyarlılık ve sevgi değerleri. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 10(27): 141-158.

- Kabak, T. (2018). Dadaloğlu şiirlerine ekoeleştirel bir yaklaşım. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(21): 36-47.
- Kalın, Ö. U., & Koçoğlu, E. (2017) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bağımsızlık değerine karşı metaforik algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2): 419-434.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187): 138-145.
- Karagözoğlu, N. (2018). Sosyal bilgiler dersinde vatanseverlik değerinin kazandırılmasında kadın kahramanların yaşam öykülerinin kullanılması. *International Journal of Field Education*, 4(2):97-110. <https://doi.org/10.32570/ijofe.477068>.
- Kaval, Y., & Tosun, İ. (2023). Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu ve Şahturna örneğinde âşık tarzı şiir geleneğinde protest söylemler. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 55-70. <https://doi.org/10.54281/kundergisi.35>
- Kaya, Ö. & Yakar, S. (2003). *Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları*. Ukde Yayınları
- Keçeci, B. B., & Balaban, T. (2018). *Âşık şiirinde hayvan sembolizmi*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, Y., & Öğretici, B. (2013). Sosyal bilgiler dersinde duyarlılık değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: Nitel Bir Araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25): 143-181.
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15): 170-189.
- Kolaç, E., & Özer, H. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünlerin kullanımı ve değer aktarımındaki katkılarına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4): 2629-2655.

- Köksel, B. (2019). Barak iskân şiirlerinde ve türkülerinde Osmanlıya başkaldırı. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 77-88.
- Kurtoğlu, F. S. (2017). Âşık Veysel'in şiirlerini değerler eğitimi açısından okumak. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 83: 101-123.
- Kutsi, T. (1975). *Dadaloğlu*, Toker Yayınları.
- Küçükşen, K., Toptaş, T., & Çetin, S. N. (2023). Yetişkin bireylerde aile bütünlük duygusunun yaşam doyumu üzerindeki etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(1): 119-130.
- Okudan, A. Y. (2010). *Eğitim yöneticilerinin değerler eğitiminin önemi etkileri ve uygulamalar hakkındaki görüşleri*. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Önlen, M. (2017). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan sevgi-saygı ve hoşgörü değerlerinin ulusal gazete haberlerine yansımaları*. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özgür, U. (2022). Halk şairlerinin şiirlerinde geçen isnat grupları: Karacaoğlan ve Dadaloğlu örneği. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31: 1007-1021. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1222181>
- Özkan, E. (2018). Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretiminde Dadaloğlu şiirleri. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Gelişim Sürecinde Avşar Türkmenleri Kongresi.
- Öztürk, A. (2020). Altkültürün egemene direnişinin popüler kültür ürünlerine yansımaları: Türk halk müziği ve Dadaloğlu örneği. USBIK 2020 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin e-Kitabı, 29-31 Ocak, s.117.

- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1): 227-256. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sezer, A., Çoban, O., & Akşit, İ. (2017). Öğretmenlerin sorumluluk değeri algılarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 122-144. <https://doi.org/10.29065/usakead.285941>
- Töremen, F., & Tan, Ç. (2010). Eğitim örgütlerinde adalet: Kavramsal bir çözümleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14: 58-70.
- Turhan, M., & Kova, Ö. (2012). Değerler eğitimi açısından Türk halk müziği ve halk ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel Ve Özey Gönülüm bağlamında bir inceleme. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 6: 117-128.
- Türk, İ. (2009). *Değerler eğitiminde saygı*. Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 188-201.
- Ünal, F. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan halk kültürü öğelerinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14: 611-644. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.564>
- Ünlü, İ. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders materyali olarak edebi ürün kullanımına yönelik görüşleri. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(22): 120-136.
- Wannig, K. D., & Özdemir, M. (2010). Geleneksel Türk halk şiirinde doğa. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9: 117-138.

- Yalçinkaya, E. (2011). Avşar Türkmenlerinin Kastamonu çevresindeki izleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 59: 91-100.
- Yalnız, A., & Yılmaz, Y. (2018). Değerler eğitimi kavramı olarak dürüstlük ve dürüstlük ölçeği Türkçe formu: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(34): 649-666.
- Yaşar, Ö. (2018). *Karacaoğlan ve Dadaloğlunda apmalar*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Values are thoughts that we accept as necessary and that serve to measure value. Values are qualified thought structures that make us who we are. From this point of view, the positive criteria corresponding to what people have done and will do in the development process are called our values. The concept of value is abstract thought patterns with individual and social dimensions. However, it has concrete levels of influence. It is value judgments that keep societies together. For this reason, societies want to transfer values to future generations. Thus, it is likely that social survival will be ensured. For this reason, teaching values to new generations has become extremely important. Value education or values education has become essential in recent education systems. In the name of social continuity and raising virtuous individuals, educational models have attributed meanings critical to the value and pioneered education. When the outputs of the education system are examined, data emphasizing value judgment can be found. Curricula are also a guide to reach the outcomes. When we look at the 2018 Social Studies Curriculum, we see that values and root values are among the teaching objectives. Value education is both formal in educational institutions and informal through out-of-school learning. One of these informal learning paths is folk culture. Folk culture is the most prominent element of a nation's identity formation. The elements known as folk culture are essential cultural transmission tools of a nation. Poems, one of these tools, can transfer the values they contain to future generations. Folk poems sung by minstrels with instrumental accompaniment

are a genre with a strong instructive aspect and have a high educational value. It also has a vital role in value transfer. Minstrels and their poems have become a tool for cultural continuity. Dadaloglu, one of the essential names of folk culture in the poetry genre, has become one of the important symbols of cultural continuity. Dadaloglu is a folk minstrel known for his poems as a name that has written his name in folk culture. Dadaloglu is a minstrel belonging to the Avshar tribe. The minstrel, whose real name was Veli, later used pseudonyms such as Dadalı, Dadal, and Dadaloglu. The most widely known is Dadaloğlu. Dadaloglu, who belonged to the Avshar tribe of Oghuz, is known to have lived in the Kayseri-Maras-Adana region. In his poems, he expressed the heroism of the Avshar community, and in his last days, he made a living with his instrument. His saz and lyrics are about the experiences of the Afshar tribe. That is to say, resistance to settlement, passion for nomadic life, and fierce struggles with other tribes were also the subjects of his poems. Themes such as heroism, valor, and war are predominant in the poems. Living conditions increased the attachment of the Avshar society to nature and became the subject of their poems. Local vocabulary and dialect features, anger and rebellion, and mutual conversation style in daily language dominate the poems. Their poems are composed of koshma, folk song, kochaklama, epic, beautiful poem, darbimesel and lament. Although Avshars are found in many parts of Turkey, they live intensively in Kayseri province. Avshars, who have not lost their identity, is a society that maintains their traditions, lives, and culture. This community, the symbol of nomadic life, is known for resisting the state's resettlement policy. This resistance can be expressed as their unwillingness to give up the culture of nomadic life and the necessity of their cultural loyalty. Each verse of the poems compiled in this process contains a value.

Method

In this study, the values taught in the poems of Dadaloglu, a folk minstrel, were examined and matched with the 2018 Social Studies curriculum values. Document analysis was used in this study in which Dadaloglu poems were reviewed regarding the values included in the 2018 social studies curriculum. Within the scope of this study, Dadaloglu poems were compiled from Kutsi (1975), Özkan (2018), Kabak (2019), Çevirme (2008), and Kaya and Yakar (2003). The poems were analyzed one by one. Poems were separated according to their types and included in the study. This study's data obtained from various sources were interpreted with descriptive analysis. Descriptive analysis is an in-depth examination of qualitative and quantitative studies conducted independently (Ültay et al. 2021). From this point of view, Dadaloğlu poems obtained through document analysis were classified as genres. According to this classification, the poems were divided into a poems, folk songs, kochaklama, epic, beautiful

poem, darbimesel, and lament, and each type of poem was associated with the values in the social studies curriculum.

Findings (Results)

Within the scope of the study, in as many of Dadaloglu's poems as reached, Justice f(1), Family Unity f(2), Independence f(3), Peace f(2), Diligence f(2), Solidarity f(6), Sensitivity f(5), Honesty f(8), Aesthetics f(8), Equality f(4), Freedom f(3), Respect f(2), The 20 values and root values, namely Love f(8), Responsibility f(2), Saving f(1), Patriotism f(9), Benevolence f(2), Friendship f(6), Self-control f(6), Patience f(6), were covered 86 times. Based on the data, it was concluded that patriotism, honesty, patience, love, and equality received the highest frequency. From this point of view, the difficulties in society's living conditions also affect their value judgments.

Conclusion and Discussion

Dadaloglu is one of the poets who stands out in value teaching with his poems. Dadaloglu's poems are vibrant in terms of values. The poet, who sings his poems in a simple, colloquial language and the mood of the mutual conversation, has successfully processed the period he lived in and the values of the period in his poems. The importance of Dadaloglu's poems, rich in values in teaching values, cannot be denied. It is recommended that Dadaloglu poems be used in values education in Social Studies courses.

	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı: 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi:16.05.2025 Yayına Kabul Tarihi: 27.06.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1700793 Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article Atıf/Citation: Yıldırım, Ö. ve Çınar, S. (2025). Türk Seramik Sanatında At İmgesi. <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 158-189.
---	--

TÜRK SERAMİK SANATINDA AT İMGESİ

Öznur YILDIRIM* **Selim ÇINAR****

Öz

Sanatçı, eserini oluştururken bireysel deneyimlerinin yanı sıra toplumun kültürel ve ahlaki değerlerinden de beslenir. Bu değerler, sanatta sembolik anlatımlara dönüşerek ifade bulur. Göçebe yaşam kültüründen gelen Türk toplumu için doğa ve hayvanlarla kurulan ilişki büyük önem taşır. Bu kültürel yapıda at, sadece bir ulaşım aracı değil, yaşamın vazgeçilmez bir parçası ve anlam yüklü bir figür olarak öne çıkar. Tarım, hayvancılık, savaş ve beslenme gibi pek çok alanda önemli işlevler üstlenen at, sanatta da güçlü bir sembol olarak yer alır. Edebiyat, müzik, el sanatları ve plastik sanatlarda olduğu gibi seramik sanatında da at figürü biçimsel ve kavramsal yönleriyle kullanılmaktadır. Bu araştırma, Türk seramik sanatında at imgesinin tarihsel süreç içinde nasıl temsil edildiğini incelemekte; çağdaş eserlerde bu figürün bireysel hafıza, mitolojik anlatı, toplumsal travma ve kültürel kimlik gibi temalarla nasıl yeniden yorumlandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: At imgesi, Türk seramik sanatı, Türk kültürü, Sembolik anlatım

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, oznuraks@gmail.com, Adıyaman/Türkiye

** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, slmcinar@gmail.com, Konya/Türkiye

HORSE IMAGE IN TURKISH CERAMIC ART

Abstract

Artists draw upon not only their personal experiences but also the cultural and moral values of the societies they belong to. These societal values are frequently reflected in art through symbolic representations. In Turkish culture, shaped by a nomadic lifestyle, the relationship with nature and animals plays a significant role. Within this context, the horse stands out as more than a means of transportation; it embodies deep symbolic meanings related to the cycle of life, cultural structure, and personal experience. Serving critical functions in agriculture, animal husbandry, warfare, and daily life, the horse has also become a central motif across various art forms. In Turkish ceramic art, the horse figure appears both formally and conceptually, influenced by historical and cultural dynamics. This study investigates the symbolic and artistic representations of the horse in Turkish ceramic art, focusing particularly on how it has been reinterpreted in contemporary practices through themes such as personal memory, mythological narrative, social trauma, and cultural identity.

Keywords: Horse image, Turkish ceramic art, Turkish culture, Symbolic expression

1. GİRİŞ

Türkler, Orta Asya bozkırlarından Avrupa'ya ve Afrika'ya kadar ilerleyen bir toplum olmakla birlikte köklerinden gelen kültürlerini her daim korumuş ve geliştirmiş bir toplumdur. Göçebe yaşam pratiklerinin sağladığı doğa, hayvanlar ve insanlar arasındaki bağ, Türk kültürünün politika, ekonomi, toplum yapısı, yaşam tarzı ve sanat gibi birçok kavramda okunabilmektedir. Bu bağlardan biri de at hayvanının Türk kültüründeki biçimsel ve kavramsal yansımasıdır.

Türk kültüründe at, tarih boyunca hem sembolik hem de pratik anlamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Tarihte atın Türkler tarafından ehlileştirildiği ve atı binek hayvanı olarak kullanan ilk toplumun Türkler olduğuna dair antropolojik ve arkeolojik verilere rastlanmaktadır (Çınar, 1993). Orta Asya Türklerinin büyük bir bölümünü “at çobanları” oluşturmaktadır. Hatta bazı ünlü tarihçiler böyle at sürüleri besleyip yetiştiren kavimlere “atlı nomad”, yani “atlı göçebe” adını vermişlerdir (Ögel, 1989: 271). Göçebe yaşamın temel direği olan at, sadece bir ulaşım ve savaş aracı değil, aynı zamanda toplumun değerlerini, kahramanlık anlayışını ve estetik duygusunu yansıtan bir sembolik değer taşımıştır. At figürü, Türk mitolojisinde göksel güçlerle ilişkilendirilmiş, destanlarda ise kahramanların sadık yoldaşı ve güç kaynağı olarak betimlenmiştir. Bu derin sembolik anlam, Türk sanatının farklı dallarında kendine yer bulmuş, minyatürlerden seramiklere, mozaiklerden fresklere kadar birçok eserde yansıtılmıştır. At, şaman inanç sisteminde önemli bir sembol olarak ritüellere simgesel biçimde katılmıştır. Şamanların ritüellerinde kullandığı ateşe atılan at kılı, beyaz kısrak postu ve atı simgeleyen değnek, ruh yolculuğunda hem yer altına hem de gökyüzüne taşınmasını ifade etmektedir. Şaman mitolojisinde at, “ölüm hayvanı” ve “ruh göçürücü” olarak tanımlanmaktadır. Türk Şaman elbiselerinde bu sembolizm, keçeden veya metalden yapılmış at figürleriyle temsil edilmektedir (Yardımcı, 2017: 468). Bu bağlamda, at figürü yalnızca bir hayvan tasviri olmanın ötesinde, Türk kültürünün inanç sistemlerinden sosyal yaşamına, estetik anlayışından sembolik dünyasına kadar birçok alanda derin kökler salmış güçlü bir kültürel simge olarak öne çıkmaktadır. Bu yönleriyle at figürü, toplumsal bellekte yer etmiş kolektif kimlik ve değerlerin sanatsal üretime yansımaları somutlaştıran bir kültürel taşıyıcı olarak da değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, Türk seramik sanatında at imgelerinin izlerini sürmek ve bu imgelerin tarihsel bağlamda taşıdığı anlamları analiz etmek hedeflenmektedir. At figürü, farklı dönemlerde ve kültürel bağlamlarda çeşitli biçimlerde

yorumlanmıştır. Selçuklu döneminden itibaren seramiklerde görülen hayvan figürleri arasında önemli bir yer tutan at, Osmanlı döneminde estetik bir sembol haline gelmiş, çağdaş Türk seramik sanatında ise sanatçıların bireysel ifadeleriyle yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda, Selçuklu, Osmanlı ve çağdaş dönemlere ait eserlerin incelenmesi, at figürünün zaman içindeki dönüşümünü ve sürekliliğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Araştırmada, seçilen sanat eserlerinin görsel analizi, tarihsel bağlamda değerlendirilmesi ve kullanılan tekniklerin incelenmesinde nitel yöntemler kullanılmıştır. Seramiklerde at imgelerinin nasıl betimlendiği, bu figürlerin taşıdığı sembolik anlamlar ve estetik özellikler ele alınmıştır. Böylece Türk seramik sanatında at figürünün, kültürel ve sanatsal mirastaki yerini daha geniş bir perspektifle anlamak mümkün olacaktır. Bu çalışma, yalnızca bir sanat dalını değil, aynı zamanda Türk kültürünün derin ve zengin bir yönünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, seçilen sanat eserlerinin görsel ve bağlamsal analizine dayanan nitel bir metodoloji benimsemektedir. Selçuklu, Osmanlı ve modern dönemlere ait seramik örnekleri, tarihsel ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmiş; zaman içerisindeki estetik, teknik ve kavramsal kullanımlarda görülen süreklilikler ve dönüşümler ortaya konmuştur. Birincil kaynakları müze koleksiyonlarından görseller, sanatçı portföyleri ve özgün eserlerin belgeleri oluştururken; ikincil kaynaklar akademik yayınlar, dergi makaleleri ve tarihsel referanslardan oluşmaktadır. Çağdaş sanatçıların eserleri, teknik yapı, biçimsel özellikler ve tematik içerik açısından analiz edilmiştir. Sanatçılar, temayı etkili bir şekilde yansıttıklarından emin olunacak şekilde amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Amaçlı örneklem yöntemiyle seramik sanatçıları Erdinç Bakla, Mehmet Çelik,

Buğra Özer, Sadettin Aygün Aziz Baha Örken, Bahadır Cem Erdem ve çini sanatçısı Muzaffer Filiz çağdaş sanat perspektifiyle at imgesinin teknik ve kavramsal yorumunu değerlendirmek amacıyla seçilmiştir. Seçim kriterleri; at figürünün kültürel bir unsur olarak kullanımı, teknik, malzeme ve kavramsal özgünlük, at imgesi üzerinden kurulan eklektik bağlar ve çağdaş seramik sanatına sağlanan teknik ve estetik katkılardır. Sanatçılar ve eserleri alan yazın, görüşme ve gözlem yöntemleriyle değerlendirilmiş olup, araştırma sonucu nitel araştırma yöntemlerine dayandırılmıştır.

3. TÜRK KÜLTÜRÜNDE AT VE SANAT

Türk kültüründe at, tarih boyunca hem gündelik yaşamın hem de kültürel değerlerin merkezinde yer almıştır. Orta Asya bozkırlarında başlayan Türk topluluklarının hayatında, at vazgeçilmez bir güç ve hareketlilik kaynağı olmuştur. Göçebe yaşam tarzının bir parçası olan atlar, ulaşım ve savaş stratejilerinde önemli roller üstlenirken, aynı zamanda bir statü göstergesi olarak da değer görmüştür. At İslamiyet öncesinde besin kaynaklarının merkezinde yer alırken, bir bireyin toplumsal konumu, sahip olduğu atların niteliği ve sayısı ile ölçülmüş, zenginlik, güç ve prestijin sembolü olarak kabul edilmiştir (Karaman, 2023: 599).

Türklerin tarihi boyunca sahip oldukları hayvanlarla kurdukları sembolik bağlar, yalnızca gündelik yaşam ve inanç sistemlerinde değil, zaman algılarında ve takvim düzenlemelerinde de kendini göstermektedir. Bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biri, 12 Hayvanlı Türk Takvimi'nde her yılın bir hayvanla simgelenmesidir. Bu takvimde yer alan “yund yılı” yani at yılı, atın yalnızca ulaşım ve savaş aracı değil, aynı zamanda kozmik düzende yer bulmuş kutsal bir varlık olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un aktardığına göre, Türk hakanlarından biri geçmiş savaşların tarihini unutmamak amacıyla yılları hayvan adlarıyla adlandırma sistemini başlatmış ve bu kapsamda at da yıllardan

birine isim olarak verilmiştir (Ercilasun & Akkoyunlu, 2015, akt. Büyükkaya, 2024: 83). Bu uygulama, atın Türk kültüründeki yerinin yalnızca ekonomik ve toplumsal değil, aynı zamanda metafizik ve sembolik bir derinlik taşıdığını da kanıtlar niteliktedir.

At, Türk mitolojisinde ve destanlarında da özel bir yere sahiptir. Dede Korkut Hikayeleri ve Manas Destanı gibi edebi eserlerde, atlar kahramanların sadık yoldaşı, tehlikelerden koruyucusu ve zaferlerin eşlikçisi olarak betimlenmiştir. Bu eserlerde, at yalnızca bir ulaşım aracı değil, aynı zamanda doğaüstü özelliklere sahip bir varlık olarak da tasvir edilir (Fidan, 2025: 64). Türk mitolojisinde at, genellikle göksel güçlerle ilişkilendirilmiş, kutsal bir varlık olarak görülmüştür. Bu bağlamda, göçebe Türk toplulukları için at, totemik bir anlam taşımış, ruhani törenlerde ve adaklarda kullanılmıştır (Bilgili, 2019). Ayrıca mitolojik düşüncede at, zamanla, doğayla ve insanın bilinçdışıyla ilişkilendirilen ruhani bir figür olarak da anlam kazanmıştır (Ulus, 2023:83). Selçuklu süvarileri, savaş sırasında ve sonrasında üstün başarı sağlamalarını büyük ölçüde atlarına borçludur. Selçuklu atları, dayanıklılıkları, süratleri ve özel eğitilmiş yapılarıyla öne çıkmaktadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan bu gelenek, Selçuklular döneminde daha da geliştirilmiş ve Türkmen atı gibi özel türlerle korunmuştur " (Kesik, 2024: 181).

Sanatın farklı alanlarında atın izlerini sürmek, bu hayvanın Türk kültüründeki derin anlamını gözler önüne sermektedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, at figürleri minyatür sanatında sıkça karşımıza çıkmaktadır. Minyatürlerde, atlı figürler genellikle savaş, av ya da tören sahnelerinde tasvir edilmiştir (Görsel 1). Bu eserlerde, atın sadece fiziksel görünüşü değil, aynı zamanda taşıdığı anlam ve sembolizm de estetik bir biçimde işlenmektedir. Atlar, detaylı süslemeler ve zengin renk paletleriyle resmedilmiş, Türk sanatındaki güçlü ikonografik değerleri ortaya konmuştur.

Görsel 1: At Meydanında Yılanlı Sütun ve At Heykelleri, Minyatür Detayı (Kaya, 2018: 446).

Dokuma sanatında, özellikle Türk halı ve kilimlerinde, at figürleri stilize edilmiş motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifler, genellikle göçebe yaşamın izlerini taşır ve atın koruma ve hareketlilik gibi sembolik anlamlarını yansıtmaktadır. “Atlı Göç Motifi” gibi desenler, atın Türklerin yaşamındaki merkezi rolünü sanatsal bir dille ifade etmektedir. Görsel 2’de yer alan MÖ 3. ve 4. yüzyıla tarihlenen Pazırık halılarında yer alan ardı sıra dizili süvari figürleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bu figürlerde, atların yeleleri tıraşlı ve kuyrukları bağlı olarak betimlenmektedir (Gögebakan & Alkaç, 2024: 160).

Görsel 2: At Figürlü Pazırık Halısı ve Motif Detayı (Yavuz, 2020).

At, Türk taş işçiliğinde ve heykel sanatında da önemli bir yere sahiptir. Türk mezar taşlarında ve anıtlarda sıkça kullanılan at figürleri, sahibinin kimliğini ve statüsünü ifade etmenin yanı sıra, onun hayattaki gücünü ve kahramanlığını simgelemiştir. Orhun Kitabeleri'nde de at, kağanların gücünü ve halkın özgürlüğünü temsil eden bir motif olarak yer bulmaktadır.

Sadakat ve bağlılığın, cesaret ve kahramanlığın bir ifadesi olan at, Türk sanatında bu değerleri temsil etmek üzere resmedilmiş, işlenmiş ve betimlenmiştir. Görsel 3'te yer alan Doğu Anadolu'daki at şekilli mezar taşları, ölen kişinin statüsünü, kahramanlığını ve ahiret yolculuğundaki önemini simgeleyerek, atın Türk toplumundaki derin kültürel izlerini ortaya koymaktadır (Yaşa, 2018: 165). Bu mezar taşları, atın sadece yaşamdaki değil, ölümden sonraki dünyadaki rolünü de vurgulayarak, Türk kültüründe at imgesinin çok yönlülüğünü ve kalıcılığını kanıtlamaktadır.

Görsel 3: Elâzığ Müzesinde Yer Alan At Şekilli Mezar Taşları (Yaşa, 2018: 166).

Göçebe yaşamdan yerleşik hayata, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan Türk tarihinin ayrılmaz bir parçası olan at figürü, sanatın her alanında estetik ve anlam dolu bir miras bırakmıştır. At figürü, Türklerin doğaya, özgürlüğe ve kahramanlığa olan bakışını yansıtan eşsiz bir simge olarak, bugün de hem kültürel hem de

sanatsal açıdan derin bir öneme sahiptir. Türk kültüründe atın sahip olduğu zengin sembolik anlamlar ve at figürünün çeşitli disiplinlerdeki yaygın kullanımı yukarıda örneklerle açıklanmıştır. At figürünün kullanıldığı bir diğer sanat alanı seramik sanatıdır. At imgesinin seramik eserlerdeki kullanımı, farklı dönemlerin estetik anlayışlarını ve kültürel değerlerini yansıtmaları bakımından önemli bir olgudur. Bu çerçevede, Türk seramik sanatında at figürünün ne şekilde ele alındığı, hangi kronolojik evrelerde ne tür değişimler sergilediği, farklı bir başlık altında sanat tarihi ve kültürel bir perspektiften incelenmiştir.

4. TÜRK SERAMİK SANATINDA AT İMGESİ

Türk seramik sanatında at figürü, Selçukludan günümüze uzanan süreçte farklı dönemlerin estetik anlayışını ve kültürel değerlerini yansıtan bir unsur olmuştur. Bu figür, Selçuklu döneminden itibaren seramiklerde belirgin bir şekilde kendini göstermiş, Osmanlı çini sanatında stilize bir anlayışla zenginleşmiş ve çağdaş Türk seramik sanatında bireysel yorumlarla yeniden hayat bulmuştur.

Selçuklu döneminin önemli kültür merkezlerinden biri olan Horasan'ın orta çağ astar boyalı seramikleri, figüratif süslemelerinde dikkat çeken atlı figürler dönemin sanatsal anlayışını yansıtmaktadır. "Bu tasvirlerde süvari figürleri, Alp ikonografisinin temel unsurlarını yansıtarak Türk sanatında belirgin bir yer tutar. Atlar genellikle dörtnala koşarken tasvir edilir ve biniciler kimi zaman elinde yırtıcı bir kuşla ava giderken, kimi zaman da at üzerinde cirit oynarken betimlenir. Atlar, Alp tasvirlerinin vazgeçilmez öğelerinden biri olarak, sadece estetik bir figür değil, aynı zamanda kültürel bir sembol olarak önemli bir yer tutar" (Avşar & Öztütüncü, 2022: 668-670).

Selçuklu dönemine ait çini ve seramiklerde hayvan figürleri sıkça kullanılmış, at ise güçlü ve asil bir sembol olarak öne çıkmıştır. Tıpkı insan figürlerinde olduğu

gibi stilize bir anlatım diliyle yorumlanmış; minyatür ve karikatür etkileri taşıyan bu figürler çoğunlukla koşarken veya hareket hâlinde betimlenmiştir. Bu biçimsel kurgu, figürlerde hem sembolik anlamlar hem de çağdaş sanat için yeniden üretilebilirlik potansiyeli taşımaktadır (Tazeoğlu Filiz, 2023: 79). Özellikle av ve savaş sahnelerini betimleyen seramiklerde, at figürleri hareket ve dinamizmi vurgulayan bir estetikle tasvir edilmiştir. Bu eserlerde, atın anatomik detaylarından çok, onun sembolik anlamını yansıtan biçimsel özelliklere ağırlık verilmiştir. Bu özelliklerden biri de at kuyruklarının bağlanmış olarak tasvir edilmesidir. At kuyruklarının bağlanma amacı, hayvanın uzun olan kuyruğunun savaş esnasında ata ya da başka bir yere dolanmasını önlemek olduğu düşünülebilir. Selçuklu seramiklerinde kullanılan renk paleti ve teknikler, bu figürlerin görsel etkisini artırmış, dönemin sanatsal anlayışını yansıtan güçlü bir dil oluşturmuştur. Bu dönemdeki en çarpıcı örnekler Minai tekniğiyle yapılanlardır. Minai üretimi, çok katmanlı bir seramik dekor tekniği kullanılarak oluşturulmakta ve birden fazla fırınlama işlemiyle tamamlanmaktadır (Craft, 1994). Görsel 4'teki kısa ibrik, iki sıra kufi yazısı arasında bir alay halinde ilerleyen atlı figürlerini tasvir etmektedir.

Görsel 4: Selçuklu Dönemi Minai İbrik, 12. Yüzyılın Sonu – 13. Yüzyılın Başı, 13x14 Cm
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/446898>).

Meg Loew Craft'ın İslam seramiklerine dair çalışmasında, özellikle Minai kaselerinde yer alan at ve at üzerindeki binici figürleri dikkat çekici bir şekilde ele alınmıştır (1994). Bu figürler hem dönemin sanatsal estetiğini hem de sosyal ve kültürel anlatımlarını yansıtmaktadır. Görsel 5'te yer alan çini kâse üzerindeki detaylı atlı süvari tasviri, turkuaz zemin üzerine çok renkli sır ve yıldız işçiliğiyle işlenmiştir. Kâse üzerindeki bu süslemeler, atın gücü ve hareketliliği ile binicinin otoritesini vurgularken, dönemin sanatsal ustalığının bir kanıtı olarak görülmektedir.

Görsel 5: Süvari Tasvirli Minai Kâse. 12. Yüzyılın Sonu – 13. Yüzyılın Başı, 9,4x21 Cm
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451384>).

Selçuklu seramikleri, örneklerden de anlaşılacağı gibi dönemin estetik anlayışını efektif bir şekilde yansıtmakla birlikte teknik ve kavramsal bakımdan da üst düzey bir ustalığı ve malzeme kalitesini de içermektedir. Selçuklu seramiklerinin çeşitli özelliklerinin yanı sıra insan ve hayvan figür anlatımları biçimsel ve teknik yapılarıyla özgün karakter özellikleri göstermektedir. Osmanlı döneminde de at, sanat eserlerinde önemli bir yer tutmuştur. Özellikle av ve savaş sahnelerini tasvir eden minyatürlerde, padişahlar at üzerinde gösterilerek ata duyulan sevgi ve bağ

vurgulanmıştır. Padişahların atlara olan ilgisi sadece minyatürlere yansımamış, seramik sanatında da iki ve üç boyutlu at tasvirleri yer almıştır.

Osmanlı döneminde, çini sanatı zirveye ulaşmış ve İznik, Kütahya gibi merkezlerde üretilen çinilerde bitkisel motifler ağırlıklı olmakla birlikte at imgesi de kullanılmıştır. Osmanlı çinilerinde, Selçuklu'nun stilize ve figüratif anlatımı yerini daha soyut bir üsluba bırakmış, at figürleri dekoratif bir öge olarak kompozisyonların bir parçası haline gelmiştir. İznik çinilerinde görülen desenlerde, at figürleri genellikle doğayla bütünleşen bir tasvir içinde yer almıştır. Osmanlı estetik anlayışında, at figürünü sadece bir hayvan olarak değil, aynı zamanda ahenk ve zarafeti simgeleyen bir motif olarak kullanmıştır. Kütahya çinilerinde ise at figürleri, daha yerel ve farklı bir üslupla ele alınmış, renk ve kompozisyon açısından çeşitlilik göstermiştir.

Türk seramik sanatında at imgelerinin kökenini ve anlamını incelemeye çalıştığımızda, Çanakkale seramikleri bu konuda önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Çanakkale, Osmanlı Dönemi'nin önde gelen seramik üretim merkezlerinden biri olarak, kendine has üslubuyla dikkat çekmektedir. Özellikle hayvan figürlerinin kullanımı, Çanakkale seramiklerine özgün bir karakter kazandırmıştır. Bu bağlamda: “18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar geleneksel Çanakkale seramiklerinde aslan, at, deve ve kanguru gibi hayvan biçimli formlar, biblo, kutu, şekerlik veya küllük gibi işlevler görmüştür” (Demirsağ ve Kaya, 2014: 147). At imgesinin Çanakkale seramiklerindeki kullanımı zamanla daha belirgin hale gelmiş ve farklı yorumlarla karşımıza çıkmıştır. Geleneksel Çanakkale seramiklerinde 19. yüzyılın ortalarından itibaren şekillendirilmeye başlanan at biçimli kaplar, bu imgelerin toplumsal ve sanatsal anlamını anlamak açısından dikkat çekicidir. Özellikle bu eserler hem dekoratif hem de işlevsel yönleriyle ele alınmış ve döneminin estetik anlayışını yansıtmıştır. Çanakkale seramiklerinin yaratıcı sürecinde, Hitit ve Urartu gibi Anadolu medeniyetlerinin

riton geleneklerinden esinlenmeler olduğu düşünülmektedir. At figürü, yalnızca işlevsel bir sıvı kabı olarak değil, aynı zamanda sembolik bir ifade aracı olarak yorumlanmıştır (Arda, 2020: 883).

Çanakkale Seramik Sanatı, Türk seramik geleneğine ilginç formları ve bazen aşırılığa varan süslemeleriyle desen ve form açısından yenilikler kazandırmıştır. Bu seramiklerde, kırmızı veya nadiren bej renkli bünye kullanılmış, desenler şeffaf sır altına yeşil, kahverengi, kirli sarı ve diğer canlı renklerle işlenmiştir. Hayvan figürleri de bu eserlerde sıkça görülmektedir; özellikle Görsel 6'da bir örneği olan at başlı testiler ve kabartma hayvan motifleri, Çanakkale seramiklerini diğer üretimlerden ayıran özgün detaylardır (Arda, 2020: 891). Bu eserler hem dönemin zanaatkarlarının becerilerini hem de toplumun at kültürüne olan ilgisini yansıtmaktadır.

Görsel 6: Osmanlı 19. Yüzyıl Çanakkale Seramik At Figürü (kap).
(<https://www.arthill.com.tr>).

At figürleri, Selçuklu ve Osmanlı seramik ve çini sanatında önemli bir yer tutmuştur. Selçuklu dönemine ait seramiklerde, hayvan figürleri sıklıkla dekoratif motif olarak kullanılmıştır. Özellikle av ve savaş sahnelerinde betimlenen at

figürleri, bu sanat eserlerinde hareket ve gücün simgesi olmuştur. Osmanlı çini sanatında ise at, daha stilize bir şekilde işlenmiş ve güç, asalet ve cesaret sembolizmiyle sanat eserlerine anlam katmıştır.

Seramik sanatı diğer sanat dallarında olduğu gibi Türk kültürünün tarihsel ve estetik zenginliğini yansıtan önemli bir ifade biçimi olmuştur. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan Türk seramik geleneği hem teknik hem de sanatsal açıdan dikkat çekici bir gelişim göstermiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde zirveye ulaşan bu sanat, çiniler ve süslemelerde zengin motiflerle hayat bulmuş, zamanla modern sanat anlayışının etkisiyle çağdaş bir kimlik kazanmıştır. Türk seramik sanatı, tarih boyunca sadece dekoratif bir öge olmanın ötesine geçerek, toplumun inançlarını, yaşam biçimini ve estetik anlayışını derinlemesine yansıtan bir araç haline gelmiştir.

5. ÇAĞDAŞ TÜRK SERAMİK SANATINDA AT İMGESİ

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türk seramik sanatında yeni bir dönem başlamış, bu süreçte at imgeleri de özgün yorumlarla yeniden ele alınmıştır. Çağdaş Türk sanatının birçok alanında at imgesi sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Modernleşme çabaları, sanatın tüm alanlarında olduğu gibi seramik sanatında da geleneksel kalıpların dışına çıkılmasına, bireysel arayışlara ve deneysel çalışmalara olanak tanımaktadır. Bu durum, at figürünün de farklı teknikler, malzemeler ve kavramsal yaklaşımlarla ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde eser üreten sanatçılar, at figürünü kimi zaman geleneksel Türk sanatları ve mitolojik anlatılardan ilham alarak yeniden biçimlendirirken; kimi zaman da tamamen soyut ya da kavramsal bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Çağdaş Türk seramik sanatçıları, at figürünü yalnızca estetik bir nesne olarak değil; aynı zamanda kimlik, tarih, güç ve özgürlük gibi kavramların taşıyıcısı olarak kullanmakta, geçmiş ile günümüz arasında özgün bağlar kurarak Türk seramik

sanatına önemli katkılar sunmaktadır. Geleneksel çamur ve sır tekniklerinin yanı sıra, farklı malzeme ve biçim arayışlarıyla da at figürünün ifade potansiyeli genişletilmektedir. Bu çerçevede, çağdaş Türk seramik sanatında at figürünü yorumlayan sanatçılardan biri olan Erdiñ Bakla, bu yaklaşımıyla dikkat çekmektedir.

Görsel 7: Erdiñ Bakla, “Truva atları”, Çömlekçi Tornosında Şekillendirilme, 1971 (Çelik, 2020: 24).

Görsel 7’de Erdiñ Bakla’nın “Truva atları” adlı eseri yer almaktadır. Sanatçı eserini, çömlekçi tornasında şekillendirilmiş parçaların birleştirilmesiyle oluşturarak, geleneksel el yapımı seramik üretim tekniklerini çağdaş bir anlatım diliyle birleştirmiştir. Parçaların bir araya getirilmesindeki ustalık hem form bütünlüğünü korumakta hem de geleneksel üretim yöntemlerine gönderme yapmaktadır. Eserde yer alan at formlarında, stilize bir yaklaşım kurgulanmıştır. Figüratif betimleme ile soyutlamanın sınırında duran plastik bir yapı ortaya koymuştur. Duruş, yön ve hareket gibi biçimsel unsurlar aracılığıyla figürlerde dinamizm hissi oluşturulurken; kompozisyonun bütünü estetik ve duygusal yoğunluğu yüksek bir anlatıya dönüşmektedir. Sanatçının, Troya mitinden ilhamla kurguladığı bu eser, tarihsel bir efsanenin çağdaş seramik yorumu olarak

değerlendirilebilir. Eserde at figürü, yalnızca mitolojik bir göndermeyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda savaş ve aşk gibi insanlık durumlarının evrensel metaforu olarak işlev görmektedir. Böylelikle Bakla, kültürel bir anlatıyı evrensel bir görsel dile dönüştürerek çağdaş sanat içerisinde yeniden yorumlamaktadır.

Görsel 8: Mehmet Çelik, “Siyah İnci” Stoneware, Serbest Elle Şekillendirme, 35x28x10cm, 1125°C, 2018 (Çelik, 2020: 73).

Mehmet Çelik, 2020 yılında tamamladığı *At Figürü Üzerine Artistik Uygulamalar* başlıklı sanatta yeterlik çalışmasıyla, çağdaş Türk seramik sanatında figüratif yaklaşımı kavramsal bir temelde ele alan akademisyen-sanatçılar arasında yer almaktadır. Çelik’in bu bağlamda ürettiği seramik eserlerden biri olan ve Görsel 8’de yer alan at figürü hem teknik sadeliği hem de kavramsal derinliğiyle dikkat çeken bir örnektir. Eserin genel yapısında zarif, stilize bir duruş göze çarparken, minimal yüzey işlemesi ve sade malzeme tercihi ile biçimsel yalınlık ön plana çıkmaktadır. Heykelin gövde ve bacak kısımları olabildiğince inceltilmiş; yüzeydeki perdah etkisi ise bu sadelikle bütünlük kurarak figürün ifadesel gücünü artırmaktadır. Eser, ön ve arka cepheden bakıldığında belirgin bir hareket hissi uyandırmakta; formun hafif eğriliği ve figürün duruşundaki

dinamizm, esere coşku yüklü bir canlılık katmaktadır. Baş kısmındaki hafifçe yukarı kıvrılmış dudak çizgisi ve göz çevresindeki yumuşak modelleme, figüre teatral bir etki kazandırmakta; bu yönüyle figür, doğrudan bir “karikatür etkisi” taşımamakla birlikte, izleyicide figürün canlı, neşeli ve içsel bir dünyaya sahip olduğu izlenimini yaratmaktadır. Atın uzun boynu ve geriye doğru düşen yelesi formun zarafetini desteklerken, genel biçimlendirme anlayışı sayesinde eser evrensel ve zamansız bir anlatı niteliği kazanır.

Çalışmanın kavramsal temelinde, at figürünün tarihsel ve kültürel çağrışımlarının yanı sıra, sanatçının bireysel hafızasında yer eden anılarla kurduğu öznel bir bağ bulunmaktadır. Sanatçının seramik üretiminde sıklıkla karşılaşılan “özgürlük” ve “hafiflik” temaları, bu figürde de biçimsel ve ruhsal düzeyde hissedilmektedir. İnce bacaklar ve yalın bir gövdeyle şekillenen form, Çelik’in (2020) ifadesiyle, her an harekete geçmeye hazır “duygusal bir atılganlık” hâlini temsil etmektedir. Sanatçı bu çalışmasını biçimlendirirken çocukluk döneminde izlediği, televizyonun yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı yıllarda büyük ilgi gören, dostluk ve sadakat temalarını işleyen bir dizi filmdeki “Kara Şimşek” adlı siyah attan ilham aldığını belirtmektedir. Bu dizide siyah at, adalet duygusu yüksek, haksızlığa gelemeyen, düşene yardım eden ve kimi zaman sevdikleri için hayatını riske atabilen bir figür olarak tanımlanmakta; izleyicinin kişiliğiyle özdeşleşen bir sembol hâline gelmektedir. Sanatçı bu bağlamda, söz konusu figürdeki dostluk, zarafet, duygusallık ve mağrurluk gibi özellikleri kendi seramik formuna aktarmayı hedeflemiştir (Çelik, 2020: 91). Böylece çalışma, hem bireysel bir anının sanatsal yorumu hem de kültürel bellekteki at figürüne çağdaş bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir.

Görsel 9: Buğra Özer, “Aias ve Odiseus”, Stoneware, Elle Şekillendirme, 46x17x30 cm ve 40x18x4 cm, 1125°C, 2024
(<https://www.galerisoyut.com.tr/artist/bugra-ozler/>).

Buğra Özer, Görsel 9’da yer alan “Aias” ve “Odiseus” adlı çalışmalarında stoneware seramik çamuru kullanmış olup, serbest elle şekillendirme tekniğiyle biçimlendirmiştir. 1125°C’de sıcaklıkta pişirilen formlar hem teknik dayanıklılık hem de yüzey yoğunluğu bakımından etkileyici bir plastik karakter sergilemektedir. Şekillendirme sürecinde çamurun doğal dokusu korunarak, yüzeyde sır ya da astar kullanılmaksızın malzemenin yalın gücü ön plana çıkarılmıştır.

Her iki eser de hacim ve biçim dengesi açısından dikkat çekicidir. “Aias” yatayda uzanan, dinamik ama denge odaklı bir form sunarken; “Odiseus” daha dikey ve kompakt bir yapıdadır. Sanatçı, eser isimleri aracılığıyla antik mitolojiyle bilinçli bir bağ kurmakta; Doğu ve Batı’nın ortak kültürel mirasına gönderme yapmaktadır. Aias ve Odiseus, Homeros’un *İlyada* ve *Odyseia* destanlarında geçen karakterlerdir; ikisi de Troya Savaşı’nın hem tanıkları hem aktörleridir. Özer, bu figürleri at imgesiyle bütünleştirerek atın taşıyıcılık, direniş ve süreklilik anlamlarını yeniden yorumlamaktadır. At, burada hem bu kahramanları

taşıyan bir figürdür, hem de savaşın ve göçün tanığıdır. İzleyici karşısında duran bu iki eser, ilk bakışta birbirinden farklı biçimlerde yapılandırılmış olsa da aralarında kavramsal bir yakınlık hissedilir. Yüzeydeki doğal doku ve sır kullanılmaması, figürlerin ham ve dürüst bir anlatımla izleyiciye sunulmasını sağlar.

“Aias” figürüne bakan izleyici, onun geniş duruşu ve yere yakınlık duygusuyla bir direnç ve güç ifadesi hissederken; “Odiseus” formundaki incelik ve yukarı yönelim, bir içsel yolculuğu ve derinliği çağırıştır. Eserlerin boyutlarındaki fark da izleyicinin algısını yönlendirmektedir. “Aias” ile kurulan ilişki daha fiziksel ve sağlamken, “Odiseus” ile kurulan bağ daha düşünsel ve mesafelidir. Bu karşıtlık, mitolojik kahramanların karakter yapısıyla olduğu kadar, atın sembolik anlamlarının çeşitliliğiyle de örtüşür. Ayrıca eser isimlerinin Batı mitolojisine ait olması, Türk seramik sanatında kültürler arası bir geçişi, diyalogu ve yeniden yorumu temsil etmektedir. At, burada hem Doğulu hem Batılı bir aracı figürdür hem tanıdık hem de yabancısıdır. Bu da izleyicide hem estetik hem de kavramsal düzeyde bir “tanıma ve yabancılaşma” hissi yaratmaktadır.

Görsel 10: Sadettin Aygün, “Mülteci Troyalılar”, Stoneware, Elle Şekillendirme, 1200 °C, Altın Yaldız 780 °C, 2018 (Sadettin Aygün kişisel fotoğraf arşivi).

Sadettin Aygün Görsel 10'da yer alan eserini siyah stoneware kullanarak, esere yoğun dokulu ve mat yüzeyli bir temel kazandırmıştır. Figürlerin baş kısmında kullanılan şeffaf sır üzerine 780°C'de uygulanmış altın yaldız hem yüzeyin görsel etkisini artırmakta hem de form ile anlam arasında bir gerilim yaratmaktadır. Şeffaf sır kullanımı, mat ve parlak yüzeyler arasında kontrast oluşturarak dramatik etkiyi desteklemektedir. Her biri başı yukarıda, birbirine benzer ölçülerde yüzeye yerleştirilmiş at figürleri, tekrarlı ve çoğaltılmış yapı ile dikkat çekmektedir. Bu ritmik tekrar, izleyicide kalabalık, düzenlenmiş ama bireyselliğini kaybetmiş figürlerin yarattığı bir topluluk hissi oluşturmaktadır. Dairesel gövdeler, hareketsizlik ve bekleyiş duygusunu çağrıştırırken; başların sabit bakışları, bir yön ya da umut arayışını imlemektedir.

İzleyiciyi merkeze alarak eseri yorumladığımızda, yüzeydeki metalik parıltı ile mat dokunun yarattığı görsel ilk dikkati çeken unsurdur. Figürlerin neredeyse aynı formlara sahip olması ve duruşlarındaki tekinsizlik, izleyicide bir sorgulama hali yaratmaktadır. Bu figürlerin neden birbirine bu denli benzediği, nereye baktıkları ve neyi bekledikleri soruları izleyicinin zihninde belirmektedir. Bu noktada eser, izleyiciyi estetikten etik sorgulamaya geçirmektedir. "Mülteci" ifadesiyle birleşen bu anonim figürler, günümüzdeki göçmenlik krizleri, yerinden edilme ve kimliksizleştirme pratiklerine dair güçlü bir metafor olarak okunmaktadır. Eserdeki çoğul at başları hem kolektif bir acıyı hem de bireyselliğin silinmişliğini simgelemektedir. Yüzeydeki yaldız, izleyicide kısa süreli bir büyülenme yaratırken, altındaki siyah seramik bünye bu aldatıcı güzelliğin ardındaki travmayı sezdirmektedir.

Sanatçının bu çalışmayı üretim sürecine ilişkin açıklamaları, eserin hem kavramsal bağlamını hem de estetik çözümlemesini derinleştirmektedir. Aygün, bu eseri 2018 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Troya Yılı" ilan edilmesi vesilesiyle Çanakkale'de Kale Grubu sponsorluğunda düzenlenen Renkler Seramik

Grubu Troya sergisi için üretmiştir. Sanatçı bu bağlamda eserin çıkış noktasını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Her birimizi bir şekilde etkileyen mültecileri konu olarak seçtim. Havuzlarda çocukların oynaması için kullanılan şişme simitler ve Troya simgesi olan at, bu heykel için bana ilham verdi. Mültecilerin haberlerini her gün okuduk, televizyonlardan izledik. Akdeniz’in, Ege’nin sularını araba lastiği (şamyl) ile geçmeye çalışanlar... Onları heykelimde gözü pek savaşçılar olarak tasvir etmek istedim. Başlarında pırıl pırıl savaş miğferleri olan güçlü atlar gibi, canını hiç yerine koyan gözü pek savaşçılar. Ancak havuzlarda, her an gözetimle kontrol dahilinde güvenli olabilecek havuz oyuncakları, benim heykelimde küçücük cüsseleriyle (8–9 cm.) vakur duruşları ve simsiyah bedenleri ile küçük bir ordu gibiler... Bu zayıf ve naif ordu bir yandan canının derdinde, bir yandan Troya’yı yerle bir etmeye namzet...” (S. Aygün, kişisel iletişim, 8 Mayıs 2025).

Sanatçının bu anlatımı, eserin sadece estetik bir ifade değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve insani bir meseleye odaklanan kavramsal bir duruş içerdiğini göstermektedir. Figürlerdeki “şişme simit” benzeri formlar ve savaşçı duruşları hem çocuk oyunlarının masumiyetini hem de hayatta kalma mücadelesi veren insanların trajedisini bir arada sunarak izleyicide güçlü bir duygu yoğunluğu yaratmaktadır.

Görsel 11: Aziz Baha Örken, “Hayvan Terli-III”, Stoneware, Elle Şekillendirme, Astar Dekor, 12x22x35 cm, 1225 °C, 2023 (Aziz Baha Örken Kişisel Fotoğraf Arşivi).

Aziz Baha Örken, çağdaş seramik sanatçısı ve aynı zamanda seramik alanında eğitim veren bir akademisyendir. Örken, eserlerinde biçimsel açıdan insan ve hayvan figürlerine ve her iki türün hibrit bileşimlerine ağırlık vermekle birlikte at imgesini de kullanmaktadır. Popüler kültür imgelerinden de beslenen sanatçı sürü psikolojisi ve toplum içindeki çeşitli yönetim sistemlerine mizahi göndermeler yapmaktadır. Aziz Baha Örken’in, at imgesi kullanımı biçimsel ve kavramsal özellikler içermektedir. Sanatçı, anatomik açıdan at hayvanının kas, iskelet ve hareket yapısını anlatımcı ve gerçekçi irdelerken, vücut bütünlüğünü bozmadan ya da bozarak hibrit biçimler oluşturmaktadır. Biçimlerin yüzeysel özellikleri incelendiğinde renk ve doku etmenleri öne çıkmaktadır; sanatçı çamur olarak kendi hazırladığı porselen bazlı stoneware kullanmakla birlikte biçimin yüzeyinde atın anatomik yapısını ve hareketini hissettiren dokular yakalamakta ve bu dokuları öne çıkartmak amacıyla yüzeyleri renksiz ham halde bırakmakta ya da astar gibi dokuyu besleyen malzemeler kullanmaktadır.

Aziz Baha Örken’in at imgesi kullanımı kavramsal açıdan irdelendiğinde sanatçının kendisinin de belirttiği üzere eserlerinde yansıttığı at bir kısraktır yani dişi at. Kısrak, Türk kültüründe güç, besleyicilik ve dişilik gibi özelliklere sahiptir. Kısraklar

güçlü ve hızlı atlar olmakla birlikte kısrağın sütünden Türk beslenme kültüründe dikkat çeken kırmızı içeceği yapılmaktadır. Bu etkin özelliklere sahip kısrağın cins olarak dişi olmaları, anne, yuva, koruma, doğurganlık, besleme, büyütme, bolluk ve bereket gibi alt anlamlara sahip olabilir. Örken'in eserlerinde yansıttığı at imgesi durağanlıktan uzak her daim hareket halinde yani kısrağ gibi güçlü, hareketli ve etkin bir attır.

Görsel 11'de Aziz Baha Örken'in "Hayvan Terli-III" adlı eseri yer almaktadır. Eser, sayıca bir kısrağdan oluşmaktadır. Malzeme olarak stoneware çamur ve astar kullanılmıştır. Elle şekillendirmeye üç boyutlu oluşturan eser 1225 °C derecede pişirilmiştir olup, duvarda sergilenmektedir. Üç boyutlu kısrağın duvarda sergilenmesi alıcıda da gerilim yaratırken eser cazibesini artırmaktadır. Kısrağ koşar durumdadır fakat duvara yerleştirilmesi ve vücut dengesinin manipüle edilmesi alıcıda yer çekimi hissiyatını bozarken, eseri zamandan ve mekândan çıkararak metafiziğin ve sembolizmin kapısını aralamaktadır. Eser yüzeyinde yoğun halde amorf doku hissedilmekle birlikte mavi renkte astar kullanımı görülmektedir. Mavi astar, maddenin sıvı haline çağrıştıracak şekilde kısrağın vücuduna yayılırken sanatçının eser künyesinde teşhir ettiği eser ismi "Hayvan Terli-III" ifadesiyle eşleşmektedir. Güçlü, doğurgan, besleyici ve yoldaş kısrağ tüm vücudunu ıslatacak adrenalin düzeyinde dört nala zamanın ötesine koşmaktadır.

Görsel 12: Bahadır Cem Erdem, Stoneware, Elle Şekillendirme, Kül Sırı, Odunlu Pişirim, 1380 °C, (Bahadır Cem Erdem Kişisel Fotoğraf Arşivi).

Seramik eserlerinde at imgesini biçimsel ve kavramsal olarak kullanan seramik sanatçılarından biri de Bahadır Cem Erdem’dir. Sanatçı, toplum belleğinde var olan at algısını biçimsel olarak dönüştürmüş olup, obezite düzeyinde tombul ve dört nala koşan at anlatımları gerçekleştirmektedir. Erdem, at seramiklerini “At; doğanın en muhteşem canlılarından biridir. Tarih boyunca savaşlarda, göç yolculuklarında ve günlük işlerde her daim insanların yanında olmuş, insanın en yakın dostu olarak karşımıza çıkmıştır. Benim yaptığım at figürleri zaman içerisinde unutilan bu dostluğu anlatmaktadır. Figürlerim normal bir at formundan daha şişman bir o kadarda hareketli figürlerdir. Hiçbir atın üzerinde insana ait bir nesne ya da obje bulunmamaktadır. Bunun sebebi unutilan dostluğu simgelemesidir. Kilin bana verdiği özgürlüğü sonuna kadar kullanarak eserlerimde plastikliği, kül sırları kullanmaktayım.” şeklinde açıklamaktadır.

Görsel 12’de Bahadır Cem Erdem’e ait seramik at figürü yer almaktadır. Tek bir at figüründen oluşan eser stoneware çamurdan üç boyutlu şekillendirilmiş olup, kül sıırı uygulanarak odunlu fırında 1380 °C derecede pişirilmiştir. Biçimsel açıdan bilinen at algısından oldukça uzak tombul, uçarcasına ayakları havada, ayakların ve yelenin ifadesinden hareket halinde olduğu algısını veren bir anlatım

gözlemlenmekte olup, alıcıda hazır bulunan at bilgisini dönüştürmektedir. Yüzey özellikleri, renk bakımından kül sırlarının sağladığı damarlı, koyu tonlarında lekese ve çizgisel etkilere sahip olmakla birlikte renklendirme sayesinde elde edilen açık-koyu ve çizgisel etki atın güçlü ve hareketli doğasını pekiştirmektedir.

Görsel 13: Muzaffer Filiz, “Selçuklu Yükseliyor”, Çini Çamuru, Kalıpla Şekillendirme, Sıraltı Fırça Dekor, 30x12 cm, 1040 °C, 2023 (Muzaffer Filiz Kişisel Fotoğraf Arşivi).

Muzaffer Filiz, çini alanında üretim yapan ve at imgesini sıklıkla kullanan bir sanatçıdır. Selçuklu toplum yapısında var olan at ve at imgesinin güçlü etkisi, tüm alanlarda olduğu gibi Selçuklu seramik sanatını da etkilemiştir. Birçok Selçuklu seramik ve çini eserinde at imgesine yer verilmiştir. Muzaffer Filiz, orijinal Selçuklu seramik ve çini eserlerin yüzey süslemelerinde kullanılan stilize insan, hayvan ve bitki imgelerini yorumlayarak güncel düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Sanatçı, üretim sürecinde çini sanatına özgü malzeme ve teknikler kullanmakla birlikte fırça dekor yöntemiyle çini formların yüzeyini dekorlamaktadır. Üretim anlayışında, özellikle 11. ve 12. yüzyıla tarihlenen minai tekniğiyle yapılmış Selçuklu seramiklerinden etkilendiğini belirtmiş; bu tarihî formların kompozisyon, stilizasyon ve yüzey anlayışının çağdaş üretimlerine yön verdiğini ifade etmiştir (M. Filiz, kişisel iletişim, 25 Nisan 2025).

Muzaffer Filiz'e ait Görsel 13'te yer alan çini kâse, stilize figürlerin sembolik ve dekoratif işlevini bir arada taşıyan bir örnek olarak değerlendirilebilir. Sıralı fırça dekor tekniğiyle bezenmiş bu eserde, iç ve dış yüzeylerde toplamda 14 insan, 4 at figürü ve çeşitli bitkisel motif yer almaktadır. Figürler, üçlü sıralanmış dokuz ayrı panelde kompoze edilmiştir. Orta sırada konumlanan atlı figürlerin yönü sola dönük olup binicilerin alıcıya dönük bakışları, figürlerle izleyici arasında doğrudan bir temas kurmaktadır. İki binicinin sağ elinin havada betimlenmiş olması, hareketin ve selamlaşmanın simgesel bir göstergesi olarak okunabilir. At figürlerinin kuyruklarının bağlı olması ve koşum takımlarında kullanılan altın rengi detaylar, Selçuklu dönemine özgü sembolik anlatım ve estetik kodları çağrıştırmaktadır. Siyah, kahverengi ve mavi gibi yoğun pigmentlerle renklendirilen atlar, geleneksel çini sanatının renk anlayışını yansıtırken; figüratif anlatım dili, Selçuklu minyatürlerindeki karakteristik özellikleri güncel bir yaklaşımla yeniden yorumlamaktadır.

Türk sanatında tarih boyunca önemli bir yer tutan at figürü, çağdaş seramik eserlerinde de kendine özgü bir ifade bulmaktadır. Geleneksel Türk sanatında gücün, özgürlüğün ve prestijin sembolü olarak görülen at, çağdaş Türk seramik sanatçıları tarafından farklı teknikler, formlar ve yaklaşımlarla yorumlanmaktadır. Bu eserlerde hem tarihsel bağlamdan gelen anlatılar hem de modern estetik anlayışlar bir arada görülmektedir. Çanakkale seramiklerinin özgün at başlı testilerinden, Selçuklu dönemi mina'i seramiklerindeki dinamik at figürlerine kadar uzanan bu güçlü ikonografi, çağdaş seramik sanatçılarına yaratıcı bir ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Türk kültüründe at imgesi, tarihsel süreç içerisinde hem gündelik yaşamın bir parçası olmuş hem de zengin sembolik anlamlar yüklenerek sanatın farklı

dallarında kendine yer bulmuştur. Bu çalışmada, atın Türk kültüründeki bu çok yönlü rolü ve seramik sanatındaki yansımaları incelenmiştir. Selçuklu, Osmanlı ve çağdaş dönem seramiklerinde at figürünün farklı biçimlerde ele alındığı görülmüştür. Selçuklu seramiklerinde at, gücü, hareketliliği ve savaşçı kimliğiyle öne çıkarken, Osmanlı seramiklerinde daha çok üç boyutlu formlarda işlevselliğin yanı sıra geleneksel zanaat estetiğini taşıyan dekoratif öğelerle biçimlendirilmiştir. Çağdaş seramik sanatında ise sanatçılar, at imgesini bireysel ve kavramsal yorumlarla yeniden ele alarak, farklı teknikler ve malzemelerle özgün eserler ortaya koymuşlardır.

Bu inceleme göstermiştir ki, at figürü Türk seramik sanatında yalnızca estetik bir unsur değil; aynı zamanda kültürel hafıza, kimlik, tarihsel süreklilik ve toplumsal değerleri ifade eden güçlü bir simgedir. Seramik sanatçıları, at imgesini kullanarak hem geçmişle bağ kurmakta hem de çağdaş sanatın diliyle bu imgeleri yeniden yorumlayarak kültürel mirasa katkı sunmaktadır. Bu katkı sanat ve toplum arasındaki varoluşsal bağdır. Sanat sosyal bir yapıdır ve toplumun tüm yönlerini yansıtmakta ve aynı zamanda beslemektedir. Bu durum varoluşsal ve karşılıklıdır. Toplumun bir parçası olan sanatçı, sanatını icra ederken refleksif bir şekilde toplumu yansıtırken elindeki verileri sanatsal süzgecinden geçirerek tekrar topluma sunmaktadır ve böylece bilgi değişir, dönüşür, yeni bilgi açığa çıkar ve döngü devam eder. Türk toplumsal kodlarında efektif güce sahip at bilgisi asırlar boyunca sanatçı üretimlerine ana ya da yardımcı eleman olarak girmiş olup hem sahip olduğu özellikleri hem de yeni edindiği verileri yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Türk seramik sanatında at imgesinin kullanımı, sanat ile kültür arasındaki çok katmanlı ilişkiyi görünür kılmakta ve bu ilişkinin sanat aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğine dair güçlü örnekler sunmaktadır. At figürü, geçmişten günümüze uzanan anlatım gücüyle, Türk sanatının hem tarihsel hem de çağdaş yönlerine ayna tutmaktadır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazarlar arasında bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmamıştır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal almamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç olmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, M. (2024). "A General Overview of Turkmen Epics Türkmen Destanlarına Genel Bir Bakış". *Osmanli Medeniyeti Arastirmalari Dergisi*, 2024(20).
- Arda, E. (2020). "Troya Atı İle Çanakkale At Biçimli Seramikler Arasındaki İlişkin Değerlendirilmesi", *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(27):881-895
- Avşar, L., & Öztütüncü, S. (2022). "Türk Alp Tasvirli Orta Çağ Astar Boyalı Horasan Seramiklerinde Ayakta Savaşçıların Resimsel Analizleri". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 12(2), 663-676.
- Bilgili, N. (2019). Türk Kültüründe Kozmik At Mitolojisi. Politik-Sosyal-Kültürel Araştırmalar Merkezi. <https://21yyte.org/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/turk-kulturunde-kozmik-at-mitolojisi-2/27144>
- Büyükkaya, N. (2024). "Dîvânü Lügâti't-Türk'teki halk inanışlarının Anadolu Türklerindeki karşılıkları", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **21**, 78–88. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1550313>

- Craft, M. L. (1994). "A visual review of compensation philosophies for Islamic ceramics", *Loss Compensation: Technical and Philosophical Issues. Objects Specialty Group Postprints. Proceedings of the Objects Specialty Group Session, 2*, 73-88.
- Çelik, M. (2020). *Seramikte at figürü: Anı, biçim ve estetik bağlamında yorumlama* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü). YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr>
- Çınar, A. (1993). *Türklerde at ve atçılık*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Demirsağ Arlı, B., & Kaya, Ş. (2014). "Primitive Forms and Figures in Çanakkale Ceramics / Çanakkale Seramiklerinde Primitif Form ve Figürler". *Art-Sanat, 2*, 147-161.
- Emlak, S. (2019). "Berlin Devlet Kütüphanesinde Bulunan Bazı Minyatürlerdeki Ejderha Figürü Metaforu Üzerine Bir İnceleme". *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (43), 140-149. <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.588450>
- Fidan, M. A. (2025). Gerçekten Mitolojiye Türk Kültüründe Antropomorfik Açından At ve Centaur. *Anadolu Mecmuası*, 3(8), 58-72.
- Gögebakan, Y., & Alkaç, P. (2024) "Geleneksel Türk Dokuma Sanatına Ait Örneklerin Ve Duvar Halılarının Türk Resim Sanatındaki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 10(1), 159-167.
- Karaman, N. (2023). Orta Asya'dan Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine: Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Mutfak Kültürünün Gelişimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49-1), 595-610.
- Kaya, Ö. (2018). İstanbul'dan Venedik'e Hipodrum'um Atları, *Z Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi*, Zeytinburnu Belediyesi. 445-447
- Kesik, M. (2018). Selçuklularda At Eğitimi, *Z Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi*, Zeytinburnu Belediyesi. 180-183.
- Ögel, B. (1971). *Türk kültürünün gelişme çağları*, İstanbul: Milli Eğitim.

- Tazeoğlu Filiz, F. (2023). *Selçuklu döneminde kullanılan figür türleri ve çağdaş seramik sanatına yansımaları*. I. Uluslararası Ardahan Anadolu Seramikleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 75–86.
- Ulus, G. (2023). Ergenekon Destanı'ndan toplumsal bilinçdışına yansıyan anne, ateş ve hayvan imgeleri. *Milli Folklor*, 18(137), 74-85.
- Yardımcı, K. G. (2017). Türk töresinin hazineleri kutsal şaman elbiseleri ikonografisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(Special Issue 2), 461-475.
- Yaşa, R. (2018). Doğu Anadolu'da At Şekilli Mezar Taşları, Z Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi, Zeytinburnu Belediyesi. 164-167.
- Yavuz, Y. (2020). Dünyanın en eski halısı yeniden dokundu. <https://www.kivilcimhaber.com.tr/dunyanin-en-eski-halisi-yeniden-dokundu/>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Throughout history, the horse has played a central role in Turkish culture as both a practical companion and a symbolic figure. The nomadic lifestyle of the Turks fostered deep connections between nature, animals, and humans, forming the foundation of their economic, social, and cultural systems. Within these relationships, the horse stands out not only for its everyday functions in transportation, warfare, and agriculture, but also for its presence in mythology, ritual, and artistic production. Considered a bearer of strength, nobility, and movement, the horse figure has acquired a multidimensional presence in visual culture. This study examines the symbolic and aesthetic representations of the horse figure in Turkish ceramic art from the Seljuk period to the present. The research investigates how the horse image has been interpreted and transformed within historical, stylistic, and cultural contexts, aiming to reveal how artists have utilized this figure across layers of meaning ranging from collective identity to personal expression. The study is limited chronologically by historical data on Turkish art and geographically by the cultural and artistic traces of the horse image across the regions where Turks have lived—Central Asia,

Anatolia, and Europe. The analysis of the horse image in Turkish ceramic art has been confined to the period beginning with the Seljuk civilization, due to the Turkification of Anatolia following the Battle of Manzikert in 1071.

Method

This research adopts a qualitative methodology based on visual and contextual analysis of selected artworks. Ceramic examples from the Seljuk, Ottoman, and modern periods are examined through a historical and comparative perspective, revealing the continuities and transformations in the aesthetic, technical, and conceptual uses of the horse figure over time. Primary sources include visuals from museum collections, artists' portfolios, and documentation of original works, while secondary sources consist of academic publications, journal articles, and historical references. Contemporary artists' works are analyzed in terms of technical structure, formal characteristics, and thematic content. Artists were selected using purposive sampling to ensure that they effectively reflect the theme. The inclusion criteria focused on artists who employed the horse figure as a cultural element and demonstrated originality in their use of materials, techniques, and conceptual frameworks, establishing eclectic connections and contributing meaningfully to the field of contemporary ceramics.

Findings (Results)

The study reveals that, despite formal and conceptual transformations throughout history, the horse figure has maintained a strong symbolic presence in Turkish ceramic art. During the Seljuk period, horses were depicted dynamically in hunting and battle scenes and were stylized as part of the "Alp" (hero) typology. Rather than anatomical accuracy, symbolic meaning was prioritized. Especially in ceramics produced using the minai technique, the use of polychrome glazes and multiple firings enhanced the visual impact of the figures. The horse served as a primary symbol of power, heroism, and nobility in this era. In the Ottoman period, particularly in İznik and Kütahya tiles, the horse figure became more ornamental and abstract. While still visible in miniature painting, its role in tile art became more decorative, reflecting the period's emphasis on stylization and visual harmony.

Çanakkale ceramics, bridging the late Ottoman period and the early Republic, provide significant examples of the horse figure being employed both functionally and symbolically. Animal-shaped vessels—especially horse-headed pitchers—reference the ancient Anatolian tradition of rhytons from Hittite and Urartian cultures while serving decorative and narrative purposes.

In contemporary Turkish ceramic art, the horse figure is reinterpreted by artists using diverse techniques, materials, and conceptual approaches. The horse is no longer merely a formal element, but a bearer of cultural, historical, and personal narratives. Some artists construct mythological and emotional narratives by assembling wheel-thrown forms, creating a sense of romantic dynamism and inner depth. Others adopt a figurative sculptural approach, shaping the horse through themes of identity, memory, and movement—transforming the figure into a representation of both individual and collective memory. Certain artists integrate classical mythological references with contemporary form aesthetics, turning the horse into a cross-cultural symbol, while others address themes such as war, migration, and trauma, positioning the horse as both witness and vessel of these narratives. These diverse approaches highlight the horse figure not merely as a visual motif but as a powerful expressive tool that responds to the aesthetic, social, and conceptual concerns of its time. Despite stylistic variety, the historical continuity and reinterpretability of the figure reinforce its permanence in artistic practice and enrich its layers of meaning.

Conclusion and Discussion

The findings of the study demonstrate that the horse figure in Turkish ceramic art functions not only as a decorative motif but also as a potent symbol that carries collective memory, constructs narrative, and reflects cultural values. From its mythological roots in nomadic culture to its contemporary reinterpretations, the figure is reproduced by artists through themes such as identity, history, power, and transformation. The formal and conceptual shifts experienced by the horse figure over time reveal the reciprocal relationship between art and culture. By interpreting the figure through both traditional and contemporary aesthetic perspectives, artists contribute to a rich field of expression within Turkish ceramic art. In this context, the analysis presented by this study offers a meaningful contribution to understanding the continuity and transformation of symbolic imagery in the process of cultural production.

	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699
	Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025
	Yayın Geliş Tarihi: 04.08.2024 Yayına Kabul Tarihi: 02.04.2025
	DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1528008
	Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article
	Atıf/Citation: Karacan R, & Karacan, A. K. (2025). Can Investment in Housing be an Economic Illusion? A Review from the Perspective of Social Justice: The Example of Türkiye, <i>Sosyolojik Düşün</i> , 10 (1), 190-224.

CAN INVESTMENT IN HOUSING BE AN ECONOMIC ILLUSION? A REVIEW FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIAL JUSTICE: THE EXAMPLE OF TÜRKİYE

Rıdvan KARACAN*

Ali Kerem KARACAN**

Abstract

In recent years, housing prices and rents in Turkey have surged beyond global and European standards, with a significant increase in construction targeting upper-income groups and foreign buyers rather than those in need. Despite this trend, there is a notable lack of literature documenting whether investments in housing drive these high prices and rent increases. This study addresses this gap by investigating whether housing purchases qualify as investments. Utilizing Granger cointegration analysis and the Toda-Yamamoto causality test, we examine the relationship between housing purchases and gross domestic product (GDP) in Turkey. The empirical analysis reveals no long-term cointegration or causal relationships between these variables. Our findings suggest that housing purchases do not qualify as traditional investments. These insights provide a basis for mitigating the adverse effects of housing investments in Turkey.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol Meslek Yüksekokulu/Yönetim ve Organizasyon Bölümü, karacanr@gmail.com, Kocaeli/Türkiye

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 225144007@kocaeli.edu.tr, Kocaeli/Türkiye

Keywords: *Housing Investment, Social Justice, GDP, Turkey*

KONUT YATIRIMI EKONOMİK BİR YANILGI OLABİLİR Mİ? SOSYAL ADALET PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öz

Son yıllarda, Türkiye'deki konut fiyatları ve kiralara, küresel ve Avrupa standartlarının ötesinde artış göstermiştir. Bu artış, ihtiyacı olanlar yerine üst gelir gruplarına ve yabancı alıcılara yönelik inşaatların önemli ölçüde artmasıyla ilişkilidir. Bu trende rağmen, konut yatırımlarının bu yüksek fiyat ve kira artışlarını tetikleyip tetiklemediğini belgeleyen bir literatür eksikliği dikkat çekmektedir. Bu çalışma, konut alımlarının yatırım olarak kabul edilip edilemeyeceğini araştırarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Granger eşbütünleşme analizi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılarak, Türkiye'deki konut alımları ile gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) arasındaki ilişki incelenmiştir. Ampirik analiz, bu değişkenler arasında uzun vadeli bir eşbütünleşme veya nedensel ilişki bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bulgularımız, konut alımlarının geleneksel yatırım olarak nitelendirilemeyeceğini öne sürmektedir. Bu bulgular, Türkiye'deki konut yatırımlarının olumsuz etkilerini hafifletmek için bir temel sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Konut Yatırımı, Sosyal Adalet, GSYH, Türkiye*

1. Introduction

Eradicating homelessness is one of the most pressing challenges for efforts aimed at equality and social justice in the world (Sannino, 2020:45). While housing has long been a growing problem, academic publications and policy reports have focused on the importance of housing investment (Petrini and

Teixeira, 2023:112-115; Rogers and Power, 2020:76; Cocola-Gant and Gago, 2021:34-36; Francke and Korevaar, 2021:58; Berry, 2000:14-18; Coşkun et al., 2020:9-91). Compiled evidence on indicators that predict homelessness and recovery from homelessness can be used to inform policy makers and practitioners in their work to reduce homelessness-related problems (Nilsoon et al. 2019: 210-213).

Although housing is a central element for individual welfare, the distortions in access and distribution in this area contribute to social injustice (Ryan-Collins and Murray, 2023:1888-1917). In U.S. metropolitan areas, the construction of increasingly larger houses with numerous amenities has become a striking trend. This phenomenon reveals that new housing has been increasingly dominated by affluent groups and has led to greater stratification and social injustice by the end of the twentieth century. These changes may further exacerbate future inequality through opportunity structures linked to places of residence, particularly access to education and the accumulation of housing equity (Dwyer, 2007:23-46). The rediscovery of low-income or economically disadvantaged neighborhoods by wealthier individuals or groups leads to various social and economic changes. Due to increasing demand, housing prices and rents in the neighborhood rise. The growing financial burden in the area forces the current low-income residents to leave. This situation brings about issues such as social injustice and inequality of opportunity (Marcuse, 2015: 1263-69; Rodríguez and Storper, 2020: 223-248). The majority of homeowners belong to privileged classes, and this group's significant economic power, coupled with the use of housing portfolios for wealth accumulation, leads to greater inequalities in society. Furthermore, homeowners with larger property portfolios become wealthier, while smaller-scale homeowners are disproportionately represented in the upper classes, reinforcing the reproduction of social classes and hindering social mobility, thus creating

unequal opportunities. This situation limits the chances of lower-income and disadvantaged groups to acquire housing and wealth, contributing to social injustice (Hochstenbach, 2022:327-354).

Housing construction in Turkey has gained momentum, especially since the 2000s. It is possible that the great Marmara earthquake in 1999 was instrumental in this process. On the one hand, the increase in population and, on the other hand, the increase in migration, especially from Middle Eastern countries, has further increased the demand for housing. For this reason, from the point of view of individuals with an average income, being able to obtain housing in Turkey is an increasing problem. The share of the housing sector in gross domestic product (GDP) in Turkey has increased since 2000, with the share of the housing sector ranging between 5% and 8% between 2003 and 2017 (Yardımcı, 2021:123). Its share of GDP doubled from 2001 to 2016. Housing purchases significantly increased between 2011 and 2022, but the majority of these sales were made up of second-hand houses. As of October 2022, 1 million 113 thousand old houses changed hands in the last year, while new house sales were only 486 thousand (Arslan, 2022:45). As of May 2022, the demand for housing increased with mortgage loan interest packages. Housing sales increased by 40.2 percent in the second quarter of 2022 compared to the same period of the previous year due to the base effect created by the relatively low increase in sales in the second quarter of 2021 (SBB, 2022:67).

Economic reforms and rapid economic growth initiated in Turkey in the early 2000s created noticeable growth in the Turkish housing market, leading to a significant increase in house prices (Abioğlu, 2020:47). While it was expected that an increase in housing prices would reduce the demand for housing, the opposite situation would occur. The fact that housing sales have been high

despite price increases brings to mind the idea that different mechanisms are functioning behind it (Gökler, 2023:102). Notably, the price changes exhibit different characteristics according to the selected housing price index, the analysis period, the studied local market, and the selected price adjustment measure. This situation raises the necessity of critically evaluating the perception that house prices are increasing rapidly in Turkey; therefore, housing is a good investment instrument (Coşkun, 2016:85; Bolat and Şenol, 2020:67; Çınar, 2022:73). Several segments with surplus income in Turkey utilize their savings by purchasing housing. This keeps the demand alive.

The average annual house sales in Turkey are approximately 1.3 million (Ünlü, 2022:91). The number of first-hand house sales is also greater than the increase in the number of households. In 2002, 73.05% of those who used homes were homeowners, and 18.72% were renters, while the homeowner ratio decreased to 56.80% in 2021, and the renter ratio increased by 26.88% (Tanrıvermiş and Mendeş, 2023:134). However, despite this, the proportion of those who live in their own home is low. This situation indicates that those who already own a house are investing in housing. Turkey is the country with the greatest increase in housing prices in Europe. According to Central Bank data, house prices in Turkey have increased by 96 percent between February 2022 and February 2023 (Euronews, 2022:56).

Another reason for investing in housing in Turkey is to obtain a high rental income (Esra and Seven, 2021:54). Under current conditions, the prices of newly constructed houses increase exponentially due to the high profit margin of the contractor on the one hand and the high interest rates of the banks providing housing loans. In this context, individuals who cannot afford housing with their current income opportunities must compensate for their housing needs by renting a house. This leads to an increase in the demand for rental

housing. Taking advantage of this, the upper-income group sees housing as an investment tool to earn more rental income.

The main theme of our study is to reveal how ethical it is to see housing as an investment tool. Can housing, which is a basic need, truly be an investment tool? To what extent does housing acquisition fit the definition of investment in economic terms? In economic terms, is rent or social benefits more important in the long term? This study was carried out to answer these questions. The rest of the research study is organized as follows. The second section presents the theoretical foundations of the investment concept, and the third section presents the empirical results. The fourth section presents the conclusion of the study.

2. Theoretical Foundations of the Concept of Investment

This section explores basic investment theories to assess whether housing investments align with the economic definition of investment. Traditional and modern theories provide a framework for understanding resource allocation and its impact on economic growth. Housing investments are a contentious topic, as their dual role as consumption and investment goods blurs the definition of "real investment," typically linked to expenditures that enhance productive capacity and directly contribute to economic output. By examining the relationship between housing investments and GDP, this study evaluates their classification and significance within the context of economic development.

2.1.Traditional Investment Theories

2.1.1. Fisher's theory of investment

The net present value (NBD) criterion is behind most traditional investment theories. The negative relationship between the interest rate and investments derived from the net present value criterion also formed the basis for Fisher's investment theory (Güven, 2013:42). Fisher proposed the condition that investment in any given period should provide output only in the next period. For simplicity, let us assume a world with only two time periods, for example, $t = 1, 2$. In this case, investment in period 1 yields output in period 2. Fisher's investment equation is as follows:

$Y = f(N, I_1)$ Here, " I_1 " represents the investment in the first period, and " Y " represents the output in the second period (Fisher, 1930:128).

2.1.2. Neoclassical theory of investment

Kunt Wicksell, one of the proponents of Neoclassical Economics, considered interest to be monetary interest and natural interest. Monetary interest rates are determined by banks. Natural interest rates, on the other hand, are determined by the investment and savings decisions of economic units. In this context, if the interest rates determined by banks are lower than the natural interest rate, their investments increase due to their production. In other words, if natural interest rates are lower than market interest rates, investments will decrease (Wicksell, 1962:85). According to neoclassical theory, investment in an economy, that is, the addition to the capital stock, is determined by the marginal product of capital (MPC) and the user cost of capital, also called the real rental cost of capital (interest). The marginal product of capital (MPC) measures the contribution to production by using an additional

unit of capital, labor, and technology that remains constant (Mukher, 2023:112; Maksimovic and Phillips, 2007:198).

The Marginal Product of Capital

$$MP_c = \Delta P / \Delta C \quad (1)$$

The Cost of Capital = C_c

$MP_c > C_c < p \Rightarrow$ The company invests

$MP_c < C_c \Rightarrow$ The company reduces its capital.

Profit will be maximized when it reaches the capital stock, where the marginal product of capital (MPC) is equal to the user cost of capital (Mukher, 2023:76).

$$K' = \alpha \frac{P}{r} Y_1 \quad (2)$$

shows that the desired capital stock (K') depends on the size of the output (Y_1) and the real cost of capital (r/p). Equation (2) reveals that the larger the expected output (Y_t) is, the larger the desired capital stock. The determination of the desired capital stock is shown in Figure 1, where the capital stock is measured on the X-axis and the MPC and interest rates (r) are measured on the Y-axis. Equation (2) also reveals that the desired capital stock depends on the level of output (GDP). When the level of production or national income is expected to increase, the entire curve of the MPC will shift to the right, as shown in Figure 1 (Mukher, 2023:76).

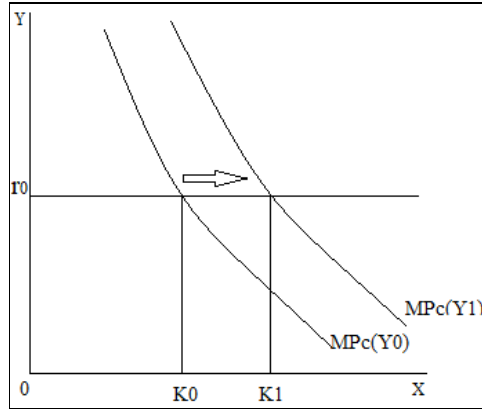

Figure 1. Desired Capital Stock and the Level of National Product

2.1.3. Tobin's "q" theory

According to Tobin, individuals care about both the return on capital and the risk factor when creating their portfolios. In this context, high return and low risk are the primary goals for individuals. For this purpose, individuals minimize the risk phenomenon by distributing their assets to different investment instruments (Tobin, 1958:45). Tobin described all financial, monetary, and real investment instruments as capital (Tobin, 1961:112). Tobin showed the relationship between the market value of capital and the cost of deconstructing capital with Q." According to Tobine, an increase in stock prices will affect the investment decisions of companies (Lindenberg and Ross, 1981:78). According to this,

$Q > 1$ company makes an investment

$Q < 1$ company does not invest.

Tobin defined the investment rate as the rate at which investors increase their capital stock. The LM curve in Figure 2 is drawn based on the assumption of constant marginal efficiency of capital R.

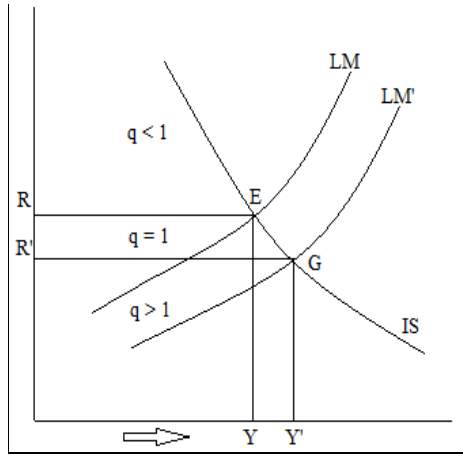

Figure 2. LM Curve Plotted with IS Curve

According to Tobin's q theory, expansionary monetary policy (LM'), by lowering interest rates (R'), causes the bond market to lose its attractiveness and increases demand for the equity market. An increase in demand raises stock prices and hence the q ratio. Thus, investment expenditures increase, and the production level of the economy increases (Mishkin, 2001:134).

2.1.4. Keynes' theory of investment

According to Keynes, as long as the interest rate is sufficiently flexible, savings are always converted into investments. However, individuals can still make privately rational investment decisions to understand how price expectations are formed, but these decisions lead to socially inefficient fluctuations in investment. If equity price expectations change the cost of equity capital

through portfolio substitutions and debt prices, regardless of firms' expectations and investment opportunities, fluctuations in investment will result and have the potential to destabilize output and employment. If expectations about the productivity of capital are equally unstable, these effects can cause share prices to fall, which in turn undermines the business community through demoralization. Therefore, expectations can be self-reinforcing (Johnson et al., 2001:89). According to Keynesian thinking, individuals prefer to keep their savings either completely in bonds or completely in money, depending on their interest rate expectations. It is very rare for individuals to split their assets between money and bonds. Generally, one of them is preferred. In real life, individuals prefer to maintain wealth between real and financial assets, such as real estate and buildings, land, bonds, stocks, treasury bills, funds, and similar securities, except for these two types of different investment vehicles (Paya, 2001:74). According to Keynes, the two main determinants of investment are the interest rate (r) and the marginal efficiency of capital (MEC). According to this,

$ME_C > r \Rightarrow$ The company makes an investment decision.

$ME_C < r \Rightarrow$ The company does not invest.

Keynes defines the marginal efficiency of capital as the expected rate of return to be obtained if money is invested in a produced asset (Keynes, 1936:112). The ME_C is calculated using the following formula:

$$C_0 = \frac{R_1}{(1+s)} + \frac{R_2}{(1+s)^2} + \dots + \frac{R_n}{(1+s)^n} \quad (3)$$

Here, Keynes defined C_0 as the purchase price of an investment property in the base year. Accordingly, continuity is essential in investments. Similarly, Keynes

R1, R2, etc., defined it as the expected cash flows in capital goods in the first, second and subsequent years (Karı, 2023:58).

2.1.5. Jorgenson's neoclassical investment model

In the context of the neoclassical theory of investment behavior, investment refers to the accumulation of physical capital by firms, including decisions about capital formation and replacement. The Jorgenson discusses three key aspects of investment: (1) the elasticity of substitution between capital and labor, questioning whether it is different from unity; (2) the distributed lag function that links investment to its determinants, such as interest rates and capital costs; and (3) the issue of capital replacement, exploring whether it is proportional to the total capital stock. These factors influence firms' decisions on capital acquisition and maintenance, shaping the overall investment behavior within the economy (Jorgenson and Stephenson, 1969:346).

2.2. Modern Investment Theories

2.2.1. Hartman's Investment Theory

John Hartman is one of the pioneers of modern investment theories. Hartman argued that businesses base their investment levels not solely on interest rates but also on expectations of future income and uncertainties in market conditions. This theory suggests that psychological and behavioral factors may also influence investment decisions (Hartman, 1972:258-266).

2.2.2. Abel's investment theory

Abel, in his contributions to the *Handbook of Monetary Economics*, defines investment as the expenditure on additions to the stock of physical capital, such

as buildings, equipment, and infrastructure. Investment reflects the process of capital accumulation, which is critical for enhancing an economy's productive capacity. Abel emphasizes the role of adjustment costs, which are incurred when firms change their capital stock, as a central feature in modeling investment behavior (Abel, 1990:725-778).

2.2.3. Modigliani-Miller Theorem

This independence theorem, known as the **Modigliani-Miller Theorem**, implies that the value of a firm is determined solely by the profitability and risk of its investment projects, rather than its capital structure. Investment, in this context, is driven by the firm's assessment of the expected returns and the cost of capital, unaffected by whether the firm uses debt or equity to finance those investments (Miller and Modigliani, 1961:411-433).

2.2.4. Portfolio Selection and Markowitz Model

Harry Markowitz made one of the most significant contributions to the modern face of investment theory. Markowitz developed portfolio theory, which explains how portfolio diversification minimizes investment risk. This model enables investors to create the most optimal portfolio by balancing risk and return (Markowitz, 1952:77-91)

3. The Relationship between Investment and National Income

In mainstream economic theory, investment is generally defined as an addition to physical capital stock (Karaçay and Varol, 2016:102). Although there are different definitions of investment in the economic literature, it is possible to say that almost all of them are used in the same sense. Economically, the contribution of activities carried out for investment purposes to national income should be long-term, not one-time. In the literature, GDP calculations

are based on goods and services that are subject to sale for the first time. Buying and selling transactions in second-hand markets are not included in GDP calculations. This criterion applies to housing purchases. Therefore, housing purchases are included in the current year's GDP calculations. It is possible that there will be no contribution to national income in the following years. Figure (3-4) shows the contribution of investments to national income.

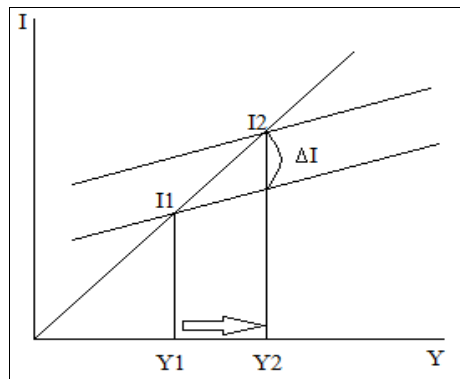

Figure 3. Investment National Income Relationship

As shown in Figure 3, as investments increase ($I1 \rightarrow I2$), total national income increases in the same direction ($Y1 \rightarrow Y2$).

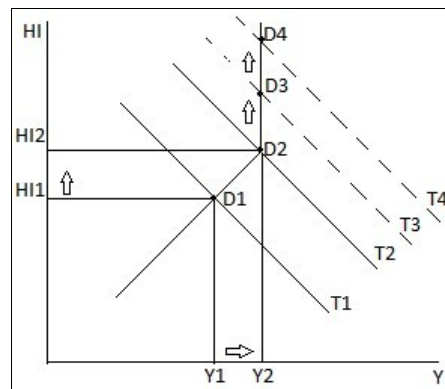

Figure 4. Relationship between Housing Investments and National Income

In Figure 4, while other variables affecting investment are fixed (*ceteris paribus*), only the year T1 in which housing investment is made will contribute to national income in December from equilibrium point D1 to equilibrium point D2. Thus, national income will reach the level of Y2. In the following years (T3, T4), there will be no contribution to increasing national income, and the national income equilibrium will not change. The fact that the housing purchased for investment purposes does not contribute to national income in the following years can be expressed as follows. As seen in the graph and as expressed in the economic literature, an increase in investment will have a positive impact on total national income. In this context, the increase in the rental income of the property owner who rents the house purchased for investment purposes is realized at the expense of the rental expenses of the household renting the house. In other words, income is shifted between the tenant (the income of the tenant is paid as rent) and the homeowner (the expense paid by the tenant as rent becomes the income of the homeowner). A similar situation applies to the purchase and sale of housing for speculative purposes.

4. Literature Review

The relationship between housing demand and economic growth (GDP) is a key area of study, influencing both national and global economies. This section will explore how changes in GDP impact housing demand in Turkey and worldwide, highlighting key trends and factors at play. Durkaya and Yamak (2004) investigated the demand side of the housing market in Turkey using time series data from 1964 to 1997. The results showed a positive and strong relationship between housing demand and per capita income. Kargı (2013) examined the relationship between economic growth and housing acquisition using growth

data from the last decade and selected factors related to the housing market. The study investigated correlation relationships, the extended Dickey-Fuller Unit Root Test, Granger Causality analysis, and multiple regression models based on quarterly data from the 2000-2012 period. The results supported the hypothesis that economic growth and housing acquisition are closely linked. Bayrak and Telatar (2021) researched the impact of the construction sector on economic growth in Turkey between 2005 and 2016. Using data from the "Construction Production Index" and GDP, they employed the Engle-Granger Cointegration Test and VAR Analysis. The findings indicated that the construction sector did not affect economic growth in the long run but showed a one-way causality relationship from economic growth to the construction sector in the short run. Yardımcı (2021) investigated the relationship between housing sales and economic growth in Turkey using econometric models. The analysis, conducted for the period from 2013Q1 to 2020Q4, found that the abolition of the reciprocity law in 2012, which led to an increase in property sales to foreigners, resulted in a long-term cointegration relationship between housing sales and economic growth. Green (1997), using U.S. data, found that housing investment triggers GDP growth, but GDP does not trigger housing investment. Chau and Zou (2000) examined the short- and long-term effects of both public and private housing investment on GDP in Hong Kong from 1973 to 1999. Their findings show that an increase in public housing investment positively affects long-term economic growth, while the impact of private housing investment is short-term. Choi, Goodman and Bai (2018) suggest that while housing investment has the potential to support economic growth, inefficiencies and mismatches in the housing market can dampen this contribution, particularly when affordability and supply issues persist. Chen and Zhu (2008) identified a bidirectional causal relationship between housing investment and GDP for China as a whole in both the short and long term.

However, the effects of housing investment on GDP vary significantly across the three sub-regions of China. Aizenman et al. (2008), using a quarterly dataset covering cross-country housing prices over forty years, found that housing price increases are positively correlated with economic growth, while the relationship between housing price depreciation and economic growth is highly non-linear, depending on country-specific characteristics. Kong et al. (2016) found that housing investment in China has a bidirectional effect on economic growth. Housing investments show simultaneous positive effects on economic growth at both the national and regional levels. However, it has also been found that housing investments exhibit negative lagged effects on economic growth over time. This finding suggests that while housing investments may initially stimulate growth, their long-term effects on economic growth may become more complex. Zhang et al. (2012) examined the relationship between real estate investment and GDP growth using panel data from 30 provinces in China between 1999 and 2007. According to their findings, in provinces with a per capita GDP below \$1,000, real estate investments did not show a significant impact on economic growth. Hong (2014) predicted the dynamic relationship between real estate investment and economic growth using panel data from 284 cities in China from 1994 to 2010. He found that the positive effect of real estate investment on economic growth was stronger in the short term, while in the long term, it was negative.

5. Empirical Analysis

The primary purpose of conducting time series analyses on the relationship between housing investment and GDP is to evaluate this relationship not only from an economic perspective but also in terms of its social dimensions. If your analyses demonstrate that housing investments have limited or no contribution to GDP, they provide significant insights into the social justice implications of

the current economic system. For instance, such findings highlight how housing investments can threaten the housing rights of low-income groups and lead to the concentration of capital in non-productive sectors, thereby deepening social inequalities. Madsen (2002) tested the causality between investment and economic growth. According to the findings, economic growth is primarily driven by investments in machinery and equipment, while investments in non-residential buildings and structures are predominantly influenced by economic growth.

5.1. Data Set and Methodology

In this study, Granger cointegration analysis and the Toda-Yamamoto causality test, which are widely used in the literature, were employed to analyze long-term relationships and causal linkages in time series data. Granger cointegration analysis examines whether two or more time series variables share a long-term equilibrium relationship. However, if a linear combination of the variables is stationary, this condition is referred to as cointegration. This method helps determine whether the variables move together in the long term and whether the economic system maintains an equilibrium relationship.

The Toda-Yamamoto (1995) method, an extended version of the Granger causality test, was used to assess the causal relationship between the variables. Unlike traditional causality tests, this method provides reliable results even if the stationarity conditions of the variables are not met. For instance, variables may be stationary in their first differences ($I(1)$) or have different orders of integration ($I(0)$, $I(1)$). The Toda-Yamamoto method overcomes these challenges by estimating the model in levels.

In the study, housing investment and GDP variables were used: Housing investment was considered as a factor representing inequality in access to housing sizes from a social justice perspective. Inequalities in access to the housing market may have adverse effects on unfavorable living conditions in society and can influence social justice. Therefore, housing investments should not only be profit-oriented but also approached from a perspective that considers societal benefits. GDP is generally used to represent the overall economic growth associated with a nation's prosperity. Social justice enables the realization of societal welfare and sustainable development. These are two concepts that document the relationship between economic growth and social justice. The empirical analysis evaluates whether housing purchases can be classified as investments and tests whether the housing market is directly linked to economic growth.

To reduce variability, normalize data distribution, and enable comparison between variables with different scales, natural logarithmic transformations were applied to both variables: LNGDP (the natural logarithm of Gross Domestic Product) and LNHP (the natural logarithm of Housing Purchases). LNGDP represents the natural logarithm of Turkey's Gross Domestic Product (GDP), adjusted for inflation and measured in constant prices, serving as a measure of economic growth. LNHP refers to the natural logarithm of housing purchases in Turkey, measured in monetary terms, capturing the scale of housing investments and their economic significance.

The data for these variables were obtained exclusively from reliable sources. Statista (European Statistics) provided comprehensive economic data relevant to the study, while the World Bank supplied global and country-specific GDP statistics. The Turkish Statistical Institute (TÜİK) offered detailed data on

housing purchases and other relevant national economic indicators, ensuring the accuracy and reliability of the dataset used in the analysis.

To ensure meaningful analysis, the study began with a descriptive statistical analysis of the variables. This step was essential to evaluate the adequacy, distribution, and normality of the data, ensuring that the variables were suitable for further econometric analyses. Measures such as mean, median, skewness, kurtosis, and the Jarque-Bera test were employed to assess the statistical properties of the variables.

Following this, the time series data were tested for stationarity, a crucial step in identifying genuine relationships between variables (MacKinnon, 1991; Gujarati, 1995). ADF (Augmented Dickey-Fuller) and PP (Phillips-Perron) unit root tests were applied to determine the stationarity of the variables. Non-stationary series were transformed into stationary ones by taking their first differences.

Next, the cointegration relationship between housing purchases and GDP was analyzed using the Engle–Granger cointegration approach. This method is particularly suitable for bivariate models, as it produces robust results in such cases. Finally, the Toda-Yamamoto causality test was conducted to explore the causal direction between the variables.

5.2. Engle–Granger cointegration test

Descriptive statistics regarding the variables used in the analyses are presented in Table 1.

Table 1. Descriptive Statistics

	LNGDP	LNHP
Mean	3.661600	3.338104
Median	3.928400	3.482374
Maximum	4.849684	7.090509
Minumum	1.686399	-0.293030
Std.Dev.	0.979903	2.175486
Skewness	-0.714873	0.053892
Kurtosis	2.371434	2.183031
Jarque-Bera	1.219634	2.183031
Probability	0.543450	0.843864

The descriptive statistics of the variables are given in the table. The fact that the skewness and kurtosis values receive positive expressions indicates that the variables show a right-skewed distribution and have a pointed structure. The fact that the skewness values are in the range of (-3, +3) and the kurtosis values are in the range of (-2, +2) indicates that there are no kurtosis or skewness problems in the variables and that there is a symmetric distribution (Brown, 2022:52). A Jarque–Bera probability greater than 0.05 indicates that the model has a normal distribution.

Table 2. Unit Root Test Results

LNGDP	ADF		PP	
	t-statistic	Prob.	t-statistic	Prob.
Level	-2.509902	0.1370	-2.466212	0.1463
First Difference	-2.567249	0.0157	-2.547136	0.0163
LNHP	ADF		PP	
	t-statistic	Prob.	t-statistic	Prob.
Level	-1.182007	0.6445	-0.928353	0.2944
First Difference	-3.239453	0.0041	-3.239453	0.0041

Table 2 shows that the first differences of all series within the two unit root tests are stationary at the 1% significance level. At this stage of the study, whether there is a long-term relationship between the variables was

investigated by the Engle-Granger (1987:215) cointegration test. Long-term model of the study:

$$GDP_t = \beta_0 + \beta_1 HP_t + ut \quad (4)$$

Table 3. Results of the Engle–Granger Cointegration Test (Series: LNGDP LNHP)

Variables	t-Statistics	Prob*
LNGDP	-3.910679	0.526
LNHP	-3.373863	0.117

*MacKinnon 1996 p values

Table 3 shows the estimation of the coefficients related to the established model. When the p values were examined, the variables included in the model were not statistically significant. According to Table 3, if the absolute value of the critical value at the 5% significance level is greater than the absolute value of the test statistic, the hypothesis is not accepted. Accordingly, there is no decoupling relationship between the two variables.

5.3. Toda–Yamamoto causality test

The Toda –Yamamoto causality test does not consider the nonstationary of the series or the absence of a cointegration relationship. Due to this feature of Toda –Yamamoto, we have more information about the variables, and we can report better results. To apply the Toda –Yamamoto test, it is necessary to establish the VAR model and determine the appropriate delay length first. The following table contains the results for determining the appropriate delay length.

Table 4. Determination of the appropriate delay length with the VAR model

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-129.445	NA*	8.9708	26.28906	26.34958	26.22267
1	-124.426	7.026340	7.5908*	26.08530	26.26685	25.88614
2	-119.748	4.678269	7.7708	25.94965	26.25223	25.61771
3	-114.563	3.110671	9.8308	25.71276*	26.13637*	25.24805*

*indicates the lag order selected by the criterion

According to the results in Table 4, the appropriate delay length was 3. Table 5 shows the autocorrelation test results for the model with a delay length of 3.

Table 5. Autocorrelation LM Test Results

Lag	LRE*stat	df	prob.	rao F-stat	df	prob.
1	5.195607	4	0.2678	1.826732	(4, 4.0)	0.2869
2	1.425149	4	0.8398	0.329802	(4, 4.0)	0.8460
3	4.087170	4	0.3943	1.264681	(4, 4.0)	0.4127

The hypotheses of the autocorrelation LM test are as follows:

H₀: There is no autocorrelation.

H_a: There is an autocorrelation.

According to the results shown in Table 5, there is no autocorrelation problem in our model. In this context, the H₀ hypothesis is accepted.

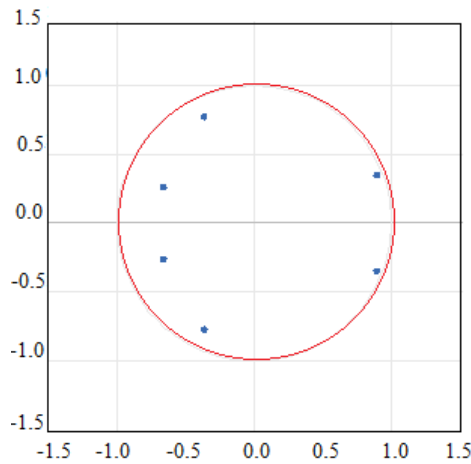

Figure 5. Inverse roots of AR characteristic polynomials

In Figure 5, the inverse roots of the AR characteristic polynomial are all inside the unit circle. Therefore, our model is stationary.

Table 6. Results of the Toda–Yamamoto Causality Test

Direction Causality	of	Chi-square	Probability	Hypothesis
Ingdp → Inhe		6.569214	2.1259	No causality
Inhe → Ingdp		24.33544	0.0871	No causality

According to the results of the Toda–Yamamoto causality test in Table 6, no causal relationship was found between the Ingdp variable and the Inhe variables.

6. Conclusion and Discussion

While housing investments have recently increased in Turkey, housing problems have also been increasing. Exorbitant increases in housing prices and rents have particularly affected lower- and middle-income groups. In this study, the effect

of housing investments on economic output is investigated both theoretically and empirically. First, studies based on the theoretical foundations of the investment concept (Fisher, 1930:58; Keynes, 1936:112; Wicksell, 1962:45; Tobin, 1958:67, Tobin, 1961:89) are analyzed. In the analyzed studies, while the real effect of investment on economic output is taken as a basis, it is seen that the view that this effect should be continuous rather than one-time is predominant. For the empirical analysis, housing investment and GDP data for the 2008–2022 period in Turkey were used. The Granger cointegration model and Toda–Yamamoto causality analysis were conducted to depict the implied relationships and heterogeneity between the variables. The results revealed that housing investments do not have any effect on economic output in the long term. These results can be interpreted as follows.

Housing investments are goods that are subject to sale for the first time and contribute to national income in the current year. Therefore, secondary sales of housing do not contribute to the net capital stock or real national income in the long term. In this context, presenting housing investments as ordinary investments becomes rent-seeking at the expense of the real needy. Therefore, while housing prices are increasing, rents are also increasing. This increase is a nominal (exorbitant) price increase above real prices. This adversely affects the purchasing power of middle- and lower-income group needy people in particular.

Housing is a basic need. In societies where there is a housing problem, the transformation of housing purchases into an investment tool undermines social justice. One of the main objectives of the social state is to ensure social and economic justice. In this context, deterrent taxes may be imposed on multiple-house purchases. The transfer of savings to more efficient investments can be

encouraged. Thus, both housing prices and rents will find their real levels, while the housing problem will disappear in the long term.

Conflict of Interest Statement:

The authors declare that there is no potential conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding Information:

The authors declare that they did not receive any financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics Committee Approval:

The authors declare that ethics committee approval was not required for this research.

REFERENCES

- Abel, A. B. (1990). "Consumption and investment". Handbook of Monetary economics, 2: 725-778.
- Abioglu, V. (2020). "Bubble formations in the Turkish housing market: Regional review". Journal of Financial Research and Studies, 12(22): 1-14.
- Aizenman, J., Jinjark, Y. and Zheng, H. (2019). "Housing bubbles, economic growth, and institutions". Open Economies Review, 30(4): 655-674.
- Arslan, H. B. (2022). The construction industry's share in the economy went back 20 years. My Economy. Retrieved from

<https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/insaat-sektorunun-ekonomideki-payi-20-yil-geriye-gitti/676076>

- Bayrak, İ. C., ve Telatar, O. M. (2021). “İnşaat sektörü ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bir analiz”. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(3): 1283-1297.
- Berry, M. (2000). “Investment in rental housing in Australia: Small landlords and institutional investors”. Housing Studies, 15(5): 661-681.
- Bolat, M. and ŞENOL, L. (2020). Pricing and housing bubble in the housing market. In International Marmara Social Sciences Congress (Imascon 2020–Autumn) Proceedings Book (pp. 216-221).
- Brown, S. (2022). Measures of shape: Skewness and kurtosis. Retrieved from <https://brownmath.com/stat/shape.htm>
- Chau, K.W. and Zou, G. (2000). “The Interaction between Economic Growth and Residential Investment”. Working Paper, University of Hong Kong.
- Chen, J. and Zhu, A. (2008). The relationship between housing investment and economic growth in China: A panel analysis using quarterly provincial data (No. 2008: 17). Working Paper
- Choi, J.H., Goodman, L. and Bai, B., (2018). Four ways today’s high housing cost affect the broader economy.
- Cocola-Gant, A. and GAGO, A. (2021). “Airbnb, buy-to-let investment and tourism-driven displacement: A case study in Lisbon”. Environment and Planning A: Economy and Space, 53(7): 1671-1688.
- Coskun, Y., Seven, U., Ertugrul, H. M. and Alp, A. (2020). “Housing price dynamics and bubble risk: The case of Turkey”. Housing Studies, 35(1): 50-86.
- Coşkun, Y. (2016). “Housing prices and investment: An analysis for Türkiye”. Niğde University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal, 9(2): 201-217.

- Çınar, M. (2022). "The impact of price, income and interest rates on housing demand: A panel data approach". *International Journal of Social Inquiry*, 15(2): 295-309.
- Dickey, D. A. and Fuller, W. A. (1981). "Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root". *Econometrica*, 49(4): 1057-1072.
- Durkay, M. ve Yamak, R. (2004). "Türkiye'de Konut Piyasasının Talep Yönlü Analizi," *İktisat İşletme ve Finans*, Bilgesel Yayıncılık, 19(217): 75-83.
- Dwyer, R. E. (2007). "Expanding homes and increasing inequalities: US housing development and the residential segregation of the affluent". *Social Problems*, 54(1): 23-46.
- Engle, R. F. and Granger, C. W. (1987). "Cointegration and error correction: Representation, estimation, and testing". *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 55: 251-276.
- Esra, A. and Seven, Ü. (2019). "Efficiency analysis in the Turkish housing market". *Istanbul Business Research*, 48(1): 84-112.
- Euronews. (2022, April 28). Despite the increase in housing sales, the home ownership rate is decreasing, renters are increasing. Euronews. Retrieved from <https://tr.euronews.com/2022/04/28/konut-sat-s-ndaki-art-sa-ragmen-ev-sahipligi-oran-dusuyor-kirac-lar-art-yor>
- Fisher, I. (1930). *The theory of interest*. New York: Macmillan.
- Francke, M. and Korevaar, M. (2021). "Housing markets in a pandemic: Evidence from historical outbreaks". *Journal of Urban Economics*, 123: 103333.
- Gökler, L. A. (2023). "Where are housing prices going in Turkey?". *Architecture*, 430: 10-14.

- Green, R.K. (1997). "Follow the Leader: How Changes in Residential and Non-residential Investment Predict Changes in GDP". *Real Estate Economics*, 25(2): 253-270.
- Gujarati, D. N. (1995). *Basic econometrics* (4th ed.). New York: United States Military Academy.
- Güven, A. (2013). "Investments, uncertainty, and market structure: A conceptual review". *Afyon Kocatepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 15(1): 1-23.
- Hartman, R. (1972). "The effects of price and cost uncertainty on investment." *Journal of economic theory* 5(2) : 258-266.
- Hochstenbach, C. (2022). "Landlord elites on the Dutch housing market: Private landlordism, class, and social inequality". *Economic Geography*, 98(4): 327-354.
- Hong, L. (2014). "The dynamic relationship between real estate investment and economic growth: Evidence from prefecture city panel data in China". *IERI Procedia*, 7, 2-7.
- Johnson, L. E., Ley, R. and Cate, T. (2001). "Keynes' theory of money and his attack on the classical model". *International Advances in Economic Research*, 7(4): 409-418.
- Jorgenson, Dale W., and James A. Stephenson (1969). "Issues in the development of the neoclassical theory of investment behavior." *The Review of Economics and Statistics*, 346-353.
- Karaçay, H. and VAROL, Ç. (2016). "Physical, human and social capital investments in socioeconomic development: The example of the General Directorate of Foundations". *Gazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 17(3): 100-121.
- Kargi, B. (2013). "Konut Piyasası Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Zaman Serileri Analizi (2000-2012)"(Housing Market and Economic

- Growth Relation: Time Series Analysis Over Turkey (2000-2012))". International Journal of Human Sciences, 10(1): 897-92.
- Karı, D. (2023). The Keynesian theory of investment (With diagram and example). Retrieved from <https://www.economicdiscussion.net/keynesian-economics/keynes-theory/the-keynesian-theory-of-investment-with-diagram-and-example/16056>
- Keynes, J. M. (1936). The general theory of employment, interest and money. MacMillan: London.
- Kong, Yu and Lu-Andrews, Ran. (2016). "An Investigation into Real Estate Investment and Economic Growth in China: A Dynamic Panel Data Approach". Sustainability. 8. 66. 10.3390/su8010066.
- Lindenberg, E. B. and Ross, S. A. (1981). "Tobin's Q ratio and industrial organization". Journal of Business, 1-32.
- Mackinnon, C. A. (1991). "Reflections on sex equality under law". The Yale Law Journal, 100(5): 1281-1328.
- Mackinnon, J. G. (1996). "Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests". Journal of Applied Econometrics, 11(6): 601-628.
- Madsen, J. B. (2002). "The causality between investment and economic growth". Economics Letters, 74(2): 157-163.
- Maksimovic, V. and Phillips, G. (2007). "Conglomerate firms and internal capital markets". In Handbook of empirical corporate finance (pp. 423-479). Elsevier.
- Marcuse, P. (2015). "Gentrification, social justice and personal ethics". International journal of urban and regional research, 39(6): 1263-1269.
- Markowitz, H. (1952). "Portfolio Selection". The Journal of Finance, 7(1): 77-91. <https://doi.org/10.2307/2975974>

- Miller, M. H. and Modigliani, F. (1961). "Dividend policy, growth, and the valuation of shares". The Journal of Business, 34(4): 411–433. <https://doi.org/10.1086/294442>
- Mishkin, F. S. (2001). The transmission mechanism and the role of asset prices in monetary policy. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w8617>
- Mukher, S. (2023). Let us make in-depth study of the neoclassical theory of investment in an economy. Retrieved from <https://www.economicdiscussion.net/investment/neoclassical-theory/the-neoclassical-theory-of-investment-with-diagram/10383>
- Nilsson, S. F., Nordentoft, M. and Hjorthøj, C. (2019). "Individual-level predictors for becoming homeless and exiting homelessness: A systematic review and meta-analysis". Journal of Urban Health, 96: 741-750.
- Paya, M. (2001). Macroeconomics (2nd ed.). Istanbul: Filiz Bookstore.
- Petrini, G. and Teixeira, L. (2023). "Determinants of residential investment growth rate in the US economy (1992–2019)". Review of Political Economy, 35(3): 702-719.
- Phillips, P. C. B. and Perron, P. (1988). "Testing for a unit root in time series regression". Biometrika, 75(2): 335-346.
- Rodríguez-Pose, A., and Storper, M. (2020). "Housing, urban growth and inequalities: The limits to deregulation and upzoning in reducing economic and spatial inequality". Urban Studies, 57(2): 223-248.
- Rogers, D. and Power, E. (2020). "Housing policy and the COVID-19 pandemic: The importance of housing research during this health emergency". International Journal of Housing Policy, 20(2): 177-183.

- Ryan-Collins, J. and Murray, C. (2023). "When homes earn more than jobs: the rentierization of the Australian housing market". *Housing Studies*, 38(10): 1888-1917.
- Sannino, A. (2020). "Enacting the utopia of eradicating homelessness: Toward a new generation of activity-theoretical studies of learning". *Studies in Continuing Education*, 42(2): 163-179.
- T.R. Presidency, (SBB) Strategy and Budget Presidency. (2022). Annual economic report 2022. Retrieved from <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/10/Yillik-Ekonomik-Rapor-2022.pdf>
- Tanrıvermiş, H. and Mendeş, M. (2023). "Reasons and consequences of failure to establish supply-demand balance in housing production". *Architecture and Life*, 8(3): 575-596.
- Tobin, J. (1958). "Liquidity preference as behavior toward risk". *The Review of Economic Studies*, 25(2): 65-86.
- Tobin, J. (1961). "Money, capital, and other stores of value". *The American Economic Review*, 51(2): 26-37.
- Tobin, J. (1969). "A general equilibrium approach to monetary theory." *Journal of Money, Credit and Banking*, 1(1), 15-29.
- Toda, H. Y. and Yamamoto, T. (1995). "Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes". *Journal of Econometrics*, 66: 225-250.
- Yardımcı, M. C. (2021). "Türkiye'de Konut Satışları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi". *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(2): 380-391.
- Zhang, J., Wang, J. and Zhu, A. (2012). "The relationship between real estate investment and economic growth in China: a threshold effect". *The Annals of regional science*, 48, 123-134.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Son yıllarda, Türkiye'deki konut fiyatları ve kiralalar, küresel ve Avrupa standartlarının ötesinde artış göstermiştir. Bu artış, ihtiyacı olanlar yerine üst gelir gruplarına ve yabancı alıcılara yönelik inşaatların önemli ölçüde artmasıyla ilişkilidir. Konut fiyatlarındaki bu artış, özellikle düşük ve orta gelir gruplarını olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkiler arasında, ev sahipliği oranlarının düşmesi, kiracıların konut maliyetlerinin artması ve ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi bulunmaktadır. Ancak, bu trende rağmen, konut yatırımlarının bu yüksek fiyat ve kira artışlarını tetikleyip tetiklemediğini belgeleyen bir literatür eksikliği dikkat çekmektedir. Bu çalışma, konut alımlarının yatırım olarak kabul edilip edilemeyeceğini araştırarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Teorik Çerçeve

Konut yatırımlarının ekonomik etkilerini anlamak için, yatırım kavramının teorik temellerine göz atmak önemlidir. Yatırımın ekonomik çıktılar üzerindeki etkisi, tarihsel olarak birçok ekonomi teorisyeni tarafından incelenmiştir. Fisher (1930), Keynes (1936), Wicksell (1962) ve Tobin (1958, 1961) gibi ekonomistlerin çalışmalarında, yatırımın ekonomik çıktılar üzerindeki gerçek etkisi temel alınmaktadır. Bu çalışmalar, yatırımın sürekli bir etkisinin olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak, konut yatırımları bu bağlamda nasıl değerlendirilebilir? Konut alımları, ekonomik çıktı üzerinde kalıcı bir etkiye sahip midir, yoksa sadece kısa vadeli bir etki mi yaratır?

Keynes'in yatırım teorisi, yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki rolünü vurgular. Keynes, yatırımların toplam talep üzerindeki etkisini ve ekonomik dalgalanmaları nasıl etkilediğini açıklar. Ancak, konut yatırımları, geleneksel anlamda üretken bir yatırım olarak kabul edilmeyebilir. Fisher ve Tobin'in çalışmaları ise yatırımların finansal piyasalar üzerindeki etkilerini inceler. Bu bağlamda, konut yatırımlarının finansal piyasalar üzerindeki etkilerini anlamak da önemlidir.

Ampirik Analiz

Bu çalışmanın ampirik kısmında, Türkiye'deki konut yatırımları ile gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) arasındaki ilişki incelenmiştir. Analizde, 2008-2022 dönemi

için konut yatırımları ve GSYH verileri kullanılmıştır. Verilerin analizi için Granger eşbütünleşme modeli ve Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Bu yöntemler, değişkenler arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü belirlemek için kullanılır. Granger eşbütünleşme modeli, iki veya daha fazla zaman serisi arasındaki uzun vadeli denge ilişkisini test etmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu model, serilerin birlikte hareket edip etmediğini ve uzun vadede birbirlerini nasıl etkilediklerini belirler. Toda-Yamamoto nedensellik testi ise, serilerin entegrasyon derecelerinden bağımsız olarak nedensellik ilişkisini test etmeye imkan tanır. Bu test, serilerin durağan olup olmadığına bakılmaksızın uygulanabilir, bu da zaman serisi analizlerinde önemli bir avantaj sağlar.

Verilerin Durağanlık Testi

Zaman serisi analizinde, verilerin durağan olması gerekmektedir. Bu bağlamda, öncelikle seriler durağan hale getirilmiştir. Durağanlık araştırmasının en önemli avantajı, seriler arasındaki gerçek ilişkileri ortaya çıkarmasıdır (MacKinnon, 1991; Gujarati, 1995). Bu amaçla, serilere ADF (augmented Dickey-Fuller, 1981) ve PP (Phillips-Perron, 1988) birim kök testleri uygulanmıştır. Düzey değerleri durağan olmayan seriler, birinci derece farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Ardından, değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişki, Engle-Granger eşbütünleşme testi çerçevesinde analiz edilmiştir. ADF ve PP testleri, zaman serilerinin durağan olup olmadığını belirlemek için kullanılan yaygın yöntemlerdir. ADF testi, serilerin otoregresif modellerle durağanlığını test ederken, PP testi, serilerin heteroskedastisitesi ve otokorelasyonuna karşı daha dayanıklıdır. Bu testler, serilerin durağan olup olmadığını belirlemek ve gerekli dönüşümleri yapmak için kullanılır.

Cointegration ve Nedensellik Testleri

Modelimiz ikili değişkenli olduğundan, Engle-Granger eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Engle-Granger eşbütünleşme testi, ikili modellerde güçlü sonuçlar vermektedir. Bu test, serilerin uzun vadede birlikte hareket edip etmediğini belirler. Eğer seriler arasında uzun vadeli bir ilişki varsa, bu durum eşbütünleşme olarak adlandırılır ve serilerin birbirlerini uzun vadede etkilediğini gösterir. Son olarak, değişkenler arasındaki nedenselliği test etmek için Toda-Yamamoto testi uygulanmıştır. Toda-Yamamoto testi, serilerin entegrasyon derecelerinden bağımsız olarak nedensellik ilişkisini test etmeye imkan tanır. Bu test, geleneksel Granger nedensellik testinden farklı olarak, serilerin durağan olup olmadığını göz ardı ederek nedensellik ilişkisini belirler.

Bulgular

Yapılan analizler sonucunda, Türkiye'deki konut yatırımları ile GSYH arasında uzun vadeli bir eşbütünleşme veya nedensel ilişki bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular, konut alımlarının geleneksel yatırım olarak nitelendirilemeyeceğini öne sürmektedir. Konut yatırımlarının GSYH üzerinde kalıcı bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar, Türkiye'deki konut piyasasının dinamiklerini anlamak için önemlidir. Konut fiyatlarındaki ve kiralardaki artışların, ekonomik çıktı üzerinde beklenen olumlu etkileri yaratmadığı görülmektedir. Bu durum, konut yatırımlarının ekonomik büyümeyi teşvik etmek yerine, var olan kaynakların yanlış yönlendirilmesine neden olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, konut yatırımlarının ekonomik eşitsizlikleri artırabileceği ve sosyal adaleti olumsuz etkileyebileceği de bulgular arasında yer almaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın bulguları, Türkiye'deki konut yatırımlarının ekonomik çıktı üzerindeki etkisini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Konut alımlarının geleneksel yatırım araçları gibi sürekli bir ekonomik katkı sağlamadığı görülmektedir. Bu durum, politika yapıcılar için önemli sonuçlar doğurabilir. Özellikle, konut yatırımlarının teşvik edilmesi yerine, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılaacak diğer yatırımlara yönelmek daha faydalı olabilir. Konut piyasasındaki mevcut durum, düşük ve orta gelir gruplarının konut erişimini zorlaştırmakta ve ekonomik eşitsizlikleri artırmaktadır. Bu nedenle, konut politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve daha kapsayıcı ve sürdürülebilir çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye'deki konut yatırımları ve ekonomik çıktı arasındaki ilişkiyi anlamak, hem akademik hem de pratik açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, konut piyasasındaki mevcut durumu anlamak ve gelecekteki politikalar için temel oluşturmak adına önemli bir adım niteliğindedir. Gelecekteki araştırmaların, bu bulguları daha geniş veri setleri ve farklı yöntemlerle test etmesi, konut yatırımlarının ekonomik etkilerini daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olacaktır.

	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi: 28.03.2025 Yayına Kabul Tarihi: 02.06.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1667465 Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article Atıf/Citation: Sertkaya, S. & Aslan, C. (2025). Barış İnce'nin Köksüzler Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir Okuma , <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 225-262.
---	---

BARIŞ İNCE'NİN KÖKSÜZLER ROMANI ÜZERİNE OLUŞUMSAL YAPISALCI BİR OKUMA*

Sema SERTKAYA*

Cumhur ASLAN**

Öz

Barış İnce'nin 2022 yılında yayımlanan Köksüzler adlı romanı toplumsal yapı incelemeleri açısından verimli bir içeriğe sahiptir. Türkiye'de kentleşme süreci, özellikle gecekondu dan varoşa uzanan değişim, romanın temel sorununu oluşturmaktadır. Roman 'varoş' olarak adlandıracağımız bir çeper eksenindeki insanların "kök bulma" çabalarını, kente yerleşme ve aidiyet duygusu kazanma arayışlarını derinlemesine yansıtmaktadır. Roman, İzmir'in Kadifekale, Bayramyeri ve Damlacık semtlerinde geçen bir hikâye aracılığıyla, kentin çeperlerinde yaşayan bireylerin aidiyet ve kimlik arayışlarını işlemektedir. Özellikle Mardin'den göç eden üç kardeşin şehirde tutunma mücadelesi ile Almanya'dan dönen Nihan karakterinin yabancılaşma deneyimi üzerinden, bireysel ve toplumsal kimlik krizleri anlatılmaktadır. Çalışmada, roman Lucien Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcılık yöntemiyle incelenmiş; içkin çözümlemede anlatı yapıları, karakterler ve mekân unsurları analiz

* Bu çalışmanın bir bölümü 10-12 Ekim 2024 tarihleri arasında düzenlenen 6. Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, sema_yetik@hotmail.com, Çanakkale/Türkiye

** Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cumhur.aslan@gmail.com, Çanakkale/Türkiye

edilirken, aşkın çözümlemede toplumsal, ekonomik ve siyasal bağlamlar ele alınmıştır. Köksüzler, kent yoksulluğu, göçmenlik ve toplumsal dışlanma gibi kavramlar üzerinden, modern kentleşme sürecinin bireyler üzerindeki etkilerini sorgulayan güçlü bir anlatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gecekondulaşma, Varoş, Göç, Oluşumsal Yapısalcılık.

ON BARIS INCE'S NOVEL *KÖKSÜZLER*

A FORMATIVE STRUCTURALIST READING

Abstract

Barış İnce's *Köksüzler*, published in 2022, presents a fertile ground for socio-structural analysis. The novel centers on the urbanization process in Turkey, with a particular focus on the transformation from informal settlements (*gecekondu*) to urban peripheries (*varoş*), which forms the core of its narrative tension. Through a nuanced portrayal of individuals residing on the urban fringe, the text explores the quest for rootedness, integration into urban life, and the search for a sense of belonging. Set against the backdrop of İzmir's Kadifekale, Bayramyeri, and Damlacık neighborhoods, the novel delves into the lived experiences of marginalized communities grappling with issues of identity and belonging. At the heart of the narrative lie the struggles of three siblings who migrate from Mardin in an attempt to establish themselves in the city, paralleled by the character Nihan's experience of estrangement upon returning from Germany. These intersecting storylines foreground both individual and collective crises of identity in the face of socio-cultural displacement. This study employs Lucien Goldmann's Genetic Structuralism as an analytical framework. While the immanent analysis investigates the novel's narrative structures, character construction, and spatial dynamics, the transcendental analysis situates the text within broader socio-economic and political contexts. Ultimately, *Köksüzler* offers a powerful critique of modern urbanization by interrogating its human costs through themes such as urban poverty, migration, and social exclusion.

Keywords: Informal Settlement, Urban Periphery, Migration, Genetic Structuralism

1. GİRİŞ

Edebiyat ile sosyoloji arasındaki ilişki, tarihsel bir süreç içerisinde derinleşmiş ve özellikle 20. yüzyıldan itibaren daha belirgin hale gelmiştir. Edebi metinler, sadece doğdukları toplumsal koşullardan etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda o koşulları etkileme gücüne de sahiptirler. Bu iki yönlü etkileşim, edebiyatın toplumsal bağlamdaki rolünü anlamaya yönelik çeşitli yaklaşımları doğurmuştur. Bu bağlamda, sosyolojinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkan edebiyat sosyolojisi, metinlerin yalnızca içeriğine değil, aynı zamanda üretildikleri toplumsal ortamın ve koşulların etkilerini de incelemektedir. Edebiyat sosyolojisi, metin ve toplum arasındaki diyalektik ilişkiyi ortaya koyarak, toplumsal yapılarla bireyler arasındaki etkileşimi daha derinlemesine anlamayı amaçlar.

Lucien Goldmann'ın oluşturduğu oluşumsal yapısalcılık yöntemi, bu alanda önemli bir yaklaşımdır. Goldmann, edebi metinleri anlamak ve açıklamak için iki aşamalı bir çözümleme önerir. İlk aşama olan anlama, metnin yapısalcı bir anlatsal çözümlemesiyle, içkin öyküsel yapıların ve dilsel unsurların incelenmesini içerir. İkinci aşama olan açıklama ise, metnin dışına çıkarak metni aşan toplumsal, tarihsel ve ideolojik bağlamlarda bir çözümleme yapar. Goldmann'ın bu iki aşamalı çözümleme süreci, edebi metinleri hem içsel yapısal bir bakış açısıyla hem de aşkın toplumsal-tarihsel perspektiflerle anlamamıza olanak tanır.

Bu çalışma, Barış İnce'nin Köksüzler romanını Goldmann'ın oluşumsal yapısalcılık yöntemi çerçevesinde incelemektedir. Roman, 2000'li yılların başında, İzmir'in Kadifekale, Bayramyeri ve Damlacık semtlerinde geçen bir hikayeyi anlatırken, modern dünyanın temel sorunları olan kimlik, aidiyet ve köksüzlük temalarını ele almaktadır. İnce, bu temaları, romanın baş karakterleri Nihan, Sinan, Hakan ve Vedat'ın yaşadıkları içsel çatışmalar ve toplumsal

bağlamdaki arayışları üzerinden derinlemesine işler. Karakterlerin köksüzlük duygusu, bir yandan Mardin'den İzmir'e göç eden üç kardeşin gözünden, diğer yandan orta sınıf bir kadının bakış açısından eleştirel bir biçimde ortaya konmaktadır.

Goldmann'ın yöntemine dayanarak, Köksüzler romanının çözümlemesi iki ana aşamada yapılmıştır. İçkin çözümleme aşamasında, anlatının bakış açıları, zaman, uzam, karakterler ve toplumsal yapılar gibi temel öğeler analiz edilmiştir. Aşkın çözümleme aşamasında ise, romanın kaynağı, tarihsel ve toplumsal olaylar, ideoloji ve dünya görüşü gibi aşkın unsurlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Köksüzler romanı hem bireysel kimlik arayışını hem de toplumsal yapıları anlamaya yönelik önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2. Oluşumsal Yapısalcı Yöntem

19. yüzyılda bir bilim olarak ortaya çıkan sosyoloji, bu tarihten itibaren toplumsal koşullara odaklanmış ve toplumu anlamaya çalışmıştır. Zamanla oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan toplumsal gerçekliği anlayabilmek için ise başka disiplinlerle ilişki kurmuştur. Bu ilişki sonucunda İktisat sosyolojisi, İletişim sosyolojisi, Hukuk sosyolojisi vb. gibi sosyolojinin alt dalları doğmuştur. İlerleyen zamanlarda ise bu alt dallara Edebiyat sosyolojisi de eklenmiştir (Şan, 2012: 127). Diğer alt disiplinlere göre nispeten daha yeni bir alan olan Edebiyat sosyolojisi (Dolgun, 2021: 25), 1900'lü yıllardan itibaren edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Dolayısıyla edebiyatın toplum hayatındaki rolü ve toplumsal şartların edebiyat üzerindeki etkisi, edebiyat sosyolojisinin temel çıkış noktasıdır (Aydın, 202: 80).

Edebiyat ve toplum arasında var olan ilişki hiçbir dönem göz ardı edilmemiş olsa da değişen toplumsal değerler farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yöntemlerden biri de Lucien Goldmann'ın geliştirmiş olduğu oluşumsal

yapısalcılıktır. Goldmann'ın 1960-1970'li yıllarda geliştirmiş olduğu ve hala geçerliliğini koruyan bu yöntem yöntem (Atalay, 2007; Tilbe, 1999, 2004; Tilbe ve Tekin, 2012; Tilbe ve Tilbe; 2015, 2016; Akten, 1999) edebiyat tarihine uygulanan bir diyalektik yöntem temelli sosyal bilim yöntemidir. Bu yöntem, *"tüm insani davranışların, belli bir duruma anlamlı bir cevap verme ve bu sayede eylemin öznesi ile öznenin içinde bulunduğu çevre arasında bir denge kurma denemesi olduğu tezinden"* (Goldmann, 2005: 73) doğmuştur. 1920 yılında yayınlanan *Roman Kuramı* adlı eserinde *"romani, alçalmış dünyada gerçek değerlerin aranması"* olarak değerlendiren Lukacs'ın kuramından hareketle kuramını geliştiren Goldmann, kendi kuramında *"soyut idealizmin romanı, tinsel roman, eğitici roman"* sınıflandırmasını temel almaktadır (Tilbe, 2004: 95).

Goldmann, daha önce yapısalcıların metne odaklandığı yönetime tarihsel ve toplumsal bir arka plan ekleyerek, *"yazınsal yaratı bireyin değil toplumun bir anlatımıdır"* ifadesinden hareket eder. Bu bağlamda kuramcı, *"anamacı toplumsal/artırımsal yapı ile roman türü yapısı arasında çok sıkı yapısal türdeşlikler olduğunu ileri sürer"* (Tilbe ve Tilbe, 2015: 188). Bu ilişki, 19. yüzyıl Fransız roman kahramanları ile 20. yüzyıldaki sorunlu roman karakterleri arasında yaşanan köklü değişimi gösterir. 19. yüzyıldaki erken kapitalizm döneminde güçlü ve kahraman özelliklerine sahip olan roman kahramanları, 20. yüzyıldaki büyük savaşlar, Yahudi soykırımı gibi insanlık suçları ve diğer ekonomik, toplumsal ve siyasal krizler sonucu gerçek dünyada gücünü yitirir ve bu durum romanlarda da yansır. Bu bağlamda yazar, eseri aracılığıyla bu toplumsal yapıyı ister bilinçli ister bilinçsiz olarak, ortaya koyar. Böylece edebi eserler, *"toplumun bilincini yansıtan yalınkat yapılar değil, birey aşkın özneler tarafından yaratılan ve toplumsal sınıfın olası en üst bilincini oluşturmaya aracılık eden olgulardır"* (Tilbe, 2010: 33). Bu durumda edebi eser ile toplumsal yapı arasındaki ilişki belirginleşir (Yener ve Aslan, 2018).

Goldmann'a göre, *“yazınsal yaratı, pazar için üretimden doğan bireyci toplumun gündelik yaşamının yazınsal düzleme yansımasıdır”* (Aktaran Tilbe ve Tilbe, 2016: 31). Bu çerçevede, eser ile toplum arasındaki ilişki, yazarı da içeren bir dünya görüşü meselesini gündeme getirir. “Dünya görüşü”, “sorunsal kahraman”ın yaşadığı evrenin yazarının kurgu ve yaratısıdır. Bu düşsel yaratı toplumsal gerçeklikten hareketle oluşturulur. “Dünya görüşü” belirli bir toplumsal gruba özgü ve belirli bir siyasal çizginin bir parçası olan yazarın toplumsal ve ideolojik seyrinin temsilcisidir (Atalay ve Er, 2013: 32). Oluşumsal yapısalcı yöntem ise eser, toplum ve yazar ilişkisinde bu dünya görüşünün nasıl tezahür ettiğini çözümlemeye çalışır.

Oluşumsal yapısalcılık yöntemi, bir edebiyat metninin içkin ve aşkın özelliklerinin bir bütün olarak inceleyen anlama ve açıklama süreçlerini kapsamaktadır. *“Anlama, belirli bir yazınsal yapıtta incelenen nesneye dair anlamlı içkin yapının açığa çıkarılmasıdır”* (Aktaran, Tilbe ve Tilbe, 2016: 125). Bu aşamada, eserdeki *“anlatı teknikleri, bakış açıları, kişi-uzam-zaman ilişkileri, temel izlekler ve yapının ilintili olduğu insan grubuyla birlikte varlık kazanan tutarlı ve birlikçi dünya görüşü”* (Tilbe, 2004: 99) çözümlenir. Demek ki bu aşamada edebi eserdeki anlamlı yapılar, diyalektik bakışla roman tekniklerinden çözümlenerek metnin iç tutarlılığı ortaya konur.

Çözümlemeyi bütünleyen açıklama aşamasında ise metne içkin bu yapıların *tarihsel, ekonomik, sosyal, ideolojik* vb. gibi bağlarla olan ilişkisi artgörümlü olarak incelenmektedir (Atalay ve Er, 2013: 29). Bu aşamadaki temel amaç ise bu yapıları metin dışı bağlamlara yerleştirerek döneme ait bütüncül bir dünya görüşü sunmaktır (Tiken, 2009: 46). Bu aşamada, *“metnin dışına çıkararak, metindeki olayların gerçekleştiği dönemdeki gerçek toplumsal sınıf yapısını araştırarak, romandaki toplumsal yapı ile gerçek tarihsel dönemdeki yapı arasındaki ilişkiler ve benzerlikler diyalektik bir yaklaşımla ortaya konur”* (Tilbe

ve Tilbe, 2016). Edebi eserde, *“metni aşan ve çevreleyen toplumsal, ekonomik ve siyasal dışsal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan bütüncül bir dünya görüşünün tutarlılığının nasıl oluştuğu”* açıklanır (Tilbe, 1999: 105).

Bununla birlikte, *“bu iki süreç birbirinden ayrı olmayan, tersine birbirini tamamlayan değişik yerlemlere gönderme yapan tek bir süreçtir. Bu süreçler karşılıklı olarak birbirini tamamlayarak anlaşılır ve açıklanır”* (Tilbe, 2004: 100). Bu aşamada *“tutarlı ve birlikçi dünya görüşüne”* (s. 100) ulaşmak için, çözümlemenin özellikle edebi eserde ele alınan tarihsel dönemle sınırlandırılması gerekmektedir. Ele alınan toplumsal yapı ve ilişkiler, dönemi anlamak ve romanı yorumlamak açısından önemli ve derinlemesine çözümlemeler sunar.

Goldmann'a (2005: 75) göre bir eseri incelerken yalnızca esere ya da yazara odaklanmak eserin içeriği hakkında bütüncül bir bilgi sunsa da eser ile yazar arasındaki ilişkiyi anlamak için yeterli değildir. Dolayısıyla insan eylemlerini bir bütün olarak ele alan oluşumsal yapısalcı yöntem *hem anlaşılır hem açıklayıcı olması* yönünden diğer yöntemlere göre iki kat daha avantajlıdır. Açıklama ve anlama ise birbirinden ayrı iki zihinsel süreç değil aksine iki farklı aynaya yansıyan tek bir süreçtir. Her ikisi de birbirine benzeyen bu süreçlerin sonuçları da bir diğerini güçlendiren yani tamamlayan bir niteliğe sahiptir. (Goldmann, 2005: 81-83).

Sonuç olarak *“Bütünsel görüşten giderek yalnızca yapıtın içeriğini değil aynı zamanda dış yapısını da ortaya çıkarmak gerekir”* (Goldmann, 1998: 148) düşüncesini savunan Goldmann bu iki aşamalı çözümleme yöntemiyle, bir romanın hem parçalarını hem de bütünü göz önünde tutarak esere yönelik sosyolojik bir bakış açısı geliştirmiştir.

2.1. Anlama Aşaması/İçkin Çözümleme

Metni bir bütün olarak var eden tüm unsurların incelendiği bu aşamada romanın iç dinamiklerinin dışına çıkmadan romanın yapısını oluşturan unsurlar saptanmaya çalışılır. Dolayısıyla bu aşamada Barış İnce'nin *Köksüzler* romanının anlatının bakış açıları, zaman, uzam, kişi, toplumsal yapı ve ilişkiler başlıkları altında içkin çözümlemesi yapılacaktır.

2.1.1. Anlatının Bakış Açıları

Hikaye ve roman gibi anlatıma dayalı edebi türlerde, metin yapısı, olay örgüsü ve kullanılan dil, bakış açısına göre şekillenmektedir. (Aktaş, 2003: 75). *“Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekan, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir”* (Aktaş, 2003: 78). Bu bağlamda bir anlatının üretimini, anlatma eylemini ve öyküleme sürecini şekillendiren anlatıcının konumunu ve bakış açısını belirlemede *Kim konuşmaktadır?* ve *Kim görmektedir?* soruları önem teşkil etmektedir. Birinci kişi sunumu ya da üçüncü kişi sunumu kimin konuştuğu sorusunun cevabı iken, kim görmektedir sorusu da anlatıcının bakış açısına karşılık gelmektedir (Yazıcı, 2012: 43). Konu, eşya, çevre ve kişiyi tam anlamıyla anlatmak ve tanıtmak için seçilebilecek bakış açılarını; *Tanrısal Bakış Açısı, Gözlemci Figürün Bakış Açısı, Tekil Bakış Açısı, Çoğul Bakış Açısı* (Tekin, 2003: 50-55) olarak sıralamak mümkündür.

Barış İnce, *Köksüzler* romanını genel olarak Tanrısal bakış açısı ile kurgulamış olsa da, zaman zaman kahramanların diyaloglarına ve iç monologlarına da yer vermiştir. Tanrısal bakış açısı genel olarak *“anlatım edimiyle, yer verdiği bilgilerle, yorumlara katılan, kurmaca dünyanın dışındaki bir anlatıcının konuyu*

bizzat anlatması” (Stanzel, 1997: 21) olarak tanımlanabilir. Bu bakış açısında anlatıcı her şeyi görebilen, hissedebilen ve geçmişten geleceğe dair bilgi verebilen konumdadır. Tanrısal bakış açısı, anlatıcının karakterlerin iç dünyalarına girmesine, gizli duyguları açığa çıkarmasına ve hem karakterleri hem de okuyucuyu yönlendirmesine olanak tanır (Tekin, 2003: 50-55). Romanda bu bakış açısının tipik bir örneği şu alıntıdır: *“Her leğen başında aynı görüntü gelirdi aklına İlyas’ın. 71 senesinde abisini uzaktan izlerken elinde çay bardağı vardı İlyas’ın babasının. Soğuktu hava, çizmeleri hep çamurdu”* (57). Bu alıntı anlatıcının İlyas’ın geçmişine dair çok spesifik bir döneme ait ayrıntıları verdiğini göstermektedir. Aynı zamanda *çizmelerin çamur içinde olması, havanın soğuk olması* gibi dışsal detaylarla da İlyas’ın kişisel deneyimlerine ek olarak yaşadığı çevre ve o dönemin koşullarına dair de okuyucuya bilgi sunmaktadır. Yine romanda yer alan şu alıntı da önemli bir örnektir:

“Sinan hepsinin farkındaydı ama Hakan için yeni bir dünyanın çok da öğrenmek istemediği kurallarıydı bunlar. İlk birkaç dersi kaçıran öğrenci gibi Sinan’ın söylediği gibi sözcükler ve kavramlar kafasında yer etmeyip çoğu zaman da bulantıya yol açıyordu. Tek isteği bir şekilde parayı bulup kaçak yollardan en güvenli şekilde yurtdışına uzanmaktı. Definecilik buna hizmet edecekse o da defineciydi. Önüne çıkan herkesi bu hedefi uğruna susturmaya hatta gerekirse ortadan kaldırmaya hazırды Hakan. Tabii abisinin emriyle...” (63)

Bu alıntıda da anlatıcı karakterlerin düşüncelerini ve içsel dünyasını ayrıntılı bir şekilde sunmuştur. *“Sözcükler ve kavramlar kafasında yer etmiyordu”* ifadesi karakterin zihinsel karmaşasını ve belirli sosyal kurallarla olan uyumsuzluğunu ortaya koymaktadır. *“Tek isteği bir şekilde parayı bulup kaçak yollardan en*

güvenli şekilde yurtdışına uzanmaktı” vurgusuyla da karakterin gelecek planlarını ve hedeflerini anlatmaktadır.

Özetle her iki alıntı da anlatıcının, karakterlerin düşüncelerini, arzularını ve geçmişlerini tüm yönleriyle bildiğini ve bunu okuyucuya sunduğunu gösteren Tanrısal bakış açısının nasıl etkin bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır.

2.1.2. Zaman

Anlatının temel öğelerinden biri olan zaman, anlatıcının öyküleme zamanı ve anlatıcının öykülediklerinin zamanı yani öykülenen zaman veya kurmaca zaman olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Öykülenen zaman kahramanların yaşadığı olayların dakikalar, saatler, günler, haftalar, aylar ve yıllarla ifade edilmesidir. Öyküleme zamanı ise en genel ifadeyle öykünün anlatılacağı belirli zamandır. Bu bazen bir paragrafta on yılın anlatılması, bazen de yüz elli sayfada sadece iki günün anlatılması anlamına gelmektedir (Kıran ve Kıran, 2011: 218-227). Ayrıca yazarın romanını yazma zamanından da söz etmek mümkündür (Ekici, 2022: 92).

Barış İnce 2018’de hazırlıklarına başladığı *Köksüzler* romanını 2022 yılında yayımlamıştır. Anlatıda öyküleme zamanı hakkında net bir bilgi sunulmasa da Nihan’ın arkadaşıyla yaptığı telefon görüşmesindeki *‘Göreyim seni döneceğim, çok kalmayacağım. Bilet hafta sonunda, ben dayanamıyorum erkene çekeceğim’* (26) gibi ifadeler romanın yaklaşık bir haftalık bir zaman dilimini kapsadığını göstermektedir. Bu bağlamda anlatının öyküleme zamanına ilişkin yine Nihan’ın *“Pazartesiye kadar kalsam, pazartesi gidip tapudan sordursam... Uğraşmaya değer mi? İki gün daha buradayız demek... Yarın görüşelim dedim adama da...”* (89) ifadeleri de zaman diliminin kısa ve yoğun olduğunu destekleyen örneklerdir. Anlatıda dikkat çeken bir diğer nokta ise anlatıcının *“Nisan ayının ahmakıslatanı Kordon’daki ağaçların yapraklarına düşerken gece sokakta*

takılan apartman çocukları, Cumhuriyet Meydanı'ndaki anıtın orada sürdükleri kaykayları ellerine alıp evlerinin yolunu tuttular" (50-51) ifadesiyle öyküleme zamanına dair daha spesifik bir bilgi sunmuş olmasıdır.

Anlatıda öykülenen zamana dair de net bir ifadeye yer verilmemiştir. Ancak Nihan'ın *"2000'de İstanbul'a taşındım, bir süredir de Almanya'dayım"* (11) sözlerinden ve anlatıda, *"Binalar boşaltıldı, kimisi yıkıldı yani, altta da tünel oldu Buca'ya bağlandı. Ay o tünel yapımında ne sallandık ne sallandık. Herkes gitti zaten pek kalmadı kimse. Bazı evler yenileniyor, bazısı yıkık kaldı, Damlacık sit alanı oldu, eski Rum evlerini koruma kurulu yıktırmadı..."* (12) gibi kentsel dönüşüm temalı hikâyelere sıkça yer verilmesinden olayların 2000'li yıllardan sonraki bir dönemi kapsadığı anlaşılmaktadır.

2000'li yılların başında İzmir'den Almanya'ya göç eden ve yıllar sonra ailesinden miras kalan evini satmak için İzmir'e dönen Nihan'ın, Hakan, Vedat ve Sinan kardeşlerle tanışması, geçmişe uzanan bir zaman yolculuğunu başlatır. Hikaye, geri sapımlar ile derinleşip genişleyerek devam eder. Örneğin İzmir'de doğup büyüyen ve üniversite yıllarına kadar burada yaşayan Nihan'ın, yıllar sonra İzmir'e dönmesiyle zihninde canlanan hatıralar geri sapım tekniğinden faydalanarak aktarılmıştır:

"...Kordon'a yaklaştı Nihan. Sağda duran çorbacının üstünde lisede gittiği dersane vardı. Heyt be, ne günlerim geçti burada. İş hanı olmuş tüm bina. Özgün dershane! Babam bir bok kazanamayacağımı düşünerek 'üzgün dershane' derdi. Arkadaşlarla içkiyi fazla kaçırdığımız gecelerin sabahı burada Emel'le birer çorba içer, sınıfa öyle girerdik. Karanfil ve sarımsak kokusu ortalığı sarardı" (8).

Bu alıntı, Nihan'ın bireysel geçmişini ile İzmir'in zaman içinde geçirdiği fiziksel ve sosyo-kültürel değişimin örtüşmesini göstermektedir. Geri sapım tekniği, şimdiki zaman ile geçmiş arasındaki geçişlerde, zamanın hem bireysel hem de toplumsal bellekle nasıl etkileşime girdiğini derinlemesine sunmaktadır.

Aynı şekilde, anlatıda İzmir'in tarihsel dönüşümü de geri sapım tekniğiyle aktarılmaktadır:

“Evlerinin altında gömü bıraktıkları söylenen Mizrahiler, Sefaradlar İzmir’e gelmeden önce şehirde var olan Yahudi ailelerdendi. Hatta Mizrahilerden biri 1890’da Kemeraltı’nda kumaşçılık yapardı. Yahudiler Birinci Juderia’dan çıkıp Karataş’a doğru geçtiklerinde, ailelerden biri Bayramyeri’nde bu evi yapmıştı demek. Mizrahiler hali vakti yerinde Yahudilerdendi. 1900’lerin başında zengin Yahudiler; Karataş, Karantina ve Göztepe taraflarında bahçeli evler yaparken yoksullar ise kortejo denen daha sonradan bakıldığında mezbelelik görüntüsündeki evlerde kalırlardı” (76).

Bu anlatımlar, zamanın yalnızca bireysel bir hafıza hareketi olmadığını, aynı zamanda bir toplumsal bellek işlevi gördüğünü de vurgulamaktadır. Anlatıcı, karakterlerin geçmişine dair anıları aktarırken, aynı zamanda toplumların tarihsel ve kültürel yapılarındaki dönüşümünü de gözler önüne sermektedir. Örneğin, Nihan'ın geçmişteki İzmir anıları, sadece onun kişisel hafızasının bir parçası değil, aynı zamanda şehrin ve toplumun geçirdiği değişimlerin de bir yansımasıdır. Bu bağlamda, *Köksüzler* romanında kullanılan artsüremli öyküleme tekniği, zamanın derinliklerine inmek için önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş ve şimdiki zaman arasında yapılan geçişler, karakterlerin içsel dünyalarıyla birlikte toplumsal yapılarındaki dönüşümü de etkili bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu teknik sayesinde hem bireysel hem de toplumsal hafıza,

zamanın katmanları arasında yerini almakta ve okura çok boyutlu bir zaman anlayışı sunmaktadır.

2.1.3. Uzam/Mekan

Anlatı sisteminin temel yapı taşlarından biri olan mekan, olayların somutlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Anlatıcı, mekanı; *“olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak ve atmosfer yaratmak”* gibi amaçlarla kullanabilir (Tekin, 2003: 129). Barış İnce'nin *Köksüzler* romanında ise bu dört amacın etkili bir şekilde kullanıldığını görmek mümkündür. Romanın genel olarak geçtiği mekan İzmir'dir. Ancak daha özelde, İzmir'in çeşitli semtleri (Varyant, Karabağlar, Alsancak, Konak, Bayramyeri, Damlacık, Eşrefpaşa, İkiçeşmelik, Agora, Menderes, Bostanlı ve Mavişehir gibi) romanın ana mekanlarını oluşturur.

Bu semtler, yalnızca fiziki mekanlar olarak değil, aynı zamanda şehrin toplumsal yapısını, tarihsel dönüşümünü ve karakterlerin yaşadığı zorlukları da yansıtan katmanlar olarak betimlenmiştir. Özellikle gecekondulaşma ve kentsel dönüşüm projelerinin yoğun etkilerinin görüldüğü Kadifekale, Bayramyeri ve Damlacık semtleri, romanın mekân açısından dikkat çeken bölgeleridir. Bu semtlerin, gerçek İzmir'in birer yansıması olarak ayrıntılı bir şekilde sunulması, yazarın bölgeye olan hâkimiyetini de göstermektedir.

Mekan unsuru, anlatının somutlaştırılması için çok önemlidir. Olayların geçtiği çevreyi tanıtmak hem anlatının yapısını güçlendirir hem de okuyucunun olayları daha iyi kavrayabilmesine olanak tanır (Aktaş, 2003: 130). Bu bağlamda anlatıda çevresel betimlemelere sıkça yer verildiği görülmektedir. Örneğin:

“Eşrefpaşa'dan Bayramyeri'ne inildiğinde yol üçe ayrılır. Üçyol'a dönen yol, aşağı Konak'a inen dönel şeklindeki Varyant yolu ve

sağda Basmane'ye inen İkiçeşmelik yolu... Varyant ile İkiçeşmelik arasındaki Damlacık denen bölgede Romanlar otururdu. İzmir yangını sonrası kaçanların ayakta kalan evlerine önce Girit göçmenleri yerleşmiş, sonrasında onların apartmanlara taşınmasıyla Romanlar bu bölgeyi tercih etmiş. Küçük ve renkli evlerin altında kalaycılar, spotçular, tamirciler, köfteciler tezgah tutmuş. İkiçeşmelik'in altı kazı bölgesi olunca bazıları dükkanları kapatıp bölgeyi terk etmek zorunda kalmış..." (19).

Anlatıcı bu alıntı ile hem fiziksel çevreyi hem de bölgenin tarihsel sürecini okuyucuya sunarak mekanın zamanla nasıl şekillendiğini vurgulamaktadır.

Mekân, anlatıdaki kişilerin kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, acımasız, yoksul ve sert bir portreyle tasvir edilen Anadolu coğrafyasındaki insanların psikolojisi de bu bölgenin şartlarına göre biçimlenmektedir (Aktaş, 2003: 145). Bu bağlamda *Köksüzler* romanında mekan ve kişilerin kimlikleri arasındaki bağ başarılı bir şekilde kurulmuştur. Örneğin anlatıda ön plana çıkan Bayramyeri, Kadifekale ve Damlacık semtleri, kentin fiziksel olarak merkezi konumunda yer alsalar da sosyal olarak kente uzak olan kentin çöküntü alanlarıdır. Sosyal olarak marjinalleşmiş olan bu mekanlar karakterlerin dünyasını da etkilemektedir.

Romanın başkarakterleri Hakan, Sinan ve Vedat kardeşler Mardin'den İzmir'in bu bölgelerine göç eden bir ailenin çocuklarıdır. İzmir'de doğup büyümüş olsalar da şehrin varoş bölgesinin görünmez sınırlarını bir türlü aşamamaktadırlar. Yaşadıkları çevreyi değiştirmek hayaliyle, geçimlerini gayri resmi yollarla sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden gasp, hırsızlık, adam yaralama, define vb. gibi suçlarla iç içe yaşamaktadırlar. Örneğin Sinan'ın işlediği suçlar bu durumu açıkça göstermektedir:

“Yeni model bir gri arabanın kapısı açılırken elindeki taşı Çetin’in başına geçirdi Sinan. Cüzdanı aldı, içindeki parayı çıkarıp arabanın içine fırlattı. Torpido gözünü hızlıca karıştırdı, bir şey bulamadı. Bagajdaki çantayı kaptı. İçinde kağıtlar vardı. Bunlar olmalı. Cebinden çakıyı çıkardı, yerde yatan Çetin’in ağzındaki et parçasını bir midyeyi kabuktan ayırır gibi çıkardı. Ustalığın verdiği serilikle”
(24).

Alıntı, bu kişilerin suça sürükleniş hikayesinin yaşadıkları çevreyle ilişkili olarak neredeyse kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Öyle ki bölgenin ne derece tehlikeli bir yer olduğu anlatıda *“Kadifekale, polisin rahat girip çıktığı bir yer değildi, girse haber verirlerdi ama buralar başkaydı”* (63) ifadeleri ile gözler önüne serilmektedir.

Roman, uzun bir geçmişe sahip ve toplumu yansıtan bir edebi türdür. Yazar romanda yer alan mekan betimlemelerinde o dönemin geleneklerini, giyim kuşamını, eğlence alışkanlıklarını, dil kullanımını ve benzeri özellikleri işleyerek, eserini dönemin toplumsal gerçekliğini yansıtan bir aynaya dönüştürür (Aktaş, 2003: 130-131). *Köksüzler* romanında İzmir’in tarihsel geçmişine ve bu geçmişte önemli bir yer tutan göç olgusuna sıkça değinilmektedir. Özellikle göç olgusu ve kentsel dönüşüm sürecinin yarattığı değişim ve dönüşümün etkileri, anlatıda önemli bir yer tutmaktadır. Göç olgusu hem eski kimliğin kaybolmasına hem de yeni bir kimlik arayışına yol açmıştır. Bu ikilik, romanın çeşitli bölümlerinde etkili bir şekilde işlenmiştir: *“Varyant’ın iki yanına baktı. Bir yanda yıkık şekilde terk edilmiş Damlacık, öte yanda her gün değişen Bayramyeri...”* (s. 30) ifadeleri ile yıllar sonra İzmir’e Nihan karakteri üzerinden bu değişim çarpıcı bir şekilde sunulmuştur. Nihan’ın Damlacık semtine döndüğünde yaşadığı yabancılaşma, şehrin geçirdiği dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır:

“... Deniz tarafından girildiğinde yarıda kesilen merdivenli çıkmaz sokak sanki daha da bir kısalmıştı. Binalardan birkaçı yenilenmiş, girişteki kıraathane gitmişti. Kısacık sokağın sonuna geldiğinde orada olup olmadığını hatırlamadığı, arkası dönük bir binayla karşılaştı. Boş bir duvar vardı, demek binanın girişi diğer yoldan olmalıydı, yokuşun başından... O zaman bizim ev nerede lan? Hiçbir şey aynı değil, bu nasıl bir yer ya? Duvardaki yazılara baktı. ‘Keşkeler düşsün diline’. ‘Yaşananlar tesadüf değil. S.K’” (10).

Son olarak romanda yer alan mekan unsuru ilerleyen bölümlerde meydana gelecek iyi ya da kötü olayları sezdirmek amacıyla kullanılmaktadır (Tekin, 2003: 146). *Köksüzler* romanında bu bağlamda romanın nasıl ilerleyeceği ve nasıl biteceğine dair bir atmosfer oluşturulduğu görülmektedir. Örneğin;

“Uzaktan körfeze baktı Nihan, sonra valizi çekiştirerek daracık kaldırımdan küçük evlerin arasına attı kendini. Çocukken bilye oynadığı basamakların dibindeki kapılara gözünü dikti. Tuzdan bozulmuş tahtalara, paslı kilitlere... Yıkılmayı bekleyen evlerin, susuz çeşmelerin, bir zamanlar Rum Kızının Suyu’nun geçtiği dehlizlerin, kapıda tek tük oturan teyzelerin arasından yürüdü. Damlacık Deresi’nin sesi kulağında çınladı. Ne olmuş buralar böyle, tanınmaz hale gelmiş” (10).

Bu alıntı mekânın atmosfer oluşturma amacına uygun bir örnektir. Anlatıdaki "tuzdan bozulmuş tahtalar," "paslı kilitler," "yıkılmayı bekleyen evler," ve "susuz çeşmeler" – mekânın fiziki ve toplumsal çöküşünü simgelemektedir. Mekana dair bu betimleme, ileride karşılaşılabilecek olumsuz değişimlerin ve karakterlerin yaşayacağı içsel çatışmaları sezdirme işlevi görmektedir. Bu bağlamda anlatının, kahramanlarını bir enkaz altında bırakarak son bulmuş olması da mekânın yalnızca atmosfer yaratmakla kalmadığını aynı zamanda karakterlerin kaderini

belirleyen bir unsur hâline geldiğini göstermektedir. Öte yandan kahramanların enkaz altında bırakılması yalnızca fiziksel çöküşe değil, karakterlerin psikolojik sıkışmışlığına, toplumsal dışlanmışlığına ve geleceksizlik duygusuna da işaret etmektedir. Yıkılmış evler, bozulmuş sokaklar ve kaybolan mahalleler, bireylerin içine düştüğü çaresizliği ve aidiyet kaybını yansıtan bir enkaz görüntüsü sunmaktadır. Böylece mekân, yalnızca bir arka plan değil, karakterlerin ruhsal durumunu şekillendiren temel bir unsur hâline gelmektedir.

2.1.4. Kişi

Anlatıda karşımıza çıkan ilk kişi Nihan Adatepe'dir. Nihan İzmir'in Bayramyeri mahallesinde büyümüş ancak 2000'li yıllarda İstanbul'a taşınmış daha sonra da Almanya'nın Hamburg şehrine yerleşmiştir. Üniversite mezunu olan Nihan her ne kadar arkadaşlarına Almanya'da çeviri yaparak hayatını idame ettirdiğini söylese de aslında bir kafede garsonluk yapmaktadır. Anlatıda Nihan karakteri geçmişine küs ve çocukluk hatırlarını hatırlamayan hayatının çeşitli dönemlerinde farklı problemlerle mücadele eden ve dışarıdan çok güçlü duran bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Annesini kaybeden Nihan'ın babası ise meczup bir şekilde Buca'daki eski tren garında yaşamaktadır.

Yıllar sonra ailesinden miras kalan evi satmak için İzmir'e gelen Nihan, şehrin yıllar içindeki değişimi ve dönüşümü karşısında büyük bir şaşkınlık yaşamaktadır. Bütün sokaklar, yollar, evler değişmiştir ve mekanlara dair hatırladığı hiçbir şey artık yoktur. Nihan, romanda bu durum karşısında yaşadığı şaşkınlığı şu sözler ile dile getirmektedir:

“Ne olmuş buralar böyle, tanınmaz hale gelmiş” (10).

“O zaman bizim ev nerede lan? Hiçbir şey aynı değil, bu nasıl bir yer ya? (10).

“Yıkılmış gibi değil de yok gibi yani orada hiç öyle bir ev olamamış gibi” (25).

Bu alıntılar, Nihan’ın geçmişe dair hatıralarıyla, şimdiki zaman arasındaki uçurumu ne kadar derinden hissettiğini gözler önüne sermektedir.

Anlatı boyunca Nihan kendisini oraya ait hissetmeyen bir birey olarak tanıtılmakta ve bir an önce geri dönmek istediği vurgulanmaktadır. Nihan arkadaşıyla yaptığı telefon görüşmesindeki *“...Göreyim seni, döneceğim ben, çok kalmayacağım. Bilet hafta sonuna da ben dayanamıyorum erkene çekeceğim”* (26) sözleri ile bu duygusu net bir şekilde ortaya konmuştur.

Köksüzler romanında Nihan’ın geçmişle yüzleşmekten korktuğu, eski hatıralarını anımsamaktan çekindiği görülmektedir. Nihan, *“orta sınıf konforuyla”* yaşadığı hayatın mutsuz gerçekliği ile yüzleşme, karakterin ruhsal durumu ve toplumsal kimlik bunalımı, roman boyunca derinlemesine işlenmektedir. Nihan, bireysel gerçekliği ile toplumsal duyarlılığı arasındaki uçurumun farkındadır. Anlatıda bu uçurum şu şekilde ifade edilmiştir: *“Vidananen yoksulların yanında dursa da yaşamını orta sınıfta sürdürmüş bir kadın olarak bu iletişimsizliğin nasıl aşılabileceğini düşündü”* (115).

Anlatının bir diğer önemli kişisi ise Sinan Kuşçu’dur. Sinan İzmir’in Kadifekale mahallesinde yaşayan Mardinli bir Kürt’tür. Sinan, Aydın’da üniversite okumuş ve maliye bölümünden mezun olmuştur. Ancak küçük yaşlarda suça bulaşmış olan Sinan üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Kadifekale’ye geri dönmüştür. Kardeşleriyle birlikte define arama işiyle uğraşan Sinan, bir gün bulacakları define sayesinde yaşadıkları hayattan kurtulmayı amaçlamaktadır. Sinan her ne kadar içinde bulunduğu hayatı yaşamak istemese de bu hayattan kurtulmanın tek yolunun da yine gayri resmi işler yapmak olduğuna inanmaktadır. Sinan bu düşüncelerini romanda şu sözlerle dile getirmektedir:

“Ulan herife bak, parayı bulmuş, kardeşi kumpirci zinciri kurmuş bize akıl veriyor. Haram helal muhabbeti sana güzel Emin amca. Gücün yetiyorsa açken harama el uzatma” (23).

Sinan'ın ortanca kardeşi Hakan da tıpkı abisi gibi üniversite eğitimi görmüş ancak siyasi suçlar nedeniyle okuldan atılmıştır. Sinan'ın kardeşi Hakan için söylediği, *“Afyon’da da olsa okudu yani... Hoca bile olacaktı. Siyasete ucundan bulaşmasa; okulda odası, o biçim façası... Allah’ın salağı...”* (21) sözlerinden onun başarılı ve hatta gelecekte üniversitede hoca olma ihtimali dahi olan bir öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. Üniversiteden uzaklaştırılan Hakan da tıpkı abisi Sinan gibi ailesinin yanına yani Kadifekale’ye dönmüştür. Küçük yaşlarda suçla tanışmış olan Hakan abisiyle birlikte define işiyle uğraşmaktadır. Bu işi yaparken karşılarına çıkan insanlara zarar vermekten de çekinmemektedir. Sinan da bir an evvel yaşadığı çevreden kurtulmak ve yurtdışına kaçmak istemektedir.

Anlatıda değineceğimiz son kişi ise en küçük kardeş Vedat Kuşçudur. Vedat açık lisede öğrenim görmektedir. Baba mesleği olan midyeciliği devam ettiren Vedat geceleri midye satmaktadır. Vedat'ın en büyük hayali ise aşçılık öğrenerek ileride bir gün havalı bir balık restoranı açmaktır. Abileri gibi küçük yaşta suçla tanışmış olan Vedat yine tıpkı abileri gibi hayallerine ulaşmanın helal bir yolunun olmadığı inancına sahiptir. Vedat'ın düşünceleri metinde şu sözlerle ifade edilmiştir; *“Vedat, o sermayeyi ona bugün sahip olanlardan alacağını biliyordu. Yoksullar parayı biriktirerek değil, kazıyarak bulur. Namuslu bir hayat, ancak namussuz bir ganimetin üzerine kurulur”* (41).

Sonuç olarak Mardin'den İzmir Kadifekale'ye göç eden bir ailenin üç oğlu olan Sinan, Hakan ve Vedat, suçla tanışmış, fakat toplumda kendilerine yer edinmeye çalışmaktadırlar. Her biri, farklı yaşam biçimlerine ve içsel çatışmalara sahip olsa da hepsi de “köklerini” bulma çabası içindedir. Yoksulluk, suç ve çaresizlik içinde şekillenen bu karakterler, şehre tutunma çabalarını içsel çatışmalarıyla

harmanlayarak, toplumsal yapının birey üzerindeki etkilerini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Tıpkı bu üç kardeş gibi kendini hiçbir yere ve hiç kimseye ait hissetmeyen Nihan da bir yandan köklerini aramaya çalışsa da bir yandan geçmişiyile yüzleşmekten korkmaktadır.

2.1.5. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

Kent yaşamının gerçekliğini ele alan *Köksüzler* romanı toplumsal hayattaki karşıtlıklar üzerine odaklanmaktadır. Roman ezen-ezilen diyalektiği çerçevesinde kent yoksulluğu ve sınıfsal çelişkiler üzerine odaklanmıştır. Bir mekan ve sınıf romanı kategorisinde yer alan *Köksüzler* romanında bu çelişkiler İzmir kenti örneği üzerinden sunmuştur. Özellikle Kadifekale, Bayramyeri ve Damlacık semtleri çevresinde geçen romanda göç olgusunun ve kentsel dönüşüm projelerinin kentin bu bölgelerinde yaşayan insanların yaşamı üzerindeki etkileri aktarılmıştır. Gecekondu mahallelerinin sosyo-ekonomik yapısının adeta bir panoramasının çıkarıldığı romanda bu mekanlar özelinde, bölgede yaşayan insanların gündelik hayatları ayrıntılı bir şekilde dile getirilmektedir.

Romanda ilk olarak Mardin'den İzmir'in Kadifekale semtine göç eden ve burada midyecilik işi yaparak ve define arayarak yaşamlarını idame ettiren Sinan, Hakan ve Vedat kardeşlerin yaşamı üzerinden göç olgusunun bireylerde yol açtığı yabancılaşma, ötekileşme duyguları ve bu kişilerin suça sürükleniş hikayeleri anlatılmaktadır. Bu kişiler her ne kadar göç eden bir neslin çocukları olarak o topraklarda doğup büyümüş olsalar da görünmeyen sınırlarla çevrili bir hayat yaşamışlar ve ne yaşadıkları kente ne de köklerini bıraktıkları topraklara ait olabilmişlerdir. Öte yandan önce İstanbul'a ardından Almanya'ya göç eden ama kendini bir türlü bulamayan Nihan yıllar sonra köklerine ulaşmak istese de artık bıraktığı hiçbir şey eskisi gibi değildir ve o da mekanlara ve insanlara çok yabancıdır.

2.2. Açıklama Aşaması/ Aşkın Çözümleme

Goldman'ın yönteminin ikinci aşaması ise metnin aşkın çözümlemesinin yapıldığı açıklama aşamasıdır. Bu aşamada romanın yazıldığı dönemin toplumsal ve siyasal yapısı incelenmekte ve romanda yer verilen toplumsal yapı ile yazıldığı dönemin toplumsal yapısı arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılmaktadır.

2.2.1. Anlatının Kaynağı

Sanat sosyolojisi ve edebiyat sosyolojisi alanında, yazarı yaratıcı özne olarak kabul eden ve yazarlığı çözümleme alanının dışında tutan iki farklı görüş bulunmaktadır (Wolf, 2000: 113). Ancak Goldmann oluşumsal yapısalcı yaklaşımında, yazarın yaşamının eseri üzerindeki etkisini göz ardı etmemektedir. Bu bağlamda eserine kendisinden ve yaşamından mutlaka bir şeyler katmış olan yazarın yaşamının, anlatının kaynağına ulaşma çabalarında dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Adıgüzel, 2001: 40). Barış İnce'nin *Köksüzler* romanını bu bağlamda incelediğimizde yazar ve eseri arasındaki ilişki net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Barış İnce, 1982 yılında İzmir'de doğmuş ilk, orta ve lise öğrenimini İzmir'de tamamladıktan sonra 2000 yılında üniversite eğitimi için İstanbul'a gitmiştir. 2004 yılından 2018 yılına kadar yazarlık ve gazetecilik yapan İnce, bir dönem Almanya'nın Hamburg şehrine gitmiştir. Burada yaratıcı yazı üzerine çalışmalar yapmış ve yaklaşık bir yıl sonra Türkiye'ye geri gelmiştir. Uzun yıllar İstanbul'da yaşayan İnce, 18 yıl sonra ise İzmir'e dönüş yapmıştır. İzmir'e dönüşüyle ilgili duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

“İzmir’e 18 yıl sonra döndüğümde pek çok şeyi hatırlayamadım. Yılda bir iki kez ailemi ziyaret için İstanbul’dan gelip gittiğim oluyordu ama yaşamadığım için fark etmiyordum. İzmir aynı

gibi idi. Karşıyaka vardı, Çeşme vardı, Kordon vardı, Asansör vardı... Aynıydı. Ama öyle değilmiş. Eşim -kendisi Bursalı- neredeyse benden daha kolay uyum sağladı çünkü o sıfır noktasından bakarak öğreniyordu. Bense daha önce hafızamda biriktirdiğim görüntülerle ilişki kuramadıkça kaybolduğumu hissettim. Yolları karıştırdım, gittiğim yerleri bulamadım, gençliğimde çok keyif aldığım ortamlardan keyif alamadım... Değişim sertti. Yine de hakkını yemeyeyim, İzmir kendini korumaya çalışıyor ve bir çeşit megakent olmamak için direniyor. Muhtemelen 18 sene sonra İstanbul'a dönseydim hiç tanıyamazdım" (www.bookinton.com).

İnce'nin bu ifadelerinden *Köksüzler* romanının konusu ile öz yaşam öyküsünün yakın bir ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki anlatı özellikle göç olgusunun ve kentsel dönüşüm projelerinin İzmir'de yol açtığı değişim ve dönüşüm süreci üzerine inşa edilmiştir. Öte yandan, İnce ve anlatıdaki Nihan karakteri arasında da güçlü bir bağ olduğu dikkat çekmektedir. Nihan, İzmir'de doğup büyümüş, üniversite eğitimi için İstanbul'a gitmiş ve en sonunda Almanya'nın Hamburg şehrine yerleşmiştir. Yıllar sonra Almanya'dan İzmir'e dönen Nihan'ın kentin değişimi ve dönüşümü karşısında yaşadığı şaşkınlığına yabancılaşma duygusu da eşlik etmektedir. Nihan'ın yaşadığı yabancılaşma duygusu, Barış İnce'nin İzmir'e dönüşte yaşadığı benzer duygularla paralellik göstermektedir. Özellikle Nihan'ın şu ifadeleri, yazarın kendi duygularının anlatıya nasıl yansıdığını açıkça göstermektedir: *"Ne olmuş buralar böyle, tanınmaz hale gelmiş", "Yıkılmış gibi değil de yok gibi yani orada hiç öyle bir ev olmamış gibi", "Hiçbir şey aynı değil, bu nasıl bir yer ya?"* Bu ifadeler, yazarın İzmir'e dönüşte yaşadığı şaşkınlık ve kaybolmuşluk duygusunu, Nihan'ın karakteri üzerinden aktarmaktadır. İnce, romanında kendi öz yaşam deneyimlerinden beslenerek, kentin dönüşümünü ve köklerinden kopan

insanların hissettiklerini okuyucusuna derin bir şekilde aktarabilmiştir. Barış İnce, bir röportajında şu ifadeler yer vermiştir;

“Çocukken Karabağlar’da önce keresteyle ilgili sonra da mobilyayla ilgili iş yerleri vardı ailemin. Yazları çalıştığımız olurdu. Buralardaki görüntüler hafızamda çok net. Çocukluk bizlere berrak anı paketleri sunuyor gerçekten de. Tabii o dönemde usta, çırak, kalfa, bir arada vakit geçirirdi insanlar. Onların konuşmaları aklımda ama bugün nasıl konuşuyorlar düşüncesi biraz daha gözlem gerektirdi. Anlattığım Damlacık-Bayramyeri-Eşrefpaşa hattı da bildiğimiz, akrabalarımızın yaşadığı bir yer” (www.cumhuriyet.com.tr, 2022).

Yazarın çocukluğunun geçtiği yerlerin, romanın önemli mekânlarıyla örtüşmesi, İnce'nin öz yaşam öyküsünün anlatıya nasıl yansıdığını gözler önüne sermektedir. Karabağlar, Damlacık, Bayramyeri ve Eşrefpaşa, İnce'nin çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği, hafızasında derin izler bırakmış mekânlardır. Bu yerler, romanda yaşayan karakterlerin toplumsal konumları ve karşılaştıkları zorluklarla örtüşmektedir. Göç, sınıfsal farklar, kimlik arayışı gibi temalar, İnce'nin çocukluk anılarına dayanan mekânlar üzerinden güçlü bir şekilde işlenmiştir.

Sonuç olarak, *Köksüzler* romanı, yazarın öz yaşam öyküsünden derin izler taşımaktadır. Yazarın İzmir'e dönüşte yaşadığı yabancılaşma ve kentteki değişimlere dair hissettikleri özellikle Nihan karakterinin yaşadığı benzer yabancılaşma ve şaşkınlık duygularıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca Yazarın çocukluk dönemini geçirdiği mekanlar ve çevresi, eserin önemli öğeleriyle örtüşerek, öz yaşam öyküsünün romanın temalarına ve karakterlerine nasıl yansıdığını gözler önüne sermektedir.

2.2.2. Tarihsel ve Toplumsal Olaylar

1950’li yıllarda sanayileşmenin etkisiyle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. II. Dünya savaşı sonrasında Türkiye’ye Marshall Yardımlarının [†]gelmesiyle tarımda makineleşme süreci başlamış, bu durum geleneksel ekonomik sistemin bozulmasına ve küçük toprak sahipleri ile tarım işçilerinin işsiz kalmasına neden olmuştur. Bu kesimin bir kısmı tarım işçisi olurken bir kısmı da kente göç etmiştir (Keyder, 1983, Akt. Erman, 2022: 40). Bu tarihte eş zamanlı olarak kentlerde başlayan sanayileşme süreci köylüler için yeni bir iş kapısı açsa da sanayinin göç eden kesime yeterli istihdamı sağlayamaması, konut ve iş piyasalarında enformalliğin hakim olmasına neden olmuştur (Erman, 2022: 40). Bu bağlamda tarımda makineleşme ve sanayileşme hamleleri köyden kente göçün temel sebepleri arasında sayılabilir.

1940’larda başlayan ve 1950’lerde hız kazanan göç olgusu, başta Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere büyük kentlerin düzensiz büyümesine yol açmıştır. Göç edenlerin maddi imkanlarının yetersizliği ve iskan konusunda planlı bir programın olmaması, konut sorununu beraberinde getirmiştir (Dervişoğlu, 2022: 630). Göçmenlerin satın alma gücünün çok kısıtlı olması ve ucuza konut sahibi olmak istemeleri kentin etrafında gecekondulaşmayı hızlandırmıştır (Çetin, 2010: 37). *Gecekondu “imar ve yapı kanunlarına aykırı olarak başkalarına veya kamuya ait arazi veya arsalar üzerine toprak sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın acele yapılmış konut; konu”* (<https://sozluk.gov.tr>) anlamına gelmektedir.

[†] ABD Dışişleri Bakanı George Marshall’ın adıyla anılan Marshall Planı, 3 Nisan 1948’de Başkan Truman’ın onayıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu planın temel amacı ABD kontrolünde kapitalist Batı Avrupa ülkelerinin ekonomisini yeniden yapılandırarak sosyalist Doğu Avrupa karşısında güçlenmesini sağlamak ve kapitalist Batı Avrupa ülkelerindeki devrimlerin önüne geçmektir. Ayrıca Amerikan mallarına geniş bir Avrupa piyasası oluşturmak da planın bir diğer önemli amacıdır. Türkiye ise 4 Temmuz 1948’de ABD ile imzaladığı “Ekonomik İşbirliği Antlaşması” ile planın içerisinde yer almıştır (Sancaktar, 2011:30).

Başlangıçta kent merkezine yakın, ancak coğrafi olarak dezavantajlı arazilere inşa edilen bu yapılar, zamanla kentin etrafını saran, altyapı ve hizmetlerden yoksun mahallelere dönüşmüştür. “Gecekondu” kelimesi ise, bu bölgelerde yaşayan halkı tanımlamak için kullanılmıştır (Erman, 2004). Gecekondu insanlara yönelik söylem yıllar içinde dönemsel olarak değişime uğramıştır. 1950-1960’lı yıllarda “kırsal öteki”, 1970’ler ile erken 1980’lerde “mağdur öteki”, 1980 ile 1990’lı yıllar arasında “kentli yoksul öteki(ler), hak etmeyen zengin öteki(ler), alt-kültür olarak “ikincil sınıftaki ötekiler” ve 1990’lı yılların sonunda da “tehdit edici varoşlu öteki” olarak adlandırılmışlardır (Erman, 2001’den akt. Çetin, 2010: 53) Bu terminolojik değişim göçmenlere yönelik toplumsal algının dönemin sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel dinamiklerine göre evrildiğini göstermektedir.

Türkiye’de, 1950 yılından itibaren göçün etkileri İzmir’de de hissedilmiştir. İzmir’in özellikle Konak ilçesindeki Kadifekale semti, göçün yoğun şekilde hissedildiği ve etnik yapının sürekli değiştiği bir bölge olmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde Kadifekale çevresinde genellikle Müslüman Türkler yaşarken, daha sonra Girit adasından gelenler bu bölgeye yerleşmiş ve bölgenin yapısı değişmiştir. 1950 yılında başlayan iç göç dalgasıyla birlikte, bu bölgede bakla tarlaları satılmış ve ilk gecekondu ortaya çıkmıştır (Çetin, 2011: 55). Kadifekale özellikle 1965 yılı sonrası artan göç dalgasında daha çok Erzurum, Konya ve Tokat’tan göç alırken 1970’lerden itibaren Mardin’den göç almaya başlamıştır. 1980’li yıllardan sonra ise bölgede Mardinli göçmen sayısı baskın bir konuma gelmiş ve bu durum Kadifekale’nin “*Küçük Mardin*” olarak da anılmasına neden olmuştur (Acat ve İpek, 2023: 350).

Kadifekale’nin bir göç merkezi haline gelmesi ve farklı bölgelerden gelen insanların ortak yaşam alanına dönüşmesi, *Köksüzler* romanında da belirgin bir şekilde yer almaktadır. Özellikle romanın ilerleyen bölümlerinde geçen

“Kale’den aşağı onlar, yüzler, binler indi, inerken Mardinliler Erzurumlulara, Erzurumlular Diyarbakırlılara, Diyarbakırlılar Konyalılara sataştı, sitelerin güvenlik görevlileri polisi arayarak kulübelerinden kaçtı...” ifadeleri göçle gelen farklı toplumsal gruplar arasındaki gerilimleri, mekânsal sıkışmayı ve düzenin dağılma hâlini gözler önüne sermektedir. Bu sahne, yalnızca toplumsal çeşitliliği değil aynı zamanda Kadifekale’nin dönüşen yapısının roman kurgusuna nasıl yansıdığını da açık biçimde ortaya koymaktadır.

Kadifekale’nin ekonomisi daha çok küçük ölçekli işletmelere ve esnaflığa dayansa da midyecilik en önemli geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Öyle ki Kadifekale midyeciliğin merkezi konumundadır. Bir hemşerilik mesleği olma özelliği taşıyan midyeciliği büyük oranda ise Mardinliler icra etmektedir (Önen, 1992: 75). Kısacası Kadifekale zaman içinde yoğun olarak Mardinli göçmenlerin yaşadığı ve midyeciliğin merkezi haline gelen bir bölgeye dönüşmüştür. Bu bağlamda, *Köksüzler* romanında midyecilik temasının da geniş bir şekilde işlendiği görülmektedir. Romanın baş kahramanları Vedat, Hakan ve Sinan kardeşler bu mesleği babaları İlyas’tan devralmıştır. İlyas da bu işi kendi babasından öğrenmiş hatta ağabeyi, midye toplamak için daldığı denizde boğularak hayatını kaybetmiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde geçen şu anlatı:

“...Kürekle tarlayı kazdıktan sonra midyelerin membaini doğru ilerledi. Otların arasında taramayla aliverdi midyeleri. Su derinleşti. Bahriyeli Hasan, sen çık dedi. Abisi dinlemedi. Babası mağrur izledi. Ne de cesur oğlan yetiştirmişti! Abisi fileli torbalarıyla daldı, çıktı, daldı, daldı... Yüzme bilmeyen bir Kürt...Tınatili... 12 Eylül’den sonra Kutlubey Köyü dedikleri. Her sabah güneşin rengini alan evler olan memleket hani...”

midyeciliğin sadece bir geçim biçimi olmadığını aynı zamanda yoksulluğun kuşaklar boyunca aktarıldığı bir yaşam biçimine dönüştüğünü de göstermektedir.

Romanın dikkat çeken bir diğer teması da defineciliktir. Karakterler için bu uğraş, içinde bulundukları yoksulluktan kurtulmanın hayaliyle şekillenen bir çıkış arayışını temsil etmektedir. Nihan'a söylenen *"Bir dinler misin Nihan hanım! Bu sizin ev Mizrahiler'in onlarca evinden biri bak. Bunlar giderken, bir gün gelirler diye altınları, ziynetleri gizlemişler... çıkan hazineden sana payını vereceğiz"* şeklindeki sözler, define arayışının mahallede nasıl bir beklentiye dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu sahne, defineciliğin yalnızca maddi bir kazanç umudu olmadığını aynı zamanda geçmişten kalan söylentilerle bugünkü yoksulluğun birleştiği bir umut kapısı olarak görüldüğünü göstermektedir.

Kadifekale, coğrafi olarak şehrin merkezinde yer alan, Konak Meydanı, İzmir Körfezi gibi kentin önemli noktalarını görebilen bir konumda olmasına rağmen zamanla kentten kopuk ve içe dönük bir yerleşim alanı haline gelmiştir. Daha önceki zamanlarda prestijli bir konuma sahip olan Kadifekale zaman içinde çöküntü alanı haline dönüşmüştür. Yaşanan göç dalgası, kentte sosyo-ekonomik dengesizlikler, sınıfsal ayırım, işsizlik, yoksulluk, yoksunluk sınırlarının oluşmasına sebep olmuştur (Akdaş, 2021: 308-309). Yani Kadifekale, coğrafi olarak şehrin merkezi noktalarına yakın olmasına rağmen, göç ve sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle kentten kopuk ve içe dönük bir yerleşim alanı haline gelerek, zaman içinde prestijini kaybedip çöküntü alanına dönüşmüştür.

Türkiye'de gecekondulaşma sorununun yol açtığı bir diğer önemli konu ise kentsel dönüşümdür. 1980'lerde Türkiye'de kent merkezleri ve gecekondu bölgelerindeki dönüşüm konusu gündeme gelmeye başlamıştır. 1984 yılında kabul edilen 2981 sayılı *"İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmarKanununun Bir Maddesinin*

Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun", gecekondü dönüşüm sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Şişman ve Kibaroglu, 2009). Özellikle 1990 ve 2000’lerde kentsel dönüşüm süreci hızlanmaya başlamış ve Kadifekale de kentsel dönüşümün odağı haline gelen bölgelerden biri olmuştur. 2007 yılında “Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi” kapsamında bölgedeki konutların bir kısmı boşaltılmış ve ailelerin birçoğu İzmir’in Karabağlar ilçesinde yer alan Uzundere Toplu Konut alanına taşınmıştır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal yansımaları da romanda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Romanda geçen;

“Binalar boşaltıldı, kimisi yıkıldı yani, altta da tünel oldu Buca’ya bağlandı. Ay o tünel yapımında ne sallandık ne sallandık. Herkes gitti zaten pek kalmadı kimse. Bazı evler yenileniyor, bazısı yıkık kaldı, Damlacık sit alanı oldu, eski Rum evlerini korumu kurulu yıktırmadı. Çevre Şehircilik Bakanlığı bir proje yapıyormuş diyorlar...”

şeklindeki ifadeler, Kadifekale’nin dönüşüm sürecinin mekânsal etkilerini ve mahalle sakinleri üzerindeki belirsizliği gözler önüne sermektedir. Bu anlatı, sadece fiziksel değişimi değil aynı zamanda toplumsal belirsizlik, yerinden edilme ve aidiyet kaybı gibi dönüşümün bireyler üzerindeki etkilerini de görünür kılmaktadır.

Sonuç olarak Barış İnce’nin *Köksüzler* romanı, İzmir’in sosyo-ekonomik yapısını ve tarihsel arka planını derinlemesine inceleyerek, toplumsal dönüşümün bireyler üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Toplumsal yapı ile bireyler arasındaki ilişkiye odaklanan *Köksüzler* romanı göç, gecekondulaşma ve kentsel dönüşüm gibi toplumsal süreçleri ele alarak, bu dönüşümlerin bireylerin kimlikleri ve yaşamlarına nasıl yansıdığını sorgulamaktadır. Romanda ayrıca alt kültürel geçim biçimlerine de yer verildiği dikkat çekmektedir. Özellikle

midyecilik ve definecilik, roman kahramanlarının hayatta kalma mücadelesinde öne çıkan iki temel uğraş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uğraşlar, yalnızca maddi sıkıntıların değil aynı zamanda toplumdaki dışlanmış bireylerin sisteme dahil olamama durumunun da bir yansımasıdır. Sinan ve Hakan'ın definecilikle uğraşmaları bir çıkış yolu arayışını gösterirken, Vedat'ın midye satarak geçimini sağlaması da içinde bulunduğu sınıfsal konumu gözler önüne sermektedir. Böylece roman, bu alt kültürleri yalnızca kültürel bir renk olarak değil toplumsal sorunlara ışık tutan önemli göstergeler olarak ele almaktadır.

Roman özellikle İzmir'in gecekondulaşmanın yoğun olduğu Kadifekale semti üzerinden, farklı etnik grupların birlikte yaşadığı bir toplumda kimlik ve aidiyet sorunlarını derinlemesine işlemektedir. Kadifekale, uzun bir tarihe sahip olup, şehrin merkezi konumunda yer almasına rağmen zamanla sosyal ve ekonomik olarak dışlanmış bir bölgeye dönüşmüştür. Göç eden kuşakların çocukları, kendi köklerinden koparak şehre tam anlamıyla ait olamayan bir kimlikle yaşamaktadır. Bu durum, bireylerin sosyal dışlanma ve ekonomik zorluklarla şekillenen kimliklerini ve yaşam mücadelelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Romanda, göçün etkileri özellikle Sinan, Hakan ve Vedat kardeşler üzerinden aktarılırken, kentsel dönüşüm projelerinin yol açtığı yabancılaşma duygusu da Nihan karakteri aracılığıyla etkili bir şekilde sunulmaktadır.

2.2.3. Dünya Görüşü ve İdeoloji

Yazar *Köksüzler* romanında neoliberal kentleşme, göç ve kentsel dönüşüm pratiklerinin kurlsız düzensiz insan haklarını ihlal eden onları yabancılaştıran, suça iten, köksüzleştiren, zaman ve mekan bağlantısından koparan bir süreç olarak ele almaktadır. İnce, romanında Türkiye'deki modernleşme ve kentleşme deneyiminin çarpık ve insani olmayan doğasını dile getirmektedir. Varoş ve getto kavramları üzerinden öteki Türkiye'ye bakmamızı sağlayarak suç ve

yabancılaşmanın insanların bireysel tercihlerinden çok kolektif siyasi kararlar ve uygulamalar neticesinde ortaya çıktığını da çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

İnce, her şeyin çok hızla değiştiği zaman ve mekanın ortadan kalktığı bir Türkiye gerçekliğine özellikle orta sınıf bir kadın aracılığıyla eleştirel bir bakış getirmektedir. Barış İnce, romanda bir yandan sosyal devletin yokluğu üzerine dururken diğer yandan da toplumsal kültürün yoksullar ve ‘köksüzlere’ bakışını eleştirel bir şekilde ortaya koymaktadır: *“Yoksulluğu bilmeyen birinin yoksulluktan bahsederken seçtiği sözcüklerle yoksul birinin kendini anlatırken seçtiği sözcükler bir olmaz. Kalenin çocuklarının kendilerini savunan ama başka bir dil kullanan kimi adam ya da kadınlardan ne anladıkları müphemdi... Bayramdan bayrama yapılan sevap ziyaretleri vicdanın dürtüklediği anlık üzüntüler, bir gün açılıp bir gün dağılan sosyetik dernekler, ertesi gün aynı coşkuya ulaşmayacak ‘onlar için bir şey yapmalı’ krizleri; mahallenin çocuklarının gündelik kaygılarına çare olmuyordu”* (96). İnce, kahramanı Nihan aracılığıyla Türkiye’deki yoksullara bakış tarzını da sorgulamaktadır: *“Aralarında uçurum vardı sanki, vicdanen yoksulların yanında dursa da yaşamını orta sınıfta sürdürmüş bir kadın olarak bu iletişimsizliğin nasıl aşılabacağını düşündü”* (115). Bu ifade yoksullara bakış açısındaki uçurumu net bir şekilde ortaya koyarken, sınıfsal farklılıkların yarattığı iletişim eksikliklerine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda İnce’nin romanı sadece bir toplumsal eleştiri değil, aynı zamanda bireylerin yaşadığı zorlukların derinlemesine bir analizidir. İnce, bireylerin ve toplulukların göç, yoksulluk ve toplumsal dışlanma süreçleriyle nasıl şekillendiklerini, kimliklerinin bu dönüşüm sürecinde nasıl değiştiğini ve bu koşullar altında kimliklerini inşa etme mücadelesini çok katmanlı bir şekilde ele almıştır.

3. SONUÇ

Barış İnce'nin *Köksüzler* romanı, Türkiye'nin 1990'lardan itibaren geçirdiği toplumsal değişimleri, gecekondulaşma, varoş, kentsel yoksulluk ve sosyal dışlanma öğelerini orta sınıf bir karakter üzerinden aktarmaya çalışmaktadır. Roman kentsel yoksulluk kavramını kentsel dönüşüm kavramı içerisinde ele alarak, insanların mekana, sosyal dünyaya, kültüre yabancılaşmalarını ve yalnızlaşmalarını aktarmaktadır. Barış İnce, bir yandan köklerinden kopmuş, göç yoluyla yeni kökler arayan insanların köksüzlük deneyimlerine odaklanırken öte yandan kentin kültürel, mekânsal ve toplumsal yabancılaşmasının kentin yerlileri üzerinde yarattığı köksüzleşmeyi ele almaktadır.

Barış İnce "yoksulluk kültürü"nü bir çöküntü/varoş mahalle örneği üzerinden ortaya koymaya çalışmaktadır. *"Kadifekale'nin tehlikeli bir getto"ya dönüşmesinin hem sosyolojik hem de zihinsel dönüşüm süreçlerine odaklanmaktadır. Yazar, köksüzlük imgesi ile insanların mekan ve zamana yabancılaşmalarını ele alırken aynı zamanda toplumsal mesafeyi de bu mesafenin yarattığı yabancılaşma ve acıma duygularının gerçek dışılığını da çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Sosyal devlet ve sosyal güvenliğin tamamen ortadan kalktığı, mekanların kriminalleştiği, insanların kolaylıkla suç işlediği, herkesin birbirine yabancılaştığı, bir köksüzlük, bir yetersizlik, bir evsizlik hali romanın çarpıcı bir şekilde ortaya koyduğu toplumsal olgulardır.*

Sonuç olarak, Barış İnce'nin *Köksüzler* romanı, Türkiye'nin kentsel dönüşüm süreçlerinin bireylerin kimliklerini, aidiyetlerini ve toplumsal bağlarını nasıl dönüştürdüğünü sorgulayan ve eleştiren güçlü bir eserdir. İnce eserinde sosyal ve mekânsal yabancılaşmanın bireyleri nasıl köksüzleştirdiğini ve toplumun bütününe nasıl bir çıkmaza sürüklediğini çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Acat, N. S ve Ek, F. İ. (2023). "Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği". *İdealkent*, 15(40), 338-375.
- Adıgüzel, S. (2001). Elçin Efendiyev'in Romanları Üzerine Bir Çalışma Oluşumsal Yapısalcı İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Akdaş, M. (2021). "Görünmeyen Sınırların Kentsel Dönüşüm Projeleri ile Değişimi: İzmir Kadifekale Örneği". *Mimarlık ve Yaşam*, 6(2), 301-317.
- Aktaş, Ş., (2003). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş (6. baskı). Ankara: Akçağ.
- Akten, S. (1999). Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilimi Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, ,162-167.
- Atalay, İ. ve ER, A. (2013). "Oluşumsal Yapısalcılık Bağlamında" Sorunsal Kahraman" Ve" Dünya Görüşü" Kavramları: Bernard-Marie Koltès'in Batı Rıhtımı (Quai Ouest). *Humanitas: International Journal of Social Sciences/Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2). 27-48.
- Aydın, E. (2021). "Edebiyat Sosyolojisi-Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimlerinde Kesişen Nokta ve Referanslar". Edebiyat Sosyolojisini Güncel Kılmak, Temel Yaklaşımlar, Toplumsal-Politik Dönüşümler, İncelemeler (iç.). (Ed.). Aziz Şeker ve Emre Özcan. Ankara: Nika Yayınevi. 79- 88.
- Çetin, İ. (2010). Gecekonduunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan- Mekân Faktörü: İzmir Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

- Çetin, İ. (2011). "Kentiçi Bir Çöküntü Alanı Örneği Kadifekale'de Mekan Sosyolojisi Denemesi". *Sosyoloji Dergisi*, (25), 53-80.
- Dervişoğlu, E. (2022). "Gecekondulaşma Olgusunun 1950 Sonrası Türk Romanına Yansıması". *Dert Yükü Mekanlar Kentlerin Yeni Ve Eskimeyen Sorunları* (İç.). (Ed.). Gazanfer Kaya Ve Aziz Şeker. Ankara: Nika Yayınevi. 629-652.
- Dolgun, U. (2021). "Edebiyat Sosyolojisi Yapmak Ya Da Yapmamak!" *Edebiyat Sosyolojisini Güncel Kılmak, Temel Yaklaşımlar, Toplumsal-Politik Dönüşümler, İncelemeler* (İç.). (Ed.). Aziz Şeker Ve Emre Özcan. Ankara: Nika Yayınevi. 25-75.
- Ekici, F. (2022). "Möhemmet Mehdiye'ın Frontoviklar Adlı Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, 3(1), 86-108.
- Erman, T. (2022). "Gecekonduyu Anlamak: İyisiyle Kötüsüyle Gecekondu Yaşamı". *Dert Yükü Mekanlar Kentlerin Yeni Ve Eskimeyen Sorunları* (İç.). (Ed.). Gazanfer Kaya Ve Aziz Şeker. Ankara: Nika Yayınevi. 39-58.
- Erman, T. (2004). *Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları*. *European Journal Of Turkish Studies. Social Sciences On Contemporary Turkey*, (1).
- Goldmann, L. (1998). *İnsan Bilimleri Ve Felsefe*. Çev., Afşar Timurçin Ve Füsün Aynuksa. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Goldmann, L. (2005). *Roman Sosyolojisi*. Çev., Ayberk Erkey. Ankara: Birleşik Kitapevi.
- İnce, B. (2022). *Köksüzler*. (1. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Kıran, A. E. Ve Kıran, Z (2011). *Yazınsal Okuma Süreçleri* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ocak, E. (2002). "Yoksulun Evi". *Yoksulluk Hâlleri. Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (İç.). (Der.) Necmi Erdoğan. İstanbul: İletişim. 89-115.
- Önen, E. (1992). "Hemşehrilik Mesleği Olarak Midyecilik". *Sosyoloji Dergisi*, (3).
- Sancaktar, C. (2011). "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası'na Marksist Yaklaşım", *Bilgi Strateji*, 3(5), 25-98.
- Stanzel, F. K. (1997). *Roman Biçimleri*. Çev., Fatih Tepebaşı. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Şan, M. K. (2012). "Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar". *Edebiyat Sosyolojisi* (İç.). (Ed.) Köksal Alver. Ankara: Hece Yayınları. 127-168.

- Şişman, A. Ve Kibaroglu, D. (2009) "Dünyada Ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları", Tmmob Harita Ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel Ve Teknik Kurultayı, Ankara, 1-9.
- Tekin, M. (2003). Roman Sanatı (Romanın Unsurları) (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tiken, S. (2009). "Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 43-56.
- Tilbe F. Ve Tilbe A. (2016). "Yazın Toplum Bilimsel Oluşumsal Yapısalcı Bir Çözümleme: Mahmut Yesari’Nin "Çuluk" Adlı Romanında Çalışma İlişkileri", Uluslararası Edebiyat Ve Toplum Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Bartın Üniversitesi Yayınları No: 25 Edebiyat Fakültesi Yayın No: 02, Ss. 123-134.
- Tilbe, A. (1999). Camus’nün Veba Adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama (Bildiri). Ankara Üniversitesi, Tömer Gaziantep Şubesi, Edebiyat Ve Toplum Sempozyumu (4- 5 Haziran 1999). Bildiriler Kitabı, (Ss. 105-111). Gaziantep: Ankara Üniversitesi, Tömer Basın Yayın Müd. Yayınları.
- Tilbe, A. (2004). "Jean Paul Sartre’in Bekleyiş Adlı Romanına Goldmann’cı Yazın Toplumbilimsel Bir Yaklaşım". Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri (İç.). (Ed.) Köksal Alver. Ankara: Hece Yayınları. 93-116.
- Tilbe, A. (2010). Georges Lukacs Ve Lucien Goldmann’ın Yaklaşımıyla Fransız Yazınında Kişi Sorunsalı (Bildiri). Ertuğrul İşler Ve Ark. (Ed). Pamukkale Üniversitesi, Uluslararası Bakea – Batı Kültürü Ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumu, (7-8- 9 Ekim 2009). Batı Edebiyatında Kahraman. Nu., 17. (S. 27-36). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.
- Tilbe, A. Ve Tekin, P. (2012). André Malraux’nun İnsanlık Durumu: Oluşumsal Yapısalcı Bir Çözümleme (Bildiri). Ali Tilbe Ve Ark. (Ed). Namık Kemal Üniversitesi, VIII. Ulusal Frankofoni Kongresi, (16-18 Mayıs 2012). E-Bildiriler / E-Actes. (Ss. 242-255). Tekirdağ.
- Tilbe, A., Ve Tilbe, F. (2015). "Reşat Enis Aygen’in Afrodite Buhurdanında Bir Kadın Adlı Romanında Çalışma İlişkileri: Yazın Toplumbilimsel Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme". Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 187-216.
- URL-1: "Barış İnce’den Kök Salamayanlara Dair Bir Roman Köksüzler". <https://www.bookinton.com/yazarlar/baris-inceden-kok-salamayanlara-dair-bir-roman-koksuzler/> (Erişim: 13.03.2025).

- URL-2: "Barış İnce'den Ses Getiren Bir Roman Köksüzler" <https://www.cumhuriyet.com.tr/kultur-sanat/baris-inceden-ses-getiren-bir-roman-koksuzler-1957191> (Erişim: 13.03.2025).
- URL-3: "Gecekondu". <https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 10. 11. 2024).
- Wolf, J. (2000). Sanatın Toplumsal Üretimi Çev., Ayşegül Demir. İstanbul: Özne Yayınları.
- Yazıcı, N. (2012). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikayelerinde Anlatıcı Ve Kahramanlar (2. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yener, D. Ve Aslan, C. (2018). ""Sevdalinka" Ve "İnsanlık Ayağa Kalk" Romanlarında Bosna Savaşı'ndaki Toplumsal Yapı Ve İlişkilerin Oluşumsal Yapısalcı Eleştirisi". Journal Of Awareness, 3(2), 13-48.
- Yücel, Hakan (2016). "Varoşun Üç Hali: "İç Varoş", "Parçalanmış Varoş" Ve "Bütünleşik Varoş"". Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 4(1), 53-84.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Barış İnce's novel *Köksüzler* addresses the socio-spatial transformations that have emerged during Turkey's urbanization process, particularly through the lens of individuals' quests for identity and belonging. The central focus of the novel lies in the lived experiences of individuals residing on the urban periphery, shaped by migration, poverty, and alienation. Set in the İzmir neighborhoods of Kadifekale, Bayramyeri, and Damlacı, the narrative follows, in parallel, the struggle of three siblings who migrate from Mardin to establish themselves in the city and the alienation experienced by Nihan upon her return from Germany after many years. While offering a critical perspective on themes such as urbanization, social stratification, and spatial segregation, *Köksüzler* also provides an in-depth reading of urban mobility and the search for belonging.

Theoretical Framework and Methodology

As a sub-discipline of sociology, the sociology of literature aims to examine the relationship between literary texts and the societies from which they emerge. One of the most influential approaches in this field is Lucien Goldmann's method of Genetic Structuralism. Goldmann argues that literary texts should be analyzed not only from a literary standpoint but also within their broader social contexts. According to him, novels cannot be separated from the social fabric in

which they are produced; rather, they are reflections of the socio-economic and cultural structures of their time. The method of genetic structuralism allows for a dual analysis of the text – both immanent and transcendental – thereby revealing the reciprocal relationship between the fundamental dynamics of social structure and the constitutive elements of the novel.

Goldmann's approach consists of two interrelated phases: comprehension (understanding) and explanation. The comprehension phase focuses on the internal dynamics of the text through close textual analysis. This involves examining narrative perspectives, temporality, spatiality, character construction, and the portrayal of social structures and relationships. In the explanation phase, the analysis shifts beyond the internal structure of the text to engage with its external contexts. This transcendental analysis considers the narrative's historical and social foundations, including its underlying worldview, ideological positioning, and the socio-political events that inform its creation. Together, these phases underscore the necessity of interpreting the literary work through a dialectical lens. By attending to the external social, economic, and ideological conditions alongside internal textual features, the genetic structuralist method enables a comprehensive understanding of the novel's embedded social structures and its historical moment.

Findings

Köksüzler stands out as a work that closely aligns with Lucien Goldmann's genetic structuralist approach, offering a profound exploration of the relationship between social structures and the individual. In the first stage of the analysis, which constitutes the immanent reading, the narrative is primarily constructed through an omniscient point of view. This narrative stance allows the narrator to possess comprehensive knowledge of events, providing detailed insights into the inner worlds and past experiences of the character. Furthermore, the treatment of time in the novel emerges as a reflection of both individual and collective memory. The narrative structure, which begins with Nihan's return to İzmir and oscillates between past and present, is marked by frequent analepses that render the temporal dimension of the story increasingly discernible. Space plays a crucial role in concretizing the novel's themes. The narrator offers richly textured descriptions of various districts of İzmir and illustrates how the social configurations of these locales influence the characters. Themes such as migration, urban transformation, and slum formation underscore the interplay between space and identity, highlighting the ways in which the environment shapes personal subjectivities. Here, space is not merely a physical setting but also a narrative device that mirrors both the psychological states of the characters and the broader social structures. The decaying urban areas of İzmir, such as Kadifekale, Bayramyeri, and Damlacık,

function not only as symbols of poverty but also as formative landscapes that shape the trajectories of those who inhabit them. Another key function of space in the novel is its anticipatory quality: it foreshadows future developments and reveals the way the characters' relationships with their environment evolve over time. For instance, the novel's detailed portrayal of İzmir's processes of transformation simultaneously points to the characters' quests for identity and their experiences of alienation.

In the explanatory phase of the analysis, *Köksüzler* is examined in relation to the socio-political structure of the period in which it was written. In accordance with Goldmann's methodology, the transcendental analysis seeks to reveal how historical events, the broader social context, and the author's biography inform the novel's internal structure. The analysis first focuses on the origin of the narrative. The sense of alienation experienced by Barış İnce upon returning to İzmir parallels the emotions portrayed through the character Nihan in *Köksüzler*. The author's childhood memories and the environments he inhabited resonate with the novel's settings, enriching the narrative with autobiographical depth. In this regard, the thematic content of the novel becomes deeply intertwined with İnce's own life experiences.

The section addressing historical and social developments discusses the wave of internal migration that began in Turkey during the 1950s, along with the social changes brought about by industrialization and the phenomenon of informal urban settlements. These dynamics are reflected in the novel's depiction of urban transformation and social restructuring. The transformation of İzmir's Kadifekale district, in particular, is directly linked to the identity crises faced by the characters.

The novel thus provides a nuanced interrogation of how urban redevelopment impacts the lives of individuals. In the discussion of worldview and ideology, *Köksüzler* is interpreted as a work of social critique through its treatment of themes such as neoliberal urbanism, migration, urban transformation, and social exclusion. By focusing on class disparities, poverty, and the condition of the 'rootless', İnce casts light on pressing social issues and the struggle for survival faced by marginalized individuals within an increasingly fragmented urban landscape.

Conclusion

Köksüzler, when examined through the lens of Lucien Goldmann's genetic structuralism, reveals itself as a multifaceted narrative that intricately weaves together the author's personal experiences with the socio-political realities of its time. The novel foregrounds the dialectical relationship between individual

subjectivities and the structural forces that shape them, offering a compelling portrayal of how socio-spatial transformations – particularly those driven by migration, poverty, and urban marginalization – deeply affect the formation of identity and the sense of belonging. By critically engaging with themes such as neoliberal urbanism, forced migration, and spatial segregation, İnce not only interrogates the human consequences of systemic change but also foregrounds the enduring struggles of those rendered invisible within dominant urban discourses. The novel's integration of autobiographical elements further enhances its narrative depth, enabling a textured exploration of alienation and memory through the urban landscape. *Köksüzler* therefore stands as a significant literary and sociological intervention – one that sheds light on the lived experiences of marginalized communities and offers a potent critique of the socio-economic structures that perpetuate inequality. Through its nuanced representation of urban peripheries and its sensitivity to both personal and collective histories, the novel exemplifies how literature can serve as a site for critical reflection on the conditions of modern life.

 Sosyolojik Düşün T.C. İBB KÜLTÜR VE TURİZM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699 Yıl : 10 Cilt: 10 Sayı : 1 Haziran 2025 Yayın Geliş Tarihi: 27.02.2025 Yayına Kabul Tarihi: 11.04.2025 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1647941 Makale Türü: Derleme Makale / Review Article Atıf/Citation: Erdoğan, U. (2025). Hristiyan Ahlakının Batı Felsefesine Etkisine Nietzsche'nin ve De Benoist'nin Eleştirisi, <i>Sosyolojik Düşün</i>, 10 (1), 263-289.
---	--

HRİSTİYAN AHLÂKININ BATI FELSEFESİNE ETKİSİNE NIETZSCHE'NİN VE DE BENOIST'NİN ELEŞTİRİSİ

Umut ERDOĞAN*

Öz

Tarihsel biçimde kurgulanmış ve zamanla Hristiyan geleneğinin düşünsel zemini üzerinden geliştirilmiş Batı felsefesi, farklı düşünürlerce daima sorgulanmıştır. Batı felsefi geleneğine en yıkıcı eleştirileri getiren isimlerden biri de Nietzsche olmuş, kendisinden sonra gelen birçok düşünürü de etkilemiştir. Bu makalede de Nietzsche'nin Batı düşünce geleneğine yönelik eleştirilerine, modern Batı'nın yaşadığı krizleri ve bunun kökenlerine yönelik eleştirilerine ve Nietzsche'den izler taşıyan bir düşünür olan de Benoist'ya birbirleriyle olan etkileşimleri bağlamında yer verilmektedir. Nietzsche'ye göre Batı metafizik geleneği ve onu besleyen Hristiyanlık Avrupa'nın sonunu hazırlamıştır. Tanrı'nın ölümü kavramsallaştırmasıyla bireyin bu süreçte hapsedildiği düşünce ve yaşam biçimlerini değerlendiren Nietzsche, moderniteyle birlikte gelen evrenselci, tek biçimci yaklaşımların Hristiyanlıkla bağına dikkat çekmiştir. Benzer biçimde, yakın dönemde Fransız düşünce hayatının öne çıkan bir ismi olan de Benoist da tıpkı öncülü Nietzsche gibi, Avrupa'nın sonunu getirdiğini öne sürdüğü moderniteye ve Hristiyanlığa yönelik eleştiriler getirmiştir. Dünyanın Amerika eksenli bir tek biçimliliğe evrildiğini, bunun da Batılılaşma adı altında dayatıldığını düşünen de Benoist için de Hristiyan birlik anlayışı, bu evrenselci dayatmaların temelini oluşturmaktadır. Bu

Dr., erdogan.e.umut@gmail.com.

çalışmada, Nietzsche ve kendisinden etkilenen de Benoist'nın Batı felsefesi, modernite ve Hristiyanlık hakkındaki düşüncelerine yer verilerek modern Avrupa'nın ve modern dönemde bilginin inşasının iki düşünürü göre yarattığı krize dair bir çerçeve çizilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, de Benoist, modernite, Hristiyanlık, Batı felsefesi.

NIETZSCHE AND DE BENOIST'S CRITICISM OF THE INFLUENCE OF CHRISTIAN ETHICS ON WESTERN PHILOSOPHY

Abstract

Western philosophy, which has been historically constructed and developed over time through the intellectual framework of Christian tradition, has always been questioned by different thinkers. One of the most devastating critics of the Western philosophical tradition was Nietzsche, who influenced many thinkers that followed him. This article discusses Nietzsche's criticisms of the Western philosophical tradition, his critiques of the crises experienced by modern West and their origins, and the interactions between these critiques and those of de Benoist, a thinker who shares traces of Nietzsche's ideas. According to Nietzsche, Western philosophy and the Christianity that nourished it have prepared the way for the end of Europe. By conceptualizing the death of God, Nietzsche examined the thought and ways of life in which the individual is trapped during this process, drawing attention to the connection between the universalist and uniform approaches brought by modernity and Christianity. Similarly, de Benoist, a prominent figure in recent French intellectual life, has critiqued modernity and Christianity, which he claims brought about the end of Europe, just like his predecessor Nietzsche. De Benoist believes that the world has evolved into a uniformity centered around America, which has been imposed under the guise of Westernization. For him, the Christian concept of unity forms the basis of these universalist impositions. This study aims to draw a framework around the crisis created by the construction of knowledge in modern Europe, according to Nietzsche and de Benoist, by addressing their thoughts on Western philosophy, modernity, and Christianity.

Keywords: Nietzsche, de Benoist, modernity, Christianity, Western philosophy.

1. GİRİŞ

Avrupalılar için “modern” olmanın ne anlama geldiğini sorgulayan Nietzsche, Hristiyan değerleri çerçevesinde kurulan düşünsel geleneğin çökmekte olduğunu açıklamaya girişmektedir. Hristiyanlıkla birlikte insanın bireysel hayatının amaçsızlık ve anlamsızlıkla kaplandığı sonucuna varan Nietzsche, Hristiyanlık ve Batı felsefe geleneğinin tamamen dayanaksız değerler, *metafizik* üzerine kurulu olduğunu görmüştür. Ona göre yapılması gereken, Batı'nın içinde olduğu krizin aşılması için, bu çürüme ve yok olma olgusu ile kökenlerinden itibaren yüzleşmektir. Kurulu olduğu metafizik değerler nedeniyle Batı medeniyetine olan saldırılarında Hristiyanlık daima Nietzsche'nin tüm eleştirilerinin hedefinde yer almaktadır. Özellikle “Böyle Buyurdu Zerdüşt” adlı çalışmasında Nietzsche, Hristiyan ve bilimsel dünya görüşlerinin ortadan kalkmasının ardından Avrupa'nın içine düşeceği kaotik, umutsuz ve nihilist karanlığa çare olarak “üstinsan” ve “ebedi dönüş” mitlerini işlemektedir (Nietzsche, 2003a). Nietzsche'ye göre Batı medeniyeti, kökenleri Sokrates'e kadar uzanan yanlış bir düşünce sistemi üzerine kurulmuştur. Sokrates'in akılcılığı, kontrol edilemez biçimde Batı felsefesini ele geçirerek onun sonunu hazırlamıştır. Nietzsche'nin despotik olarak tanımladığı akılcılık saplantısı moderniteyle güçlenmiştir (Nietzsche, 2021, 88). Öte yandan Hristiyanlık, moderniteyle birlikte sekülerleşme yoluna gitse de Nietzsche için Avrupa'nın sonu olan *Tanrı'nın ölümüne* rağmen Tanrı, Batı'nın düşünce geleneği içinde yaşamaya devam etmiştir. Avrupa'nın çöküşü, ilerleyen yıllarda 1943 doğumlu Fransız düşünür Alain de Benoist tarafından da ele alınmıştır. De Benoist, Nietzsche'ye benzer bir çerçeve içinde dünyanın kapitalist örgütlenmesi

bağlamında tektipleştirmenin Avrupa'yı sürüklediği çıkmazı analiz etmiştir. De Benoist da Nietzsche'yle benzerlikler gösteren biçimde Avrupa'nın Hristiyan ahlâkı temellerinde yükselen bir felsefi geleneği benimsemesine karşı çıkmıştır. Her iki düşünür de Hristiyan ahlâkının dünya yorumunun bireyi ve Avrupa toplumunu yönlendirdiği seyrin bir çöküş olduğu fikrinde buluşarak, farklı dönemlerde aynı meseleler etrafında eserler üretmiştir.

Bu çalışmada da Nietzsche'nin ve kendisinden etkilenen bir düşünür olan de Benoist'nın Batı felsefesine ve moderniteye yönelttiği eleştirilere yer verilmiştir. İki düşünürün görüşleri, moderniteyle birlikte Batı düşüncesine egemen olan hakikât iddialarının Hristiyan geleneğiyle olan ilgisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye, Hristiyan ahlâkının dünyayı insana nasıl yabancı kıldığına dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

2. BATI FELSEFESİNDE AYDINLANMA VE MODERNİTE

Batı, klasik çağın antik mirasını Yunan ve Roma'ya dayandırarak bir köken miti inşa etmiştir. Hristiyanlığın doğuşu ise, pagan dönemden bir kopuşu temsil etmiştir. Rönesans'ta klasik çağdan bazı unsurları yeniden canlandırmaya girişen Avrupa, Aydınlanmayla birlikte antik uygarlıklarla arasındaki bağı koparmaya ve yeni bir kimlik yaratmaya çalışmıştır (Delanty, 2013, 50). Avrupa, Aydınlanma ile kültürel bir dönüşüm yaşamıştır. Aydınlanma projesi, sanayi toplumunun gelişmesi ve modernitenin doğuşuyla beraber düzen, kesinlik, uyum, insanlık ve mutlak hakikât gibi kavramlarla örülü yeni bir paradigmayla hayata geçmiştir (Küçükalp, 2008, 34). Bu amacını gerçekleştirebilmek için Aydınlanma, insan düşüncesini hakikate ulaşma amacıyla yeniden sistematize etmeye girişmiştir. Doğa bilimlerindeki kesinlik arzusunu felsefi alana da taşıma gayretinde olan Aydınlanma, sosyal bilimlerde de hakikat peşine düşme hatasında bulunmuş,

tarihten kopuk bir insan doğası felsefesi yaratmaya girişmiştir. Bu amaç doğrultusunda Aydınlanma felsefesi sosyal bilimlerde tarihsel ve kültürel önyargılardan arındırılmış bir insan doğası metodolojisi inşa ederek, mutlak hakikate ulaşmanın yolunda, yasalarla formüle edilebilen, nomolojik ve tümevarımcı bir yöntemi dayatmıştır. Aydınlanmanın bilim anlayışı, tarih ve kültür dışında mutlak doğrular ve hakikatler peşinden, nesnel/objektif biçimde ilerlemeyi önererek, insanı sonu gelmeyecek bir hakikat arayışının içine itmiştir (Hekman, 1999, 16-22). Aydınlanma, Batı felsefesini yasalar, mutlak doğrular ve standartlar içine hapsederek, üzerinde mutabakat sağlanamayan hakikat iddialarının mutlak doğruluğunu ispatlamaya çalışmıştır. Hesapçılık ve kısıtlılık girdabına sıkışan Aydınlanma projesi, merkezinde Newton'ın doğa için geliştirdiği sistemin aynısını insan için de geliştirme gayretiyle ahlâki kodlar inşa etmeye yönelmiştir (Megill, 1998, 12; 33-37). Aydınlanmayı sarmalayan rasyonalite takıntısı, hakikat yanılgısını da yaratmıştır. Metafizik ve teolojik zeminde inşa edilen Aydınlanmacı bilim anlayışı bilimsel yöntemi ve rasyonel olarak değerlendirdiği ifadeleri hakikât sanmıştır.

Aydınlanma çağı, 16. yüzyıldan 18. yüzyıla uzanan ve Orta Çağ'dan kopuşu temsil eden, modernitenin başlangıcıyla da meşruiyetini ilân eden bir dönemdir. Mitleri yıkma amacıyla olmasına karşılık modernite, bilim anlayışı ve rasyonalite tutkusuyla aşmayı amaçladığı dini mitleri hiçbir zaman yıkamamıştır. Hristiyanlık ve Aydınlanma, moderniteyi aynı teolojik kökenlerle yaratmıştır. Modernite, sekülerleşmeyi hedeflemesine karşılık moderniteyle güçlendirilmiş bir eskatoloji olarak Hristiyanlıktaki *ilerleme* düşüncesini benimsemiştir. Dolayısıyla aslında moderniteyle ortaya konulan, Hristiyan kurtuluş inancının, ilerleme adı altında yeniden sunulmasıdır (Delanty, 2000, 33-34). Aydınlanma, Yunan kökler miti ve Hristiyanlıkla inşa edilerek Aydınlanma öncesi Batı düşünce geleneğini yeni kavramlarla, tekrar ortaya koymuştur. Avrupa Rönesansı da bu bağlamda aslında

Hristiyan teolojisinden beslenmiştir. Hristiyanlıkla birlikte insanlık tarihi, ilahi bir tarih zeminine yerleştirilerek döngüsellikinden uzaklaştırılmıştır. Tarihte *kurtuluş* fikri amaç haline getirilmiştir (Delanty, 2013, 65). Batı felsefesi, düşünceyi hakikâtle uzlaştırma amacıyla evrensel bir kültür, ahlâk ve bilgi arayışına girmiştir. Nesneye dair hakikâti bulma arayışı, modern düşünceyi biçimlendirmiştir. Bilimin, nesneye dair mutlak gerçeğe yönelmesi, rasyonelliğin evrenselciliğiyle desteklenerek modern dönemde sunulmuştur. Nesneye dair mutlak bir gerçek tutkusu ise, Nietzsche ve de Benoist’da da göreceğimiz üzere insanın nesneleştirildiği, görünen dünyanın ideal dünya uğruna gerçekliğinin inkâr edildiği bir yaşam biçimi yaratmıştır. Sonucunda ise insan, kendi doğasından koparılıp yerleştirildiği gerçek olmayan bir dünya içinde, öte dünyanın kurtuluş vaadiyle oyalandığı, dünyevi hazzardan uzaklaştığı bir dünyada yaşamaya mahkûm edilmiştir. Bu dünya, Hristiyan ahlâkıyla biçimlenmiş Batı metafizik geleneğinin dünyasıdır; Nietzsche için bu dünya, nihilizmi yaratmış ve insanı yalnızlaştırmıştır.

3. NIETZSCHE: MODERNİTEYLE TANRI’NİN ÖLÜMÜ

Nietzsche’nin felsefedeki konumu, 19. yüzyılda modernitenin peşinden sanayileşme ve kitleleşmeye yönelmiş eleştirileriyle romantizm ve Heidegger’le güçlenen postyapısalcı entelektüel eğilimin arasındadır.

İnsanlara yaşamın amacı olarak Hristiyan ideallerinin sunulması, egemenliğin soylu ve onurlu bir yaşamdan acziyetin kutsandığı bir ahlâka teslim edilmesiyle sonuçlanmıştır. Nietzsche, kendi gözünde yaşamın olumsuzlanması olan bu duruma karşı getirdiği eleştirilerde Avrupa’nın modernleşme sürecinin aslında bir çürüme ve yok olma sürecine dönüştüğüne dair felsefi bir “tokat” atmaktadır. İnsanın kaybolduğu, hiçliğe ve sahipsizliğe terk edildiği modernleşme, Hristiyan

geleneğinin yeni bir formda işlendiği biçimiyle Avrupa'nın da sonunu getirmiştir. Bu durum, Nietzsche'de nihilizmin de nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Hristiyan ahlâkı, ona göre nihilizmin temelinde yatmaktadır.

Yunan tragedyasında Apollon ve Dionysos, moderniteyle birlikte karşıt kavramlara dönüştürülen akıl ve duygunun bir arada bulunmasını temsil etmektedir. O dönemde mevcut olan akıl ve duygunun uyumunun kaybedilmesi ise Nietzsche için çöküşü başlatmıştır. Dünyayı yorumlamanın iki karşıt kutup üzerinden kurgulanmaya başlandığı felsefi eğilimlerle, Apollon ve Dionysos'un uyumlu birlikteliğinden doğan değer kaybedilmiştir. Bu bağlamda Nietzsche'ye göre nihilizm, dünyanın algılanma ve yorumlanma biçiminin Antik Yunan'dakinin aksi bir yöne evrilmesiyle, yani Hristiyanlık bağlamında değerlendirilmeye başlanmasıyla doğmaktadır. Akıl-duygu karşıtlığının kurulması gibi, görülen ve gerçek dünya ayrımı, bu düşünce geleneğinin ortaya çıkardığı bir sorun olarak, insanın yalnızlaştığı bir dünyayı da inşa etmiştir. Çünkü gerçekliğin yalnızca idealarla kavranabileceği görüşü, insanın dünyevi yaşamında onu yalnızlaştırmıştır. Nietzsche'de gerçek ve deneyimlerden ayrı bir dünya arasındaki ayrım bu nedenle doğrudan nihilizmle ilgilidir. Dünyanın kategorik biçimde bölünmesi, yapay bir dünya algısının varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu bölünmeyi yaratan da Nietzsche'ye göre, belirttiğimiz üzere, Sokrates ve Platon geleneğinin kurduğu ayrımı pekiştiren bir gelenek olarak ortaya çıkan Hristiyanlıktır. Yaşamı değersizleştiren bir yaklaşım olarak bu ayrım, Nietzsche'de karşımıza dünyanın *uydurulmuş* bir portresini çıkarmaktadır. İlerleyen dönemlerde modernite içinde Aydınlanmayla birlikte yeniden yorumlanacak ve "sözde" bir sekülerleşme formu içinde karşımıza çıkacak olan Hristiyan değerleri, Batı felsefesinde modern dönemde de anlamlı ve değerli olanın tanımlanmasında yegâne bir dayanağa dönüştürülmesi görevini üstlenecektir. Bu yapay anlamlar, hakikat olarak sunulduğundan, metafizik geleneğe sıkışmış (Nietzsche, 2010, 73) Batı felsefesi,

moderniteyle beraber nihilizmin gittikçe güçlendiği bir döneme girmiştir. Nietzsche için bu durum modernliğin karakterini oluşturan güç istenci bağlamında, nihilizmin doğuşuyla da doğrudan bağlantılıdır. Platoncu gelenek bağlamında kurulan gerçek ve görünür dünya ayrımı, felsefi ideallerin çıkmazına sürüklenerek insanın içinde yaşamakta olduğu dünyayı insan için değersizleştirerek onu yalnızlığa hapsedmiştir. Nihilizm bu çerçevede modernitenin üstün ideallerini *yakalamaya* çalışan söylemiyle de insanı birlik, evrensellik, eşitlik gibi ideallere yönlendirerek onu yaşamının doğasından uzaklaştırmıştır. Bu çöküş durumu olarak dekadans, güç istencinin araçsallaştırdığı ahlâk anlayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Nasıl ki asketik Hristiyan ahlâkı insanı yaşadığı dünyadaki acıya ve terk edilmişliğe yönlendirdiyse, modernitenin idealleri de benzer biçimde bireyi üstünlük atfedilen, yapay ideallere feda etmiştir.

Nihilizmle birlikte değerlendirildiğinde *Tanrı'nın ölümü* varsayımı, Nietzsche'de Yahudi-Hristiyan değerleriyle birlikte bu değerlere bağlı geliştirilen tüm ahlâk anlayışlarına yönelik bir kınama niteliğindedir. Yahudi-Hristiyan idealler, Avrupa'yı nihilizme hapsedmiştir. Hristiyanlık, Nietzsche için Platon'un nihilizmidir (Sorgner, 2007, 120); Batı metafiziği başından beri Nietzsche'nin gözünde aslında Platonculuktan ibarettir (Heidegger, 2001, 18). Yahudi-Hristiyan dünya görüşü, Nietzsche'ye göre nihilizmin de temelindedir. Hristiyanlıktaki Tanrı kavramını, zayıfların, düşmüşlerin, hastaların Tanrısı olarak değerlendiren Tanrı anlayışını Nietzsche yozlaşmış bir tanımlama olarak değerlendirmektedir (Nietzsche, 2009, 25). Kurtuluş umudu için inşa edilen bu Tanrı anlayışı, insanın doğasıyla bağını aşındırmıştır. İnsanın en yüksek değerlerinin metafizik bir dünyada olduğunu iddia ederek insanı ampirik dünyanın ötesine iten bu görüş, Nietzsche için insanın yok oluşunun da nedenidir. Batı felsefesine egemen olan Platonculukla örtüşerek ilerleyen Yahudi-Hristiyan dünya tasavvuru, aslında var olmayan değerlere

yönelik metafizik bir dayanak yaratarak bireyleri hiçliğe itmektedir. Metafizik temeller üzerine yerleştirilen insani değerler, Nietzsche'ye göre bu nedenle temelsiz, boş ve gerçek-dışı köklere dayandırılmaktadır. Nietzsche, bu nedenle yaşamın odağının yaşamın içine değil, ötesine dayandırılmasıyla yok edilerek, nihai sonuç olarak ancak yaşamı nihilizme sürükleyeceği görüşündedir (Nietzsche, 2009, 61). Hristiyan geleneği, Nietzsche'ye göre insanı doğru yoldan çıkarmıştır (Nietzsche, 2011, 117). Hristiyanlıkla yerleşen yozlaşma, Nietzsche'de Aydınlanma sonrasında, geride bırakılması amaçlanan Tanrı anlayışı karşısına konulan inançla ilgilidir. Moderniteyle birlikte inanç karşısında modern inanç, boş bir inanç olarak *ilerleme* kabul edilmektedir. Dolayısıyla rasyonaliteye yüklenen iktidar sonucunda *boş inanç*, ilerlemeye dönüştürülmektedir (Nietzsche, 2003b, 59). Burada aslında *manevi bir hadım* söz konusudur; boş inanç olarak tanımladığı ilerleme anlayışının beraberinde getirdiği yozlaşma, insanın sonunu teslim ettiği yeni bir ahlâktan başka bir şey değildir. Dünyanın Batı metafiziği bağlamında düalist bir zeminde *gerçek* ve *görünen* olarak ayrımıyla güçlendirilmiş idealler, insanın doğasına uymayan kurgu bir dünyanın gerçek sanılmasıyla sonuçlanmıştır. Hristiyanlığın dünyası, bu nedenle insana yönelik bir yıkıma dönüşmüştür.

Nietzsche'ye göre Hristiyan değerleri üzerine kurulmuş dünya görüşü, bir hakikat istencinin tutsağı halindedir. Bu nedenle hakikat iddiasıyla ortaya konulan bilgi, aslında metafizik temeller üzerine kurularak yaratılmış, gerçeğin çarpık bir yorumundan ibarettir (Doyle, 2018, 91). Metafizik temellere yerleştirilen ve insanın bedensel varlığından koparılan Yahudi-Hristiyan değerler, dünyanın geleneksel tasviri yerine ampirik dünyadan başka bir dünyayı yerleştirmektedir. Dolayısıyla, nihilizm, inşa edilen tüm değerlerin gerçek-dışılığı ile yüzleştiğinde, artık yerine koyacağı eski değerleri de kaybetmiş olduğunu fark ettiğinde, insanı umutsuzluğa itmektedir (Doyle, 2018, 28-29). Bu nedenle Hristiyan geleneğinin

ifşası, insan için gerçek bir yıkımdır; en yüksek mertebeye yerleştirilen hakikatin bilgisi, Hristiyanlığın ifşasıyla birlikte yerle bir edilmiştir (Nietzsche, 2011, 119). Nihilizm, Yahudi-Hristiyan geleneğine dayandırılan Batı Hristiyanlığının sonucu olarak inşa edilen yüksek değerlerin aslında metafizik destek olmadan bir hiç olduğuyla yüzleşmektedir. Bu nedenle Batı kültürünün temelinde bir yüzleşmenin krizi yer almaktadır. Nihilizm, değerlerin nesnel ve ampirik dünyada temellendiği sürece anlamlıdır; ancak Batı düşünce geleneğinde durum, bunun aksidir. Değerlerden ve büyüden arındırılması amaçlanmış dünya ve modern dönemin inşa ettiği bilimsel bilgi bağlamında çizilen çerçeve bu nedenle nihilizmin meselesini oluşturmaktadır (Doyle, 2018, 29-30). İnsan, dinsel düşüncelerin hâkimiyetindeyken sahip olduğu öte dünya inancına bağlanmıştır. Ancak, modern dönemin bilgisiyle birlikte bu inanç tahribata uğramış, bireyi boşluğa itmiştir (Nietzsche, 2003b, 141). Moderniteyle yaşama istencinin olumsuzlandığı bir ahlâk anlayışı ortaya çıkarak, Nietzsche'nin dekadans olarak değerlendirdiği çöküşe neden olmuştur. Çöküş dönemi olarak modernite, kendi bilgisiyle Hristiyan ahlâkı temelli bir dejenerasyon kültürünü yaratmıştır. Moderniteyle birlikte güçsüzlüğün kutsandığı, insanın doğasının ve gücün dışlandığı bir döneme girmiştir. Nietzsche için bu durum, insana aykırıdır. Dolayısıyla kendi doğasından uzaklaştırılan insan, dünyada terk edilmişlik hissine ve umutsuzluğa boğularak nihilizme teslim olmuştur.

Güçlülere ve yeteneklilere doğrudan bir saldırı olan Hristiyanlığın hastalara, zayıflara, güçsüzlere hitap ettiğini düşünen Nietzsche, kötü bir hayat sonrasında geçtikleri sınav ardından insanların mutlu ve huzurlu bir hayata, ölecek kavuşacakları düşüncesinin böylece beslendiği fikrindedir (Sorgner, 2007, 120-121). Ancak, Nietzsche, Hristiyanlığı ve vaat ettiği sonsuz mutluluğu büyük bir yalan olarak görmektedir; ona göre, Hristiyanlığın bilgisi, kendisini yansıtmaya çalıştığının aksine sevgiyle değil, nefretle yaratılmıştır (Nietzsche, 2013, 63).

Nietzsche bu nedenle Hristiyanlıktaki acının anlamsızlığını tiksindirici bulmaktadır. Öte yandan acı, Hristiyanlığın hitap ettiği zayıf, zavallı, zor durumdaki insanların içinde bulundukları durumdur da. Dolayısıyla acıyla ilintili biçimde kurulan Hristiyanlığın kurtuluş mekanizması, acının ortadan kaldırıldığı bir dünyayı vaat ederek, hayatın üstünü örten metafiziğin ve fenalığın da üstünü kapatacak araca dönüşmüştür (Nietzsche, 2013, 84). Yaşamın korkunçluğunun savunusu, Hristiyan ahlâkının örtüsü altına gizlenerek gerçekleştirilmiştir. Asketik Hristiyan ahlâkına yerleşmiş olan kurtuluş inancı, din adamının da aracılığıyla dünyadaki acının hafifletilmesi için bir avuntuya dönüştürülmektedir (Nietzsche, 2013, 150). Yalnızca acının, zavallılığın, yoksulluğun, acı içinde olanların, hastaların, güçsüzlerin *iyi* olduğunu kabul eden Hristiyan ahlâkının bu kökenlerinin Yahudilikten geldiğini belirten Nietzsche, insan ruhunu dünyada lanetli bir konuma yerleştirmektedir (Nietzsche, 2013, 48). Batı metafiziğinin inşa ettiği yapay dünya, üzerinde yükseldiği Yahudi-Hristiyan geleneği sayesinde güçlenmiştir. Zira gerçekliğin acısından kaçma ihtiyacı, inşa edilmiş yalandan dünyayı buna ihtiyaç duyan tüm acı içindeki insanlar için bir *kurtuluşa* çevirmiştir (Nietzsche, 2009, 21). Hristiyanlığın daima karamsarlık ve karanlık peşinde olduğunu düşünen Nietzsche, yaşama karşı derin bir nefret beslediğini öne sürdüğü Hristiyanlığın bu nedenle insanı hem kendine hem de diğerlerine karşı, özellikle kendisinden farklı olanlara karşı daima bir nefrete sürüklediği, düşmanlık ve saldırganlık doldurduğu fikrindedir (Nietzsche, 2009, 29). Daima bir bedel ödeme göreviyle kuşatılan insan, Hristiyan geleneğince kurtuluşun peşinden koşmaya yönlendirilmiş, gerçek olmayan bir dünya içine hapsedilmiştir.

Hristiyanlıktaki evrenselcilik anlayışına karşı çıkan Nietzsche, Hristiyanlığın bireyleri herkese ve her şeye karşı *yargıca* çevirdiğini öne sürmektedir. Modern dönemin karakterinde öne çıkan bir başka unsur olarak Tanrı karşısında ruhların

eşitliği kabulü çerçevesinde şekillenen evrenselcilik, Nietzsche'ye göre eşit haklar prototipini inşa eden düşünsel çerçeveyi sunmaktadır (Nietzsche, 2010, 477). Hristiyan teslis inancındaki Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birliği olarak karşımıza çıkan birlik anlayışı, Batı felsefesindeki evrenselcilik yaklaşımıyla örtüşmektedir. Hristiyanlıktaki eşitlik ve acı içinde olanlara sempatiyle yaklaşma doktrini, modernitenin karakterine sirayet ederek (Nietzsche, 2010, 595) insanı daima kontrol altında tutmaya yaramıştır. Evrenselci bir yaklaşım olarak birlik anlayışı bu bağlamda bir denetim mekanizması rolü de üstlenmektedir. Nietzsche'ye göre evrenselcilik ve eşitlik anlayışlarıyla moderniteyle birlikte bilgi, modern ideolojiyle *sürüleştirme* işlevi görmüştür (Nietzsche, 2015, 57). Sürüleştirilerek Hristiyan geleneğince kurulan bilgiye hapsedilen Avrupa, daima mağrur ve acı içinde olmaya itilmiş, bireyleri çevreleyen karamsarlık ve karanlık, onları sadece kendi *benzerleriyle* içinde oldukları duruma karşılık sadece duygudaşlığa itmiştir (Nietzsche, 2015, 145). Kurtuluş umuduna bağlanmış insanlar, kendi vicdani değerlerinden modern dönemle birlikte uzaklaşmış, yeni Batı Hristiyan kültürünün ahlâkına teslim olmuştur. Yaşanan değişimin sonucunda Nietzsche insanların sadece korku ve yalnızlığa hapsedilmesi nedeniyle modern felsefenin de meşruluğunu yitirdiğini düşünmektedir (Nietzsche, 1963, 15). Nietzsche için Batı Hristiyanlığı, moderniteyi doğurarak bu nedenle Avrupa'nın sonu olmuştur (Nietzsche, 2015, 179).

Hristiyan ahlâkı bağlamında da Batı düşüncesine egemen efendi-köle karşıtlığı, her ikisinin de kendi ahlâk anlayışını Batı kültürünün ayrılmaz parçası kılmıştır. Nietzsche için efendi ahlâkındaki anlayış, Hristiyanlık öncesi kültürün kişinin varlığını yadsımadığı dönemdekine benzerken, köle ahlâkı insan yaşamının olumsuzlanmasıyla örülü soyut kural ve yasak koyucu dönemin yansımasıdır (Spinks, 2003, 63). Evrensel niteliklerle sarmalanmış Batı kültürünün temellerine

yerleşmiş olan hümanizmi eleştiren Nietzsche için hümanizm, evrenselcilik anlayışı bağlamında insanlığı metafizik temellere dayalı değerlere doğru, kurgulanmış bir birlik ve eşitlik yanılsamasına doğru itmektedir. Batı metafiziğinin üzerine kurulduğu karşıtlıklar zeminini sorgulayan Nietzsche, tüm Batı kültürünü bu metafizik karşıtlıkların kapladığını düşünmektedir. Bu karşıtlıkların en öne çıkanları ise özellikle özne-nesne, sebep-sonuç, varlık-oluş karşıtlıklarıdır. Batı metafiziğinin düalist eğilimi, tüm düşünce biçimlerini de kaplamıştır. Hristiyanlığın Batı felsefesine etkisi, klasik ideallere açtığı savaş neticesinde doğal olmayan bir bilgiyi de bu düalist düşünce zemininde kurgulaması olmuştur. Bilginin bu bağlamda bilimsellik söylemiyle desteklenmesi de sürecin vazgeçilmez hale gelmiştir.

Moderniteyle beraber bilimsel bilgiye yüklenen konumu Nietzsche bu nedenle Nietzsche'nin hedefine yerleştirmiştir. Hakikat iddiasıyla öne sürülen modern dönemin bilgisi, Nietzsche'ye göre mitleri ortadan kaldırmaya çalışan Batı'nın yeni mitlerini yaratmıştır. Tanrı merkezli dünya görüşünden moderniteyle beraber uzaklaştığı düşüncesinde olan Batı, bilimi Tanrılaştırmaya başlamıştır. Tek-Tanrıcılığı eleştiren Batı, bilimi eleştirdiği konuma yerleştirerek insanların kendilerini küçümsedikleri, karşısında aciz olduklarını düşündükleri, günahkâr ve değersiz hissettikleri yeni bir tek-Tanrıcılığın yani modern dönemde bilimin kölesi haline gelmiştir (Higgins, 2006, 406). Nietzsche, bilimin mutlak bir gerçeğe ulaşabilme gücünde olduğu düşüncesine karşı çıkmıştır. Modern "bilimcilik", dinin yerine modern dönemde konulan bir ikâmeye dönüştürülmüştür. Doğrulanması hiçbir zaman mümkün olmayacak iddialarıyla modern bilim, Nietzsche'ye göre bu nedenle nihilizme teslim olmuştur.

Nietzsche'nin felsefeye yönelttiği eleştiriler, tarihsel kapsamı bakımından geniş olmakla birlikte bilgi ve hakikât iddialarına da doğrudan karşı çıkışlar içermektedir. Antik Yunan'a dayandırılan kökenleriyle Batı felsefesi, Sokrates ve sonrasında Platon'la beraber diyalektik argümanla güçlendirilen yanlış bir düşünce sistemi olagelmıştır. *Gerçeği* ortaya çıkarma amacındaki diyalektik, Nietzsche'ye göre hileli bir yöntem olup, hiçbir zaman inandırıcı bir açıklama sunamamış (Norris, 2002, 59), ancak felsefeyi ele geçirmiştir.

4. DE BENOIST: MODERN AVRUPA'NIN KRİZİ

De Benoist, moderniteyle birlikte Avrupa'nın tektipleştirilmesini eleştiren bir düşünür olarak kültürel özgünlüklerin ve tikelliklerin, moderniteyle birlikte karşı karşıya kaldığı tahribata odaklanmaktadır. De Benoist, Avrupa'nın düşünsel anlamda modernitenin boyunduruğu altına girdiğini, Marksizm gibi modern felsefelerle tektipleştirilmeye yöneltildiğini öne sürmektedir. Dünyanın modern ideolojilerle bir tüketim toplumuna dönüştürülmesi, emperyalizmin tektipleştirici baskısıyla değerlerinden koparılmış toplumların kendi kimliklerinden uzaklaştırılması ele aldığı başlıca konulardandır. Amerikan hegemonyasının dayattığı yaşam ve düşünce biçimleri, de Benoist için küreselleşen bir dünyanın felaketidir (Taguieff, 1993, 34-36). Zira Batı felsefesi, Hristiyanlığın evrenselcilik anlayışına teslim olmuştur. Yahudi-Hristiyan geleneği de Benoist'ya göre Avrupa'nın modern-liberalizmle yüceltilen evrenselciliğin kurbanı olmasında asıl sorumludur. Modern dönemde insanın her karakteristik özelliğini birer çöküş unsuru olarak değerlendiren Nietzsche'de olduğu gibi (Nietzsche, 2010, 97), de Benoist'da da Batı metafiziği ve Hristiyan geleneğiyle biçimlenen evrenselcilik, insanın sonunu getirmektedir.

De Benoist'ya göre İncil etnolojisi, dünyadaki tüm insanları Nuh'un torunu olarak görmekte ve bu nedenle dünyayı tek bir bütün olarak *operasyon alanına* çevirmektedir (de Benoist, 2004, 124). Batı metafiziğindeki *birlik* iddiasının Hristiyanlık ve moderniteyle yeniden güçlenmesini bir önyargı olarak değerlendiren de Benoist, bu evrenselci görüşe karşı çıkmaktadır. Zira Nietzsche'deki *üst-insan* kavramına gönderme yaparak doğanın ve Tanrı'nın yaratıcısının insanın kendisi olduğunu düşünen De Benoist, insanın kendisini aşmasını, insanın Tanrılaşması değil, Tanrı'yla ortak olması biçiminde değerlendirmektedir (de Benoist, 2004, 156). Bu durum Heidegger'in Nietzsche'nin *Tanrının ölümü* sözü üzerinden yaptığı analizde, nihilizmi varlığın yazgisından bir uzaklaşma olarak değerlendirmesi ve Varlığın özünün ışığından tamamen uzaklaşması sonucunda Varlığın yok olması olarak ifade etmesi (Heidegger, 2001, 59), Batı metafiziğindeki birlik anlayışıyla insanın ortadan kalkmasına benzerdir. Heidegger, Batı metafiziğinin son noktası olarak nihilizmi işaret etmiştir; de Benoist'daki Hristiyan dünya görüşünün insanın sonunu getirmesi de aynı çerçevede yer almaktadır. Bu nedenle Hristiyanlık temelinde kurulan gerçekler, insanın yapay bir dünyada konumlandırılmasıyla sonuçlanmış, evrenselcilik yaklaşımı da bu amaç uğruna kullanılacak bir araç olarak kurgulanmıştır.

Dolayısıyla de Benoist, Tanrı'nın Hristiyanlık aracılığıyla ortadan kaldırıldığını öne sürmektedir. Hristiyanlık, bir başarısızlığa dönüşmüştür. Yahudi-Hristiyan geleneği temelinde inşa edilen bilgi, Avrupa'yı nihilizme teslim etmiştir. Hayatın gerçeklerinin üzeri bu bilgiyle örtülmüş, Hristiyanlık ahlâkı, akli nihilizme itmiştir. Yahudi-Hristiyan ahlâkıyla biçimlenen dünya görüşü, dünyayı mitolojiden arındırmak için giriştiği tek Tanrıculukta dünyayı kutsallıktan uzlaştırmayı amaçlamış, ancak ortaya koyduğu bilgiyle kendisini bu amacın kurbanı haline getirmiştir. Kutsallığa ve geleneğe karşı çıkarak yeni bir düzen ortaya koymayı

hedefleyen bu yaklaşım, kutsalın ortadan kalktığı bir dünyayı De Benoist'ya göre tüm inançlar için dayanaksız bırakmıştır. Batı metafiziği de bu süreçte Hristiyanlık özlemi duyan dünyanın nihilizme yönelmiş arzusunun maskesini düşürmeye girişerek, dinin dünyevileşmesini amaçlamıştır. Fakat bir paradoks olarak sonuç, de Benoist'ya göre daha da güçlenmiş Yahudi-Hristiyan geleneğinin bilgisi olmuştur. *Tanrı'nın ölümüyle* değerler ortadan kalkmış olsa da modern dünya, Benoist'nın belirttiği paradoksla ilintili biçimde, Batı hümanizmini dünyevileşmeye yönelmiş bir Yahudi-Hristiyan ahlâkından başka kuracağı bir dayanak bulamamıştır (de Benoist, 2004, 195-196). De Benoist, Yahudi kimliğinin Batı'da gizlenmeye yönelmesi nedeniyle "Yahudi-Hristiyan" kavramının da zamanla "Hristiyan Batı" şeklini aldığını belirtmektedir. Bu durum, de Benoist için Batı Hristiyanlığının günümüzde Yahudiler tarafından aslında eleştirilmemesinin de bir nedeni olarak değerlendirilmektedir (de Benoist, 2004, 118-119). Öte yandan "Hristiyan Batı" olgusuyla ortaya konulan birlik kurgusu, Avrupa toplumu açısından olumlu bir sonuç yaratma gücünden yoksun kalmıştır. Çünkü modern dönemde bilgi, değerlerin ortadan kaldırıldığı, insanı yararsızlığa ve mutsuzluğa iten bir ilerleme idealinin peşinden giderek nihilizmi yaratmaktadır (Nietzsche, 2010, 99). İlerleme inancı, genişlemiş etki ve güç alanıyla birlikte dünyayı şekillendirmeye çalışmakta, evrenselcilik dayatmasıyla Hristiyan Batı'nın kültürü, dünyanın tek-tipleştirilmesinde kullanılmaktadır. Çünkü evrenselcilik, tüm yaklaşımlar için ortak bir bakış açısı sunarak tüm görüşleri tek bir merkezden biçimlendirmektedir. Ancak birlik ideali doğrultusunda kurgulanan evrenselcilikte de Benoist'nın öne sürdüğü sorunlar bununla sınırlı değildir.

Evrenselcilik, Nietzsche'de olduğu gibi de Benoist için de evrensel bir özne kavramına dayandırıldığı için sorunludur. De Benoist, evrenselciliğin ortaya koymaya giriştiği, her şeyi kapsayan ve öznenin doğasında olduğu kabulüyle

hareket eden bir teorinin standart olarak sunulmasına karşı çıkmaktadır. Aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olarak gördüğü evrensel insan hakları fikrini de hatalı bulan de Benoist, bu düşüncelerin Batı modernitesine ait inşalar olduğunu öne sürmektedir (de Benoist, 2011, 56). Bu süreçte Aydınlanma düşüncesi ise, Yahudi-Hristiyan temellerinden bağımsız düşünülemez. Bu nedenle Avrupa'nın Yahudi ve Hristiyan kültürlerinin birlikteliğiyle beraber Hristiyanlaştırılması, Avrupa'nın ve Hristiyanlığın kendi kökenlerinden de uzaklaşması sonucunu yaratmıştır. Doğasına uymayan bir biçimin egemenliği altına giren Avrupa, de Benoist'ya göre kendi insanların da köklerinden koparak dönüştürüldüğü bir iktidara teslim olmuştur. Ancak bu süreç, Hristiyanlığın da Avrupalı biçimde evrilmesiyle sonuçlanmıştır (de Benoist, 2004, 166). Hristiyan kökenle bağdaştırılan muhafazakârlık, somut tikelin beğenisini de Hristiyan evrenselciliğine indirgeyerek ele almaktadır. Bu nedenle farklı olanların beğenisi, Hristiyan evrenselci ahlâkıyla değerlendirilerek reddedilmektedir. De Benoist için bu durum, aynı zamanda Hristiyanlıkla bağı olmayan geleneğin de inkârı anlamını taşımaktadır (de Benoist, 2018, 138). Hristiyan değerleriyle örülmüş olduğu için de Benoist'ya göre Batı'nın kurucu değerleri ve inşa ettiği sistemler, Avrupa'nın sorunlarının da nedenleri olmaktadır. Kapitalizm ve evrenselcilik, homojenleştirilmeye çalışılan Avrupa'nın sonunu getirmektedir (Bar-On, 2013, 9). Çünkü de Benoist, evrenselciliğin birlik idealinin yanında evrenselciliğe daima bir bireyciliğin de eşlik ettiğini öne sürmektedir. Bireyci kültürün yaygınlaşması, toplumun geleneksel yapısından bir uzaklaşma yaratarak bireyleri yabancılaştıkları, yalıtıldıkları ve ayrıştırıldıkları bir kültürün ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla evrenselcilik, de Benoist tarafından zararlı görülen bireycilikten bağımsız değildir. Bu nedenle de de Benoist'ya göre Batı'nın yeni değerlerinden tam bir kopuş gerekmektedir. Hristiyan bilginin egemenliğinde kurulmuş modernite, Avrupa'nın hastalığına dönüştüğü için, ulusal değerler

gözetilerek liberal, kapitalist Amerikan ahlâkından uzaklaşarak homojenleştirilmenin kısılcısından kaçınılması şarttır. De Benoist'nın bu vurgusu, Nietzsche'de de evrenselci bir boyut olarak karşımıza çıkan Hristiyan dünya algısının tektipleştirici niteliğiyle örtüşmektedir. Gerçek hayattan koparılmış bir hayatın bilgisi, çarpık biçimde kurgulanmış yalan bir dünyaya göre yaşamı dayatmaktadır. De Benoist'da bu bilginin günümüzdeki etkisiyle karşılaşmamız mümkündür; de Benoist, insanın sıkıştırıldığı girdabın Amerikanlaştırılmakta olan dünya üzerinden bir örneğini göstermektedir. Bugün Amerikanlaştırılarak kapitalist sistem içine yerleştirilen insan, Nietzsche'de Hristiyanlaştırılan ve sonrasında modernleştirilen insanla aynı geleneğin kurbandır. Evrenselcilik ve evrensel idealler, iki düşünürün döneminde de farklı isimlerle hayatta kalmaya devam etmektedir.

Nesnelliği de yozlaştıran bir unsur olarak evrenselcilik, nesnelerin doğasına dair kapsayıcı bilgi ortaya koyma gayesiyle hareket eden bir kavramsallaştırmadan ibarettir. Bireyin vicdanına göre değerlendirme yapabilmesinin önüne bir set çeken evrenselcilik, iyinin, doğrunun, yanlışın ya da güzelin sınırlarını kendi bilgisi kapsamında dayatmaktadır (de Benoist, 2011, 18). Hristiyan bilgi geleneğiyle şekillenen Batı metafiziği de bu bağlamda öznenin vicdanına, tercihlerine ve düşüncelerine duyarsız kalarak onu öldürmektedir. Modern dönemin bilgisi de Benoist'ya göre böylece Batı düşünce geleneğinde bir *düşünümsellik eğilimi* yaratmıştır. Vicdanın hakikâtinin yerini, kamusal alandan tamamen ayırmış bir özel alan inşasında gösteren bu eğilim, Hristiyan birlik anlayışının egemenliğinde Batı'nın bireyciliğinin de temellerinden olmuştur. De Benoist'nın Hristiyan yolu olarak tanımladığı bu durum, evrenselciliğin modern bir pratiği olarak Batı kültürüne sirayet etmiştir (de Benoist, 2011, 24-25). Batı kültürü bu etkileşim nedeniyle emperyalizmini biçimlendirmiştir. Evrenselciliğin zamanla Batı'nın

sömürgeci politikalarını beslemeye başlaması, de Benoist'ya göre benzerlerden kurulu bir birlik amacıyla totaliterlik ile sonuçlanmıştır. Batı'da bu kültürün egemenliğini güçlendirmesiyle birlikte dünya metalaştırılmış, dünyada bir birlik amaçlayan ideolojik temeller tam aksi sonuçlar doğurarak daha fazla parçalanmayı beraberinde getirmiştir (de Benoist, 2017, 19-20). Hristiyanlık bağlamında kurulmuş olan ve Batı'yı yöneten *birlik* ideolojisi, benzerlerin üstünlüğünü örten bir örtü görevi görmeye başlamıştır. Popülerleşmeye başlayan kültürel eğilimler sonucunda tektipleştirme ve ötekileştirme artmıştır. Fark üzerine kurulmuş ayırıştırma stratejileri, farklılıklara karşı acımasız bir savaş başlatmıştır. Dolayısıyla bütünleştirme ve *birleştirme* hedefi, ötekileştirmenin ve dışlamanın aracına dönüşmüştür. Modernitenin bilgisinin homojenleştirme eğilimi, sapma olarak gördüğü tikel unsurları ortadan kaldırmaya yönelmiştir. De Benoist'ya göre modernitenin tarihi de bu yüzden bir tektipleştirme tarihidir. Felsefi-ahlâki ve politik zeminlerde kurulan tektipleştirme stratejileriyle Batı, bir merkez haline getirilmiştir. Modernitenin bilgisinin genel-geçer kabul edilmesiyle *birlerin* ideolojisi, dünyanın geri kalanının sınıflandırılacağı bir başlangıç noktasına çevrilmiştir (de Benoist, 2017, 26-27). Bu nedenle dünyanın Batılılaştırılması, yaşam şekillerinin tektipleştirilmesi, farklara yönelmiş yok etme güdüsüyle şekillenmektedir. Öte yandan artan sosyal ve ekonomik eşitsizlikler de homojenleştirme ve eşitleme amacındaki bilginin bir başka paradoksal sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Homojenleştirme amacının temelinde yatan Hristiyan ahlâki, *birliğin* öncelikle teolojik zeminde inşa edildiğini göstermektedir. Bireylerin kendi özellikleri yerine Tanrı'yla olan ilişkileri bağlamında eşitlendiği Hristiyan anlayış, her bir bireyin eşit kabul edilmesini içermektedir. *Birlik*, moderniteyle beraber Batı-merkezciliği besleyecek olan düşünce geleneğindeki ilerleme fikrini de bu bağlamda

besleyerek, tüm eşit insanların Hristiyan idealleri doğrultusunda hareket ederek zaman içinde *birleşeceği* çerçeveyi çizmektedir. Bu nedenle ilerleme düşüncesi de Hristiyan kökenli bir düşüncedir (de Benoist, 2017, 18). Nietzsche'nin insanlığın *ilerlemediğini* öne sürmesi ve *ilerleme* kavramını aslında Hristiyanlığın yükselişi olan bir çöküşün ifadesi olduğunu düşünmesi (Nietzsche, 2010, 81), de Benoist'da kendisine yeniden yer bulmaktadır. Bu bağlamda Yahudi-Hristiyan kökenli Batı Hristiyanlığının başlangıcından beri kendisini mitsiz bir din olarak konumlandırması, de Benoist'ya göre Batı'nın karakterinde belirleyici olmuştur. Mitler, dünyayı kutsallaştıran araçlar işlevi görürken, Yahudi-Hristiyanlığın egemenleşmesiyle beraber Kitab-ı Mukaddes'teki "doğal" büyüye karşı olan düşmanlık yükselişe geçmiştir. Bu sürecin sonunda mitler birer bilme yöntemi olmaktan çıkarak bilginin nesnesine dönüşmüştür (de Benoist, 2018, 103). Batı'nın mitten arındırılması süreci, öte yandan logosun mitleştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Batı metafiziğinin logos-merkezci inşası, mitten arındırılmak istenilen kültürün, Hristiyan ahlâkı çerçevesinde yeniden logos-merkezci biçimde örgütlenmesiyle sonuçlanmıştır.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Nietzsche için Budizm'den sonraki en büyük nihilist hareket olan Hristiyanlık, Batı düşüncesinde Antik Yunan'dan sonra bir kopuş yaratan Platonculuğun ardından, dünyanın inkârıyla sonuçlanacak bir süreci besleyen en büyük güç olmuştur. Yaşamın değersizleştirilmesi, Hristiyan idealleri uğruna yaşama dâhil olmanın dışlanması, bir kurtuluş umudu peşinde kendisini asketik ahlâka feda eden insanların sonunu getirmiştir. Nietzsche'de bu nedenle nihilizm, temellerini aldığı Hristiyanlıkla birlikte dekadansın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Moderniteyle birlikte yeniden güçlü biçimde yaşamı esir alan bu ahlâk, Batı felsefesinin de sonu olmuştur.

Aydınlanma ve sonrasında Batı düşünce geleneği Nietzsche'ye göre *Tanrı'yı öldürmüştür*. Kozmolojiden ahlâk alanına dek dünyayı algılama, bilgi ve biçimlerini modern biçimde dönüştürmeye girişen bu süreçte Hristiyan dünya görüşü güçlenmiştir. Bu durum, mitlerin geleneksel yapısına karşı bir hareket olan modernitenin yeni bir mit yaratarak dünyayı rasyonel örgütleme yoluna girmesiyle sonuçlanmıştır. Tanrısız kalan Avrupa, geleneğinden ve kendisinden soyutlanarak Yahudi-Hristiyan geleneğinin yeni modern çerçevesine sıkıştırılmıştır. Nietzsche'ye göre Avrupa'nın moderniteyle girdiği girdap, bu krizle sonuçlanmıştır. Nietzsche'den yıllar sonra de Benoist da Avrupa'nın modern ve Hristiyan bilgisinin yarattığı yıkıma odaklanarak, Avrupa'nın evrenselciliğe kurban edildiğini öne sürmüştür. Hristiyan birlik anlayışı, evrenselci ve hümanist modern bilgi ile dünyanın tekipleştirilmesiyle sonuçlanan bir soruna dönüşmüştür. De Benoist da, tıpkı Nietzsche gibi geleneklerinden koparılan Avrupa'nın moderniteyle birlikte yaşadığı krizin Hristiyan kökenlerini eleştirmektedir.

İki düşünür bağlamında bir değerlendirmeye gittiğimizde Hristiyan ahlâkı, modern dönemde eşitlik, özgürlük, demokrasi, evrensellik gibi söylemlerle birlikte kendisine yeni bir alan açmıştır. Bu alan, saydığımız kavramların "insan için faydalı" biçimde değerlendirildiği modern düşünce geleneği içinde kucaklanarak aslında insanlığın yok edilmesini "süslemiştir". Hristiyan dünya görüşü, Batı metafiziği içinde yerleşmiş biçimde varlığını devam ettirdiği müddetçe insanın kendisini aldatması, yalan ve çarpık bir dünya algısının sürekliliğinin sağlanmasında bir rol oynamaktadır. Bu rol sayesinde kontrol mekanizması çalışmakta; modern dünyaya uygun bireylerin yaratılması ve

denetlenmesi sağlanmaktadır. Özellikle de Benoist'nın evrenselcilik ve hümanizm eleştirileri, bu tektipleştirmenin kontrol mekanizmasına yönelik bir karşı çıkıştır. Modernitenin kutsanması, kutsallarla kutsanması karşısında kutsalın aslında yıkıldığını, insanın değersizleştirildiğini ve bunun kapitalist bir dünya düzenini kuracak evrensel değerler söylemiyle gerçekleştirildiğini öne çıkaran de Benoist, Hristiyan birlik anlayışının modern dönemdeki işlevini ifşa etmektedir. Bu ifşa, düşünürün öncülü olan Nietzsche'den aldığı ilhamdan bağımsız değildir. Avrupa'nın çöküşü tezlerini Hristiyanlık bağlamıyla irdeleyen Nietzsche, dünyanın yeniden kurgulanıp sahteleştirildiği bu düzenin getireceği felaketleri önceden işaret etmiştir. Hristiyanlık, insan doğasında olmayan "şeyleri" onun doğal gibi kurgulamıştır; insan, insanlığının kurban edilmesine karşın bir kutsanmışlık ve kurtarılmışlık ideali peşinde Tanrı'nın krallığını yüceltmek adına kendisinden vazgeçmiştir. Bu vazgeçiş neticesinde, dünyanın yeni işlevlerle yeniden kurgulanması ve insanın nihilizme itildiği bir düzende zayıflatılarak yalnızca araçsallaştırılması amaçlanmıştır. De Benoist'da Avrupa'nın yeniden kendine gelmesi çağrısının varlığı, insanın araç haline getirilip şeyleştirildiği dünya düzeninden kurtulmasına yönelik bir çağrı olarak bu nedenle önemlidir.

Batı felsefesini biçimlendiren düşünsel kalıplar olarak evrenselcilik, hümanizm, birlik gibi kavramların sorgulamasını yapan Nietzsche ve de Benoist, modernitenin bireyleri kendiliklerinden koparan yeni bir mit yarattığı görüşündedir. Bu mit, modern dönemle birlikte teolojik dogmalara karşı çıkan ve insan merkezli yeni bir dünya görüşü ortaya koymaya çalışan rasyonel aklın yeni dogması olarak, akli ve insanı her iki düşünüre göre de esir almaktadır. İki düşünür için de modern dönemin birlik ve evrenselcilik iddiaları, hakikat tutkuları kadar sorunludur. Zira birlik adı altında farklılaştırma dışlama stratejilerinin uygulandığı, tamamen Batı merkezci olan bu yaklaşım, evrenselcilik adı altında bireyleri ve

toplumları bütünleştirmenin aksine ayrıştırmakta ve yalıtılmaktadır. Bunu yatırken etkisi altında olduğu Platoncu gelenek ve Hristiyan dünya algısı bağlamında düalist bir düşünce sistemi benimseyen Batı metafiziği, Nietzsche ve de Benoist'da da görülebileceği üzere doğal olmayan bir ayırım üzerinden yaşamın ve insanın dışlandığı bir felsefi gelenek inşa etmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Çıkar çatışması yoktur.

Destek/Finansman Bilgileri:

Destek/finansman yoktur.

Etik Kurul Kararı:

Etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Bar-On, T. (2013). *Rethinking the French New Right : Alternatives to Modernity*. Routledge.
- de Benoist, A. (2004). *On Being a Pagan* (J. Graham & G. Johnson, Çev.). Ultra.
- de Benoist, A. (2011). *Beyond Human Rights: Defending Freedoms* (A. Jacob, Çev.). Arktos Media.
- de Benoist, A. (2017). *View from the Right: A Critical Anthology of Contemporary Ideas* (R. A. Lindgren, Çev.; Vol. 1). Arktos Media.
- de Benoist, A. (2018). Conserve What? The Equivocations of Conservatism. *Telos*, (183), 135-143.

- de Benoist, A. (2018). *View From The Right: A Critical Anthology of Contemporary Ideas* (R. Adwan, Çev.; Vol. 2). Arktos Media.
- Delanty, G. (2000). *Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*. Sage Publications.
- Delanty, G. (2013). *Formations of European Modernity: A Historical and Political Sociology of Europe*. Palgrave Macmillan.
- Doyle, T. (2018). *Nietzsche's Metaphysics of the Will to Power*. Cambridge University Press.
- Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Oldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı* (L. Özşar, Çev.). Asa Yayıncılık.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida* (H. Arslan & B. Balkız, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Higgins, K. M. (2006). Rebaptizing our Evil: On the Revaluation of All Values. In *A Companion to Nietzsche* (pp. 404-418). Blackwell Publishing.
- Küçükalp, K. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*. Sentez Yayıncılık.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* (T. Birkan, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nietzsche, F. (1963). *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe* (N. Hızır, Çev.). Elif Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003a). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (M. Bahar, Çev.). Kum Saati Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003b). *Şen Bilim* (L. Özşar, Çev.). Asa Kitabevi.
- Nietzsche, F. (2009). *Deccal* (S. Kutoğlu, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci* (N. Epçeli, Çev.). Say Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2011). *Ecce Homo: Kişi Nasıl Kendisi Olur* (C. Alkor, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2015). *İyinin ve Kötünün Ötesinde: Bir Gelecek Felsefesini Açış* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *Tragedyanın Doğuşu* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Norris, C. (2002). *Deconstruction: Theory and Practice*. Routledge.
- Sorgner, S. L. (2007). *Metaphysics Without Truth: On the Importance of Consistency Within Nietzsche's Philosophy*. Marquette University Press.
- Spinks, L. (2003). *Friedrich Nietzsche*. Routledge.
- Taguieff, P.-A. (1993). Discussion or Inquisition? The Case of Alain de Benoist. *Discussion or Inquisition? The Case of Alain de Benoist*, (98/99), 34-54.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In this article, Nietzsche's critique of Western philosophical traditions is examined, focusing on how he analyzes the crises facing modern Western societies and their roots. According to Nietzsche, the metaphysical traditions of the West and the Christianity that supported them have prepared the ground for Europe's downfall. By conceptualizing the death of God, Nietzsche evaluates the philosophical and lifestyle constraints that trap individuals, pointing to universal, monistic approaches introduced by modernity, which are closely tied to Christianity. Similarly, Alain de Benoist, a prominent figure in contemporary French thought, mirrors Nietzsche's critiques of modernity and Christianity, arguing that they are responsible for the decline of Europe. De Benoist suggests that the world has evolved into a uniformity dominated by American influence, and this Western-driven imposition is rooted in the Christian notion of unity. The article also explores how Nietzsche and De Benoist's thoughts on Western philosophy, modernity, and Christianity offer a framework for understanding the crisis facing modern Europe and the construction of knowledge during this period. Both thinkers argue that Christianity has eradicated true understanding through its domination of knowledge systems. According to De Benoist,

Christianity's influence has led to the rise of nihilism in Europe by undermining authentic knowledge, replacing it with an imposed, universal form of understanding. This Christian-dominated knowledge has resulted in a world where life's truths are veiled, and reason has been driven into nihilism.

Method

The article concludes by emphasizing the need to break away from the Christian-based knowledge systems that have shaped modern European identity. It argues for the importance of returning to national traditions and rejecting the homogenizing forces of global capitalism and universalism. Through this framework, the article highlights the ongoing relevance of Nietzsche and De Benoist's critiques in understanding the crisis of modern Europe, which, according to both philosophers, is rooted in the Christian metaphysical tradition and the global spread of Western-centric ideals.

Findings (Results)

De Benoist argues that the Christian conception of unity, which advocates a universal subject, lies at the core of modern Europe's crisis. Christianity's traditional view has forced Europe into a state of homogenization, with universalism and capitalism driving this process, leading to a crisis within European culture. This homogenization, according to De Benoist, arises from the failure of Christianity to accept diversity and has contributed to the erosion of national and cultural identity within Europe. He critiques the rise of capitalist, American moral systems and calls for a departure from these Western-imposed values in favor of national traditions.

Both Nietzsche and De Benoist criticize the idea of universalism, as it disregards individual conscience and imposes an external set of values on society. In Nietzsche's view, the modern era's adoption of universal human rights and ideas of progress represent a continuation of the Christian tradition, which has resulted in the devaluation of life and the rise of nihilism. Similarly, De Benoist critiques the universalist ideology that seeks to standardize humanity under a single cultural and moral system, which he sees as a form of intellectual tyranny.

Furthermore, De Benoist and Nietzsche both identify that Christianity, through its moral and metaphysical foundations, has created a worldview that alienates humanity from its true essence. Nietzsche specifically argues that Christianity's moral framework has led to a denial of life, reducing human existence to mere tools for achieving salvation. This denial of life, Nietzsche believes, has paved the

way for modern nihilism, which results in a crisis of values in contemporary Europe. De Benoist agrees, suggesting that the Christian moral framework, combined with modernity, has eroded authentic cultural diversity, creating a homogenized, capitalist global order.

De Benoist highlights the contradiction inherent in the universalist project, which aims to unify all people under a single moral and political system. He argues that this project, rooted in Christian ideas of equality and progress, has instead fostered division, fragmentation, and inequality in the modern world. The pursuit of progress, De Benoist claims, has led to the destruction of cultural and national identities, and the imposition of a singular, Western-centric worldview on the rest of the world.

Conclusion and Discussion

In conclusion, both Nietzsche and De Benoist critique the role of Christianity in shaping Western thought and its negative impact on European culture. Nietzsche's philosophy of nihilism, which traces its roots back to Christianity, serves as a warning about the dangers of universalism, the erosion of individuality, and the false ideals that dominate modern life. De Benoist's criticisms of the homogenizing forces of modernity and universalism, particularly through the lens of Christianity, align closely with Nietzsche's warnings about the future of Europe. Both thinkers argue that modernity, driven by Christian-derived values, has led to a crisis of meaning, with humanity trapped in a system that prioritizes conformity over diversity, leading to alienation and destruction. Thus, the purpose of this article is to critically analyze how both Nietzsche and De Benoist view the crisis of modern Europe through their critiques of Christianity and universalism, and to highlight the ongoing consequences of these ideological forces in contemporary global dynamics. Their work serves as a cautionary tale about the dangers of losing cultural and philosophical diversity in the pursuit of a singular, homogenized worldview.